Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/observationumjur00bijn

CORNELII VAN BYNKERSHOEK,

JCTI ET PRAESIDIS,

OBSERVATIONUM JURIS ROMANI

LIBRI QUATUOR.

IN QUIBUS PLURIMA

JURIS CIVILIS

Aliorumque Auctorum loca Explicantur & emendantur.

EDITIO SECUNDA.

LUGDUNI BATAVORUM,

Apud JOANNEM VAN KERCKHEM,

CIↃ IↃ CCXXXV.

L
LIBRARY
AUG 20 1968
UNIVERSITY OF TORONTO
E5962
O.A

CORNELII VAN BYNKERSHOEK OBSERVATIONUM JURIS ROMANI LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

De Poena capitis, & debitorum ſectione ex XII. Tabulis.

DE nexu debitorum apud Romanos, etiam ante XII. Tabulas, multi multa recte dixerunt, ſed quid iiſdem Tabulis fuerit ſancitum de debitoribus, qui judicatum facere non poterant, neſcio an Viri docti ſatis ſint adſecuti. Vulgo ajunt, decemviris placuiſſe, ut, ſi debitor ob inopiam creditoribus pluribus addictus non ſolvat, in partes ſecari poſſit, attributa ſic cuique cadaveris parte. Duram equidem legem! ſed tamen ita

ſcriptam eſſe vix eſt ut negari videatur poſſe, quum ex Antiquis graves Auctores, memorata, quin exprobrata ſaepe crudelitate, ejus meminerint. Et, ne dubites, ipſa verba habes apud A. Gellium *Noct. Att. L. XX. C.* 1. Aeris confessi, rebusve jure judicatis, triginta dies justi sunto. Post deinde manus injectio esto, in jus ducito, ni judicatum facit, aut qui endo eo in jure vindicit, secum ducito, vincito, aut nervo aut compedibus quindecim pondo, ne minore, aut, si volet, majore vincito. Si volet, suo vivito. Ni suo vivit, qui em vinctum habebit, libras farris in dies dato. Si volet, plus dato. Haec eſt prima pars de uno creditore, ſequitur mox altera de pluribus creditoribus. Tertiis nundinis partis secanto, si plus minusve secuerint, se fraude esto. In prima parte illud *aeris confeſſi* vix ſenſum habet: ſunt libri, qui habent, *aeris confeſſo*, ſed forte vitium ſcripturae eſt, ſic reſtituendum: *reis confeſſis rebuſve jure judicatis*, reis ſcilicet confeſſis, atque adeo ſua ſententia condemnatis, ſive jure & probationibus convictis, xxx. dies juſti ſunto. Si vitium in tranſpoſitione ſit, antiquiſſimum ſit oportet, cum & in ipſa diſputatione apud Gellium legatur. Vides interim ſaeviſſima Decemvirorum verba, & de verbis eandem Favorini & Caecilii Sententiam, eandem quoque Fabii *Inſt. L. III. C.* 6. & Tertulliani *Apolog. C. IV.* Difficile eſt auctoritates adeo magnas defugere, praeſertim quum Caecilius & Tertullianus, quorundam judicio JCti ambo, Legum vetuſtarum cum verba, tum Sententiam ignoraſſe non ſint credendi.

Altius tamen inſidet exiſtimatio, legumque Romanarum

rum reverentia, quam ut tale quippiam, tam crudele, tam ineptum, in *ſapientiſſimo Juris Romani fonte*, ut inquit Livius, conſtitutum fuiſſe mihi perſuadeam, maxime quum manifeſtiſſima ſit continuo ejus ab utroque latere inepta crudelitas. Decemviros quippe ſi ſpectes, pejusne excogitari quicquam poteſt, quam ſi atrociſſimum, & ultra quod neque hoſtis capta graſſetur in urbe, remedium praeſcripſerint non *ſecandae litis*, (quod laudat Flaccus) ſed ejus, unde petitur, miſerrimae cervicis? atque haec omnia ne requiſita quidem creditoris petitione. Ab altera viciſſim parte, nihil quicquam creditoribus, quorum ſola res agitur, proderit illa ſaevitia, quin oberit potius: quid enim utile, ad praeſtationem ejus, quod debetur, hominem occidere; imo quid aeque inutile, quam ſuum perſequentibus ſi etiam illud pereat, quod jam conſequuti ſunt? qui addictum poſſidet debitorem ſuum, ſi non totum debitum, certe partem aliquam ex ejus opera poterit conficere, quod utique aequius melius eſt, quam totum perdere. Atque haec eſt juſtiſſima addictionis ratio, & ratio, propter quam uni etiam creditori *hac L.* conceditur facultas debitoris trans Tiberim venundandi, ut ita ex venditionis pretio, quatenus fieri poteſt, ipſi ſatisfiat: & tamen pluribus duntaxat creditoribus conceſſa, imo imperata legitur ſectio apud Gellium *d. L. XX. C.* 1. Diceres, quod jus in uno, idem & in pluribus ſervari poſtulat eadem, ſi non major ratio; plurium enim creditorum majus praeſumitur creditum, atque id vel ad partem exſolvi juſtius. Et hoc puto verum; ſed tamen ſecundum hanc XII. Tabb. Juriſprudentiam (ſi, ut vulgo, accipias) creditores, ubi partem potuiſſent nanciſci, perdunt totum, quum

homo in ſe, ſalvo ſuo pretio, dividuus non ſit, ut res docet & *l.* 85. §. 4. *ff. de Verb. Oblig. l.* 9. §. 1. *ff. de Solut.* longe minus quam naves, quas tamen nec recte dividi Caſcellius dixit apud Macrobium *L. II. Saturn. c.* 6. *Navim*, reſpondet mercatori, quemadmodum cum ſocio navim divideret, interroganti, *ſi dividis, nec tu, nec ſocius habebitis.* Idem procul dubio reſponſurus, ſi de dividendo homine fuiſſet conſultus. Sin autem debitor pluribus addictus aut in ſervitute teneretur, aut venderetur, commode pro parte ſatisfiebat omnibus, cum nihil facilius dividatur quam opera, praeſtanda pro modo aeris alieni, vel etiam pecunia, quippe res, ſine corporum diſcrimine, in ſola quantitate conſiſtens. Nunc trucidabitur debitor, nulla, nulla ſane cujuſquam utilitate, niſi exiſtimes mactatum, ut ejus ſanguine paſcerentur creditores, vel in uſum rei culinariae inde ſibi fercula apponi curaſſent. At nunquam memini me legere, Romanos vel ἀνθρωποφάγυς fuiſſe, vel ſanguinem debitorum ſitiiſſe. Obtinuit tamen Xviros ita, ut dixi, ineptiſſime conſtituiſſe, & ea erit *utilitas* ob quam Craſſus, Legum Decemviralium non ignarus, has apud Ciceronem *L. I. de Orat. C.* 195. omnibus Philoſophorum Bibliothecis anteponere non dubitavit? quae frons Tacito *Ann. L. III. C.* 27. ſummam *aequitatem* LL. XII. Tabb. tantopere extollenti? quae denique Livio, Tullio, Gellio, aliis, Leges duodecim in tantum praedicantibus, ſi in illis talia conſtituantur? omnino enim nihil a Legiſlatione profectum dicas unquam, ne Draconis quidem, vel Platonis, quod pari feritate vel ineptia quaquavorſum ſe oſtendat.

Fremant omnes licet, inquit de his Tabulis alia occaſione Craſſus apud Tullium, *dicam quod ſentio*, credere

non

non poſſum, hanc eſſe ſententiam Xvirorum ac Legum, de quibus tam praeclare opinata fuit antiquitas, quaeque dignae haberi poſſint, ut ex politiſſimarum Gentium inſtitutis electae dicantur; rigidam in his ſeveritatem fero, crudelitatem & ſtultitiam non aeque. Imo aliud voluiſſe ſapientiſſimos Legiſlatores an ex ipſorum verbis intelligi poſſit, videamus. Dixerunt autem, ut apud Gellium *Att. Noct. L. XX. C.* I. relatum eſt, de debitore judicato & condemnato, ut, ni intra *triginta dies juſtos* ſolvat, in nervo aut compedibus haberi poſſit, quo interea jus paciſcendi eſſet, & *tertiis Nundinis*, ſi pactus non ſit, CAPITIS POENAS *daret*, & quae ſequuntur. Sed quo haec pertineant, primum dicamus, nam durities, quae hic prima fronte apparet, alia quoque perperam explicandi occaſionem praebuit. Illius vero ſanctionis hanc puto eſſe ſententiam: ſi, qui turbavit, debitor triginta diebus juſtis jam elapſis, nec ſolvat judicatum, nec paciſcatur, tertiis Nundinis teneri in USURAS SORTIS, in quam damnatus eſt. Tempus illud XXX. dierum reis confeſſis aut convictis, atque hinc condemnatis, indulgebant XII. Tabulae, quod deinde in duos menſes adauctum eſt, ut refert *l. un.* C. *Th. de Uſur. rei jud.* ac poſtremum in IV. menſes a Juſtiniano in *l.* 2. *C. de Uſur. rei jud.* in qua L. ſecundum jus recentius hoc ipſum (ſi diverſitatem temporis excipias) tradi videtur, quod hic in L. XII. Tabb. Quemadmodum enim ibi IV. menſium conceditur dilatio, quo intervallo debitor condemnatus pecuniam, in quam damnatus eſt, conficere poſſit ſine uſurarum metu, & poſt eos elapſos tenetur in uſuras, ſi ultra moratus fuerit, ita quoque hic Xviri ſtatuiſſe videntur; illa enim verba, CAPITIS POENAS DATO, ea interpretatione accipienda

cipienda arbitror, tanquam dixiſſent, reum teneri in *uſuras pecuniae*, in quam condemnatus erat, per moram non ſolutae. *Caput* apud Latinos appellari ſolere *ſortem*, notius eſt, quam ut explicari debeat: paſſim apud Auctores id verbum ea ſignificatione occurrit, & in plurimarum Gentium linguas vernaculas hodieque tranſivit, mutata duntaxat flexione. *Poenae* quoque vocabulo *uſuras* ſignificari, quae ob moram ſolvuntur, atque ita puniendae morae infliguntur, non minus conſtat; *poenae nomine* pro *uſurarum nomine* ſimpliciter dixit Paulus in *l.* 40. *ff*, *de Reb. cred.* & plura in hanc rem obſervavi *Libro Sing. ad d. l.* 40. *C. VI.* quae non deſcribo.

Hac prima Legis parte ita explicata non difficile erit intelligere ſequentia, ex quibus alii colligunt diſſectionem corporis debitoris, eadem, ut credo, judicii ſeveritate, qua ex prima parte comminiſcuntur extremum ſupplicium h. e. mortem eſſe reo infligendam, nam haec verba *capitis poenas dato* de mactando debitore, ut victima Juſtitiae, accipiunt Caecilius, Favorinus, Gellius, alii. Ajunt autem porro Xviri: ſi creditor, qui vicit adverſarium ſuum, poſt xxx. juſtos dies uſuris contentus non ſit, aut forte minus ſecurus, debitorem ei eſſe in ſervitutem addicendum, quo, quod pecunia non potuit, manibus ſolvat, idque donec tantum ex opere ſit praeſtitum, quantum debebat; tunc enim dimiſſus reſtituebatur priſtinae ingenuitati, ut haec diſcimus ex Fabio *L. VII. C.* 3. plane ut olim nonnullis Hollandorum Legibus cautum eſſe memini me legere. Sin vero debitum fuerit adeo grande, ut opera expungi nequeat, neque commodum eſſet, ut debitorem haberet in ſervitute creditor, trans Tiberim debitoris venundandi concedebatur ei facultas, nam hoc eſt, quod

dici-

dicitur, *capitis poenas dabant aut trans Tiberim peregre venum ibant.* Et quidem de uno creditore hactenus; ei quippe Lex concedit, ut vendat tanti, quanti poteſt: & ſane, quum ipſe ſolus debitorem habeat addictum, conſequens eſt, ut & ſolus de eo ſtatuat, & vendat pro arbitrio. Sin autem plures eſſent creditores, quemadmodum abſque diſcordia, & ſalvo cujuſque jure, res eſſet peragenda, porro erat explicandum. Atque ea de re ita edixere Xviri: Si plures ſint, quibus reus ſit addictus, *tertiis nundinis partes ſecanto; ſi plus minuſve ſecuerint, ſine fraude eſto.* Haec ſunt verba horrendi carminis, ex quibus colligunt, permitti, ſi non juberi, ut in fruſta diſſecarentur membra & artus inopis debitoris *breviſſimo*, vel, ut apud Gellium legendum ſuſpicor, *ſaeviſſimo laniatu.*

Verum ego exiſtimo nihil minus his verbis contineri, quam adeo ſtultam, ſi verum amamus, feritatem; quin potius ſic ea interpretor. Si plures creditores vicerint debitorem communem, praeterierintque dies juſti, nec tamen ſolvat debitor, non uni ex creditoribus, aut quibuſdam permitti, ut addictum debitorem ſibi retineant, vel pro lubitu, clam forte, & privati privatis vendant, ſed, ut quantum fieri poteſt publica aeſtimatione ſatisfiat omnibus, eum eſſe vendendum in auctione publica, ipſis Nundinis: namque ita neminem ſuo defraudatum iri, nec quemquam alteri imputaturum, juſto minoris debitorem veniſſe. Atque hoc ſibi volunt poſtrema Xvirorum verba, *ſi plus minuſve ſecuerint, ſine fraude eſto*, id eſt, nulli imputator, non ſuo pretio venditum eſſe debitorem, publice enim quum res acta ſit, nemini hoc eſt fraudi, ut contra fraudi & damno eſſe poterat, ſi quis debitorem, quum carius vendi potuiſſet,

ſet, ſibi mallet retinere, neque venditioni publicae ſubjicere.

Haec ita explicare placuit, quia *ſecare* non duntaxat ſignificat in fruſta aut aliter ſcindere, τέμνειν, verum etiam in auctione vendere; unde *ſectio* idem quod *auctio*, etiam apud Varronem de *R R. L. II. C.* 10. quin Feſtus, velut in rem praeſentem, *ſectionem* finivit *perſecutionem Juris*. Inde etiam ſimili fere tranſlatione dicimus *diſtrahere* pro *vendere*, quia per venditionem fieri ſolet diviſio in plures, vel rerum, quae ante apud unum erant conſtitutae, vel pretii, ſi homo veneat obaeratus: creditores quippe ita ferunt portiones, & non corpus debitoris occiſi, ſed pretium venditi pro rata aeris crediti partiuntur. Ad eundem modum ſectio pignorum, quae capiebantur ab Senatoribus, qui ſine cauſa a ſenatu abeſſent, nihil erat aliud quam eorundem diſtractio atque venditio, hoc enim eſt *caedere* apud Ciceronem in *princ. tertii de Orat.* ut recte obſervavit Zamoſci, vel quiſquis alius ſcripſit *de Sen. Rom. L. II. p. m.* 117. notato etiam recte Connano, qui pignora illa capi ſolita arbitratur, ut frangerentur & conciderentur. Ita diſputat *Comment. Jur. Civ. L. I. C.* 14. omnino contra pignorum naturam, quae capi conſtat, ut ex eorum venditione redacta pecunia, multa aliudve debitum ſolvatur; reliqua in hanc rem dixit Zamoſci, deriſa lepide illa pignorum conſciſſione & inſulſa & inutili; ſed quis dubitet plus riſiſſe, quum homines audiit ſecari & occidi, quo creditoribus ſatisfiat, & Connano & aliis id prolixe probari?

At vero alia, ut diximus, eſſe videtur Legis Decemviralis Sententia, certe alia, ne ſaeviamus, eſſe debet. Ut nos eam ſumus interpretati, rigida equidem adhuc

eſt

eſt ac ſevera (& ita tunc ferebat aetas Populi Romani) juſta tamen, nec abſurda. Etiam clementius explicare & ab atrocitate abſolvere nobiliſſimum fragmen aggreſſi ſunt Deſiderius Heraldus *de Auctor. rer. jud. L. II. C.* 25. & Annaeus Robertus *Rer. Judic. L. II. C.* 6. ſed neuter dixit ſcivitque, quid in Tabulis eſſet, *poenas capitis dare*, ſine quo tamen non aliam, utique benigniorem, ſententiam recipit ſequens *ſectio*; imo nec quid ſit illa *ſectio*, videntur eſſe adſecuti. Heraldus ait, ſervum, atque adeo debitorem addictum ſecari & in partes dividi, ubi pro debiti portione unicuique ſervit, & operas ſolvit pro pecunia, adductis, quae tamen nihil ejuſmodi probant, *l.* 5. §. 1. *de Legat. I.* & *l.* 2. §. 1. *ff. de Verb. Oblig.* De illa diviſione operarum in debitore addicto, & hanc *ſectionis* nomine venire, non ſcio quicquam eſſe proditum: non obſtaret quidem ratio, ut ſupra diximus, ſed obſtat locutio, & auctoritate deſtituimur. Alia adderem, ni prolixe occupaſſet Claudius Salmaſius *Obſerv. ad Jus Att. & Rom. C. XI.* qui tamen & ipſe carnificinam debitorum defendit, & ob id in Heraldum aliquanto iniquius decernit. Cum rogat Heraldus, *ſi communem debitorem plures in partes ſecare poterant, quidni poterat ſuum quiſque debitorem trucidare?* cum, inquam, hoc rogat, non cenſendus eſt agnoviſſe, ſingulis creditoribus ſingulos debitores necare jus & fas fuiſſe; imo vero hac ipſa ratione obviam it truculentae ſectioni, & eâ quoque ratione moveor, ne in ſaevitiam illam ſim credulus. Etenim ſi *ſecare* apud Xviros ſit *occidere*, cur pluribus duntaxat creditoribus id permiſſum, uni non aeque? de uno certe nihil uſpiam habemus cautum, & quis ſine lege occidat? ſin autem *ſecare* ſit *vendere*, jam pluribus dabitur in ſecundo L. capitu-

lo, quod uni datum erat in primo, facultas nempe debitoris trans Tiberim tertiis Nundinis venundandi, atque ita plures illi venient in partes. *De venditione verba audio, rem non video*, inquit Heraldus, mera imprudentia, ob quam quia ſatis poenarum dedit Salmaſio, verbum non amplius addam.

Annaeus Robertus veterem illam ſectionem ad immanem ἀνθρωποθυσίαν pertinere quoque non ratus, ad *ſectionem bonorum* retulit, ut *partes ſecare* ſit idem, quod *partiri res debitoris*, *portionem ferre*, *in portionem vocari*, quibus formulis Auctores cum noſtri, tum alii de dividundis debitoris obaerati bonis paſſim utuntur. Quin & eo forte reſpexit Joſephus Scaliger, cum in *Scalig. I.* ait, *ſectio civis c'eſt vendre le bien d'un homme condamné.* Sed eam eſſe Xvirorum ſententiam vix eſt, ut mihi perſuadeam: toti quippe ſunt in conſtituendo jure, quod creditori competit non in bona (de quibus nihil omnino) at in ipſum debitorem condemnatum. Hunc, ni judicatum faciat, permittunt duci, trahi, vinciri nervo aut compedibus, in comitium prodici, trans Tiberim venundari, &, ſi pluribus addictus ſit, *in partes ſecari*, hoc eſt, illum ipſum vendi & pretium invicem dividi. De bonis quum nihil edixerint Xviri, totaque eorum oratio ad ipſos debitores, nexos jam & vinctos, pertineat, ſatis commoda non eſt Roberti interpretatio.

Magis placet, quod idem attulit pro refutanda auctoritate Veterum, qui illam, in qua verſamur, Legis antiquae particulam de debitoribus dilacerandis quoque exaudierunt. Ipſe Heraldus adhuc ſubſiſtit propter auctoritatem Quintiliani & Tertulliani, Gellium interea nihil moratus. Sed veriſſime Robertus dixit, ipſis Ve-

Veteribus cum verba, tum ſententiam XII. Tabb. aliquando minus explorata, quin vel omnino non intellecta fuiſſe; adeo caſcum olebant. De obſcuritate ſermonis priſci in *Duodecim* jam ſub Auguſto Auctores expoſtularunt, & magis adhuc, qui ſecuti ſunt. Teſtimonia alios denunciaſſe video; ego Gellium non egrediar. Suaviſſime apud illum *L. XVI. C.* 10. JCtus quidam ſe XII. Tabulas interpretaturum dixit, *ſi jus Faunorum & Aboriginum didiciſſet: ſtudium*, inquit, *ſcientiamque ego praeſtare debeo Juris & legum, vocumque earum, quibus utimur.* Imo in ipſa illa Diſputatione Favorini & Caecilii, quae nobis ſectionem illam debitorum apud Gellium ex XII. Tabb. repraeſentat, ille equidem Legum Decemviralium obſcuritatem accuſat, hic autem excuſaturus agnoſcit, ſed verbis moribuſque antiquis acceptam fert. Belliſſime ita uterque & opportune, ni fallor, eſt praefatus, quum neuter mihi videatur adſecutus, quid ſit ſectio debitorum apud Xviros; tu Favorine increpas diritatem ſacrae Legis, tuque Caecili defendis, & uterque mihi videmini verba perdere, & quis colorem dicet rei immaniſſimae? ſed ita eſt, ut dicitis, obſcurius quaedam ibi ſunt perſcripta, atque ideo, ut exemplo veſtro probaſtis, minus intellecta. Aliud audi ejuſdem Caecilii ex eadem Diſputatione; ait ipſe, quantumvis JCtus, XXX. dies, qui reis condemnatis dabantur conquirendae pecuniae ergo, XII. Tabulas appellaſſe Justos, *velut quoddam juſtitium, id eſt, juris inter eos quaſi interſtitionem quandam & ceſſationem.* Sed neſcio, an id acumen etymologicum praeſtet Iſidori nugis in *C.* 10. *X. de V. S.* paulum enim advertenti liquet, *dies juſtos* dici, quod a Jure ſint conſtituti, unde & *dies conſtituti* audiunt in

 l. 7.

l. 7. ff. de Re jud. ſic *juſta haereditas* eſt, quae a jure deſertur, & ita in aliis; ſed nota res eſt. Utque adeo ob antiquitatem dubia, quin & perverſa ſaepe fuerit LL. XII. Tabb. explicatio apud ipſos Veteres, etiam JCtos, neque in illo, quam in hoc articulo me magis moveat Caecilii ex profeſſo de his Legibus diſputatio & auctoritas. Atque hoc ipſum eſt, cur me in contrarium non vocet Quintiliani & Tertulliani ſententia: nam alia, ni digrediar, iis refutandis nunc equidem non conquiram.

Id vero nolim omitti, ipſius Caecilii teſtimonio *diſſectum eſſe antiquitus neminem*, in quo & Quintilianus & Tertullianus conſentiunt. Si in veteri memoria diſſecti debitoris exemplum exſtaret, fere eſt, ut fruſtra ſimus; nunc, cum non exſtet, ut illi ipſi tradidere, ſatis videbatur eſſe conjecturae, nunquam Legem eo ſenſu acceptam, quo accipi voluerunt illi Veteres, & nunc paſſim Recentiores. At crudelitas diſplicuit. recte; ſed nunquam repertus erit creditor, qui turpiter deluſus debitoris perfidia, uſus fuiſſet lege dura, at tamen ita ſcripta? an dicemus, rem hanc non fuiſſe dignam memoria poſteritatis? Salmaſius non ſatis haec extricat. Quicquid ſit, taciturnitas Auctorum de occiſis debitoribus magis mihi videtur refutare, quam probare ſententiam de crudelitate Legis, ut natae, ſic mortuae.

CA-

CAPUT II.

Ad L. 2. De Exact. Tribut.

AD hanc L. videamus, nunquid notari poſſit, quod aliorum fugit induſtriam. Verba ſic habent: *Nemo carcerem plumbatarumque verbera aut pondera, aliaque ab inſolentia Judicum reperta ſupplicia, in debitorum ſolutionibus, vel a perverſis, vel ab iratis judicibus expaveſcat. Carcer poenalium, carcer hominum noxiorum eſt, & officialium, & cum denotatione eorum Judicum, quorum de officio certiores eſſe debebunt, qui contra hanc legem admiſerint. Securi juxta Praeſidem tranſeant ſolutores. Vel certe, ſi quis tam alienus ab humano ſenſu eſt, ut hac indulgentia ad contumaciam abutatur, contineatur aperta & libera & in uſum hominum inſtituta cuſtodia militari. Si quis in obdurata nequitia permanebit, ad res ejus omnemque ſubſtantiam exactor accedat: ſolutionis obſequio cum ſubſtantiae proprietate ſuſcepto. Qua facultate praebita omnes fore credimus proniores ad ſolvenda ea, quae ad noſtri uſum exercitus pro communi ſalute poſcuntur.* Conſtat hanc declamationem Conſtantinum ad Populum edixiſſe ad coërcendam ſaevitiam tributa exigentium: ſaepe enim in hanc partem peccatum eſt, hodieque inter leges prolixe peccatur. Illuſtre ejus rei exemplum olim annotavit Philo Judaeus in Libr. *de Legibus ſpecialibus ad* 3.4. & 5. *Praec. p.m.* 673. de eo quippe longum narrat, qui tributorum debitores, totaſque eo nomine cognationes & vicos inſigni crudelitate afflixit. Neque adeo contumax malum hac Conſtitutione repreſſit Conſtantinus, quin continuo ejus filii opus habuerint

rint nova in hanc rem Conſtitutione, quae exſtat in *l. 7. C. Th. de Exaction.* Et vel ſic viçit nequitia ſaeculi & improbitas: nam ipſe Juſtinianus Rhinotmetus pecuniae publicae praeficiebat viros crudeliſſimos, qui foede ſaeviebant in obvium quemque, etiam Imperatoris matrem, ut Suidas ſcribit in Ἰουστινιανὸς ὁ Ῥινότμητος. Sed revertamur *ad l. 2.* nam locos communes contra Publicanos ubique videas collectos & exſcriptos.

Ait, *plumbatarumque verbera.* De plumbatis nihil dicam, cum ſatis dixerint Cujacius & Amaya *hic*, Jac. Gothofredus ad *l. 2. C. Th. de Quaeſt.* Joſeph. Scaliger *Epiſt. L. II. Epiſt.* 146. G. Pancirollus *Var. Lect. L. I. C.* 41. *p.* 68. Vidi & hodie hujuſmodi plumbatas, & tuſa illis corpora.

Ait, *Carcer poenalium, carcer hominum noxiorum eſt.* Recta eſt haec ſcriptura, quamvis in aliis libris variet. *Poenalium*, id eſt, eorum, qui poenam meruerunt. Ita fere & alii loquuti ſunt, *poenale eſt occulte auferre* dixit Auguſtinus in *C. 13. C. XIV. Q. V. Poenalis ferri* meminit Ammianus Marcell. *L. XXVIII. p. m.* 644. *Noxium* quoque pro *nocente* dici in Codice óbtinuit, idque ſimpliciter, ſed hic eſt *hominum noxiorum*, ut apud Senecam *de Brevit. Vitae C. XIII.*

Ait, *& Officialium, & cum denotatione eorum Judicum, quorum de officio certiores eſſe debebunt, qui contra hanc legem admiſerint.* Verba ſunt implicita & contorta, imo &, ſi Cujacium audis, *depravata:* dicit ſe ſaepius fruſtra tentaſſe, ſi qua ratione poſſet reſtituere. Alia eſt lectio in Codice Theod. ita enim ibi ſcribitur hic verſiculus in *l. 3. de Exact. quorum de officio coherciti citatiores eſſe debebunt, qui &c.* Contra Amayam, qui Codicem Juſtinianeum in eo praefert, moroſe hanc ſcriptu-

ram

ram defendit Jac. Gothofredus in *Comm.* ad *d. l.* 3. ſed pace ejus dixiſſe liceat, etiam minus eam intelligo in Theodoſiano, quam Juſtinianeo. Nec multum profeceris, ſi pro *cohercit*, ut ipſe, legas *coërcere*, mala emendatione & pejori interpretatione. Sed non placet his immorari, aliaſve aliorum lectiones, vel de Vulgata ſententias refutare; ſatis ſincere mihi ſe habere videtur hic locus. Vult carcerem potius eſſe Officialium, & cum poena ſeu infamia hujuſmodi Judicum, qui officio ſuo non functi contra hanc L. admiſerint: perinde hic eſt, *officio non fungi*, & *de officio debere certiorem eſſe.* Igitur nihil deeſt, quam loquendi accuratio, & quis eam in Legibus Conſtantini quaeſierit? Theodoſii lectio multis nominibus pejor eſt, quum tamen & Gutherius *de Offic. dom. Aug. L. III.* 17. eam probaſſet, Amayae, quas debuit, poenas dedit. Eſtque ipſius Amayae hic elegans & juſta indignatio: *nec ferre*, inquit, *poſſum iſtos Criticos, qui pluris faciunt Theodoſiani Codicis lectionem, quam Juſtinianei, & plerumque alicujus libri, & in eis & pulvere extracti, auctoritas plus valet apud eos, quam qui quotidie in manibus verſatur.* Atque ita fere, ut altius videantur ſapere. ſed pergo. De Officialibus autem hic edicit Conſtantinus, quia, ſi in his, quae ſpecialiter vetita ſunt, Praeſidum imperio obſequantur, recte puniri conſtat §. 9. *Inſt. de Publ. jud. l.* 33. *C. de Decur. l. un. C. de Crim. pecul. Auth. Sed hodie C. de Offic. div. jud. Auth. Hodie C. de Cuſt. reor.* Quoniam vero ipſi Judices gravius delinquunt, jubet eos eſſe carceris inquilinos *cum denotatione*; alii, ut notat Accurſius, *cum condemnatione*, quod tamen forte expoſitionis duntaxat loco adpoſitum eſt. *Denotare* ſequiori aevo uſitatum pro *damnare*, *punire*, *reprehendere*, *corripere*, &

eo

eo ſenſu quamplurimis apud Tertullianum locis, ut Beatus Rhenanus *ad Pallium in princ.* & plenius adnotavit Cl. Salmaſius *C. I. p.* 93. & *C. II. p.* 173. Poſtremis quoque ſaeculis in eandem ſententiam ea vox accepta fuit, ita enim uſus videtur Imp. Fridericus in *Auth. Statuimus*, poſt *l.* 19. *C. de Epiſc. aud.* quanquam *denotati* ibi ſimpliciter eſſe poſſint *notati cum infamia*; ita ſane eſt *denotare* apud Pomponium in *l.* 54. *ff. de Leg. I.* Quare probo, quod Jac. Gothofredus ait, *denotationem* hic eſſe pro *ignominia*, pro *nota exiſtimationis*; locus Firmici, quem ipſe attulit, & etiam Salmaſius indicavit, apprime eſt in eam rem. Alioquin generaliter dicendum, *denotare* eſſe pro *valde notare*, cum *de* augeat ſignificationem, quemadmodum in verbo *deprecandi* aliiſque obſervavi *C. II. Libr. ſing. ad l.* 9. *ff. de L. Rhod. de jactu.*

Ait, *juxta Praeſidem.* In Codicibus Theodoſ. ante Gothofredum legitur, *juxta eam*, puta *legem*, idque praefert Cujacius. Gothofredus edidit, *juxta eum*, puta *carcerem*, & ineptiae arguit lectionem Cod. Juſt. Mihi tamen placet illud, *juxta Praeſidem*, nec ineptiam video; Praeſidum enim eſt tributorum exactioni incumbere, ut ipſe Cujacius docuit ad *l.* 11. *C. de Ann. & trib.* antea hic dixit, *Judices*, nam Praeſides per eminentiam ſimpliciter appellantur *Judices*: ad eum modum D. Hieronymum intelligo in *C.* 41. *C. VII. Q. I.* cum ait: *In apibus Princeps unus eſt, grues unam ſequuntur ordine literario, Imperator unus*, JUDEX UNUS PROVINCIAE. Et Theophilus *Inſt. L. I. T. VIII.* §. 2. nunc ἐπαρχίας ἄρχοντα dixit, nunc δικαστὴν. Praeſides quoque intelligendum eſt in §. 9. *Inſt. de Pub. jud.* nomine *Judicum*, quos Theophilus ibidem tranſtulit ἄρχοντας: etenim mirari

mirari ſatis nequeo, eſſe Interpretes magni nominis, quibus monſtri ſimile videtur, Judices in *d.* §. 9. circa pecuniam publicam verſari, quum, ut dixi, Praeſides frequentiſſime ita appellentur, & ad eos omnis in Provincia pecuniae publicae poteſtas pertineat.

Ait, *hac indulgentia.* Eaque Cujacio videtur *ſumma*, Jac. Gothofredo *ſingularis*, quia, inquiunt, ob debita privata carcerem patimur; ſed magis eſt, ut nihil ſit praeter magnifice inflatam verborum impoſturam, Conſtantino perquam oppido familiarem: nam carcerem non patimur, niſi bonis diſtractis *l.* 15. §. 2. & *ſeqq. ff. de Re jud.* & patet bonis cedendi facultas. Quin ſi ante diſtractionem bonorum tributarii coërceantur cuſtodia militari, & non ſolventium bona, ut ait Cujacius, ſecundum hanc Legem cum onere tributi aliis addicantur, non eſt ſane, cur de ea ſibi magnopere gratulentur. Quod ad mores equidem utilis eſſe potuit haec Lex, contra plumbatas nempe, & pondera, aliaſque illius temporis ſaevitias, ſed quod ad jus attinet, nihil hic in debitoribus Fiſci video praecipuum, nihil benignum.

Ait, *aperta & libera & in uſum hominum inſtituta cuſtodia militari.* Sunt hic nonnullae tricae lectionum, at quae notentur, indignae. De cuſtodia militari, & qui a carcere differat, dixit Lipſius in *Excurſ. ad Tacit. L. III. Annal. l. B.* Exemplis militaris cuſtodiae, quae ipſe ibidem recenſuit, velim addi ex eodem Tacito *L. IV. Hiſt. C.* 11. & ex *actis Apoſt. C. XXVIII.* §. 16. & porro ex *h. L.* diſci contra Lipſium, cuſtodiam illam fuiſſe aliquando *& apertam & liberam*, nec, ut ille putabat, captivos ſemper catenis ligatos.

Ait, *ad res ejus omnemque ſubſtantiam exactor accedat.*

In Theodoſiano eſt, *cives ejus accedant*, quod Cujacius & Gothofredus praeferunt; ego tamen *exactoris* potius, quam *civium* eſſe exiſtimem pignora capere & mox diſtrahere, hoc enim agitur. Accurſus ita haec verba accipit, ac ſi toto patrimonio excideret, qui tributum non ſolvit, quod valde crudele, novum, ac injuſtum eſſe videtur: convenit tamen ei, quod Cujacius, haec interpretaturus, ait: *& bona ejus addicuntur cum onere illationum debitarum.* Sed *omnem* non intelligimus aliter ac *quamcunque*, & univerſam non aliter, quam ſi tributorum, quae debentur, quantitas eo excurrat.

Ait, *ſolutionis obſequio cum ſubſtantiae proprietate ſuſcepto.* Hoc favet addictioni, qua de Cujacius, ſed ea quem uſum habuiſſet, non animadverto. Tributorum cauſa pignus capi, & inde Fiſco ſatisfieri, tralatitium eſt; qui ignorat, id docent *Tit.* & *l.* 1. & 2. *C. de Capiendis & diſtrahendis pignoribus tributorum cauſa.* Sed nihil ibi de Cujacii addictione, eaque non niſi mera fabula eſt. Quis extraneus alterius patrimonium, ut tributis ſatisfiat, ſuſcipiet, quod neque dominus ea conditione velit retinere? nihil huc facit *l.* 8. *C. h. T.* nam etiamſi hoc diceret, diceret de tributo reali, quo non ſoluto poteſt res, qua de agitur, in commiſſum cadere videri. Sed neque id probatum eſt, nam *l.* 5. §. 2. *ff. de Cenſ.* non agit de praedio, quod in commiſſum cecidit, ſed de eo jure pignoris diſtrahendo *pro pecunia tributi, quod ſua die non eſt redditum*, neque etiam negat fundi diſtractionem impediri oblatione debiti tributi, ſed cautionis moratoriae. Aliud dicemus, ſi denunciatum fuerit, fundum, ni ſolvatur, commiſſum iri, quod raro equidem, ſed tamen factum fuit, & fieri potuit. At nihil penitus haec omnia de patrimonii

ad-

addictione, nihil de civibus, quibus ea fieret. His igitur miſſis, non aliam hic intelligimus tributi exactionem, quam vulgarem illam, quae fit per pignorum captionem diſtractionemque; & *proprietatem ſuſceptam* non aliter accipimus, quam ad uſque tributi debitum, ſive ea proprietas fuerit ſuſcepta a Fiſco, ſive, quod magis eſt, diſtracta eo uſque patrimonii pars, vel, ſi res ita tulerit, totum. Accurata verborum proprietas ſi nonnihil obſtet, memento Legem hanc Conſtantini eſſe. neque adeo quicquam muto. Caeteroquin mallem, ſcriptum eſſet, *ſolutionis obſequio cum ſubſtantia pro portione ſuſcepto*, hoc eſt, curandum, ut tributis ſatisfiat, capta eam in rem, pignoris jure, bonorum parte, unde ſatisfieri poſſit.

Graeci *Lib. LVI. Tit. VIII. C.* 6. Βασιλικ. particulam finalem *h. L.* ſic habent, Ἐὰν ἐπιμείνῃ ἀγνωμονῶν, τότε καὶ εἰς νομὴν τῆς οὐσίας αὐτοῦ πεμπέσθω τὸ δημόσιον. *Si contumax eſſe perſeveraverit, tunc in poſſeſſionem bonorum ipſius Fiſcus mittitor.* Quae tranſlatio ad lectionem Codicis Juſtiniani, & noſtram de ea ſententiam notanda eſt, nihil enim ibi de civibus, quibus bona eſſent addicenda, neque etiam de publicanda eorum proprietate, ſed de capienda a publico poſſeſſione bonorum, quae pignori futura eſſent pro exſequendis tributis.

CAPUT III.

De furto rei minimae.

QUoniam non duntaxat res magni momenti in privatorum eſſe ſolent patrimonio, verum & minimi, harum quoque furtum fieri credendum eſt, cum omnis rei alienae eſſe queat furtum. Quod adeo verum eſt, ut non modo qui alienam gallinam ſubtraxerit, fur ſit §. 16. *I. de R. D.* ſed & qui ex aliena ciſterna aquam hauſerit *l.* 21. §. 5. *ff. de Furt.* quam furti ſpeciem noſtra memoria exercitam, & magnas de ea turbas vidi. Quum vero, ob infamiae notam, gravior ſit furti condemnatio, quam ut ob rem minimam obtinere videatur poſſe, furti actionem eo nomine dandam non exiſtimem. Plato equidem in *Legibus ſuis* eandem rei cum maximae, tum minimae poenam ſtatuit *Dial. IX. p. m.* 1016. & *XII. p.* 1136. ſed bene eſt, quod Leges Platonis, ut ſummum ſtultitiae exemplum, propoſuerit Divum pater atque hominum Rex apud Lucianum in *Icaromenipp. p. m.* 689. Ad rem Flaccus:

—— —— tantundem ut peccet idemque,
Qui teneros caules alieni fregerit horti,
Et qui nocturnus Divum ſacra legerit?

quin potius:

—— —— —— —— —— adſit
Regula, peccatis quae poenas irroget aequas.

Aequas ſcilicet pro ratione peccati, ſive, ut in Scholis balbutiunt, *geometrice*; peccata enim invicem paria eſſe,

eſſe, quod Philoſophis quibuſdam placuit, Auctoribus noſtris nunquam eſt creditum. Valde incivile eſt, ut quis ob gallinam ſurreptam aut aquam manu forte hauſtam actione furti damnetur, & famam, vita contra charam, perdat. Nec, ut hoc evites, licebit dicere, dandam equidem furti actionem, ſed pecuniariam duntaxat, non etiam infamem, quemadmodum in tutelae judicio viſum fuit nonnullis, & in depoſito Franciſco Connano *Comment. Jur. Civ, L. VII. C.* 4. nam, quominus id procedat, facit furti damnatio legitima, ob quam non adhibito, qui id molliat, judicis arbitrio, furti damnatum ſequitur infamia, ut diſerte ſcripſit Macer in *l.* 63. *ff. de Furt.* imo contra rationem juris, in aliis receptam, infamia non remittetur, ſi de fure iniquius ſtatuerit Judex, puta ſi nec manifeſtum in quadruplum damnavit *l.* 13. §. 7. *ff. de His qui not. inf.*

Quamvis igitur largiamur, furtum etiam minimorum eſſe, & pro eo recte diſputaſſe D. Hieronymum in *C.* 4. *C. XIV. Q.* 6. non tamen continuo largimur, ob ea, quae minimi ſunt, actionem furti dandam: quin, cum nuſpiam id ſcriptum exſtet, denegamus potius; ut & Zaſius denegavit in *Parat. de Dol. mal. n.* 19. & 20. & *ſingul. Reſp. L. II. C.* 26. Si Zaſius, quod dixit, recte probaſſet, nec ab aliis deinceps longo molimine eſſet impetitus, ſuperſediſſem huic operae. Fortiſſimum autem ejus ſententiae argumentum eſt in actione de dolo, quae, commiſſo licet dolo, non tamen paſſim indulgetur, nec in primis, *ſi modica ſumma ſit l.* 9. §. *ult. l.* 10. & *l.* 11. *pr. ff. de Dol. mal.* non quod haec actio ſit ſubſidiaria & extra ordinem detur cauſa cognita, eaque, ut ipſe Praetor ait, *juſta*, quomodo Caeſar Coſta *Var. Ambiguit. Jur. L. I. C.* 9. & nunc vulgo perhibent, vel

quod dolus furto minor ſit, quomodo idem Caeſar addit, ſed quod doli actio ſit famoſa, ut reliquum *d. legis* 11. & ad eam Baſilici ſatis indicant. Nec eſt, ut temere projiciamus exiſtimationes hominum, non prodita, ut diximus, ullibi ob furtum minimorum actione furti: neque enim praeciſe licet colligere, fur eſt, ergo furti tenetur, cum teneantur quoque furti, qui fures non ſunt, & contra. Qui ſpicas vellunt, ſi ex agris juxta viam, aut per quos iter eſt, fures non ſunt, ſi animi gratia vellant, ut fere eſt praetereuntium conditio, ſed ſi lucri gratia, fures ſunt, quamvis furti non teneantur. In vellicationem equidem conſenſiſſe videntur, qui ad viam ſerunt, at ille conſenſus vellicantem, ſi lucri cauſa vellat, non a furto abſolvit, ſed ab actione furti arg. *l.* 46. §. 8. *ff. de Furt.* Qui ex agro non ad viam, lucri ergo, vellunt, fures ſunt, nec civiliter eſſe deſinunt, quamvis ob famem vallant. Quod autem generaliter abſolvantur in *C.* 26. *de Conſecr. Diſtinct. V.* ex Juriſprudentia Judaica eſt, ut Moſes docuit *Libro V. C. XXIII.* §. 25. niſi dicas abſolvi, quatenus ſabbathum non violarint, ut haec ſuggerunt Euangelia, & *C.* 4. X. *de R. J.*

In Jure noſtro maritus uxori, uxor marito furtum facit, nec tamen furti actionem dari palam eſt; & ita etiam alias. Filius patri, ſervus domino furtum faciunt, furti vero actio contra eos prodita non eſt §. 12. *Inſt. de Oblig. quae ex del. naſc.* dabitur igitur patri utilis actio *l.* 52. §. 5. *ff. de Furt.* quemadmodum & filio adverſus patrem, temperata ſic verbis actione, ut in factum competat & bonae fidei fiat mentio *l.* 11. §. 1. *ff. de Dol. mal.* Rurſus: qui partem acervi tollit, totius fur eſt, quia parte apprehenſa totius quaeritur poſſeſ-
ſio,

ſio, ut crediderunt Ofilius & Trebatius in *l.* 21. *pr. ff. de Furt.* nec, ut vulgo Interpretum placet, id negavit Ulpianus in *Verſ. ſed verum*; loquitur enim de re longe diverſa, ſcilicet de actione furti: utque adeo non neget, totius acervi furem eſſe, verum totius nomine cum eo furti agendum. Dicerem etiam de his, qui fures non ſunt, & tamen furti tenentur, ſed non uſque adeo id pertinet ad noſtram ſpeciem, & eſt vulgare ex §. 11. *Inſt. de Oblig. quae ex del. naſc.* & qui in ejus interpretatione occupantur.

Non movet, quod ajunt, etiam levem injuriam infamare, nam id verum non eſt, utique mihi eſſe non videtur arg. *l.* 40. *ff. de Injur.* etſi ita in *Capit. Carol. M. L. VII. C.* 270. forte ex *C.* 23. *X. de Sent. & re jud.* Magis movere videri poſſet, quod etiam rerum non magni momenti, columbarum videlicet, actio furti competere dicatur in *l.* 8. §. 1. *ff. Famil. erciſc.* Sed dici poterit, ob illas gravius agi, quod res ſint, quae cuſtodia contineri nequeant; aut eſſe, quae non minimi ſint, ut teſtis in ea re eſt Marcus Terentius Varro *de R. R. L. III. C.* 7. Addo, per *furti actionem* aliquando intelligi *actionem in factum*, non legitimam furti, ex furtiva contrectatione natam & competentem: neque eſt, ut id inſolentius videatur in *d. l.* 8. §. 1. quam eſt in *l.* 52. §. 6. *ff. de Furt.* Et ratio Ulpiani in *d.* §. 1. id non magis excludit, quam ejuſdem in §. 6. *d. l.* 52. in quo tamen utilem in factum intelligendam probat §. 4. & 5. *ejuſdem l.* 52. negat id equidem Antonius Faber Libro *de Error. Pragmat. Dec. LXXXII. Err.* 6. 7. & 8. ſed ejus eo loco contra *d.* §. 5. & 6. longa eſt injuria, longae ambages. Neque etiam dici poteſt, veram legitimamque furti actionem intelligi in *d.* §. 6. quod pater

ter utique fur ſit, quod homo turpis & nequam, nam & tunc pater eſt, nec ideo, ſi quid judicio, unquam a filio actione famoſa laceſſendus ob auctoritatem, quam diximus, Juris, & rationem *l. 9. ff. de Obſeq. par. & patr. praeſt.* & *Novell. XII. C. 2.*

Atque haec, ut probem ob furtum minimorum non aliam actionem videri dandam, quam quae in factum eſt. Si de ſummo ſtrictoque jure quaeritur, quod actoris eſt, forte an dici poſſet, & veram furti competere: ſed haec ſit indulgenda, ut inde ſequatur famoſa condemnatio, an vero in factum danda, judicis cognitionem, quemadmodum illa de dolo, deſiderat, ut voluntas legis ſervetur, non verba duntaxat: ſervata ſic ratione *l. 29. & 30. ff. de LL.* Neque enim Lex antiqua ſi dixit, *qui clepſit, duplione luito, & inteſtabilis eſto*, illud etiam voluit, ut, qui pilum clepſit, & ſi quid pilo minus eſt, eadem poena teneatur; ſed coercere voluit improbam rerum alienarum contrectationem, in damnum Civitatis redundaturam, Si quis contra interpretetur, non tantum Legis conſultus, ſed vel Judex, calumniae nota non carebit, ut nec cenſura, quam in ſui temporis JCtos edixit Tullius in *Muraen. C. 27. Legum verba ſervari, aequitatem amitti.* Neque eſt, ut id poteſtatem leges interpretantium exceſſiſſe videatur, cum ipſi veteres Conſulti, magna aequitate ſuggerente, ejuſmodi exceptiones adhibuerint *l. 1. ff. Rer. amot. d. l. 52. §. 5. ff. de Furt.* quales &, qui juriſdictioni praeſunt, adhibere jubet *l. 12. ff. de LL.* Nec etiam in hoc ipſo argumento deſtituimur ſimili obſervatione: criminaliter enim extra ordinem furti nomine agi poſſe ſimpliciter eſt perſcriptum in *l. 3. ff. de Priv. delict. l. ult. ff. de Furt*, ſed id, quantumvis de furto conſtaret,

ret, non uſquequaque tamen recipiebat Judex, nihil amplius quandoque jubens, quam rem furtivam reſtituere *l.* 56. §. 1. *ff. Eod.* Quae alii de furto rei minimae ſcripſerunt, facile tranſeo.

CAPUT IV.

Ad L. 3. ff. de L. Pompej. de parricid.

AIt ibi Marcianus: *Sed ſciendum eſt Lege Pompeja de conſobrino comprehendi, ſed non etiam eos pariter complecti, qui pari propriove gradu ſunt. Sed & novercae & ſponſae perſonae omiſſae ſunt, ſententia tamen legis continentur.* Sic eſt Florentiae. Haloander poſt Stephanum pro *comprehendi* exhibuit *comprehenſum eſſe*; ſed in his, quae eadem ſunt, facile patior vincere auctoritatem Libri Medicei. Minus forte illa obtinebit in *propriove*, pro quo Holoander & alii, reſtituta, quae excidit, ſyllaba, *propioreve.* Alii Codices, & editio R. Stephani, habent *prioreve*, & ita Liber Florentinus in *l.* 4. *ff. de Teſt.* Idemque in *l.* 56. *ff. de Acq. rer. dom. inſula fundo prior*, ut monuit Taurellius in *Notis* ante Pandectas ſuas, *prior* pro *proximior*, *proprior:* nam non erat, cur ibi Taurellius, & qui praeter eum Pandectas Florentinas ſe repraeſentare jactitant, inducto *prior*, ſubſtituerint *proprior*; *priorem* quippe pro *propriorem* dixit Proculus, ut alii, quos diximus, in aliis. Temere fere haec omnia ſollicitavit Petrus Faber *L.* 1. *Semeſtr. C.* 10.

Caeterum recte ſe habet illa *l.* 3. neque enim auferenda eſt ei negans vocula, ut nonnullis placet, neque

cum Fr. Hotomano *L. V. Obſerv. C.* 31. applaudentibus etiam aliis, tollenda haec omnia, *comprehendi*, *ſed non.* apage vim majorem. Non negat, conſobrino pares vel propiores ad Legem Pompejam pertinere, ſed negat, nominatim de iis cautum eſſe. Ait, *Lege Pompeja de conſobrino* COMPREHENDI h. e. diſerte & in ipſa formula Legis Pompejae de conſobrino exprimi: & hoc verum eſt. Idem Marcianus, eodem *Libro XIV. Inſtit.* in *l.* 1. *ff. de L. Pomp. de parr.* docuit nos, nominatim illa Lege de conſobrino fuiſſe cautum; idemque hic repitit. Addit autem, adverſanti vocula, *ſed non etiam eos* PARITER *complecti*, *qui pari propioreve gradu ſunt. Pariter* eſt *eodem modo*, videlicet *nominatim*, & dicit, non ut conſobrini, ſic & alii, qui pari propioreve gradu ſunt, ipſis Legis Pompejae verbis continentur. Priuſquam autem pronunciet, an ſententia Legis contineantur, exemplum, quod rationis inſtar eſt, praemittit. *Sed*, inquit, *& novercae & ſponſae perſonae omiſſae ſunt* h. e. ſed etiam noverca & ſponſa in Lege nominatim enumeratae non ſunt; hoc enim ibi eſſe *omitti*, atque adeo, ut ſupra dixerat, *non complecti*, palam eſt ex his: *ſententia tamen legis continentur.* Duo propoſuerat, & ad utrumque reſpondet Marcianus, nempe eos, quos dixerat, quamvis expreſſe non memorentur, nihilominus ad Legis ſententiam pertinere. Et de ſponſis & novercis, de quibus magis dubitari poterat, rationem addit idem Marcianus in proxima *l.* 4. *Eod.* quoniam & ſponſo ſocer ſunt & ſocrus pater materque ſponſae, etſi nondum conſequutis nuptiis: quemadmodum & gener deſponſatus generi appellatione continetur. Hoc ait *d. l.* 4. quae ab aliis etiam inepte rumpitur.

C A-

CAPUT V.

De Cenotaphio, & ad L. 44. pr. ff. de Religioſis & ſumpt. fun.

PAce tua, Jacobe Gothofrede, liceat & mihi aliquid de Cenotaphio dixiſſe. Apud Suidam finitur: Κενοτάφια. τινὰ ἦσαν ἐλιασόμενα, ὡς τύπος νεκροῦ μὴ ἔχοντα νεκρόν. Ita legitur, vertitur, & exſcribitur hic locus, ſed valde dubitem, an recte: quemadmodum enim ſepulchrum non eſt vera effigies, figura, typus defuncti, ita neque cenotaphium quaſi effigies, ὡς τύπος. Puto Suidam ſcripſiſſe non τύπος, ſed τόπος aut τάφος; κενοτάφια. . . ὡς τόπος νεκροῦ, *Cenotaphia. . . . ad inſtar loci, quo mortuus conditus eſt*, vel ὡς τάφος νεκροῦ, μὴ ἔχοντα νεκρόν, *ad inſtar ſepulchri, cui illatus nemo eſt*, κυρίως γὰρ τάφος οὐκ ἐστίν, inquiunt recte Baſilici ad *l.* 6. §. 1. *ff. de Religioſ.* Forte & dici poſſet, τύπον eſſe *ſignum*, atque adeo τύπος νεκροῦ *inſigne mortui* ſive *monumentum*, aeque enim ea vox cenotaphiis, ac ſepulchris convenit, ut Florentinus docuit in *l.* 42. *ff. de Relig.* & Scholiaſtes, qui Porphyrion dicitur, ad Horat. *L. I. Od.* 2. *Verſ.* 15. in emendationem tamen quod proclivior ſum, non una eſt ratio. Caeterum de cenotaphiis ex re Grammatica ab aliis abunde ſcriptum eſt & transſcriptum.

Ex eo autem, quod Aelius Gallus JCtus apud Feſtum in *religioſus* ait, *ſatis conſtare* (id eſt, in id conſentire omnes JCtos) *ſepulchrum eſſe religioſum, ubi mortuus ſepultus aut humatus ſit*, ex eo, inquam, non obſcure colligas, de cenotaphio dubitatum & diſſenſum

 fuiſſe.

fuiſſe. Et quidem id eſſe religioſum, adducto Virgilii teſtimonio, Marcianus credidit in *l.* 6. §. *ult. ff. de R. D.* ſed mox ejus ſententia refutatur auctoritate reſcripti Divorum Fratrum in *l.* 7. *eod.* Utque adeo ille §. *ult.* non magis lex ſit, quam E. G. Labeonis ſententia in *l.* 42. *ff. de Act. empt.* relata & deinde rejecta, ut & alia ejuſdem in *l.* 60. §. 1. & *l.* 61. *ff. pro Soc.* & Nervae in *l.* 1. §. *ult.* & *l.* 2. *ff. de Acq. vel amitt. poſſeſſ.* & Pauli in *l.* 1. §. *ult.* & *l.* 2. *ff. Si quid in fraud. patr.* & aliorum ſine fine modoque. Unde hic ſimpliciter Baſilici, omiſſa Marciani ſententia, τὸ κενοτάφιον μνημεῖον οὐκ ἐστίν. & recte, ſi τὸ μνημεῖον, ut intelligendum, de ſepulchro intelligas.

Inepti igitur valde ſunt, qui de religione cenotaphii, ceu antinomia Juris Civilis, altum hic vociferantur: opima earum ſeges foret, ſi, quoties JCti committuntur, toties ſibi crederetur contradicere Jus Civile, adpoſita maxime & ultimum recitata, quae obtinuit, ſententia. Quare nihil hic ſupereſt, quam illa inſpectio, cur, quum Divi Fratres contrarium conſtituerint, tamen aliud Marciano placuerit. Si de Marciano & Ulpiano, qui id reſcriptum retulit in *d. l.* 7. duntaxat ſermo eſſet, facile crederem, hunc negaſſe, illum adfirmaſſe, cenotaphium eſſe locum Manium Deorum, & cuique ſententiae ſuae rationem conſtitiſſe: ſed itane Marcianus contra Jus conſtitutum? contra reſcripta Principum? Non licet dicere, quod Connanus *Comment. Jur. Civ. L. III. C.* 1. eſſe forte Marciani reſponſum in *d. l.* 6. §. *ult.* ex aliquo ejus libro, quem edidiſſet ante reſcriptum Divorum Fratrum, nam eſt ex *Libro III. Inſtitutionum*, quem ſcripſit Fratribus Antonino & Vero jam Divis, ut ipſe refert in eadem *l.* 6. §. 1.

Quam-

Quamvis enim Divi etiam Conſules eſſe poſſe videantur ex ſubſcriptione Legis, neſcio cujus, *Divo Joviano Coſ.* promulgatae in Codice, tamen non reſcribunt amplius. Haec velim addi iis, quae Jacobus Gothofredus *Diatriba de Cenotaphio* adnotavit contra ἀνιστορησίαν eorum, qui *vitas JCtorum* ſcripſere, velim & alia addi, quae refutandis nonnullorum ſententiis heic recte expedivit. Neque tamen propterea auctor ſim, ut Gothofredi conjecturam ſecuti credamus, id, quod Marcianus ait MAGIS *placere*, exaudiendum eſſe de *peritis artis Magicae.* Quaſi vero eorum decreta Auctores noſtri recitaſſent, quos, ut omnia dicam, vivos exuri ſcribunt, etiam Marciani aevo.

Non video peccari, ſi dicamus Marcianum forte non reſciviſſe reſcriptum DD. Fratrum de cenotaphio. Id quaſi turpe in Viro Juris peritiſſimo non ferunt Bertrandus & Gothofredus; ſed mihi non videtur JCtis fuiſſe fraudi vel culpae, unum aliquod reſcriptum ex tot forte millibus ignoraſſe. Ea fere aetate, ut Tertulliani verbis utar, *totam illam veterem & ſqualentem ſilvam legum novis Principalium reſcriptorum & edictorum ſecuribus truncabant & caedebant.* Infinita igitur Reſcriptorum multitudo, & ad privatos ſaepe in cauſis privatis, quae quis ſciverit omnia? eorum ignorantiam veteribus Conſultis & Cujacium objeciſſe video & laudem meruiſſe: Ulpiano objicit in *l.* 1. §. *ult.* & *l.* 36. *ff. de Pign. act.* ad Paulum *L. V. Sentent.* 25. §. 4. ſed quo ibi jure, nunc non diſputo. Rectius forte Paulo in *l.* 58. §. 1. *ff. Mand.* in *Comment. ad l.* 10. *pr. D. de Pact.* ratus eum quoddam *D. Pii reſcriptum vel ignoraſſe, vel non advertiſſe, & ex Juris diſciplina, quod ſibi videbatur, ſcripſiſſe, ex juris ratione, non ex reſcripto.* hoc ſuper-

dicto: *cum Juris rationibus reſcripta plerumque pugnant.* Sed hoc jam non agimus. Quidni autem de Marciano hic idem dicere liceat, quod ille de Paulo? immo, quidni magis, cum ipſe, quod neſcio an alii fecerint, nonnunquam relatum ſcribat de hac illave Principis Conſtitutione, quam caeteroquin ignoraſſe eſt credendus? *refertur conſtitutum*, ita bis ipſe in *l.* 2. *ff. de Offic. Adſeſſ.* & *l.* 18. §. 9. *ff. de Jur. Fiſc.* Quin ſi reſcriptum DD. FF. reſciverit Marcianus, tamen de ejus interpretatione potuit cum aliis diſſenſiſſe, ut in explicandis Edictis & Reſcriptis ſaepe videas inter JCtos non convenire. Exiſtimavit forte Marcianus, quia ratio id ſuggerebat, ab Divis Fratribus non eſſe praeciſe reſcriptum contra religionem cenotaphii, alii vero contra, quorum ſententia obtinuit *d. l.* 7. *l.* 6. §. 1. *ff. de Religioſ.* Sed quum verba Reſcripti interciderint, non licet de eo quid certi definire; ut nec de alio atque alio cenotaphii genere diſſentientes Ulpianum & Marcianum intelligere, de eodem quippe intellexere, qui Pandectis componendis praefuerunt. Sane Marcianum de Jure, contra Conſtitutionem reſpondiſſe, nemo mihi perſuadebit unquam.

Quia igitur ſatis conſtat, auctoritate Juris, cenotaphium non eſſe religioſum, ſed eum demum locum, cui mortuus eſt illatus, dubitari poſſet, quid juris, ſi non omnia oſſa, aut totum corpus, verum pars tantum illata fuerit, & quae pars religioſum faciat. Et quidem prima inſpectio eſt, an, qui per partes pluribus locis ſepultus eſt, plura habeat ſepulchra, an nullum. De Rufino lacerato belliſſime quidem Claudianus *Libr. II.*

Ja-

—— —— Jacet, en, qui poſſidet orbem,
Exiguae telluris inops, & pulvere raro
Per partes tegitur, NUSQUAM TOTIESQUE SEPULTUS.

Sed JCti noſtri preſſius ſapiunt; ita hanc rem enarrat Paulus in *l.* 44. §. 1. *ff. de Religioſ. Cum*, inquit, *in diverſis locis ſepultum eſt* (ſeu caſu id fiat, ſeu de induſtria, quemadmodum in illis, contra quos declamat Pontifex Bonifacius in *C.* 1. *Extrav. de Sepultur.*) *uterque quidem locus religioſus non fit*, & additur ratio, *quia una ſepultura plura ſepulchra efficere non poteſt.* Id eſt, quum unus homo conditur, quamvis per partes, unum, neque amplius, ſepulchrum eſt. Gregorius Haloander & Hugo a Porta legunt, *unius ſepultura*, verbis quidem clarioribus, re non melius. *Sepultura* interpretationem fert *cadaveris*, quaſi res ſepelienda, *una ſepultura*, unius λάψανα. Sic *humatio* in *l.* 22. §. 4. *ff. Quod vi aut clam.* pro reliquiis, quae humantur; *furtum* pro re furtiva in *l.* 36. *ff. de Condict. indeb. Puerperium* pro eo, quod paritur in *C.* 2. *Cauſ. XXXII. Q.* 2. *Exilia* pro locis exilii apud Curtium *L. VI.* C. 4. & apud Senecam *Epiſt.* 95. *conditura* pro re condita. Pergit Paulus: *mihi autem videtur, illum religioſum eſſe, ubi, quod eſt principale, conditum eſt, id eſt, caput, cujus imago fit, inde cognoſcimur.* Haec eſt Libri Florentini lectio, ſed in poſterioribus vitioſa, quicquid ei tuendae dixerit Cujacius *L. XXI. Obſerv. C.* 4. & ad *L. III. Quaeſt. Paul.* in *h. l.* 44. Nemo ſic loquitur, *caput, cujus imago fit, inde cognoſcimur*, utique, ſi loquatur, nemo ſic intelligitur. Haloander ita haec interpolat, *unde, qualis cujuſque imago ſit, cognoſcitur.* Alii alias cicatrices inducunt.

cunt. Mihi placet lectio, quam exhibent Hugo a Porta, Robertus Stephanus, Ludovicus Blaublommius, & ex antiquis Editores alii: *cujus imago ſit, unde cognoſcimur.* Forte & trajecta eſt vocula, *unde*, atque ita reſtituenda: *unde, cujus imago ſit, cognoſcimur*, vel forte *cognoſcitur.* ſenſu plano plenoque. Caput nempe eſt pars praecipua, quippe quod imaginem contineat i. e. habet faciem, vultum, unde cognoſcimur, vel ex quo cognoſcimus, cujus ſit imago & vultus. Atque hinc potiſſima pars hominis, quae ut a reliquo trunco magnitudine vincitur, ſic dignitate vincit. Elegans in hanc rem eſt Achillis Tatii locus ex *Lib. V. de Amor. Clitoph. & Leucipp. p. m.* 116. *B.* ubi Clitophon Leucippes, ut putabat, truncum corpus ſepulturus, ita quiritatur: Τὸ μὲν λείψανον ἔχω σου τοῦ σώματος, ἀπολώλεκα δέ σε. οὐκ ἴση τῆς θαλάττης πρὸς τὴν γῆν ἡ νεμή. μικρόν μοί σου μέρος καταλέλειπται ἐν ὄψει τοῦ μείζονος, αὐτὴ δὲ ὀλίγῳ τὸ πᾶν σου κρατεῖ. Sic verto: *Ego quidem reliquias corporis tui habeo, te vero perdidi. Non eſt maris poſſeſſio eadem, quae terrae: exigua pars tui mihi reliqua eſt ſub ſpecie majoris, ipſum vero* (mare) *ſub minima te totam habet.* Erat autem illius naeniae ratio, quod ſibi perſuaderet Clitophon, a piratis Leucippes caput eſſe humeris avulſum, inque mare projectum, atque adeo ſe ejus reliqua ſepelire; *ſine nomine corpus*, inquit Virgilius, & ex Virgilio Latinus Pacatus de Maximi trunco.

Hoc nolim omitti, verum eſſe, quod definit *d. l.* 44. §. 1. ſi, ut ait, in diverſis locis ſepultum eſt, alioquin ſi uno loco qualiſcunque pars corporis, etſi non caput, rite ſit condita, locus religioſus eſſe videtur, idque *h. l.* 44. §. 1. indicat, & fortaſſe etiam *l.* 42. *ff. eod.* quamvis & ibi *reliquiarum* appellatione cineres poſſes intelligere.

CA-

C A P U T VI.

Judicii & Indicii *voces ſaepe commutatas eſſe, reſtitutis hac ope aliquot locis, qui male habent, & in primis* L. 6. §. ult. D. de His qui not. infam.

QUum iiſdem fere ductibus conſtent literae U. & N. altera in alterius locum facillime migravit. Indicabo aliquot locos, quibus id accidiſſe reor, nec alia cauſa nunc Lectores offendunt. In *l. 6. §. ult. D. de His qui not. inf.* ſic creditur Ulpianus ſcripſiſſe: *Contrario Judicio damnatus non erit infamis, nec immerito: nam in contrariis non de perfidia agitur, ſed de calculo, qui fere judicio ſolet dirimi.* Sic, inquam, creditur Ulpianus ſcripſiſſe, nam Liber Florentinus, & quotquot vidi praeter Florentinum, in *extremo* §. conſtanter exhibent, *judicio*, vel *in judicio ſolet dirimi.* Nec aliter legit Scholiaſtes Baſilicorum ad *L. XXI. T. 2. C. 6. §. 5. lit. K.* ait enim, in contrariis judiciis non de perfidia quaeri, ἀλλὰ περὶ ψήφου, ἥτις σχεδὸν ἐν δικαστηρίῳ διακρίνεται. Sin autem ſerves *judicio*, ſi potes, velim quoque ſerves Ulpiani ſententiam: nam quae haec erit? in contrariis, inquit, judiciis non de perfidia agitur, ſed de calculo; hoc intelligo, ſignificat enim, contrarii judicii eam rationem eſſe, ut non, quemadmodum in directo, agatur de fide rupta, ſed de his duntaxat, quae ad calculum pertinent, atque adeo erroris, non perfidiae appellatione continentur; neque igitur, ut dixerat, infames erunt, qui judiciis

contrariis damnantur. Sed non intelligo, cur de calculo dicat, *eum fere judicio ſolere dirimi*, cum verum ſit, aeque *judicio* dirimi cauſam perfidiae in judiciis directis, nec ex contractibus, vel delictis infamiam irrogari, niſi per ſententiam judicis, excepto forte lenocinio *l.* 4. §. 2. 3. 4. & 5. *ff. de His qui not. infam.* Gloſſa τὸ *fere* explicat *vix*, tanquam ſi dixerit, *calculum vix etiam per judicem expediri*, neque adeo de infamia quaeri poſſe, ſi ipſae partes ſola computatione cauſam componant. Sed quis, Latine locutus, *fere* dixit, & *vix* intellexit? Quod ſciam, nemo, nam alia eſt ejus verbi, & fere oppoſita ſignificatio; *fere* eſt *tantum non ſemper*, *vulgo*, *plerumque*, & *ex communi regula*, cui contrarium eſt *vix*, *raro*, & quae ſunt ſimilia. Igitur mala eſt Gloſſae interpretatio, nec aliam alibi reperi, adeo ſecure haec Ulpiani verba transmiſerunt Interpretes. Niſi tamen Antonium Fabrum commemorem, qui *Ration. ad h. L.* nodum ſecat potius, quam ſolvit, legit enim, *qui fere ſine judicio ſolet dirimi*, quae mera vis eſt. Vidi etiam, qui ita explicat, in contrariis judiciis agitur de *calculo*, id eſt, *pecunia*, *qui judicio ſolet dirimi*, id eſt, *quae adverſario propter ſuſceptum judicium abeſt.* quod eſt nugari: quare Auctori parco. Sed quae tandem eſt haec ratio, in contrariis ceſſare infamiam, quod judicio fere ſoleant dirimi? Olim tentavi, an *judicii* vox hic proprie poſſet accipi, & referri ad Judices Pedaneos, qui de cauſis cognoſcunt, ſed non pronunciant, niſi Magiſtratus confirmaverit. Apud Auctores noſtros paſſim opponuntur, quae fiunt in judicio, & quae in Jure. Ut dixerit Ulpianus, contraria judicia fere ejus conditionis eſſe, ut ad Magiſtratum, qui judicem dedit, non referantur, quo is ſententiam, ſine

qua

qua nulla infamia eſt, in Jure pronunciet confirmetve, ſed fere apud ipſum Judicem penitus finiri ac abſolvi: Et hoc veriſſimum eſt in cauſis & litibus, quae ex calculo oriuntur, quaeque non alia fere continent, quam quae ſunt facti, quemadmodum an impenſum ſit, an vera ſit computatio, an vitioſa, & quo pacto corrigenda. In probatione ea res conſiſtit, probatio fit apud judicem, ſolo igitur judicio abſolvuntur & dirimuntur, quaecunque ad calculum pertinent. Calculi autem appellatione comprehenditur omnis cauſa pecuniaria, in qua de delicto non quaeritur, nec de infamia, ſed de eo, quod cuique, ob rem alterius, a patrimonio abeſt *l. 29. ff. de Dol. mal.* Sic olim diſputavi pro recepta lectione, plurimis, quae non adſcribo, in hanc ſententiam additis. Subtilius forte, quam verius. Nunc magis placet, inverſa una litera, pro *Judicio* reſcribere *Indicio.* Varia *Indicii* ſignificatio eſt, accipitur enim non duntaxat pro *ſigno indicante*, ſed & ſimpliciter pro *indicatione.* Unde in Gloſſis Philoxeni μήνυσις redditur *indicatio*, *indicium*; quo ſenſu ea voce uſus eſt Pomponius in *l.* 2. §. 24. *ff. de O. J.* Paulus in *l.* 39. *ff. ad L. Falcid.* Papinianus, ſi, ut oportet, legatur in *l.* 8. *ff. ad L. Jul. Majeſt.* Salluſtius in *Catilin. C.* 46. & 48. Quomodo ſi *Indicii* verbum accipias heic apud Ulpianum, ſignificabit, in calculo ita rem eſſe comparatam, ut fere ſola indicatione poſſit profligari, quicquid eſt erroris: demonſtrato enim eo, quod in rationes perperam irrepſit, tota de calculo controverſia dirimitur. Et recte Ulpianus haec oppoſuit dolo, inſidiis, perfidiae, quae ſolent verſari in judiciis directis, manifeſta ſic diſtinctione, quur directis damnati fiant infames, contrariis non aeque. Ait autem de contrariis, *ſolere*

 diri-

dirimi indicio calculi, & *fere*, quo ſciamus, alienum hinc eſſe caſum calumnioſae ac ſceleratae actionis, tunc enim, quamvis contraria ſit, infamia ſequetur, ut de mandati quadam ſpecie ante dixerat Ulpianus in *h. l. 6. §. 5.*

Caeterum ut facilis, ita creberrimus eſt error mutati n. & u. atque in his ipſis, ne alia nunc addam, *Judicii* & *Indicii* vocibus. Papinianus in ea, cujus modo memini, *l.* 8. *ff. ad* L. *Jul. Maj.* retulit Juliam, ſeu potius Fulviam, Catilinae conjurationem detexiſſe, &, ſi Libros vulgatos ſequamur, *Marcum Tullium Conſulem judicium ejus* ſeu *in judicium ejus inſtruxiſſe.* Sed prava eſt ea lectio, quamvis & ita transſcripta in Jus Pontificium *C.* 3. *Cauſ. XV. Quaeſt. III.* & ſervata, ut videtur, a Graecis, exhibent enim Scholia ad *h. l.* Μάρκον Τύλλιον δικάζοντα τούτῳ τῷ ἐγκλήματι. Prava, inquam, nihilominus eſt ea lectio, quum Fulviae *indicium*, non *judicium* Tullium inſtruxerit, narravit quippe ipſa, quae ex Curio de Conjuratione reſciverat, nec aliud quicquam Fulviae tribuit Salluſtius in *Catilin. C.* 23. Et Florus in *Epitom. L. IV. C.* 1. *Tanti ſceleris* INDICIUM *per Fulvium emerſit.* quo verbo, ut modo obſervavimus, etiam hac in re uſus eſt Salluſtius. Sed, ne quid dubites, ipſe Liber Tuſcus in *d. l.* 8. habet *Indicium ejus*, & Haloander *Indicio ſuo*, quorum prius & alii quidam deinde in Editionibus ſuis ſequuti ſunt, aliis adhuc perperam Vulgatam ſequentibus. Atque ipſe ille Liber optimus in *l.* 1. *ff. ad L. Cornel. de Sicar.* ait Cornelia teneri, qui, cum Magiſtratus eſſet, operam dediſſet, *quo quis falſum* INDICIUM *profiteretur, ut quis innocens conveniretur, condemnaretur.* Ubi rurſus Vulgata, & noviſſimi quique Editores: JUDICIUM *pro-*

profiteretur. Omnino perperam, & nullo ſenſu. Damnavit id jam Budaeus in *Annot. ad d. l.* 1. ſubſtituto *indicio*. Eſt autem cum noſtris, tum exteris Auctoribus ſolemnis locutio, *indicium profiteri*, de qua cum Budaeus, & praeter Budaeum alii recte dixerint, ego abſtineo. Suffecerit indicaſſe commutationem utriuſque vocis. Jacobus Cujacius ad *Novell. XXII.* etiam id egit, ſed loca, quae modo attuli, ipſe praetermiſit. Dedit in hanc rem tria male variantis ſcripturae exempla, ſatis, ni fallor, apta, ſed quartum ex *l.* 7. *C. de Repud.* ideo diſplicet, quod non vidi Librum, qui ibi *judicium* legat, ſed *indicium* omnes, quos audivi, quodque procul dubio rectum eſt. Variat quoque lectio in *l.* 5. *ff. de Jure Codicill.* at ſervanda eſt ea, quae exhibet *indicio*, inepte *judicio*; judicium alioquin eſſet ipſum teſtamentum. His omnibus addo locum Ciceronis ex *Orat. IV. in Catilin. C.* 5. qui in Libris, quos ego conſului, ſic exſtat: *Haec omnia* (quae ſcilicet de Catilina praemiſerat) *indices detulerunt*; *rei confeſſi ſunt*, *vos multis jam judiciis judicaſtis*. Sed aut fallor, aut legendum eſt *indiciis*, quae enim mox ſubjungit *indicia* ſunt, ex quibus efficit, *ut ii*, *qui in cuſtodiam nominatim dati ſunt*, *ſine ulla dubitatione damnati eſſe videantur*. Confirmat hanc emendationem, quod vetus Scholiaſtes, quem ante aliquot annos Vir Cl. Jacobus Gronovius extulit, Scholio ad hunc locum praeſcribat haec verba: *Vos jam multis indiciis*, ut forte ſic ipſe legerit. Atque ita ſatis conſtat, commutata ſaepe eſſe, calami vitio, *Judicii* & *Indicii* verba, nec alia ratione reſtituendam videri *l.* 6. §. *ult. ff. de His qui not. infam.* quae alioquin male habet.

C A P U T VII.

Emendatur L. 22. C. de Negot. geſt.

NOn equidem invideo, miror magis Latinorum Graecorumque acumen, ſi, ut ſibi videntur, tam liquido intelligant, quod vulgo ſcribitur in *l.* 22. *C. de Negot. geſt.* Verba haec ſunt: *Negotium gerentes alienum, non interveniente ſpeciali pacto, caſum fortuitum praeſtare non compelluntur.* Ipſe autem neſcio, quare conſtare videatur, non niſi abſentis vel ignorantis negotia geri, ſi etiam pactioni ſit locus: ea namque ſi intercedat, qui ſuſcipit & agit rem alienam, non amplius eſt negotiorum geſtor, ſed procurator, qui ex pacto mandatum curat; & tamen de ejusmodi procuratore *h. l.* 22. intelligere nec Titules, nec verba Legis ſinunt. Palam loquitur de geſtore, neque, ut procurator de geſtore, ſic etiam geſtor de procuratore recte poteſt intelligi, procuratoris enim vox eſt generalis *l.* 17. *pr. ff. de In rem verſ. l.* 51. §. 1. *ff. de Aedil. Edict.* geſtoris non aeque, ut recte haec obſervavit Cujacius *ad African. Tract. VIII.* in *d. l.* 17. & 51. Utque adeo Gloſſa fallat, cum ait, de procuratore oportere accipi *h. l.* 22. neque minus fallat, cum etiam de ſpecie exaudit, qua, *cum viderem, te velle gerere negotia mea, dixi, ſi contingat te gerere &c.* nam, quamvis dixero, *ſi geras, caſum praeſtato*, adhuc erit mandatum, non, ut ille putabat, negotiorum geſtio, mandatum quippe & conditionem recipit *l.* 1. §. 3. *D. Mand.* quin etiam, qui patitur, mandat *l.* 6. §. 2. *Eod.* & ubi mandatum, ibi non eſt negotiorum geſtio, hoc eſt,

nego-

negotiorum non competit, licet negotia fuerint geſta *d. l. 6.* §. 1. etiam abſentis *l. 5. pr. ff. de O. & A.* Nec ſupereſt quoque, ut fingamus, *h. l.* 22. accipiendam non de eo, qui aliena negotia gerit aut geſturus eſt, verum de eo, qui olim geſſit, ac deinde cum domino de praeſtando caſu paciſcitur, nam, ut nihil dicam de ſtultitia ejus pacti, refutat illam ſpeciem lex, cum ait: ***negotium gerentes alienum***, & quae ſequuntur. Immo id pactum, utpote ab negotiorum geſtione alienum & remotum, geſtorem obligare negat ratio, & auctoritas *l. 72. ff. de Contr. empt.* & *l. 7. §. 6. ff. de Pact.* ſi, inquam, pactum ſit duntaxat, ut proponit *h. l.* 22. non etiam ſtipulatio.

Igitur, quamvis apud Graecos quoque *Lib. XVII.* Βασιλικῶν *Tit. II. C.* 22. haec ejus legis particula legatur: *εἰ μὴ ἰδικὸν περὶ τούτων γένηται σύμφωνον*, nihilominus exiſtimarem, in mendo cubare haec verba, *interveniente ſpeciali pacto*, legique oportere, *interveniente ſpeciali facto.* Nempe; quemadmodum nemo caſum praeſtare cogitur *l. 23. ff. de R. J.* ita neque negotiorum geſtor *l. 22. ff. de Negot. geſt.* niſi ſpeciale aliquid fecit, geſſit, quod dominus ipſe facere, gerere non ſolebat, ex eo enim quodcunque damnum ſecutum fuerit, in geſtorem redundabit, atque adeo caſum ea in ſpecie praeſtabit, ut haec docet & binis exemplis illuſtrat Pomponius in *l. 11. ff. de Negot. geſt.* quod ipſum docebit *h. l.* 22. ſi, ut oportet legatur.

Atque hanc emendationem & neceſſitas, & praeter eam ſola, opinor, modeſtia commendabit; nam F. & P, in Libris antiquis ſaepe commutari conſtat, & ita quoque, ne nunc alia ad partes vocem, in *l. 4. §. 1. C. de Advoc. diverſ. Judicum*, pro *puncti ſolatia*, quod

varie

varie expoſitum, varie emendatum, nec tamen intellectum eſt, dudum reſtitui *functi ſolatia*; *functi* ſcilicet pro *functionis*, ſed dum eo probando occupor, incido in Editionem, quae Pariſiis prodiit apud Claudium Chevallon anno 1521. ubi, cum & *functi* ſit, me defunctum arbitror.

C A P U T VIII.

Non eſſe contrarias L. 5. ff. ad L. Jul. pecul. & L. 16. §. 4. ff. de Poenis.

QUum, ut hodie nonnunquam, ita olim, ſecuritatis ergo, res privatorum in templis deponerentur, antiqua fuit controverſia, Graecorum Lantinorumque etiam declamationibus agitata, illis ex templo ſubreptis ſacrilegium eſſet, an duntaxat ſimplex furtum. De Graecis fidem facit Sopater in *Declamatione*, quae dicitur, ὁ ἀντονομάζων, & de Latinis Fabius Quintilianus *Inſtit. L. IV.* bis *C.* 2. rurſus *C.* 4. & *L. V. C.* 10. bis iterum *L. VII. C.* 3. Et quidem poſt DD. Severi & Antonini reſcriptum non niſi furtum committi conſtat ex *l. 5. ff. ad L. Jul. pecul.* Conſtare hoc quoque potuiſſet ex ipſa Lege Julia, quippe qua duntaxat ſancita eſt ſacrilegii poena in eum, *qui ſacra* tulerit, ut eſt in *l.* 1. *ff. Eod.* non autem dubitatur, depoſitam in templis privatorum pecuniam manere profanam; ut vel hac ratione qui privatam rem ex ſacro ſurripuit, prorſus ſit extra Legem Juliam de ſacrilegio. Idemque confirmant alia JCtorum loca,

quae

quae utique, ut ſacrilegium ſit, ſacrum quid ablatum requirunt, ut *l.* 4. *pr.* & *l.* 9. §. 1. & 2. *Eod.* Unde & in Βασιλικῶ *L. LX. T.* 45. *C.* 11. & Harmenopulo *L. VI. T.* 5. & in ipſa *l.* 11. §. 1. *h. T.* praeciſe additum, τῶν ἐν θυσιαστηρίῳ ἢ ἐκ τοῦ ἄλλου ναοῦ ἱερῶν τὶ ἀφελόμενος, *qui ſacri quid ex ſacrario vel reliquo templo ſurripit*, ne quis ſurrepti ex templo nomine & privata eo loco poſita intelligeret. Idque ſupplendum eſt in *l.* 6. *pr. h. T.* ubi ſimpliciter: *ſi quis aliquid de templo tulit*, ſeu illud *aliquid* referendum eſt ad ea, quae ſic dixerat, *dona Dei*, hoc eſt, *donata Deo*, ut Marcianus id effert in *l.* 4. §. 1. *Eod.* In eandem ſententiam *dona Deorum* memorat Paulus *L. IV. Sentent. T.* 3. §. 3. & *dona Deum* Livius *L. V. C.* 22. Atque haec de Jure, etiam citra reſcriptum in *d. l.* 5. nam explicandae magis, quam mutandae Legi Juliae Conſtitutionem illam acceſſiſſe omnino eſt dicendum.

Nunc de *l.* 16. §. 4. *ff. de Poen.* videndum eſt; ait ibi Saturninus: *Locus facit, ut idem vel furtum vel ſacrilegium ſit, & capite luendum, vel minore ſupplicio.* Cujus haec eſt ſententia, ob locum ſubreptionis eſſe furtum aut ſacrilegium, ut qui rem ſacram, furtum facturus, ex domo locove privato abſtulit, in quo forte inveniebatur, fur ſit duntaxat, quia non ſimpliciter, qui quid ſacri abſtulit, Lege Julia tenetur, verum is demum, qui dolo malo *l.* 1. *ff. ad L. Jul. h. T.* hoc eſt, gnarus rem, quam ſurripiebat, eſſe ſacram: quod in eo, qui ex loco non ſacro abſtulit, praeſumi nequit, quum eo furandi animo, non legendi ſacra veniatur. Igitur furti tenebitur duntaxat *d.* §. 4. Nec aliter de peculatu Auctor Librorum ad Herennium *L. I. C.* 22. *Si quis peculatus accuſatur, quod vaſa argentea publica de loco pri-*

vato dicatur ſuſtuliſſe, poſſet dicere, cum definitione ſit uſus, quid ſit furtum, quid peculatus, ſecum furti agi, non peculatus oportere. Sin vero eandem rem ſacram ex loco ſacro ſurripuiſſet, quia & ſacra erat, & ſciri debuit, in loco ſacro eſſe ſolere ſacra, utique ſacrilegus eſt *d. l.* 16. §. 4. Atque ita componenda Conſtitutio & JCti ſententia, quas contrarias eſſe, etiam Cujacio viſum eſt *L. XIII. Obſerv. C.* 19. Sed non eſt, ut quae ipſe aliique ea de re dixerunt, ſequamur; quin potius, ut dixi, ſic habendum: qui rem privatam amovet, quocunque ex loco, etiam ſacro, tamen, quia ſacra non legit, ſacrilegus non eſt *d. l.* 5. qui rem ſacram ex loco privato, quia inde non amovetur, ut ſacra, fur eſt, neque amplius *d. l.* 16. §. 4. Utque ita dicamus, ratio reliqui juris imperat, nec quicquam prohibent verba utriuſque Legis.

Caeterum, haec cum ita ſint, perperam Gratianus *d.* §. 4. retulit in *C.* 19. *Cauſſ. XXXIII. Q. III. de Poenit. Diſt. I.* nam ex Conſtitutione Pontificis Joannis VIII. in *C.* 21. *Cauſſ. XVII. Q. IV.* §. 1. diſplicuit illa *l.* 5. *ff. ad L. Jul. pecul.* & locus furtum a ſacrilegio non diſtinguit ea, qua nos explicavimus, ratione *l.* 16. §. 4. *ff. de Poen.* Sic enim Pontifex in *d. C.* 21. *Sacrilegium committitur auferendo ſacrum de ſacro, vel non ſacrum de ſacro, ſive ſacrum de non ſacro*, & ex Pontifice Carolus V. in *Conſtit. crimin.* §. 171. Quare, ut Juri Pontificio conveniat *d.* §. 4. eo, ut nunc eſt, tranſlatus, omnino eſt accipiendus de rebus privatorum, ex loco ſeu ſacro, ſeu profano ablatis: abſque eo enim ſi ſit, locus nequicquam diſtinguit Jure Canonum.

CA-

CAPUT IX.

In mutuo aliam pro alia pecuniam reddi poſſe, ut aurum pro argento, & contra; defenſa Libri Florentini lectione in L. 99. ff. de Solution.

QUid ſit mutuum recte dixit Cujacius *L. XI. Obſerv. C.* 37. Et conſtat, ad eum contractum ejuſmodi res requiri, quae dari, conſumi, & quoque reſtitui poſſunt: quae cum non cadant in ea, quae in ſpecie conſiſtere dicuntur, apparet, haec ad mutuum non pertinere, verum ea tantum, quae ſine reſpectu hujus illiuſve corporis pondere, numero, ac menſura valent, utpote in quibus non eadem ſpecies, ſed genus attenditur. Unde Heſiodus de mutuo, quod menſura conſtat, & magis pertinebat ad ejus Ἔργα καὶ Ἡμέρας *Verſ.* 349. & 350.

> εὖ μὲν μετρεῖσθαι παρὰ γείτονος, εὖ δ' ἀποδοῦναι
> Αὐτῷ τῷ μέτρῳ. ——— ——— ——— ——— ———

Juris loca in hanc rem protrita ſunt. Illis conſentit Gajus *L. III. Fragment. T.* 2. §. 1. cum ait: *Re contrahitur* (obligatio) *quoties aliqua cuicunque mutuo dantur, quae in his rebus*, & reliqua; locus enim longiuſculus eſt, &, ne neſcias, quantus quantus eſt, peſſime habitus ab Salmaſio in *Diſquiſ. de Mutuo p. m.* 152. Nihil omnino eſt mutandum, niſi forte in verbis, quae modo retuli, pro *aliqua cuicunque* placeret legere *alicui quaecunque*, quod, licet non uſquequaque neceſſarium, magis tamen placet, quam Salmaſii contractum *aliquacunque.*

cunque. Caetera ejus loci defenderem, ſed taedet minutias perſequi. Quod autem Gajus ait in *d.* §. 1. & cum Gajo omnis Juriſprudentia Pandectarum, mutuo datum reddi debere ſimili pondere, numero, ac menſura, accipiendum eſt & interpretandum ex ipſius rei natura, quae in creditum ivit, ut ſi pecunia data fuerit, ejus numerum ex quantitate, non ex corporibus aeſtimemus: etenim cum pecunia res ſit incorporalis, & in quantitate pretii ſola conſiſtat, multitudo corporum nequicquam ſpectatur. Quare debitor pecuniam eodem numero reddit, ſi reddat eadem quantitate & vel aurum pro argento, argentumve pro auro; nam alterum, ut pecuniam, accepit, alterum, ut pecuniam, reddit: & dummodo quantitas quantitatem aequet, totidem nummorum corpora, & ejuſdem monetae, non eſt, cur praeciſe reſtituat. Contra pecuniae naturam ex *d.* §. 1. Gaji negavit id Salmaſius in *Diſquiſ. de Mut. p.* 112. *d. p.* 151. & *p.* 158. quin & contra liquida Juris decreta, quae, niſi aliud actum eſt; in pecunia quantitatem, non corpora aeſtimari jubent, ut optime diſputavit Franc. Hotomanus *Ill. Quaeſt. XV.* Perperam autem, ut haec eluderet, Salmaſius *quantitatem* in *l.* 24. *ff. Depoſ.* & *l.* 94. §. 1. *ff. de Solut.* intelligebat de *numero*, non de *poteſtate* ac *aeſtimatione* nummorum, utique perperam, ſi, ut facit, numerum ab aeſtimatione diſtinguat: quantitas enim in nummis non eſt aliud, quam *publica ac perpetua aeſtimatio*, ut Paulus definivit in *l.* 1. *ff. de Contr. empt.* Sin vero, in hoc argumento, homines fori potius ſui audiviſſet Salmaſius, etiam iis teſtimonium indixit Hotomanus *d. Quaeſt. XV.*

Sed ut neque ex Gaji loco, neque ex aliis quae

Sal-

Salmaſius attulit, id quod ait, probatur, ita tamen hoc ipſum aperte confirmari videbatur Pauli reſponſo in *l. 99. ff. de Solut.* ubi Vulgata & Haloander: *Creditorem non eſſe cogendum in aliam formam nummos accipere, ſi ex ea re damnum aliquod paſſurus ſit.* In Florentino eſt *debitorem*, at aliam lectionem vincere fere jam obtinuit, ubi, poſt auctoritatem Baſilicorum, ita viſum eſt Cujacio in *Comm.* ad *l. 59. ff. de V. O.* & ad *Pauli Reſponſ. L. IV. in h: l. 99.* & Hotomano *d. Q. XV.* Quin nec alias in Jure noſtro ſine exemplo eſſe creditur, *creditorum* & *debitorum* nomina confundi; ſed hoc non agimus. Caeterum, quamvis *creditorem* legas, tamen illa *l. 99.* Hotomanum nihil moratur, quominus dicere pergat, etiam in aliam formam, quam creditum eſt, recte ſolvi; hoc enim cum dicit, ſemper exaudit, dummodo ne creditori eo inferatur iniquior conditio. Non recte, nam ſi demus, defungi debitorem, ſi pecuniam quantitate eandem refundat, non animadverto, quid ad illum creditoris damna? jure ſuo utitur, & publica pecuniae aeſtimatione. Imo vix damnum putem, ubi ſola lucri cauſa deeſt, ubi commodum creditoris vertitur duntaxat, nam facilior pretii ſolutio nequicquam praeſtat, niſi meliorem cauſam *l. 4. §. 6. ff. de In diem addict.* Unde iis non aſſentior, qui vulgatam lectionem, atque adeo *creditoris* vocem, revocandam cenſuere in *d. l. 99.* Quin mendoſam eſſe, etiam mutui natura probaverit, haec enim cum ſtricta ſit, & ex jure cenſenda, ſuſque deque habet creditorum commoda & incommoda, modo res eo loci, quo accipiuntur & redduntur, in genere ſuo recipiant functionem *l. 2. §. 1. ff. de R. C.* ut certe functionem recipit pecunia & pecunia, aurea, argentea, aerea, ſuo quae-

 que

que pretio; abſit dummodo malitia, cui non indulget Jus Civile, ut ſi quis aere minutulo vellet expungere grande debitum. Atque haec, niſi quid ſecus pactum proponatur, ut fere fieri ſolet, cum meliorem pecuniae ſpeciem mutuo damus: quo facto ex lege conventionis eandem repetemus actione in factum, nam ſola mutui actio, ſpeciem petendo, non ſufficit: ſiquidem notiſſimos id condictionis terminos excedat, aliaque, quicquid convenerit, ſervandi ſuppetat ratio, ut videmur recte probaſſe in *Diſſert. de Pact. jur. ſtrict. contract. in contin. adj. C. V.*

Igitur Accurſianorum ſcriptura ne quidem jure ſubſiſtit, multo minus inducenda erit contra lectionem Hetruſcam, quae non tantum vincit in pari cauſa, ſed, cum defendi poſſit, etiam contra plurium Librorum & hominum auctoritates. Negari autem nequit, bonam eſſe veramque Pauli ſententiam, cum *debitorem* non cogendum eſſe dixerit, damno ſuo, in aliam formam nummos accipere. Ipſe Cujacius ad *Paulum*, quamvis in emendationem proclivior, agnoſcit tamen, in debitore ſpeciem poni poſſe, *ſtipulatione praecedente mutuum*, ut in *l. 6. in fin. ff. de Novat.* qua, ſi convenerit de certa nummorum forma, in aliam accipere cogendus non erit. Quinimo ſine praevia ſtipulatione aut conventione de hac illave pecuniae ſpecie, ſatis expeditam eſſe reor *h. l 99.* nam ecce ſi debitor, qui ſimpliciter ſignificavit foeneratori, ſe mutuo indigere aliquot millibus, oblatam ab eo pecuniam, utpote ſibi damnoſam, repudiaverit, non puto cogendum accipere, ut ſi ei ſpecies pecuniae utilis non ſit, puta, quod eam exponere, quod alio locorum mittere nequeat, aut ſi quid his eſt ſimile. Utque ita haec, *in aliam formam*,

mam, non duntaxat eſſe poſſit ex Cujacii ſententia, *in aliam*, quam convenit, ſed & *in aliam*, quam debitori eſt utile, aut quam habet opus, ſive enim legas *creditorem*, ſive *debitorem*, ſemper oportet aliquid ſuppleas, quo ſuſtineatur illud, *in aliam formam*. Licet autem foenerator pecuniam comparaverit, & credendam obtulerit, attamen debitor obligatus nondum fuit, quippe re nondum data, qua demum conſtituitur mutuum *l.* 2. §. 3. *l.* 9. §. 4. *ff. de R. C. Debitorem* autem Paulus dixit pro *debiturum*, qui vult debere, ſeu pecuniam mutuam ſumere; ejuſmodi locutiones in Jure occurrunt multae, de quibus commentatores ad *Rubr. ff. Solut. matrim.* At vero ſi ex pecunia alterius formae, quam vellet, nihil omnino detrimenti paſſurus ſit debitor, ut ſi ex ſola contumacia accipere detrectet, non equidem adhuc cogetur in creditum ire, & accipere pecuniam, quam obtulit foenerator, ſed tamen impune non feret, ſi de pecuniae ſpecie non monuerit. Imo magis eſt, ut damnetur in id, quod foeneratoris intereſt nummos corrogatos, nec tamen erogatos eſſe; ſed alia eſt quaeſtio de mutuo, alia de eo, quod intereſt. Caeterum moneo, aliam quoque ab hac diſputationem eſſe de mutato monetae pretio, & perperam a nonnullis haec confundi.

CAPUT X.

Nihil, ut vulgo, ſed tamen aliud, mutandum videri in L. 2. §. 1. ff. de Reb. Cred.

QUae *proximo Capite* ad Paulum diximus, idem Paulus ex natura mutui enarrat in *l.* 2. §. 1. *ff. de R. C.* ſed quum is etiam locus varie a variis affligatur, tuebimur, quia in eo ſumus, ejus quoque lectionem Tuſcam; non equidem per omnia, ſed quantum ejus fieri poterit. Eſt autem haec: *Mutui datio conſiſtit in his rebus, quae pondere, numero, menſura conſiſtunt: quoniam eorum datione poſſumus in creditum ire, quia in genere ſuo functionem recipiunt per ſolutionem, quam ſpecie.* Tuebimur, inquam, hanc lectionem, niſi quod pro *quia* ex fide aliorum Codicum reſcribamus *quae*, & unam porro vocem, loco, ut videtur, motam reſtituamus ordini, quem ſenſus poſtulat, ſed id mox intelliges. Ait, *quoniam eorum*, & recte, nam id ad ſequentia referendum eſt, *eorum quae in genere ſuo*, &c. Perperam Editorum alii *earum*, tanquam ad τὸ *rebus* pertineret, quod praeceſſit; alii, repetita & expreſſa vocula, *earum rerum*, ſed nihil in eo mutandum. Si, ut monui, *quae* pro *quia* legeris, jam ſenſus erit commodiſſimus, & una tantum Pauli ratio, non, ut alias, duae, quarum prima oppido inepta eſſet: probaturo enim mutuum in his rebus conſiſtere, quae pondere, numero, menſura conſiſtunt, ineptum eſt hanc rationem dediſſe, quia earum datione in creditum imus, hoc eſt, mutuum in hiſce rebus conſiſtit, quia conſiſtit. Gloſſa, ut illud evitet, ſubaudit *tantum*, ſed neque tum erit ratio non

non inepta, & haec ſcilicet: in illis conſtat mutuum, quia duntaxat in illis mutuum contrahimus. Igitur hoc non placet, quamvis placuerit etiam Donello in *Comm.* ad *h. l.* 2. §. 1. *n.* 3. Rationis haec eſt natura, ut ad probandum, quod proponitur, quid adferat, non ut dicat idem: ſin autem Paulus rationem unam abſolviſſet in verbis, *quoniam eorum datione poſſumus in creditum ire*, idem duntaxat in ratione eſſet, quod erat in propoſitione; ut ita non tam rationem dediſſet, quam repetiiſſet id, quod ratione erat probandum. Atque hoc eſt, quod noſtri dicunt, bis de eodem idem dicere, quod ut fit aliquando, nunquam tamen obtinet, ubi, quod praeceſſit, eſſet idem cum appoſita ratione.

Quare omnino conſtituendum eſt, non duas hic, ſed unam eſſe Pauli rationem, uno ſpiritu ita legendam: *quoniam eorum datione poſſumus in creditum ire, quae in genere ſuo functionem recipiunt &c.* Hoc eſt, quia mutui natura poſtulat, ut his tantum rebus peragatur, quarum altera alterius ope & vice fungi poteſt. Leviſſima mutatio eſt τȣ̃ *quia* in *quae*, nec tamen eam noſtro Marte defendimus, ſed ex lectione, quam inter varias habet margo Editionis apud Sennetonios Lugd. 1549. Quin & Haloandrum ita legere retulit Viglius Zuichem. in *Comm.* ad *h. l.* 2. §. 1. *n.* 50. ſed hoc ejus fide eſſe jubeo, nam in Editione Baſilienſi ann. 1541. legitur, ut vulgo, *quia*; in variis tamen Lectionibus, ad finem ejus Editionis collectis, reperi *quae*, & haec, ut dixi, ſcriptura bene ſe habet.

Caeterum valde ſeditioſe agunt Interpretes de verbo *functionis*, & quid ſit *functionem recipere per ſolutionem*, & denique de integra Pauli ſententia, turbatoque verborum

borum ordine, *quae in genere ſuo functionem recipiunt per ſolutionem, quam ſpecie.* De *functionis* vocabulo, quemadmodum tumultuentur, videre licet apud Goeddaeum in *Comm. de V. S. ad l.* 4. *n.* 26. *& ſeqq.* & etiam Viglium *d. loc. n.* 55. *& ſeqq.* Imo & ad vim armatam ſunt, qui properant. Salmaſius *ſuffectionem* ſubſtituit in *Diſquiſ. de Mutuo p.* 116. & *de Uſur. p.* 9. 10. 218. & *ad Jus Att. C. VI. p.* 183-189. Etiam neſcio quis *fictionem.* Duarenus *Lib. I. Diſp. Anniv. C.* 14. poſt alios *functionem* a *ſolutione* non ſeparat, ſed illa *per ſolutionem* κατὰ παρένθεσιν legenda cenſet, ἐξηγητικῶς puto; alii aliter, ut ſe expediant. Ego ſervo *functionem*, ſed non illo loco: neque enim puto recte dici, *quae functionem recipiunt per ſolutionem*, cum ſolutio nihil quicquam conferat ad functionem, non res, dum ſolvuntur, ſed quae ſolvuntur, eaedem videlicet genere. Quapropter per μετάθεσιν lego: *quae in genere ſuo ſolutionem recipiunt per functionem, quam ſpecie*, hoc eſt, ut mox latius dicam, quae tam in genere, quam ſpecie recte ſolvuntur, dum, ſi in genere, funguntur & vicem ſubeant eorum, quae data ſunt. *Functio* enim & *fungi* in hanc ſententiam qui & ubi dicatur, late expoſuit Jacobus Gothofredus Diſſert. *de Functione & aequalitate in mutuo* ad *h. l.* 2.

Reliqua ejus §. opinor ſe recte habere, quamvis propter verba, quae obſcuriora ſunt, prolixe videas velitari Interpretes. Memini alias me dicere, & verum eſt, ſaepe accidere in Auctoribus, etiam qui accuratiſſime loquuntur, ut eorum mentem perfecte, non aeque verba, intelligamus. Quid hic ſibi velit Paulus, nemo neſcit unus, verba intricatiora ſunt, ſed tamen ſibi conſtant. Obtinuit fere, ea ſic eſſe accipienda, ut

ut poſt Antiquiores nonnullos accepit Hugo Donellus in *Comm.* ad *h.* §. *n.* 5. puta, mutuum ideo conſiſtere in rebus, quae pondere, numero, menſura conſtant, quia illae magis in genere ſuo ſolutionem recipiunt per functionem, quam in ſpecie. Quin ſunt Editores, qui exprimunt τὸ *magis*, vel etiam *potius*, adduntque illud *in*, *in ſpecie*, quemadmodum & id utrumque eſt in M.S. meo. Sed non opus eſt addere, quod licet tuto ſubaudire, τὸ *in* facile repetitur ex τῷ *in genere ſuo*. Quae etiam ratio eſt, cur neceſſe non ſit ſequi Libros, qui habent *ſpeciem*, per functionem magis, quam ſpeciem, vel, ut rurſus alii, *per ſpeciem*, ſatis alioquin ſpecioſe. Commoda etiam Pauli ſententia erit, ſubintellecto *tam*. quod ſubintelligere licet; diceret enim, mutuum duntaxat in fungibilibus conſiſtere, quia ea, dum ſolvuntur, tam in genere ſatisfaciunt (cum alterum alterius vice fungatur) quam ſi in ſpecie redderentur. Et ſane ante voculam *quam* τὸ *tam* non expreſſum ſaepius intelligi, non erat negandum Zuichemo ad *h.* §. ejuſmodi locutionum exempla alii jam ſatis notarunt, & ita etiam Tacitus *Annal. L. II. C.* 12. & *Lib. IV. C.* 61. Sin autem minus placeant peregrina, etiam in Jure noſtro novum non eſt, illud *tam* aliquando omitti, ubi ſequitur *quam*, ut in *l.* 20. *pr. ff. de Acq. vel omitt. haer.* & non expreſſum etiam intelligi poteſt in *l.* 12. *ff. de Offic. Praeſid.* male enim ei Legi *tam* inſerunt, vel ſimpliciter, ut Hugo Grotius in *Flor. Sparſ.* ad *d. L.* vel per ἀναδίπλωσιν, ut J. Gothofredus *C. XI.* ad *l.* 9. *ff. de L. Rhod. d. jact.* etſi id etiam habuerint Haloander, & antiquior editio R. Stephani Pariſ. 1527. hic addito, ille omiſſo *tamen*. Quod ſi adhuc inſolentius, quam eſt, eſſe videatur ante *quam* ſupprimi *magis*,

 vel

vel *tam*, in Auctoribus noſtris plus exemplorum obſervavit Auguſtinus *L. IV. Emend. C.* 8. & in exteris Stewechius de *Partic. Ling. Lat. p. m.* 398. & 399.

Utram vero ex his voculis ſubintelligas, ſemper erit veriſſimum, mutuum & *magis*, & *tam* in genere reddi, quam ſpecie; *magis* redditur in genere, ſi uſum attendas, cum vix ſine alienatione vel conſumptione res creditae poſſint eſſe utiles; & tamen conſtat, non minus recte ſpeciem reddi, quam genus, hoc eſt, creditori aeque fieri ſatis, ſi idem corpus, ac ſi in genere idem reſtituatur, ut recte Donellus exſequitur in *Comm.* ad *h.* §. minus tamen recte idem *n.* 5. τὸ *magis* refert ad genus, quia ſpecies tempore corrumpi poteſt, vinum aceſcere, frumentum corrodi, & ita in reliquis. Sed, ut dixi, non uſque adeo recte, nam ſpeciem cum dicimus, eandem intelligimus, eadem bonitate, non corruptam, centum modii V. G. tritici Africi optimi, qui ſi dati ſint, ea ipſa ſpecie ſemper queunt reddi, hoc eſt, bonitate eadem, corrupto namque frumento, etiam ſpecies corrumpitur, atque adeo ea reddi nequit, *proprie enim dicitur res non reddita, quae deterior redditur l.* 3. §. 1. *D. Commod.* Igitur ea ratione non licet dicere, fungibilia magis in genere, quam ſpecie ſolutionem recipere, ſed illud *magis* eſt ex uſu & contrahentium animo.

Atque ex his opinor conſtare, Jacobum Gothofredum Libr. *de Funct. & aequal. in mut.* ad *h. l.* 2. §. 1. *p.* 28. & *ſeqq.* pro *quam ſpecie* perperam legere *aequam ſpecie*, ſive *aequa ſpecie*; ac ſi dixiſſet Paulus, rem mutuo datam in genere eſſe reddendam & *aequa ſpecie* i. e. aeque bona. Ejus viri eruditionem ſuſcipio & ſtupeo, ſed in ea parte Critices, quae in emendandis Auctoribus,

ribus, cum noſtris, tum aliis, abſolvitur, fere eſt, ut infeliciſſime verſatum auſim dicere.

CAPUT XI.

Ad L. 15. §. ult. L. 16. & L. 17. pr. ff. de Uſufr.

DIfficile &, ut videtur, corruptum ac turbatum eſt, quicquid legitur in *l.* 15. §. 7. *l.* 16. & *l.* 17. *pr. ff. de Uſufr.* Ait Ulpianus *Libro XVIII. ad Sabinum* in *pr.* §. 7. proprietarium ſervitutem amittere non poſſe, quod verum eſt, ſi *amittendi* vocabulo intelligamus *adimere*, *tollere*, quemadmodum in *l.* 6. & 7. *pr. ff. de Capit. min.* alioquin amittere poſſe conſtat, & dicit hic idem §. Porro ait Ulpianus, quod res eſt, vel potius non eſt: *Proprietatis dominus nequidem conſentiente fructuario ſervitutem imponere poteſt*, & mox Paulus in *l.* 16. *Niſi qua deterior fructuarii conditio non fiat; veluti ſi talem ſervitutem vicino conceſſerit, jus ſibi non eſſe altius tollere*; rurſus Ulpianus, *eodem Libro ad Sabinum*, in *l.* 17. *Locum autem religioſum facere poteſt conſentiente Uſufructuario. & hoc verum eſt favore religionis. Sed interdum & ſolus proprietatis dominus locum religioſum facere poteſt; finge enim, eum teſtatorem inferre, cum non eſſet tam opportune, ubi ſepeliretur.* Quod ait, proprietatis dominum, vel conſentiente fructuario, ſervitutem imponere non poſſe, tam cum omni ratione pugnat, quam quod maxime, & palam nihili ſunt, quae tanta diligentia tam exiliter

multi huic paradoxo defendendo conquaeſiverunt. Cur non uterque jus ſuum recte remittat? utriuſque cauſa agitur, neque alterius cujuſquam. Sane recte, ſi conſentiant, jus ſuum remittere diſcimus ex ſervis, quos, utroque conſentiente, manumitti poſſe conſtat ex *l.* 2. *ff. de Manum. vind.* & *l.* 1. *C. Comm. de manumiſſ.* Similiter uterque jus ſuum in fundo remittunt, minuunt, aliiſque cedunt, quod aquaeductus exemplo demonſtrat Paulus in *l.* 9. §. 2. *D. de Aq. & aq. pluv.* itemque Ulpianus in *l.* 8. *Eod.* nec ambigitur, quin jus aquae ducendae, ſervitutem, qua de ibi agitur, recte aliis conſtituant, ſibique adeo demant & dominus, & cui ſervitus aquae debebatur: ſed hoc ait Ulpianus in *d. l.* 8. & Paulus in *d. l.* 9. omnium quorum utilitas verſatur, conſenſum deſiderari, atque ita ejus, ad quem uſusfructus ſervituſve pertinet, & ſimul ejus, ad quem jus ſolidum recidere poteſt, id eſt, domini. Et hoc rationem habet, probatam, ut videtur, etiam Paulo in *h. l.* 16. namque ibi permittit domino imponere ſervitutem, modo non inferatur fructuario iniquior conditio. Atqui verum eſt, nunquam hanc inferri conſentiente fructuario, *nullam enim poteſt videri injuriam accipere, qui ſemel voluit*, ut in hoc ipſo argumento dixit idem Paulus in *d. l.* 9. §. 1. *de Aq. & aq. pluv.* Quocirca exceptio *h. l.* 16. ſubvertet regulam *l.* 15. *in fin.* dum haec negat, illa ait, conſentiente fructuario recte ſervitutem imponi. Rurſus tamen regulam confirmat, quae una ſerie additur, *l.* 17. *pr. Eod.* nam τὸ *autem*, quod ibi eſt, ſignificare putes, quae ſequuntur, adverſari iis, quae praeceſſerant, & ait hoc in ea ſpecie extorſiſſe *favorem religionis*, praecipuum igitur illud eſt contra alia Juris decreta in aliis.

Vidi

Vidi plures interpretationes earum *LL.* plures item emendationes, ſed quarum nulla erat bona, alia alia pejor. Quicquid autem dixeris, non extricaveris cauſam, niſi velis ſollicitare lectionem, quam alioquin, fateor, exceptis minutulis quibuſdam, in omnibus Libris conſtantem reperi, & confirmatam a Baſilicis. Nae hic mihi valde placet emendatio Viri Clariſſimi Cornelii van Eck, Praeceptoris olim mei in *Diſputatione*, quam Ultrajecti habuit anno 1697. pro *nequidem* in *d. l.* 15. §. *ult.* legentis *equidem*; placet etiam, exceptionem Pauli in *d. l.* 16. exaudiendam eſſe de conſenſu fructuarii, hoc modo: proprietatis dominus ſervitutem imponere poteſt, ſed conſentiente fructuario, niſi qua deterior ejus conditio non fiat, tunc enim vel diſſentiente fructuario ſervitutem recte imponit. Sed tamen, quia ſervato verborum ordine, qui nunc eſt, exceptio *d. l.* 16. magis pertinet ad impoſitionem ſervitutis, quae proxime praeceſſit, quam ad conſenſum fructuarii, qui longius abeſt, ego pace Viri Clariſſimi, trajectis nonnihil vocabulis, ita legerem: *Proprietatis dominus ſervitutem imponere poteſt; equidem conſentiente fructuario, niſi qua* &c. Sic bene cohaeret exceptio, quam caeteroquin, ſi, ut par eſt, ad conſenſum fructuarii referas, valde oportebit torquere & durius attollere.

Deinde in *d. l.* 17. pro *autem* lego *item*, & ita tranſpono: *Locum item religioſum facere poteſt, conſentiente uſufructuario. Sed interdum & ſolus proprietatis dominus locum religioſum facere poteſt; & hoc verum eſt favore religionis: finge enim &c.* Poſſes etiam ſervare voculam *autem*, quia non adverſando ſemper ſervit, ſed & ſimpliciter tranſeundo, ut memini Grammaticos obſervare;

vare; alioquin facillima eſt mutatio τῦ *autem* in *item*. Ea praeter nihil muto, niſi rurſus verborum ordinem, turbatum antea, nec qui ex Jure defendi poſſit: nam ſi conſentiat uſufructuarius, nihil quicquam huc pertinet favor religionis; at ſi diſſentiat, jam ea ratio poterit obtinere. Atque has, non dico literarum, ſed etiam vocum & ſententiarum trajectiones in Pandectis Florentinis eſſe frequentiſſimas totiens dixit Antonius Auguſtinus, ut in hunc locum excurrere nunc equidem non vacet. Ita malumus, quam correctiones, non ſatis commodas, obtrudere *d. l.* 15. vel etiam *d. l.* 17. & ita quoque ſubſiſtet jurisprudentia utriuſque capitis, & exceptio in *d. l.* 16. & univerſa diſputationis ſeries, quam heic habemus ex arte Triboniani, qua uſus eſt in dirigendis fragmentis veterum JCtorum.

CAPUT XII.

Suſpicio critica ad L. 4. pr. C. de Haeret. & Manich.

QUod ſcriptum eſt in *l. 4. pr. C. de Haeret. Manichaeos ſeu Manichaeas vel Donatiſtas meritiſſima ſeveritate perſequimur*, neſcio, an bene habeat: cui enim bono *Manichaeae* ſequuntur, ubi *Manichaei* praecedunt? Igitur, niſi quis rationem doceat, quur *Manichaeorum* nomine etiam mulieres non contineantur, ut Arrianorum, Macedonianorum, & caeterorum in *l. 5. C. Eod.* & ut vulgo nomine maſculo faemininum comprehendi conſtat *l.* 1. & *l.* 195. *pr. ff.* de

de V. S. non alienus eſſem a ſuſpicione, pro *Manichaeas* ſcribendum eſſe *Mannicheos*. Narrant Haereticographi, & vel Auguſtinus in Libro *de Haereſibus* §. 46. Manichaeos a quodam Perſa eſſe ortos, qui vocabatur *Manin*, & ante *Urbicus*. Additque Auguſtinus: *Sed in Graecia Diſcipuli ejus, vitantes nomen inſaniae, quaſi doctiores & eo ipſo mendaciores, geminata N litera, Mannicheum, quaſi manna fundentem, pro Manichaeo, id eſt, inſano appellaverunt.* Orthodoxi igitur id genus haereticos vocabant *Manichaeos*, ipſi ſe, ne ἀπὸ τῆς μανίας appellati viderentur, *Mannicheos*; atqui ita, ſi non inſaniam, inſaniae tamen nomen vitabant ſtultiſſimi mortalium. Ex hac autem duplici appellatione nata videri poteſt haec ſcriptura: *Manichaeos ſeu Mannicheos, vel Donatiſtas*, &c. Imperitus harum rerum ſcriba, bis eoſdem dici ratus, facile *Manichaeas Manichaeis* ſuppoſuit, cum non differat ſcriptura, ſi O. in A. mutes, nam *Mannichaeos* ſcribimus *Mañichaeos*, vel *MaNichaeos*. Et confirmat, quae ſuſpicati ſumus, vocula *ſeu*, *Manichaeos ſeu Mannichaeos*, ex varia ſcilicet appellatione, cum alioquin, ſi de Manichaeis faeminis ſermo eſſet, commodior, ne dicam, neceſſaria eſſet conjungendi vocula. His addo, etiam a Codice Theodoſiano in *l.* 40. *de Haeret.* abeſſe illud *Manichaeas*, ut multa ibi abſunt, & contra, quae hic reperiuntur. Baſilicos tamen ſequiorem ſexum hic expreſſiſſe non negem, ut ita mendum, ſi mendum, antiquiſſimum ſit.

CAPUT XIII.

De ſecundo Capitulo Legis Aquiliae.

QUum non commemorata Juris ſanctione ſimpliciter Juſtinianus in §. 12. *Inſt. ad L. Aquil.* & Ulpianus in *l.* 27. §. 4. *ff. Eod.* ſignificent, ſecundum Capitulum Legis Aquiliae in deſuetudinem abiiſſe, Viris eruditis id ſalivam movit, in eo indagando ut induſtriam ſuam excitarent. Neſcio tamen, an adſecuti ſint. Cujacius in *Parat. ff. & C. ad L. Aquil.* ſecundo Capite cautum exiſtimat de damno, cujus primum & tertium Caput non meminerat, ut ſi quis non occiderit, non uſſerit, fregerit, ruperit, ſed alia ratione nocuerit injuria, forte ſi utilitatem nobis interceperit: cujus rei exemplum attulit ex Plinio *L. IX. C.* 59. de piſce Anthia, qui, dum greges piſcium capiendos adducit, ipſe injuria capitur ab improbo piſcatore, quo nomine ait Plinius piſcatori ſocio *editam eſſe dati damni formulam.* Laudat hanc conjecturam Mornacius ad *l.* 27. §. 4. *ff. ad L. Aquil.* & ipſe & alii gregatim ſequuntur. Ego ea ſententia uti non poſſum: id enim damnum, ſi modo damnum dici queat, piſces non capi propter captum Anthiam, ſatis Capite tertio vindicatum fuiſſe, ipſa ejus verba oſtendunt in *l.* 27. §. 5. *Eod.* quin & Capite primo, ut obſervare licet ex *l.* 21. §. *ult.* & *l.* 22. *pr. Eod.* Imo forte in ea ſpecie ipſius duntaxat Anthiae, non piſcium, qui ideo capti non ſunt, facta eſt aeſtimatio; nec contradicit eo loco Plinius. Sane damnum interceptae utilitatis, ob piſces non captos, Aquiliam non vindicaſſe auctor eſt Labeo in *l.* 29. §. 3. *ff. ad L. Aquil.*

Aquil. retium ille, quae inciſa ſunt, non piſcium, avium, ferarum, quae captae non ſunt, aeſtimationem fieri ſcribit. Ut porro taceam de ejuſmodi damno, de quo hic cenſet Cujacius, etiam extra Legem Aquiliam, nihil uſpiam cautum videri, imo contra potius in *l.* 21. §. 3. *ff. de Action. empt.* Neque etiam ait Plinius, vel Anthiae damnum, vel piſcium non captorum fuiſſe vindicatum ſecunda parte L. Aquiliae, ſed ſimpliciter *damni formulam fuiſſe editam*, quod, ut dixi, de piſce ipſo, quin & de eo, quod intereſt, recte referas ad ſimilitudinem *C. I.* aut ad ipſum *C. III.*

Sunt, qui *de ſervo corrupto* illud *C. II.* egiſſe ſibi perſuadent; quam ſententiam *Libro ſingulari* exſequutus eſt Claudius Chifletius, & habet ſane, quae in hanc rem dici mereantur. Largior, ut tota Lege Aquilia, ſic Capitulo II. de damno fuiſſe cautum, largior id damnum non deſiiſſe damnum eſſe, ſed alio deinceps & lautiori modo ei proſpectum videri, quo ita Aquilia in hoc articulo ceſſaverit, at vero damnum ſervi corrupti eo Capite fuiſſe coërcitum ex iis, quae ipſe ait, non intelligo. Comparantur, inquit, Legis Aquiliae & ſervi corrupti actio in *l.* 5. §. 2. *ff. de Serv. corrupt.* eſto; ſed quia utraque damnum perſequitur, non quia haec illi, ex ſecundo Capitulo, ſucceſſit, utique inde hoc non liquet. Deinde ſi ſervi corrupti actio ex Lege Aquilia olim fuit, oportet durius eſſe transſcriptam in Edictum Praetoris, nam ſecundum ea, quae proponuntur in *d. l.* 5. §. 2. non tam conveniunt, quam differunt; quae de ſervo corrupto eſt, adverſus fatentem eſt in duplum, quamvis Aquilia inficiantem duntaxat coërceat: & durius illam in Edictum transſcriptam eſſe quum non liqueat quoque, obeſt magis, quam pro-

H 2 deſt

deſt illa *l.* 5. §. 2. Mox tamen ex eo Chifletius, quaſi re jam bene geſta, varias leges mutilatas eſſe fingit, & quaſi ex tripode reſtaurat. Sed ei injuriae occurrere longum eſſet, & alienum ab eo, quod agimus. Magis movet, quod mox ipſe ait, & verum eſt, actionem ſervi corrupti, cum praetoria ſit, tamen perpetuam eſſe *l.* 13. *pr. ff. de Serv. corr.* cujus rei alia ratio videtur reddi non poſſe, niſi quod ad exemplum actionis civilis, Legis nempe Aquiliae, introducta ſit, alioquin annuam fuiſſe oportet, cum ſit poenalis *d. l.* 13. ſcriptum enim eſt, actiones honorarias non eſſe perpetuas, niſi quae rei perſequutionem habeant *l.* 35. *ff. de O. & A.* quae hanc habent, & poſt annum, & in haeredem dantur *d. l.* 35. §. 1. *Inſt. de Perp. & tempor. act.* Sed opportune hic ſuccurrit, ſervi corrupti actionem etiam habere rei perſequutionem, nam Paulus in *l.* 14. §. 5. *ff. de Serv. corrupt.* ſic ait: *in hac actione non extra rem duplum eſt, id enim, quod damni datum eſt, duplatur.* Igitur non quia ex Lege Aquilia eſt haec actio, ſed quia etiam rei perſecutoria, non finietur anno, quamvis ex delicto ſit *d. LL.* non aliter ac Paulus reſpondet de actione rerum amotarum in *l.* 21. §. 4. *ff. de Action. rer. amot.* Quod autem actionem ſervi corrupti ſimpliciter poenalem dixerit Ulpianus in *d. l.* 13. *pr. de Serv. corr.* difficultatem habet; ſed ne haec contraria ſit *d. l.* 14. §. 5. *Eod.* ne non conſtet, quare ſit perpetua, quare in haeredem non detur, quatenus rem perſequitur, neve his nominibus in poſterum Interpretes turbet, in *d. l.* 13. *pr.* ita lego: *in haeredem non dabitur,* QUA *poenalis eſt*; *qua* pro *quia*, & ſalva in omnibus res eſt. Tandem Chifletus ex Plauto ſententiae ſuae arcanum ſibi viſus eſt revelare, ſed nihil ibi

eſt

eſt de Lege Aquilia, multo minus de ſecundo ejus Capitulo: & ſane indignor, viros, qui docti cluunt, tam obtorto ſaepe collo priſci aevi Comoedias in Jus trahere, & vel eo nomine ſibi doctiores videri. Nihil igitur Chifletus probavit.

Ut contra probem, non laboro, neque adeo diſputo, Lege Aquilia de ſervo corrupto ſi uſpiam actum fuerit, an non ad Caput id tertium pertinuerit. Negat id equidem Chifletius, ſed ait Scholiaſtes Baſilicorum ad *Lib. LX. T. III. C.* 27. §. 5. ſi alterutri credendum eſt, Scholiaſtes vincet. Quin etiam ſervi corrupti actio Praetoria antiquiſſima fuit; certe Alpheni Vari temporibus jam obtinuit, ut diſcimus ex Inſcriptione *l.* 16. *ff. de Serv. corrupt.* neque tamen quiſquam auſit dicere Capitulum II. Legis Aquiliae vel eo aevo frequentatum non fuiſſe; nec tamen dixero frequentatum, nam res incerta eſt.

Ego conjicio id Capitulum egiſſe *de dejectis & Effuſis*, ſed ob quaeſtionum luxuriam Praetores id deinde Edicto fuiſſe complexos. Non argumenti, non utriuſque Tituli affinitas me movent, quamvis & moveant, ſed praecipue Mucii auctoritas in *l.* 31. *ff. ad L. Aquil.* qui de dejectis actionem ex Lege Aquilia eſſe dixit, utique ſi, ut credere dignum eſt, ille locus in Titulum de Aquilia recte ſit relatus. Mucius autem, ſive Publium, ſive Quintum, & utrum ex Quintis intelligas, inter JCtorum antiquiſſimos fuit, certe ante Labeonem, qui in *l.* 6. §. 2. *ff. de His qui effud. vel dej.* Edicti Praetorii de dejectis & effuſis meminit. Utque adeo illius aevo Caput II. Aquiliae obtinuiſſe dici poſſit, non vero hujus, quo jam Edictum ſucceſſerat; ſecta quippe noſtra non patitur, ut emblematum prodigi in *d. l.* 6. §. 1. manum

Triboniani agnoſcamus, cujusmodi Obſervationes aliis in more ſunt & deliciis.

Deinde, ſi conjecturam noſtram audias, conſtabit ratio ſcripturae, caeteroquin, ut videtur, vitioſae in *l.* 5. §. 4. *ff. de His qui eff. vel dej. Cum autem*, inquit Ulpianus, *Legis Aquiliae actione propter hoc quis condemnatus eſt, merito ei, qui ob hoc quod hoſpes vel quis alius de coenaculo dejecit, in factum dandam eſſe Labeo dicit adverſus dejectorem.* Quid mentio Aquiliae in argumento de dejectis & effuſis? vel, ut preſſius dicam, cur de his actio audit *actio Legis Aquiliae?* haeret Baſilicorum Scholiaſtes ad *h. L.* neque quicquam definit Cujacius in *Not.* ad §. 1. *Inſt. de Oblig. quae quaſi ex del. naſc.* delet τὸ *Legis Aquiliae*, &. ſubſtituit *hac*; idem Antonius Faber, idem deinde alii, vel Ulpiano vel Librario adſcripta culpa. Librarii aures hic adhuc tinnivisse forte quis dicat, repetita totiens, quae proximo Titulo praeceſſerat, Legis Aquiliae ſcriptura. Ego neutrum peccaſſe puto; Ulpianum vero, quia in Veterum Commentariis de dejectis & effuſis actionem Legi Aquiliae ex II. Capite viderat adſcriptam, id ſervaſſe.

Tandem, quae de ſervo corrupto minus valebat ratio, heic, ni fallor, plus valebit; conſtat enim actionem, quae de dejectis & effuſis competit, perpetuam eſſe *l.* 5. §. 5. *ff. de His qui eff. vel dej.* & conſtat, quanta quanta eſt, fere poenalem eſſe, ut, ſi quis excuſſerit, ſingulae ejus ſpecies probabunt, ac de una palam adfirmat *d.* §. 5. ut & de periculoſe poſitis *l.* 5. §. *ult. Eod.* Cum autem haec ſit ejus actionis natura contra communem Juris Praetorii regulam, qua annuam eſſe oportebat, non alia mihi ejus rei ſuccurrit ratio, quam quod de

de dejectis & effuſis actio ex Lege Aquilia quondam fuerit, idque Praetor ſervaverit in Edicto, quod ad exemplum Aquiliae, Legis nempe civilis, atque adeo perpetuae, propoſuit. Non abſimili ratione, qua furti manifeſti actionem, quamvis Praetoriam, tamen placuit eſſe perpetuam *pr. Inſt. de Perp. & temp. act.* Ita conjicio, ſed conjicio tantum.

Fere omiſeram, e re Chifletii eſſe, quod ab Aniano annotatum legi ad *Paul. Sentent. L. I. T.* 13. §. 11. & 12. ubi ait, *ſecundum Legem Aquiliam ſimilem poenam habere*, quod Paulus dixerat de corrupto, etiam quod ad animum, ſervo, & de corrupta virgine immatura; ſed non magis Aniano ea in re crediderim, quam cum ipſe ait ad *Paul. L. I. T.* 19. §. 1. actiones judicati, depoſiti, legati per damnationem, damni injuria dati, & falſi in modo agri renunciando *ſecundum Legem Aquiliam duplicari.* Nec ſane eſt, Cur Aniani aetate magis, quam noſtra illud Capitulum II. innotuiſſe credamus.

C A P U T X I V.

Defenditur & explicatur Lectio Florentina in L. 6. §. 5. ff. de Offic. Praeſid.

SUnt obſcuri quidam homines, qui neque *unicum lumen* ferre poſſunt in *l. 6. §. 5. ff. de Offic. Praeſ.* ſed *limen* malunt, cui impingant: legunt itaque *limine unico*, non *lumine unico.* Atque ita Catellianus Cotta in *Collect. litt. L. verb. limen*; cui ſucceſſit Jacobus

cobus Gallus in *Apicib. Legump.* 37. qui eodem, ut ipſe ait, modo emendat, cum tamen perpetuus ſit aliorum, & praecipue Franciſci Zoannetti exſcriptor. Sane hic non modo ante eum Cotta, ſed & ipſe Zoannettus, tanquam ex Codice ſuo, reſcripſit *limen*, *Reſtitut. C. XXI.* ubi & aliis idem placuiſſe refert, & verum eſt, cum *limine* jam ediderit R. Stephanus Pariſ. 1527. & antiqui, quos vidi, Editores omnes id ipſum non modo margini adſcripſerint, ſed & laudarint. Mihi laudandi, utique prae Florentina probandi, nulla conſtat ratio; plane enim quum ibi *lumine* legatur, ut legatur, nihil omnino eſt, quur in *limine* mutes. Eſt hic, ſive *lumen*, ſive *limen* legas, elocutio tranſlata, neque, ſi proprietatem ames, haec commodior, quam illa, utraque tamen ſatis commoda; ut ita *lumen* extinctum nolim, vincente in pari cauſa Libro Mediceo. Accurſius equidem non ſatis recte ſe expedivit, ut nec ille, qui ad *l.* 11. §. 5. *ff. de Pignor. act. lumine unico* exponit de habitatione, quae unam duntaxat feneſtram habet, cui ſcilicet furioſi includuntur; mirum, ſi non eam ſibi commentus. Tranſlata, ut dixi, locutio eſt, & ejusmodi tranſlationibus delectati ſunt, qui lapſa Latinitate eloquentiae gloriam affectarunt: in primis vero illis plenas eſſe Ulpiani *Opiniones* dudum obſervatum memini, & eſt quoque haec l. 6. ex earum numero.

Igitur *unici luminis* nomine pauperem apparatum ſignificavit, quod uno lumine uti ſoleant pauperes, ubi ditiores pluribus. Quintilianus *Lib. X. C.* 3. *lumen unum* muſeo tribuit, ut ſpeciale, quia in familia pluribus utebantur, & certum eſt loqui de beatioribus. Atque hoc domi; in platea etiam, ſub noctem, Juvenalis

Satyr.

Satyr. III. Verſ. 285. & 286. diviti adſcribit *multum flammarum*, & pauperi *breve lumen candelae.* Poſſes illud *breve* ex vulgari ſignificatione accipere de face non longa, cum longis duntaxat ditiores uſi fuerint, vel etiam de tenui, exigua, paupertina, quo ſenſu Ulpianus heic mox dicit *brevem ſupellectilem*, & rurſus Juvenalis *breves focos Satyr. XI. Verſ.* 79. Ad paupertinum quoque apparatum, in re familiari, referrem illud *modicum lumen* apud Tacitum *Lib. XIV. Annal. C.* 8. Contra vero in omni Cleopatrae pompa nihil luminibus erat magnificentius, nam Plutarchus in *Vita Anton.* ait, in toto ejus ſplendidiſſimo apparatu Antonium maxime obſtupuiſſe ad luminum multitudinem.

Forte & Ulpianus hic tranſlationem ſumſit a navibus, quarum minimae uno, majores pluribus luminibus utuntur: quid enim eſt, unde non μεταφέρουσι? Scipio apud Livium edixit *Lib. XXIX. C.* 25. *Lumina in navibus ſingula roſtratae, bina onerariae haberent, in praetoria nave inſigne nocturnum trium luminum fore.*

Quomodocunque autem illud de *lumine* tranſlatum dicas, minus adhuc tranſlationis inerit, quam in *limine unico*; id enim, ſepoſita emendatione, primo erit traducendum ad domunculam, quae unum duntaxat habet aditum, & inde ad rem anguſtam domi. Ubi figuratae Orationes invaluerunt, occidit Romani ſermonis ſimplicitas, ſimul ac majeſtas.

CAPUT XV.

Emendata L. 1. ff. de Decret. ab ordin. faciend.

SUccedat alius locus ex *Opinionibus* Ulpiani; eſt is in *l.* 1. *ff. de Decret. ab ord. fac.* ita relatus: *Medicorum intra numerum praefinitum conſtituendorum arbitrium non Praeſidi Provinciae commiſſum eſt, ſed Ordini, & Poſſeſſoribus cujusque Civitatis: ut certi de probitate morum & peritia artis eligant ipſi, quibus ſe liberoſque ſuos in aegritudine corporum committant.* Non intelligo, qui ibi ſint *Poſſeſſores Civitatum*, nec quemquam reperi, qui dixit. De Duumviris forte illud quis exaudiat, quia Decurionibus junguntur, & alius forte de Curatoribus Reipublicae, quorum officium Ulpianus *Libro ſingulari* exſequutus eſt. Sed quare & quam recte illi *Civitatum Poſſeſſores* dicerentur, non aſſequor. Scio & Dictatores Municipiorum fuiſſe, etiam ſub Imperatoribus, ſcio hos & dignitates contuliſſe, verum non memini in Libris noſtris eorum memoriam exſtare, vel ibi alibive *Poſſeſſores Civitatum* dici, quin vel dici poſſe. Nulli, ſi verum amamus, illa aetate Civitatum Poſſeſſores, quam Principes, & vel tunc locutio erit inſolens, nec apta huic loco. Quapropter ſcripturam, ut ut conſtantem in Libris omnibus, nonnihil ſollicito, & pro *Poſſeſſores* repono *Profeſſores*, hac ſententia: Medicos conſtituendi arbitrium eſſe Decurionum & Profeſſorum; Profeſſorum nempe, ut conſtet de peritia ejus, qui in ordinem cooptandus erit, non enim

enim ex ſola ſtudiorum fiducia hic res agitur, ut olim in his, qui de Jure reſpondebant, ſed ex peritia artis & prudentia, quibus ſolis aeſtimari par eſt illos vitae neciſque arbitros. Probare igitur debent, ſe dignos eſſe & idoneos; & quibus potius, quam Profeſſoribus? De archiatris ita reſcriptum eſt in *l.* 10. *C. de Profeſſ. & Medic.* & ſecundum haec Symmachus de promotione Medici *L. X. Epiſt.* 40. *Sed quia lege & more cogentibus, ſummates ejuſdem profeſſionis par fuit in examen acciri, adhibitum eſt judicio collegium omne medicorum.* Et probat, quae dixi, Ulpiani ratio, puta his hominibus commiſſum eſſe conſtituendi medicos arbitrium, ut certi ſint *de probitate morum* (id pertinet ad Decuriones, quorum eſt hoc noviſſe) & *peritia artis.* Atque id poſtremum refero ad *Profeſſores*, quos hic reſtituo, hi enim, non Decuriones, non, quoſcunque demum fingere placet, Profeſſores Civitatum de peritia artis recte judicaverint.

CAPUT XVI.

Annotatio ad Legem Solonis de ſodalitiis, Gajo memoratam in L. 4. ff. de Colleg. & Corpor. *Locus Aniani ad Paulum reſtitutus.*

UT ſolent Graeca in Libris Latinis, varie legitur, varie etiam corrigitur lex Solonis in *l.* 4. *ff. de Colleg. & Corpor.* In Libro Florentino ita exſtat: ΕΑΝ ΔΕ ΔΗΜΟΣ, Η ΦΡΑΤΟΡΕΣ, Η ΙΕΡΩΝ ΟΡΓΙΩΝ, Η ΝΑΥΤΑΙ, Η ΣΥΝΣΙΤΟΙ, Η ΟΜΟΤΑΦΟΙ, Η ΘΙΑΣΩΤΑΙ, Η ΕΠΙ ΛΙΑΝ ΟΙΧΟΜΕΝΟΙ, Η ΕΙΣ ΕΜΠΟΡΙΑΝ, Ο, ΤΙ ΑΝ ΤΟΥΤΩΝ

ΔΙΑΘΩΝΤΑΙ ΠΡΟΣ ΑΛΛΗΛΟΥΣ, ΚΥΡΙΟΝ ΕΙΝΑΙ, ΕΑΝ ΜΗ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ. Vetus interpres ita vertit: *Si autem plebs, vel fratres, vel ſacrorum ſacramentales, vel nautae, vel confrumentales, vel qui in eodem ſepulchro ſepeliuntur, vel ſodales, qui & multum ſimul habitantes ſunt; enimvero ad negotiationem, aut quid aliud: quicquid hi diſponent adinvicem, firmum ſit, niſi hoc publicae Leges prohibuerint.* Exſtat etiam Graece, ſed diverſa nonnihil, in Scholio ad Baſil. *L. LX. T.* 32. *C.* 14. Utrobique, ἐὰν δὲ δῆμος; neſcio, cur vetus Interpres, cur item Cujacius δῆμον tranſtulerit *plebem*, cum Populi ſeu Reipublicae ſocietas utique omnium ſit prima, & reliquae ejus duntaxat partes & ſimulachra: etenim πάσας κοινωνίας εἶναι μόρια τῆς πολιτικῆς, bis recte dixit Ariſtoteles L. VIII. ἠθικ. Νικομ. C. 11. Ait, &, ut videtur, ſeparatim, ἢ ἱερῶν ὀργίων; ſed haec non conſiſtunt. Poſt antiquiores Alciatus *Lib. II. Diſpunct. C.* 14. & Haloander, & Boudoza: ἢ ἱερεῖς ὀργίων. Scholiaſtes Baſilicorum expuncto, quod ſequitur, ἢ ναῦται, habet ἢ ἱερῶν ὀργίων μύσται. probante, ut videtur, & hanc & reliquam Scholii lectionem Cujacio *L. VII. Obſerv. C.* 30. Grotius etiam in *Flor. ſp.* expunctis nautis, reſcribit συμμύσται, & ſimpliciter μύσται Heraldus *Obſerv. C.* 42. utrumque Scholio pejus eſt. At malim ſervari ἢ ναῦται, nam ſodalitia nautarum (κοινωνίαι συμπλοϊκαὶ) non tantum olim celebrata fuerunt, ut diſcimus ex Ariſtotele *d. C.* 11. & *C.* 14. *ejuſdem Lib.* ſed & hodie cum maxime frequentantur, adeo ut in lingua Belgarum vernacula nautae a ſodalitiis nomen ſortiantur. Poſſes igitur legere, ut Haloander, & alii: ἢ ἱερεῖς ὀργίων, vel abſque τῷ ἢ & interpunctione, φράτορες ἱερῶν ὀργίων, *Fratres ſacrorum orgiorum*; in

quod

quod omnino proclivior ſum. Quamvis enim illud ἢ ſaepius hic repetendum erat, facile tamen ex iterata ſcriptione importune irrepſerit. Ait, ἢ ἐπὶ λίαν vel λεἰαν οἰχόμενοι, *aut ad praedam exeuntes*; forte & ibi abundat ἢ, & legendum θιασῶται ἐπὶ λεἰαν οἰχόμενοι, *ſodales ad praedam exeuntes*, nam praeceſſerant σύσσιτοι, quos non male *ſodales* dixeris; ſed recte etiam, licet non conjungas, modo recte vertas, θιασῶται enim plerumque ſunt ejuſmodi ſodales, quos alloquitur Horatius, cum ait:

Nunc eſt bibendum, nunc pede libero
Pulſanda tellus, & reliqua.

Vetus Interpres ſimpliciter verterat *ſodales*, quod ferri poterat, ſed idem peſſime τοὺς ἐπὶ λεἰαν οἰχομένους tranſtulit, *qui multum ſimul habitantes ſunt*, legerat videlicet, ut eſt in Libro Mediceo, λίαν, ex quo ipſe *multum*, cum λία & λεἰα ſit *praeda*; veteres Editores pro οἰχόμενοι fere habent etiam ἱκόμενοι, *venientes*, unde rurſus vetus Interpres, *habitantes*. Sed eorum, qui praedatum eunt, proprie eſt οἴχεσθαι, ut recte eſt Florentiae, quicquid contradicat Salmaſius *Obſerv. ad Jus Att. & Rom. C. IV.* non ἱκέσθαι, vel, quod idem eſt, ἔρχεσθαι. Utque ita nec probem ἐρχόμενοι, quod eſt in nonnullis Libris, ut & in Scholio Baſilicorum, quamvis id probaverit Grotius, &, ut videtur, Cujacius. Nec tamen inde ſalus Graeciae.

Ille, cujus ſic memini, Claudius Salmaſius eo *Cap. IV.* varie interpolat Legem Solonis, ſed longa ibi ejus eſt injuria. Singulis non occurram; in primis non fert illud ἐπὶ λεἰαν οἰχόμενοι, pro quo ipſe καπηλειῶν κοινωνοὶ, indigno facinore. Quamvis enim καπηλεἰα ſimpliciter occurreret pro quavis negotiatione, tamen minus com-

 mode

mode hic intruderetur, quia continuo ſequitur, ἢ εἰς ἐμπορίαν quae in hac breviſſima ἑταιρειῶν enumeratione minus ſcita eſſet repetitio. Baſilicorum quoque Scholiaſtes ſervavit λείαν, & recte, nihil enim vetat ἑταιρείαν ἔχειν εἰς λείαν, ſodalitium habere ad depraedandos hoſtes, & invicem de praeda paciſci. Etiam adverſus non hoſtes id licere, & de ea ſpecie intelligendas ἑταιρείας εἰς λείαν Grotius ſcripſit *de Jure B. & P. L. II. C.* 15. §. 5. Ego in primis de hoſtibus accipio, & faceſſere jubeo Salmaſium, qui etiam contra ejuſmodi ἑταιρείας moroſe diſputat, & quod Solon exempli forte cauſa dixit, collegio in hanc rem Athenis haberi ſolito probari vult imprudens. Nulla Gens eſt, quae hoc non permiſerit, ſane, cum nihil etiam hodie ſit frequentius, miror Salmaſium de eo tantopere miratum. In Zelandia, unde mihi origo eſt, tempore belli hujusmodi ſodalitia ad praedas mari agendas ineuntur cottidie, & is quaeſtus ibi longe eſt uberrimus. Sed tamen videri poſſet id non convenire publicae olim Romanorum diſciplinae, quae, qui miles non erat Populi Romani, jure hoſtem Populi Romani caedere negabat, ſi recte Cato in Epiſtola ad filium, Tullio memorata *L. I. de Offic. C.* 36. & 37. vel potius ſi recte, quod ex ea obſervaſſe ſibi viſus eſt Plutarchus *Quaeſtion. Roman. C. XXXIX.* & Ayala *de Jure & Offic. Bell. L. III. C.* 5. Sed alia eſt ratio liciti, alia decori; qui militiae ſacramento non obligatus hoſtem occidit, latrocinio, quam bello juſto operari videbatur, nec ad eum quicquam praemia militiae & honores. Voluit Cato, ut filius, qua miles, non qua privatus, hoſtem caederet, nec ea praeter voluit quicquam. Imo ſodalitia, quae ad praedas agendas inſtituuntur, quamvis privata ſint, auctoritate tamen

men publica defendi conſtat: ita apud nos, ita alibi locorum.

Quum igitur ſodalitia illa ſint licita, licitum quoque iis eſt *pactionem, quam velint ſibi ferre*, ut Gajus & deinde Solon in *d. l.* 4. Unde & Baſilici ſententiam *h. l.* 4. breviſſime ita repraeſentant: Ταῖς θεμιταῖς ἑταιρείαις θεμιτὰ συμφωνεῖν ἔξεστιν. *Licitis ſodalitiis licita paciſci licet.* Et tamen, quod valde mirum eſt, Pauli interpres, Anianus, ad *L. I. Sent. T. I.* §. 4. illicitum eſſe ſcripſit, *ſi de bonis inventis aliqui paciſcantur.* Magisque id offendit, quia res, quae proprie inveniri dicuntur, ſtatim fiunt occupantium *l.* 1. *ff. Pro derel.* Sed non puto dubitandum, apud Anianum non *de bonis* INVENTIS, ſed *de bonis* VIVENTIS legendum eſſe, de haereditate quippe viventis pacta non valere Jure cautum eſt *l. ult. ff. de Suis & legit. haered. l.* 2. §. 2. *D. de Vulg. & pupill. ſubſt. C.* 2. *X. de Pact. in VI.*

Satis dixi ad *d. l.* 4. neque enim conſtitui in omnibus purgare veterem tranſlationem, quae, ut nunc eſt, ne quidem integram ſententiam continet. Potius adſcribam interpretationem ex mea mente: *Si Populus, vel Fratres ſacrorum Orgiorum, vel nautae, vel ſodales, quive uno ſepulchro uti velint, vel compotatores, vel qui ad praedam exeunt, vel ad mercaturam, aliquid de quacunque re inter ſe ſtatuerint, ratum eſſe, niſi obſtent Decreta publica.* Tranſtulit quoque hanc L. Samuel Petitus *LL. Attic. L. V. Tit. VII.* ſed ex varia emendatione, quam ipſe adhibuit *Comment.* ad *d. L. V. T. VII.* Si noſtra placebunt, ſatis illa diſplicebunt, nec animus nunc eſt, vel otium, Petiti culpas annotare.

CA-

C A P U T XVII.

Species & Sententia L. 4. ff. de Carbon. Edict.

FAcillima eſt *l.* 4. *ff. de Edict. Carbon.* nec quam oporteat tanto impetu mutari & perverti. Non vacat Juliani verba deſcribere, ſed qui viderit, & adhibuerit *l.* 3. §. 14. 15. & 16. *ff. Eod.* ſatis, ni fallor, intelliget. Nempe quandoque uno anno utraque, & vulgaris, & Carboniana bonorum poſſeſſio perimitur, ut puta, ſi & tunc, cum currere coepit annus vulgaris poſſeſſionis, confeſtim ſtatus controverſia mota fuerit, elapſo enim anno hoc caſu neutra petetur. Quod ſi ſerius ſtatus controverſia moveatur, etiam diutius durabit Carbonianae petitio, quam duraſſet vulgaris: utraque enim diſtinctos habet terminos, qui tunc demum iidem ſunt, quum in idem tempus incidat agendi initium. Utraque poſſeſſio intra annum datur *d. l.* 3. §. 14. *ff. de Edict. Carb.* ſed utriuſque tempora ſeparatim currunt *d. l.* 3. §. 16. ordinariae, ex quo filius patrem ſuum deceſſiſſe ſcit, & facultatem bonorum poſſeſſionis petendae habuit, Carbonianae vero ex eo tempore, ex quo controverſiam ſibi fieri cognovit. Unde non petita vulgari, recte Julianus ait, quandoque Carbonianam competere, quandoque non competere. Id qui verum ſit, binis exemplis ediſſerit; altero, cum is, quo de agitur, neutram petiit, altero, cum vulgarem tantum. Si neutram, & tamen a morte patris ſtatim moveatur quaeſtio ſtatus, anno utramque excludi recte ait, cum eadem ſit utriuſque praeſcriptio, idem agendi initium, atque adeo obtinendi finis. Si vulgarem

rem tantum, agit, quanto diutius, quam vulgarem petiiſſet, Carbonianam petat: hanc enim qui petit, vulgarem oportet agnoſcat *l.* 3. §. 15. *ff. Eod.* Quapropter *acceperat* in *d. l.* 4. non eſt *accipere poterat*, ut perperam interpretatus eſt Accurſius. Nec minus perperam aliis placuit τὸ *non* delere in *pr. h. L.* Annotavit Ant. Auguſtinus *L. I. Emend. C.* 3. eſſe, qui ibi negationem auferant, & aufert ſane Franc. Zoannettus *Reſtit. Libr. Sing. C. III.* idque ex conjectura ſua. Male Auguſtinum acceperunt Ruſſardus & Boudoza, in Editionibus ſuis, ad *h. l.* 4. nam ajunt, tanquam ex Auguſtino, ac ſi Libri eſſent, qui ita legant. Pejus ille, qui notas perpetuas dedit ad Jus Civile, fingit enim hic, etiam Auguſtinum ita legere, quum Auguſtinus id referat inter locos, ab aliis corruptos aut male lectos, contra quam eſt in Libro Florentino aut Norico. Poſt Zoannettum Jacobus Gallus in *Apicib. LL. p.* 183. τὸ *non* quoque, ex ſua ſcilicet emendatione, ſcripſit eſſe delendum; ſed jam alias monui, Gallum illum facile implumem fore, ſi ſua reddat Zoannetto. Caeterum miror, & Cujacium *Comment.* ad *Jul. Digeſt. L. XXIV.* in *h. l.* 4. tacito Zoannetti nomine, negationem tollere, & magis miror, eum hac in re conſentientes laudare Graecos, quod ſane non debuit. Graeci quidem *L. XL. Baſil. Tit. V. C.* 4. ſententiam retulerunt hujus *l.* 4. ſed non etiam eam Juliani propoſitionem, quae eſt in *princ.* ut ſolent, dum faciunt compendium.

Ait, *ex prima parte Edicti.* Recte hoc explicavit Cujacius ad Julianum, ſed omiſſa ratione, cur id ita dici placuerit. Nempe ſingulas partes Edicti perpetui, univerſi Edicta vocabant, quia erant quoque Edicta, & *partes*, reſpectu corporis Edictorum, quale erat

Edictum perpetuum. Unde, quae hic Juliano *prima pars Edicti*, Papiniano eſt *primum Edictum* in *l.* 12. *D. Eod.* promiſcue ob rationem, quam dixi.

Ait, *poſſeſſoriis actionibus.* Et ita Zoannettus ex eo, quod antea egebatur *poſſeſſor iis*. Sic ipſe ait, ſed R. Stephani Editio Pariſienſis 1527. & 1528. habet quoque *poſſeſſoriis*, ut Edd. nunc vulgo. Sed probo magis *poſſeſſor iis*, aut *his*, ut Haloander & ante eum alii, etſi verum ſit, & *poſſeſſoriis* retineri poſſe. Graeci eo, quem dixi, loco ſimpliciter habent ταῖς ἀγωγαῖς.

CAPUT XVIII.

Duae Leges leviter emendatae; *altera* L. 14. pr. ff. ad SC. Trebell. *altera* L. 12. pr. ff. de Duob. reis conſt.

POteſt filiusfam. qui Magiſtratum gerit, patrem, in cujus poteſtate eſt, cogere, ut haereditatem, quam ſuſpectam dicit, adeat & reſtituat; hoc ait *l.* 13. §. *ult. ff. ad SC. Trebell.* ratio additur ex Hermogeniano in *l.* 14. *pr. Eod. Nam quod ad Jus publicum attinet, non ſequitur jus poteſtatis.* Quum me nonnihil offenderet illud *non ſequitur*, tentavi aliquando, an non una voce, & mutata litera, legi poſſet: *conſequitur jus poteſtatis.* Hac ſententia: filiumfam. quamvis ſub manu patris ſit, tamen, quod ad Jus publicum, nanciſci legitimam facultatem ex Magiſtratu ſuo, eaque uti poſſe in iis, quae ad explicandam juriſdictionem pertinent. Ut *poteſtas* ſit, quae ex Magiſtratu competit,

petit, vel ipſe Magiſtratus, quomodo ea vox occurrit in *l.* 1. *pr. ff. Si quis jus dic. non obtemp.* & apud Tullium *de Invent. L. II. C.* 30. & ita quoque intelligo Junii Gracchani Librum *de Poteſtatibus*, cujus meminit *l. un. pr. ff. de Offic. Quaeſt.* Sic, ut dixi, aliquando tentavi; ſed nunc placet *poteſtatem patriam* intelligere, ſervata, vel levius emendata ſcriptura. Hoc ſenſu: Jus patriae poteſtatis in iis, quae ad Jus publicum attinent, non prodeſt, non ſuccedit, non obtinet, ut in ſpecie, quam expoſuerat Ulpianus in *d. l.* 13. §. *ult.* Sed an hanc ſententiam praeſtare queat *τὸ non ſequitur*, eſt quur dubites: durior certe loquutio erit, nec forte ex uſu JCtorum. Ego malim: *non ſequimur*, uſitata formula, pro non obſervamus, non attendimus ad patriam poteſtatem. Et ſane ita ſe res habet, filiumfam. in cauſis publicis, veluti ſi Magiſtratum gerat, cenſeri loco patrisfam. Pomponius quoque ſcripſit in *l.* 9. *ff. de His qui ſunt ſui vel alien. jur.* nec filio, qui in poteſtate publica eſt, obeſſe poteſtatem patriam, adeo ubique eſt traditum, ut per exempla probare nolim. Quam digne filius, contra Fabium patrem, Conſulem egerit, alii obſervarunt ex Valerio *L. II. C.* 2. *n.* 4. cui par eſt, quod lego apud Philonem Judaeum *de Legat. ad Caj. p. m.* 837. patres ſcilicet privatos filiis Magiſtratibus cedere. Sed omnium elegantiſſima ea de re eſt Tauri diſputatio atque diſtinctio apud Gellium *L. II. Noct. Att. C.* 2. *In publicis*, inquit, *locis, atque muneribus, atque actionibus patrum jura cum filiorum, qui in Magiſtratu ſunt, poteſtatibus collata interquieſcere paululum, & connivere. Sed quum extra Rempublicam in domeſtica re atque vita ſedeatur, ambuletur, in convivio quoque familiari diſcumbatur, tum inter filium Magi-*

ſtratum & patrem privatum publicos honores ceſſare; naturales & genuinos exoriri. in quam ſententiam nemo non iverit pedibus. Attulit quoque ibi Gellius ex Claudii Quadrigarii *Annalibus* hiſtoriam Fabii Conſulis, quae in Valerio eſt.

Succedat alter locus, qui haud dubie male habet, in *l.* 12. *pr. ff. de Duob. reis conſt.* eſt is ex Venuleji *Libro II. Stipulationum*, in haec verba: *Si ex duobus, qui promiſſuri ſunt, hodie alter, alter poſtera die reſponderit * prolutus) non eſſe duos reos, ac ne obligatum quidem intelligi eum, qui poſtera die reſponderat, cum actor ad alia negotia diſceſſerit, vel promiſſor, licet peractis illis rebus, reſponderit.* Ita Legem edidit Franciſcus Taurellius, appoſita, ut vides, loci ſuſpecti nota; & ſane pellucet mendum in *prolutus*, pro quo alii, cum legunt, tum emendant, *probatur*, *promitto*, *prolocutus*, *prolatus*; quorum nihil probo, cum nimium recedant a Libro Florentino. Ego malo optimi Codicis veſtigia premere, & mutata una litera, & altera tranſpoſita, legere, *Proculus*, nempe *ait*, *ſcribit*, haec enim, aut quae ſimilis vox eſt, ſubauditur etiam in *l.* 27. *pr. ff. de Pact. l.* 43. §. 6. *l.* 45. *ff. de Procurat. l.* 11. *ff. de Negot. geſt. l.* 24. *ff. de Serv. P. R. l.* 116. *ff. de V. S.* aliiſque plurimis. Ita ego cenſeo, & ita quoque cenſet Vir doctiſſimus, & cui Juriſprudentia multum debendi ſpem habet, Alexander Cunningham, Scotus; nam inter ſermones, quos cum eo aliquando habeo de Jure Romano, quum mentio incidiſſet *d. l.* 12. *pr.* meamque illi conjecturam expoſuiſſem, non duntaxat placere ſibi, ſed & eandem ſe jam olim ad marginem Libri ſui notaſſe adfirmabat. Videbatur tamen praeferre *protinus*, vel vocem *prolutus* Librarii vitio abundare. Tu Lector,

tor, ſtatue, cui credere aequius melius eſt. Sic ſoleo Doctos.

CAPUT XIX.

Quid ſit dulci officio fungi *in* L. 1. C. de His qui ſibi adſcr. in teſtam.

DUlce eſt vita decedentibus memoriam, &, ut ita dicam, perpetuitatem ſuam in liberos propagare, eoſque ſui loco in bona ſua ſubſtituiſſe, quaſi ſuccedaneos ſui. Atque ea res adeo parentum exoptata votis, ut in jurisjurandi formulam abiverit, *ita mihi contingat haerede filio mori*, ut haec eſt apud Quintilianum *L. IX. Inſt. C.* 2. nec Leges duntaxat, ſed & parentum vota filiis haereditates deſtinare Marcus Antoninus dixit apud Julianum in *Caeſarib.* παισί τε, εἶπε νόμιμον ἐπιτρέπειν τὰς διαδοχάς, καὶ τοῦτο ἅπαντες εὔχονται. Hinc eſt, quod alius deinde Antoninus in *l.* 1. *C. de His qui ſibi adſcrib. in teſt.* patrem, qui manu ſua filium ſibi ſcripſit haeredem, *dulci officio functum* eſſe dixerit. Miror haec perperam explicari, ſed magis miror, quin & indignor perperam ſollicitari. Cujacius ad Africanum *Tract. III.* in *l.* 6. *ff. ad L. Cornel. de falſ.* legendum cenſet, *lucis officio functus* pro *mortuus*, atque ita etiam, ſuppreſſo Cujacii nomine, Jacobus Gothofredus ad *l.* 1. *C.Th. de Haered. petit.* nam quod ibi dicitur de eo, qui *munere lucis exceſſit*, Jac. Gothofredus in *Not.* ad eum transfert, qui *lucis officio functus eſt*; ita, inquit, *alias*, reſpiciens, ni fallor, ad *h. l.* 1. Poſt

Cujacium & Gothofredum etiam vulgus inſultat *dulci officio*, & *lucem* quaerunt vel ſubſtituunt tenebriones. peſſime. *Lucis officio fungi* pro *mori* nemo dixit unquam, quin magis id eſt *vivere*: nec quicquam huc pertinet *d. l.* 1. *C. Th.* quamvis & ea Cujacius utatur; aliud hic eſt *munus*, aliud *officium*, aliud *munere excedere*, aliud, &, paene dixerim, contrarium, *officio fungi*. Baſilica tamen, ſi fides Cujacio, pro *dulci officio functus*, habent hoc unum, τελευτᾶν, ſed id non reperi *L. LX. Tit. XLI. C.* 60. ubi reperiri debebat, neque in ipſo Capite, neque in Gloſſis, neque in ipſius Cujacii verſione Latina. Imo ſi eſſet, non continuo τελευτᾶν explicarem *mortuus*, ſed *abſolvens*, quod decreverat, vel, ut ipſis Antonini verbis utar, *functus officio*.

Sed non eſt vexanda lectio in omnibus, quos vidi, Libris ſibi conſtans; eleganter enim, ut dicere coepi, *dulce officium* appellatur, quod agitur ex communi parentum voto *l.* 15. *pr. ff. de Inoff. teſt. l.* 7. §. 1. *D. Si tab. teſt. null. exſt.* uti contra parentum, qui liberis ſuccedunt, haereditas ſimpliciter *luctuoſa* dicitur in *l. ult. C. de Inſt. & Subſtit.* Quemadmodum & apud Marculphum *Form. LXXIV. luctuoſa haereditas* eſt, quaecunque aſcendit, non deſcendit: quaſi ſcilicet non euntibus ordine Fatis, vel, ut noſtri alibi loquuntur, *turbato mortalitatis ordine*. Unde & Libanius *Orat. pro Templ. p.* 23. donatariis aedium ſacrarum ſub Conſtantio, ex Deorum vindicta eveniſſe ait, quod deceſſerint ἄπαιδες καὶ περὶ διαθηκῶν, *improles atque inteſtati*, procul ſcilicet ab hoc dulci officio. Et quod hic *dulce officium*, Marciano eſt *officium pietatis* in *l.* 2. *ff. de Inoff. teſt.* quod jam Azo mihi viſus eſt obſervaſſe in *Comment.* ad *h. l.* 1. Paſſim quoque in re teſtamentaria liberi utriuſque ſexus au-

audiunt *dulces* & *dulciſſimi*, ut aliis dudum eſt animadverſum. Quinimo id verbum fuiſſe ſolemne colligo ex tribus formulis apud Magnonem in *Notis Juris :* TIBI DULCI FILIO. TIBI DULCI FILIO MEO. TIBI DULCI FILIO MEO ADOPTIVO. Unde filium, patri ſucceſſurum, *dulcem haeredem* dixit Juvenalis *Satyr. VI. Verſ.* 38. & 39.

—— —— —— — tollere dulcem
Cogitat haeredem, cariturus turture magno.

& quod ait *Satyr. V. Verſ.* 137. *& ſeqq.*

—— —— —— Dominus tamen, & domini Rex
Si tu vis fieri, nullus tibi parvulus aula
Luſerit Æneas, nec filia dulcior illo.

quod, inquam, ibi ait, ad haereditatem quoque refero, nam utrobique agitur de captatoribus haereditatum. Adeo autem dulce habitum, filium patri ſuperſtitem eſſe, ut Lucanus finxerit *Pharſal. L. III. Verſ.* 726-751. Argi parentem, cum Argum morientem videret, fatum ſuum properaſſe, ut filius vel momento ſupereſſet; ita ipſe ad filium *Verſ.* 745. *& ſeqq.*

Nondum deſtituit calidus tua vulnera ſanguis,
Semianimiſque jaces, & adhuc potes eſſe ſuperſtes.
Sic fatus, quamvis capulum per viſcera miſſi
Polluerat gladii, tamen alta ſub aequora tendit
Praecipiti ſaltu: lethum praecedere gnati,
Feſtinantem animam morti non credidit uni.

Exiſtimatum ſcilicet fuit grande mortalitatis ſolatium, haeredem ſibi ſuum, hoc eſt, partem ſui vivam relinquere, atque adeo non totum mori. Utque trunco

co emortuo propago, novae arboris foetus, ſufficitur, ita ſui haeredes ſuccedunt, *ſola adjecta nota, per quam diſtinguitur genitor ab eo, qui genitus eſt*, ut de ſuis haeredibus argute Paulus noſter dixit in *l.* 11. *ff. de Lib. & poſt.* Imo & ipſa *ſui haeredis* appellatio hinc deſcendit, quia, dum patrem repraeſentant, quaſi ſui ipſius ipſi haeredes ſunt *l.* 7. *ff. de Bon. damnat.* Hinc apud Ennodium *Declam. IX.* pater, qui filium procreaverat, in proſapia ſua reparatus dicitur; verba adſcribam, quia corrupta reor: *Omen putavit cogitare de ſubſtantia, cui exiſtebat natus incolumis ad gelidam caniciem hoc putans ſufficere, quod reparatus in proſapiae viridioribus annis non merebat.* Finalia ſic lego; *quod reparatus in proſapia viridioribus annis non metebat*, vel retenta *proſapie* voce, caſu ſecundo, ipſe filius erit *proſapie viridiores anni*, ſed melius *in proſapia*, & *metebat* pro *merebat*; hac ſententia: pater juvenis ex filio meſſem non habuit, ſed eam ſervavit ad ſenectutem, nam ante dixerat, patrem HORREA *ſua in pignoris alacritate poſuiſſe*, & eſt Declamatio *in eum, qui* SENI *patri cibos ſubtraxit.*

Cum vero reparatio ſui in haeredibus potiſſimum cernatur, eleganter haec ad diem, dum alius alium excipit Tertullianus transfert *de Reſurrect. Carn. C.* 12. *Dies*, inquit, *moritur in noctem, & tenebris uſquequaque ſepelitur. . . . & tamen rurſus cum ſuo cultu, cum dote, cum ſole, eadem & integra & tota univerſo orbi reviviſcit. . . .* HAERES SIBIMET EXISTENS &c. Et quia Phoenix ex reliquiis ſuis reviviſcere creditur, hic Lactantius, vel quiſquis eſt auctor Carminis *de Phoenice, prope finem:*

Ipſa

Ipſa ſibi proles, ſuus eſt pater, & ſuus haeres.

Utque parentes liberis, ſic liberos parentibus ineſſe credi D. Paulus dixit in *Epiſt. ad Hebraeos C. VII.* §. 10. Neque fere aliunde filius cum parente idem cenſetur, quod JCti noſtri paſſim ajunt. Et ſecundum haec Chriſtianum illud Divinae Trinitatis myſterium, tot haereticorum furoribus impie agitatum, explicat Lactantius *L. IV. Divin. Inſt. C.* 29. probaturus quippe, Patrem & Filium alia atque alia contemplatione unum & diverſos dici, inter alia ſic infit: *Cum quis habet filium, quem unice diligit, qui tamen ſit in domo & manu Patris, licet ei nomen domini poteſtatemque concedat, civili tamen jure & domus una, & unus dominus nominatur,* & reliqua. Poſſem multa in hanc rem addere, ſed quum nihil pertineat ad Edictum Praetoris, non placet, hoc equidem loco, de eo prolixius diſputare; & jam nimium digreſſi ſumus.

C A P U T XX.

Explicata L. 12. pr. ff. de Capt. & poſtlim reverſ.

QUum intelligi videtur non poſſe *l.* 12. *pr. ff. de Capt. & poſtlim. reverſ.* medicina ferro quaeſita eſt, quod factum non oportuit. Ait Tryphoninus: *in Bello poſtliminium eſt, in Pace autem his, qui bello capti erant, de quibus nihil in pactis erat comprehenſum &c.* Nempe in bello quidem & pace poſtliminium

minium eſt *l. 5. l. 19. pr. ff. h. T.* at tamen in pace non uſquequaque id verum eſt ; nam ecce in pace ſi quis hoſtium poteſtatem evaſerit, ſui ipſius fur eſt, & poſtliminium non habebit, niſi vel redemptus ſit *l. 12. §. 11. Eod.* vel in pacis conditionibus de reddendis captivis convenerit *l. 20. pr. l. 28. Eod.* Quid igitur eſt, quod Tryphoninus ait, iis poſtliminium eſſe, *de quibus* NIHIL *in pactis eſt comprehenſum?* quum dicendum videretur, iis duntaxat dari, qui ex pacto publico rediiſſent. Petrus Faber *L. I. Semeſtr. C. 7.* pro *nihil* ſubſtituit *id*, ſed ea ſententia non utimur, quamvis ei ter applauſerit Cujacius, ſemel in *Comm.* ad *l. 5. D. de Pact.* iterum *L. XIX. Obſer. C. 7.* tertium ejuſdem Operis *L. XXIV. C. 31.* bis item Grotius *de Jure B. & P. Libr. III. C. 9. n. 4.* & *L. III. C. 20. n. 12.* &, ut fit, minorum Gentium Interpretes alii. At vero abſque auctoritate Librorum ſi ſit, ut hic eſt, nunquam mihi probabitur emendatio, niſi modeſtior. Etiam Cujacii applauſus nonnihil videtur deferbuiſſe in *Obſervationibus*, cum iis, quos dixi, locis, in ἔλλειψιν ſit proclivior, expleta oratione nunc, ut ait, praeciſa his verbis, *non eſt poſtliminium.* Et hoc, quia Cujacii eſt, laudatores invenit. Claudius Salmaſius *Obſerv. ad Jus Att. & Rom. C. XXVI. p. 575.* vel ſequi Fabrum ſe profitetur, vel negationem, quam Cujacius intelligebat, ipſe addit, hoc modo, *in pace autem* NON *his, qui bello capti erant* &c. ſed apage vim majorem.

Ego puto Viris doctis accidiſſe, a quo cavendum eſſe Celſus monuit in *l. 24. ff. de LL.* haec enim particula, *in pace poſtliminium his eſſe, de quibus in pactis nihil convenit*, omnino turbabit, ſi a reliquis avellas, non turbabit, cum his ſi conferas ; qua mente igitur

id

id dicatur, videamus. Ait, poſtliminium eſſe & in bello, & in pace, modo nihil pactis ea de re fuerit cautum. Utrumque in ſequentibus porro exſequitur; & quidem in bello quur poſtliminii jus ſit, Servii adducta ratio declarat, *quia ſpem revertendi civibus in virtute bellica magis, quam in pace, Romani eſſe voluerunt.* Deinde, quemadmodum in pace poſtliminio locus ſit, hiſce enarrat: *Verum in pace qui pervenerunt ad alteros, ſi bellum ſubito exarſiſſet, eorum ſervi efficiuntur, apud quos jam hoſtes ſuo facto deprehenduntur, quibus jus poſtliminii eſt, tam in bello, quam in pace:* NISI FOEDERE CAUTUM FUERAT, NE ESSET HIS JUS POSTLIMINII. Quare iis tribuit jus poſtliminii, etiam in pace, qui exorto bello apud hoſtes deprehenduntur, modo in pace pangenda non placuerit, illis non eſſe poſtliminium, vel, ut ſupra dixerat, & perinde eſt, modo *nihil* de his pactis ſit comprehenſum, nam ſi, ut redderentur, convenit, de poſtliminio nemo dubitaverit. Sed ſufficit, ut huic locus ſit, nihil pactis caveri, cum, qui nihil cavet, utique non contra caveat. Si enim contra, hoc eſt, poſtliminium illis non fore, quocunque modo reverſi fuerint, jus poſtliminii non habebunt *h. l.* & arg. *l.* 4. *Eod.* hi autem, de quibus in pace nihil convenit, ſi redierint, ut puta redempti *l.* 20. §. 2. *h. T.* ſive manumiſſi *l.* 5. §. 3. *Eod.* habebunt jus poſtliminii; redemptio quippe & manumiſſio redeundi facultatem cum poſtliminii jure conjunctam praeſtat *d. LL.*

Caeterum vero ſi, ut illi putabant, pro *nihil* legamus *id*, haud conveniet iis, quae proxime vel praecedunt vel ſequuntur in *h. pr.* illi etenim, qui ex pacis pactione redeunt, magis in bello, quam pace, rediiſſe

 ſunt

ſunt cenſendi, quia non oportet attendere factum redeundi, ſed jus, quod pactio dedit, & tempus, quo datum eſt: neque enim in cauſſa poſtliminii ad rem pertinet, an de facto res in priſtinum ſtatum redierit, ſed an in jure recuperationis fuerit *l.* 30. *ff. h. T.* Unde conſequens eſt, ut, quem reddi in pace pactum eſt, in bello nihilominus redditus intelligatur, cum ex natura conditionis ea res praeceſſerit ipſam pacem: nam conditio, quam dixi, de reddendis captivis conditio pacis eſt; pax autem eſſe nequit, niſi & conditio, ſine qua pax non placebat, fuerit impleta. Adde, ſi tanti, Duarenum in *Comment.* ad *Tit. de Condit. Inſtit. C. III.*

Atque ita ſatis, opinor, conſtat, perperam principium *h. L.* accipi de omnibus omnino, qui bello capti ſunt, cum duntaxat accipiendum ſit de his, qui bello ſubito exorto apud hoſtes deprehenduntur. Conſtat quoque, quid Haloandrum moverit, ut pro *autem* reſtituerit *etiam*, *in pace etiam his* &c. nam quos hic intelligit, & mox exprimit, tam in bello, quam in pace poſtliminium habere verum eſt, & ipſe Tryphoninus aperte dicit in extremo *princ.* Et tandem conſtat, Accurſium *hic*, quamvis non pleno ore dixerit, quod dicendum erat, ſatis tamen defendi poſſe, atque adeo male refutatum Cujacio *d. L.* XXIV. *Obſerv. C.* 31.

CA-

CAPUT XXI.

Ad L. 7. ff. de Poenis.

POenarum genera enumerantur ex Ulpiano in *l.* 6. §. *ult. ff. de Poen.* inter quae cum ſint, quae corporis coërcitionem contineant, harum ſpecies ex Calliſtrato in *l.* 7. ſubjiciuntur in haec verba: *Veluit fuſtium admonitio, flagellorum caſtigatio, vinculorum verberatio.* Baſilici *L. LX. T.* 51. *C.* 7. ſimpliciter hic exprimunt πληγὰς ἢ δεσμά. Videamus. Ait, *admonitio:* Non lene verbum ob lenem poenam, ut quidam dixit *L. III. Select. Antiq. C.* 9. ſeductis etiam aliis, ſed quod in rebus gravioribus leniori quandoque vocabulo uterentur Romani. Sic Tullius *de Offic. Libr. I. C.* 37. hoſtem vocari dixit, qui proprio nomine perduellis eſſet, *lenitate verbi triſtitiam rei mitigante*, pro quo eſt, qui haud ita pridem edidit *mitigatam*, nullo ſenſu, ut conſtat, qui legerit; ſed bene eſt, quod ante ipſum ita & alii, quod forte nollet, ſi proba eſſet lectio. Caeterum *admonere* & *admonitio* non ſimpliciter eſt *verberare* & *verberatio*, ut Nonius ait in *admonere*, & alii perperam ſequuti ſunt, abuſi *Verſ.* 586. ex Virgilii *Æneid. L. X.* nam ibi eſt *telo admonere*, & ſine verbo nuſpiam; paſſim autem *monere* vel *admonere flagris, flagellis, verbere, verberibus*, quales locutiones in Auctoribus alii obſervarunt, omiſſo Senecae loco *Epiſt. XLVII. Rectiſſime ergo te facere judico, quod timeri a ſervis tuis non vis, quod verborum caſtigatione uteris; verberibus multa admonentur*, vel potius *muta*, ut recte, ſi quid judico, ibi legit Lipſius, niſi praeferamus *bruta*; caeteroquin,

 cum

cum *verba* & *verbare* in MSS. ſaepe confundantur, commodum legeretur, *verbis multa admonentur.* Etiam *objurgare* in hanc ſententiam uſurpant cum alii, aliis dicti, tum Seneca *de Ira L. III. C.* 12. *verberibus objurgare*, & Petronius *Satyr. C. XXXIV. colaphis objurgare*, & Perſius *Satyr. V. Verſ.* 169.

- - - *Solea, puer, objurgabere rubra.*

Sequitur, *vinculorum verberatio.* Eſt hoc explicatu obſcuriuſculum. Novi, qui legat, *virgarum verberatio*, ſed hoc non placet, vel ob brutam Criſin. Aeque diſplicet, quod Leoninus *L. IV. Emend. C.* 18. *n.* 1. auſu temerario, nulla quippe auctoritate, illud *verberatio* expungit; nam quod apud Graecos ſimpliciter legatur δεσμὰ, inde eſſe conſtat, quod illi Pandectarum fecerint compendium. Et tamen ea quoque ratione doctiſſimus Cunningham, ut coram mihi ſignificavit, ultima Calliſtrati diſtinguit, & ita legit, *vincula, verberatio*, errore, ut putat, nato ex geminatis, qui praeceſſerant, caſibus ſecundis. Sed, ut non favent Baſilici, non caſuum magna, etiam in aliis, mutatio, ſcire velim, cur poſt memoratas verberationes fuſtium & flagellorum ſimpliciter iterum ſuccedat *verberatio?* Audio, Ciceronem in recitandis poenarum generibus *vincula* & *verbera*, ceu diſtincta, aliquoties efferre: ſed quis negat? verbera ſive verberatio genus eſt, omnes verberandi ſpecies complectens; ita apud Tullium, non vero hic apud Calliſtratum, licet id verbum a ſuperioribus divellas. Idem ille Cunningham & aliud tentabat ex notiſſima Lege Critica, ſcilicet *vinculorum VErberatio*, pro *vinculorumve, verberatio*, quo illud *vinculorum* pertineret quoque ad τὸ *caſtigatio*, quod

prae-

praecedit, ſed ita rurſus ſola ſequetur *verberatio*, ſic ſatis abrupte. Deinde *vinculorum caſtigatio* an aptius dicatur, quam *vinculorum verberatio*, mihi nondum conſtat. Quare nec largiar Gronovio *L. IV. Obſerv. C.* 13. tranſpoſitione hic eſſe peccatum, & fuiſſe olim, *fuſtium admonitio, vinculorum caſtigatio, flagellorum verberatio.* Neque etiam aptius, quod & ipſe vellet, *vinculorum admonitio, fuſtium caſtigatio, flagellorum verberatio.* Grotius in *Flor. Sparſ.* etiam ſeparatim legit, *vinculorum, verberatio*, & ad illud *vinculorum* ſubaudit *poena*, ex ſuperioribus. Atque hanc aut ſimilem vocem oportet Leoninus ſubaudiverit, qui rejicit τὸ *verberatio*, vacillabit alioquin illud *vinculorum.* Sed huic ſuſtentando tam longe vocem arceſſere, ex alterius puta JCti Lege praecedenti, ratio recti ſermonis non patitur; & denique poſt *fuſtes & flagella* quid rurſus erit nuda *verberatio?* Eſt alius, qui *vincula* exponit *habenam*, quod etiam ſequi non poſſum, nam habenae caſtigatio dici videtur, quia lora habent ſimilitudinem habenae, hae enim & ex loro fiunt, ſed inde rurſus μεταφέρειν difficile eſt. Praeferrem, ſi *vincula* impliciter *lora* dixiſſet, ut dixit Salmaſius *ad Lamprid. in Alexandr. C.* 51. Tandem hic Accurſius, qui primo erat vocandus ad partes, *vinculorum verberationem* ex eo dictam putat, *quia vinculati verberantur fuſtibus*; non uſque adeo male, ut mox dicam.

Primo videndum, an *vincula* ſolvi poſſint, non rumpi, vel ſecari. Et conſtat, vinculum Latinis dici omne ligamen, omnem nodum, & aeque conſtat, inter graviſſima verberandi genera fuiſſe nodum & nodi uſum, ſive contortis in nodum loris (*loramenta* vocant) ſive funibus e flagello ſuſpenſis, intertextis quando-

que

que e plumbo nodis. *Plumbatarum verbera* dicuntur in Codice, & explicantur Jac. Gothofredo *ad l. 2. C. Th. de Quaeſtion.* Quumque illa verberatio fuerit ſaeviſſima, ut omnis *nodoſa*, ex Iſidori teſtimonio *L. V. Orig. C. 27.* a mitiori ad gravius recte hic aſcenderet Calliſtrati oratio, nec quicquam niſi ſumma verberationum genera expediret. Neque etiam Graecorum δεσμὰ impedirent, cum Viris Graece eruditis probatum ſit, δεσμὸν ex proprietate verbi cum maxime etiam lorum & funem ſignificare. Sin autem *vincula* & δεσμὰ omnino heic de carcere exaudire placeat, *vinculorum verberatio* eſſe poterit verberatio eorum, qui ſunt in vinculis. Rhetorica & uſus tuetur hujuſmodi locutiones, *Cuſtodiae* paſſim pro his, qui cuſtodiuntur, & Tertullianus *Apologet. C. XXVI.* eadem loquendi figura meminit *rebellantium ergaſtulorum, ſive carcerum, vel metallorum.* Deinde etiam nihil vetat, quominus *verberatio vinculorum* accipiatur pro *verberatio in vinculis*, in lautumiis forte, in quibus noxios ſaepe verberatos legimus; late enim patere *vinculorum* appellationem, quin & ad lautumias pertinere ipſe noſter Calliſtratus ſcripſit in *l. 9. ff. Ex quib. cauſ. major.* & ait Iſidorus *d. L. V. Orig. C. 27. Eſt Lautumna* (lego hic & in ſeqq. *Lautumia*) *ſupplicii genus ad verberandum aptum.* Imo & alias ſolemne, noxios in vincula conjici, dein verberari, exemplum praebet Locrenſium Oratio de injuriis Pleminii apud Livium *L. XXIX. C. 17.* ſic ibi de Pleminio: *Recreatus deinde Legatus ex vulneribus, tribunos militum in vincula conjectos, dein verberatos, ſervilibuſque omnibus ſuppliciis cruciatos occidit.* Nec eſt, quod hic offendat locutio *vinculorum verberatio* pro *in vinculis*, nam illa caſus ſecundi uſurpatio in Jure noſtro inſolens non eſt: ſic *in-*

inſulae deportatio in *l.* 3. §. 5. *D. ad L. Corn. de ſic.* pro *deportatio in inſulam*, ſic *oblatio Dei* in *l.* 5. §. 12. *ff. de Donat. inter V. & U.* & *dona Dei* in *l. 6. pr. D. ad L. Jul. pecul.* pro oblationibus & donis, quae fiunt Deo. Nec fere aliter *libertatis proclamatio* in *l.* 1. §. 1. *ff. Quibus ad libert. proclam. non lic.* immo ipſa *fuſtium admonitio* non alia eſt, quam quae fit fuſtibus.

Caeterum ſi *vincula* pro *catenis* accipias, poſſet ambigi, an, ut nunc Belgae dicunt, ſic olim Latini dixerint, *in vincula verberare* pro *includere vinculis*. Sane, ut Torrentius recte animadvertit, gemina huic loquutio eſt apud Tranquillum in *Calig. C.* 27. eſt ibi quis *catenis verberatus* & poſt *occiſus*. Nec Tranquilli locus forte felicius ſollicitatus eſt ab Viris doctis, quam hic Calliſtrati. Poſſes forte & *vinculorum verberationem* intelligere de Bojarum poena, quam alioquin inter eas, quae corporis coërcitionem habent, Calliſtratum omiſiſſe, liceret mirari.

Haec pro recepta lectione. Quam ſi mutare pertinaciter ſederet, legerem, *vinctorum verberatio*, & intelligerem non poenam, quae more Majorum infligebatur virgis & ſecuri (nam haec ſolemnis non fuit aevo JCtorum) ſed eam, qua *vinctos* vel ſimpliciter verberari placuit, vel, ad exemplum forte veteris aevi, ſecuta poſt morte. Gajus ejus rei meminit in *l. 9. ff. de Incend. ruin. naufr.* cum ait: *Qui aedes acervumve frumenti juxta domum poſitum combuſſerit*, VINCTUS VERBERATUS, *igni necari jubetur.* neque enim, quum *vinctus* ibi tueatur Librorum auctoritas, mutari convenit, multo minus in *victum* vel *ictum*, ut video nugari Criticos, non Criticos. Et de vinctorum verberatione exaudio, quod Macer dixit in *l.* 10. *pr. h. T.*

Ex quibus cauſis liber fuſtibus caeſus in opus publicum damnatur, ex his ſervum SUB POENA VINCULORUM, *ad ejus temporis ſpatium, flagellis caeſum domino reddi.* Verum non una ratione, ut dixi, hanc ſententiam quoque praeſtat vulgata lectio, in quam adeoque eſſem pronior; idque ſeu *verberatio vinculorum* ſit pro verberatione, quae fit in vinculis, ſeu pro verberatione eorum, qui in vinculis ſunt: ut ut enim aliquando differant vinctum eſſe, & eſſe in vinculis, ſaepe tamen nullo haec diſcrimine habentur, certe nullo, ubi *verberandi* aut aliud ejuſdem ſignificationis verbum additur.

Atque ita explicita Calliſtrati verba commodum intelligentur, utrovis enim ex his, quos diximus, modo accipias *vinculorum verberationem*, apparet, in eo ſemper aliud & majus quid eſſe, quam in fuſtigatione, aut flagellatione, quae praeceſſerant, & qua utraque omnem caſtigationem apud Veteres indicari planeque abſolvi vulgo placet. Sed nihil vetat, ut tertiam ſpeciem, addere *vincula* pro loramentis, vel denique *vinctorum* ſive fuſtigationem ſive flagellationem, utraque enim fuit gravior animadverſio.

De virgis ambigi & diſputari video inter Proceres rei literariae, ad fuſtigationem, an ad flagellationem referendae ſint? ad alterutram referendas nemo, quod ſciam, dubitat. Neque id alia cauſa moneo, quam ne credamus, poſt fuſtes & flagella hic virgis locum eſſe, haſque vel palam exprimendas, vel intelligendas ſub vocabulo *verberationis*, ut ſolent fere, quos recitavi, Emendatores.

C A-

CAPUT XXII.

Nomina, quibus JCti utuntur exemplis ſuſtentandis, ſaepe confundi, defenſa ſic ſcriptura, quam variis locis ſollicitarunt alii.

CUjuſque Diſciplinae Auctores, priſci, novi, ex medio fere uſu habent nomina, quae exemplis ſerviunt. Solemnia dixerunt Alciatus *L. I. Parerg. C.* 26. & Cujacius *L. II. Obſerv. C.* 11. ubi recte ex Plutarcho ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς *Q. XXX.* JCtos, exempli loco, adferre Cajos Sejos, Lucios Titios, ut Philoſophi Diones vel Theones: recte, inquam, ad interpretationem formulae, ὅπου σὺ Καῖος, ἐγὼ Καΐα, non recte hoc alii ad alia. Quod ait de Philoſophorum Dione vel Theone, veriſſimum eſt, & Philo confirmat *de Aeternit. Mundi p. m.* 795. *& ſeq.* nec tamen minus verum, etiam JCtis Diones memorari, ut Scaevolae in *l.* 33. *§. ult. ff. de Uſu & uſufr. leg.* & Juliano in *l.* 13. *§.* 1. *ff. de Reb. dub.* Ut autem Cujacius ad κοινὰ ὀνόματα Plutarchi attulit Tertulliani locum de Cajo Sejo, ſic de Caja notari velim, quod contra JCtos Cicero attulit, ſeu, ut dicam quod res eſt, finxit potius *Orat. pro Muraen. C.* 27. *Quia*, inquit, *in alicujus libris, exempli cauſa, id nomen invenerant, putarunt omneis mulieres, quae coëmptionem facerent,* CAJAS *vocari.* De Lucio Titio ſatis dixi in *Libr. ſingul.* ad *l.* 40. *ff. de R. C. Cap. III.* & eſſe inter ſuppoſita nomina, etiam Feſtus ſignificat in *Magiſtrare*, & Scholiaſtes, qui dicitur Servius, ad Virgilii *Æneid. L. IV. Verſ.* 65.

Adde, ſi tanti, ſed vix tanti, Jacobum Curtium Εἰκαστῶν *Lib. I. C.* 29.

Quamvis autem alia fuerit nominum ratio in capitibus liberis, alia in ſervis, etiam, ut Graecorum verbo utar, ἐν τοῖς τεχνικοῖς, quemadmodum Alciato probatum eſt *d. Lib. I. Parerg. C.* 26. & *L. VI. C.* 9. & *Parad. L. V. C.* 5. tamen non ita id perpetuum fuiſſe deprehendi, quin Auctores Juris, rebus magis, quam nominibus intenti, aliquando haec promiſcue uſurparint, & ita Titii nomen, ſervo datum in *l.* 40. *ff. de Haered. inſtit.* nec aliter Imperator Alexander Caji, qua ſervi, meminit, in *l.* 9. *C. de Oper. libert.* neque enim eſt, ut Cajum illum, tanquam ſubrepticium ſervum, familia ejiciamus, vel integram Legem, piſce licet ſaniorem, ea cauſa ſuppoſitae fraudis inſimulemus cum Alciato *d. L. VI. Parerg. C.* 9. Etiam Lucii nomen ſervo adſcriptum videas in *l.* 32. §. *ult. ff. de Teſtam. tut.* imo ibi, *Lucius Eros*, duplici nomine, quod de ſervis rurſus negabat Alciatus, & probabat Auguſtinus *L. III. Emend. C.* 8. Atque ita forte contra Auguſtinum, eo loco, defendi poſſet Theophili de Popilio Rufo, qua ſervo, paraphraſis ad §. 1. *Inſt. de eo cui lib. cauſ. bon. add.*

Sic eſt, ut diximus. Auctores Juris rebus ipſis occupati hoc toti agebant, parum aliquando ſolliciti de accuratione nominum, quae ad exemplum fingebant. Hinc ſaepe perverſa nomina, quae, ut dixi, παραδειγματικῶς proponebant: nam etſi judicio Joſephi Scaligeri *L. I. Epiſt.* 17. ineptiſſimus foret JCtus, qui de praedio *Maevii* verba facturus, mox de *Lucii Titii* fundo tractat, in Jure tamen noſtro id adeo inſolens non eſt; imo vero, quia haec exemplorum loco ſunt duntaxat,

taxat, ſine ineptia ſaepe confunduntur. Proinde nolim, ubi ea nominum mutatio eſt, a poſteris Leges turbatas credi, atque adeo reſtituendas: quin potius ab Veteribus haec dicamus profecta, ac in eorum monumentis feramus aequo animo. Ita non erit, ut Cruſii ad *l. 40. ff. de Haered. inſtit. C. VIII.* everriculo egeamus, quo pro *Sejo* ſubſtituto *Sempronio*, vel contra, purgetur ſcilicet *l. 3. ff. de Adim. vel transfer. leg.* Sed bene eſt, quod non, ut imprudens jactat, haec primus tentaverit, ita jam ſapuit Grotius in *Flor. Sparſ.* ad illam *L.* & ita ante Grotium etiam Editores. Sed quum id genus Obſervationibus facem praetulerit Jacobus Curtius *L. I.* Εἰκαστῶν *C.* 29. ad *l. ult. ff. de Inſtit. act.* & Jacobus Cujacius *L. II. Obſerv. C.* 11. ad *l.* 122. §. 1. *D. de V. O.* omittenda Criticis emendatio, & nobis opera eam rem pluribus enarrandi. Tantum indicabo, Hotomanum, eo neglecto, *L. V. Obſerv. C.* 13. perperam quoque aggreſſum eſſe *l. ult. §. ult. ff. de Condict. ind.* & *l. 39. ff. de Pignor. act.* & ipſum Cujacium, ejus rei immemorem, ultima *Legis* 59. *ff. de Haered. inſtit.* nullo jure mutaſſe in *Comm. ad d. l. §. ult.* Secundum haec, quae de commutatis nominibus dixi, forte etiam intelligendum eſt *principium l. 36. D. ad Municip.* ſed, dum amplius delibero, nam digna res eſt, manum de tabula, vel potius ad tabulas, quas ſic interpretor.

CAPUT XXIII.

Varie tentata L. 1. §. 1. D. de Bonor. poſſeſſ. ſecund. tab.

LEx 1. §. 1. *D. de Bonor. poſſeſſ. ſecund. tab.* inter eas eſt, de quarum ſententia perfecte conſtat, de verbis non aeque. Ulpianus, quid ſint tabulae ſupremae, definiturus, ſic ibi ait. *Non autem omnes tabulas Praetor ſequitur hac parte Edicti, ſed ſupremas, hoc eſt, eas, quae noviſſimae ita factae ſunt, poſt quas nullae factae ſunt. Supremae enim hae ſunt, non quae ſub ipſo mortis tempore factae ſunt, ſed poſt quas nullae factae ſunt, licet hae veteres ſint.* Ita eſt in Libro Florentino, ſed offendunt haec: *quae noviſſimae ita factae ſunt, poſt quas nullae factae ſunt*, videtur enim bis idem dicere, abrupta plane & conciſa oratione. Hinc Haloander, & qui praefuit Editioni apud Sennetonios, ita legunt: *quae noviſſimae ita factae ſunt, ut poſt eas nullae factae ſint.* Sed vereor, ne haec ex ingenio ſuo aliorumve, non ex auctoritate Manuſcriptorum: nam ſaepe evenit, maxime poſt Budaeum, Alciatum, & Zoannettum, Editores ea, quae turbata ſunt, repraeſentare ex illorum conjectura, vel etiam ſua, ſi quid ſapiant, neque haec diſtinguere a fide Librorum, ſi quando hos ſequuti ſint. magna poſteritatis injuria! Ego, quicquid ejus rei ſit, tantum hic a Florentina non recedam; neque tamen dicam, quod dixit Cruſius ad *l.* 40. *ff. de Haered. inſtit. C. IX.* τὸ *ita* coaluiſſe ex I. TA. & id, per notas ſcriptum, ſignificare *primas tabulas*; deinde

de praeponendum A, ut ſit, *noviſſime a primis tabulis.* Dignus auctor tanto acumine: nam quae haec eſſet ſententia, ſupremae tabulae ſunt, quae a primis factae ſunt noviſſime? utique enim, ſi vel ſolae ſint, tamen, quod ad Edictum Praetoris, habentur ſupremae, ut ratio vult, & Paulus confirmat in *l. 163. pr. ff. de V. S.* neque etiam dubitari poterit, Ulpianum hic interpretari omnes tabulas, ſecundum quas, ut ſupremas, Praetor largitur bonorum poſſeſſionem, atque adeo nihil referre, ſive ſolae ſint, ſive plures: abſit quippe, ut Cruſius exiſtimaverit, ſecundum tabulas non competere, ſi modo unas condiderit teſtator. Atque ea ratione, optima, peſſima, tolleret duntaxat duritiem in *ita*, relinqueret in his, *poſt quas nullae factae ſunt*, quae prorſus idem dicerent, quod proxima ſententia, nec etiam ſine copula commodum ſequerentur. Et de notis quid dicam? ſaepe iis interpretandis peccatum eſſe ab Veteribus, ſed magis peccatum a nobis, & peccari cum maxime. Ut ut enim in re Critica magno haec praeſidio eſſe non negem, tamen mirari aliquando ſubit, Viros doctiſſimos, & quibus lubens adſurgo, ſaepe tam prolixe abuſos arte pulcherrima, & ſibi ipſis notas fingere, & pro captu quemque ſuo interpretari. Agnoſco ſigla, compendia ſcribendi, quin Notas Juris, ſed legitimas & ſolemnes, quales nobis dederunt Magno & Valerius Probus, non agnoſco figmenta Notarum, quibus luxuriantur ocioſae mentes, ubi nihil eſt legitimum, nihil uſpiam ſolemne. Si ex prima litera cujuſque vocis in lapidibus, marmoribus, quin & vulgari ſcriptura, aliam vocem liceat fingere, nihil amplius tutum aut certum erit, at cito omnia ſuſque deque pervertentur, nam ecce a *Deo* facile quis ita effecerit *Diabolum.* Sed ne longius abeat indi-

indignatio, quis hanc ſcripturam dixerit fuiſſe ſolemnem A. I. TA. & ea ſignificatum *a primis tabulis?* quin illud TA nihili eſt, quum TAB. ſcriberetur, ſi *tabulae* compendio ſcribendum eſſet, ut auctor eſt Magno. Unde nec adſentiendum Jacobo Gothofredo, qui Cruſio hac ratione praeivit *Lib. V. ad LL. XII. Tab. p.* 184. exiſtimat quippe ibi, in *l.* 11. § 6. *ff. ad L. Falcid.* notas I. TA. quae, ut ipſe ait, *primas tabulas* denotant, ſummo *d.* §. 6. incommodo migraſſe in *ita.* Verius eſt, *atque ita ſi*, eo loco pro *atque ſi ita* vel habendum vel legendum eſſe. Caeterum quod dixi de ſolemnitate Notarum, noverat ipſe Cruſius, alia occaſione, Cujacio objicere, *eod. Libello C. VII.* Igitur & illi Flaccus dixit, *Cum tua pervideas*, & reliqua.

At vero quae tandem medicina Ulpiano in *h. l.* 1. §. 1.? quid ſi non egeat? Haud ſemel, ut etiam alias obſervavi, in Auctoribus, etiam noſtris, occurrunt locutiones implicitae, & tantum non contortae, quae parum advertentibus exciderunt, nec tamen propterea, ubi de ſenſu conſtiterit, mutandae ſunt. Varie autem, quae implicita ſunt, hic poſſunt explicari, verbis equidem diverſis, ſenſu ſemper eodem. Dixerit: ita noviſſime vel noviſſimas factas intelligi, ut poſt eas non ſint aliae, quemadmodum Haloander accepit. Dixerit *ita* pro *tunc*; noviſſimas tunc factas intelligi, cum nullae poſt extiterint. In hanc ſententiam *ita* eſt apud Alphenum, terſiſſimae Latinitatis auctorem, in *l.* 20. *ff. de O. & A.* etiam apud Plautum & Ovidium, ut notavit Stewechius *de partic. Ling. Lat. p. m.* 363. & 364. Nec aliter *ſic* accipio in illo Virgilii *L. VI. Æneid.*

SIC *demum lucos Stygios, regna invia vivis*
Aſpicies.

& ita forte in *l.* 34. §. 4. *ff. de Jurejur.* & *l.* 1. *pr. D. Si tab. teſt. null. ext.* niſi potius dicamus, utrobique τὸ *ſic* abundare, ut fere in his, *res ſic ſatis bona, faceta, pulchra*, & his ſimilia. Atque ea ratione in *l.* 1. §. 14. *ff. de Agnoſc. & al. lib.* haec Libri Florentini verba, *caeterum* SI *eſſe ſatis injurioſum ait*, quae in aliis Codicibus tam varie, tam mendoſe leguntur, ſic facile reſtituo: *caeterum* SIC *eſſe ſatis injurioſum ait* &c. Utque τὸ *ſic* aliquotiens abundat, ad eundem modum ejuſdem fere ſignificationis vocula *ita*, & fortaſſe etiam hoc Ulpiani loco, abundat certe in *l.* 28. *D. Depoſ.* & in formula, *unde de plano recte ita legi poſſit*, qua de Cujacius *L. XII. Obſerv. C. ult.* Quod ſi & hic dicamus παρέλκειν, ſenſus erit, ſupremas tabulas dici, quae noviſſimae factae ſunt, & *poſt quas nullae ſunt*, vel *poſtquam nullae factae ſunt*, id enim, ut minus durum, forte quis praeferat τῷ *poſt quas*, & docuit Magno, *poſtquam* ita ſcribi PQ, unde facile emerſerit *poſt quas.* ſed res eodem redit.

Qui haec non audiunt, & faciles ſunt in agnoſcendis Gloſſematis, ut fere ſunt faciles nimium Viri docti, hi, inquam, quovis pignore contendent, gloſſema eſſe vel in his, *quae noviſſimae ita factae ſunt*, vel in illis, *poſt quas nullae factae ſunt*, alterutrum quippe ſufficere. Addent, verba ſequentia gloſſemati cauſam dediſſe, illic enim, noviſſimas tabulas definiri, quae ultimae ſunt, ſive *poſt quas nullae factae ſunt*. Hinc illud interpretationis loco additum eſſe τῷ *noviſſimae*, denique notam eſſe adventitiae ſententiae, quod non cohaereat

 con-

continenti ſtylo, utpote a margine Libri, non ab auctore Legis profecta, & tandem ea ratione vitari & τὸ ταυτόλογον & τὸ ἀσύςατον. Sed vero hoc genus Criticae, dum aliud ſupereſt, nunquam mihi placet, conſtat enim peſſimi exempli eſſe, & ſoleo, ut qui maxime, religioſe verſari in Libris noſtris. Quare vel iis, quos dixi, modis nihil peccatum eſſe reor, vel peccatum interpunctione ſola; ſic enim forte interpungendum: *Non autem omnes tabulas Praetor ſequitur hac parte Edicti, ſed ſupremas, hoc eſt, eas, quae noviſſimae: ita factae ſunt, poſt quas nullae factae ſunt. ita,* nempe *noviſſime.* Tantum eſt, & forte nimium conjecturarum in re incerta, ut tamen fere eſt omnis Critica.

C A P U T XXIV.

Salvium Julianum non videri Auctorem Interdicti, quod Salvianum dicitur.

POſtquam etiam Cujacius *Parat. ad Tit. ff. de Salviano Interdicto*, ſe ſuſpicari ſcripſerat, ejus Interdicti auctorem eſſe Salvium Julianum, Edicto Perpetuo nobilem, facile hoc arripuerunt alii, etiam Menagius *Amoenit. Jur. Civil. C. XXIV.* & non dubitandum eſſe video, qui de plano pronuncient. Si rationem quaeras, non aliam habebis, quam Salvii Juliani nomen. Sed haec ratio non eſt, nam plures Salvios dedit Gens Salvia, & praeter Julianum in veteri memoria etiam alii Salvii, JCti, celebrantur. Quod eo dictum velim, ne, quia Salvianum vocatur, continuo Julianum Interdicti auctorem credamus. Nunc accipe ra-

rationes, quae me in contrarium vocant. Et quidem Juliano antiquius eſſe id Interdictum, & Interdicti nomen, inde mihi videor recte colligere, quod illiud, eo nomine, interpretati ſint Paulus & Ulpianus in Commentariis ad Edictum, hic Libro *LXX.* ille Libro *LXIII.* ut conſtat ex *l.* 2. §. 3. *ff. de Interd.* & *l.* 2. *ff. h. Tit.* quod ſic ſatis praebet argumenti, & Interdicti illius meminiſſe Edictum, & *Salvianum* ibi audiviſſe, cum aliud nomen nuſpiam occurrat, nedum in Pauli & Ulpiani Libris, quos diximus. Sin ajas, Julianum in componendo Edicto ſua quaedam emblemata addidiſſe, ut argumento eſſe videtur *l.* 3. *ff. de Conjung. cum emanc. lib.* eſto; ſed cui fiet veriſimile, Julianum, in quo alibi pellucent modeſtiae argumenta, tam arrogantis ingenii fuiſſe, ut, non contentus reperiſſe Interdictum, & nomen illi ſuum impoſuiſſet, & ita Edicto voluiſſet inſertum. Sed, quod magis eſt, ne Julianum Interdicti, quo de agimus, auctorem credam, ipſe me movet Julianus in *l.* 1. *ff. h. Tit.* nam Libro *XLIX. Digeſtorum*, interpretaturus id Interdictum, tanquam noto & antiquo nomine *Salvianum* vocat, idque ſimpliciter, abſque ulla nota, qua ſe auctorem prodat. Fac igitur in Edicto omiſſum fuiſſe *Salviani* nomen, hic certe ipſe ſuo nomine ſe efferret: quod abſit, ſi vel eam appellationem tunc uſu fuiſſe receptam cuiquam fiat probabile. Diceret, Interdictum, quod me Praetore propoſitum eſt, vel quod a me nomen habet, vel ſi quid his eſt ſimile. Accedit, & id ſumma rei eſt, quod ipſe ille Julianus in *d. l.* 1. maxime occupetur in enumerandis cauſis, quibus reddi oporteat Interdictum, vel directum, vel utile, atque adeo directum ab utili diſtinguat ſecundum ea, quae ibi proponuntur. Haec

vero mihi non videntur convenire Juliano auctori; ſi enim ipſe Interdicti fuiſſet auctor, utile quoque feciſſet directum, quia ejuſmodi diſtinctiones non oriuntur niſi ex interpretatione, quae ab aliis equidem JCtis, non tamen ab Juliano exſpectanda erat, ne Interdictum anguſte nimis concepiſſe videretur, etiam ex ſua ipſius ſententia. Sed his forte reponens auctoritatem Baſilicorum, qui *L. LX. T.* 17. *C.* 28. Ulpiano, non Juliano, adſcribunt *d. l.* 1. verum ibi ſcripturae vitium eſſe, & non ὁ Οὐλπ. vel ὁ Οὐλ. ſed, addita litera, Ἰουλ. legendum eſſe perſuaſiſſimus ſum, non tantum quod in Libris Latinis conſtanter ea lex tribuatur Juliano, ſed quod id palam arguat adjecti Operis titulus, Julianus enim, non Ulpianus ſcripſit *Digeſtorum Libros*. Liquet & illud ex *C.* 29. quod in Baſilicis proxime ſequitur, namque & illi praeſcriptum eſt Ulpiani nomen, quod utique omiſſum foret, ſi idem ejus Capitis, qui praecedentis, fuiſſet auctor, tunc enim notari ſolet ὁ αὐτὸς vel τοῦ αὐτοῦ.

CAPUT XXV.

Defenſa Latinitas Pandectarum, variis locis.

QUi anno 1576. JCtorum Latinitatem contra Laurentium Vallam defendit, dignitati Juriſprudentiae Romanae egregie conſultum ivit. Video illam Defenſionem ab his Nicolao Vallae, ab illis Jacobo Capello tribui, ſed quisquis fuerit, nam latere voluit Auctor, bonum factum! vellem tamen, ne ipſe ille, poſt refutatum Vallam, pro veritate ſci-

licet,

licet, & boni Viri officio, cauſam mutaſſet, Juriſque noſtri Conſultos notaſſet prolixo Capite, cujus haec eſt inſcriptio: *Verba non ſatis probatae Latinitatis, aut non ex recepta ſignificatione, vel contra Grammaticorum regulas a Jureconſultis uſurpata.* Nam ecce eo nomine alia rurſus defenſione opus, quae forte nec ipſa in pleriſque deeſt, ſi rem putemus. Quae hodie obſervavi probae Latinitatis eſſe, & ab ipſo notari, ut improbae neque receptae, haec ſunt.

In *l. ult. ff. de Offic. Praeſ.* Paulus *devirginatam ancillam* dixit pro *corrupta*, *ſtuprata*, *vitiata.* Perperam, inquit ille *Pag.* 50. *A.* cum Nonius ſcribat, *devirginari dicebantur*, *qui ex ephebis exceſſerant.* Sed vero nulla alia ejus verbi ſignificatio magis propria eſt, quam de faemellis ſi accipiatur. Nec eam ſubvertit Nonius in *Virgines*, quamvis verum eſſet, etiam de pueris uſurpari; id enim ſi fiat, non niſi per tranſlationem fieri vocabuli proprietas oſtendit. Ea tranſlatio eſt, quod *devirginari* dicerentur, qui ſtatum omnimodae virginitatis amittunt, idque verum eſſet non de mulieribus duntaxat, ſed & viris: etſi virorum virginitas vix nomen acceperit, quin & de ipſa dubitare videatur velle Achilles Tatius *de Amor. Clitoph. & Leucipp. p. m.* 132. Eſt etiam, quur dubites de ſententia Nonii, quum locus Varronis, quem attulit, ut nunc eſt *Fragm. p.* 134. id omnino non probet. Nonium equidem ſecutus eſt Cujacius *L. VI. Obſerv. C.* 16. ſed Leges, quas eo adduxit, eſſe inutiles ſatis eſt manifeſtum. Et quicquid ſit, Nonius, ut diximus, vel apud Nonium Varro non obſtat. *Devirginari* autem, ut hic Paulus, etiam optimus Latinitatis arbiter dixit Petronius *C. XXV.* & alii aliis, ut video, laudati. Utque ita recte Gloſſar.

Petron. in *devirginare*; Devirginare *depudicare*, *virginitatem eripere*, & in *virum pati*; Virum pati *dicitur virgo*, *cum devirginatur*.

Idem ille Anonymus *P.* 51. *B.* ait, *arbitrari* ſemper eſſe deponens, nunquam paſſivum (Grammatice loquor in re Grammatica) paſſive tamen, id eſt, praeter conſuetudinem ita uſurpari in *l.* 27. §. 4. *ff. de Recept. arbitr. l.* 13. §. 1. *D. de Uſufr.* & *l.* 12. §. 5. *ff. de Relig. & ſumpt. fun.* Sed *arbitrabunt* Plautus in *Stichio* dixit, & Nonius Marcellus in ea voce annotavit *p. m.* 496. & Seneca *Praef. L. III. Controverſ. Hoc ita ſemper arbitratum eſt, Scholam quaſi ludum eſſe forum harenam.* Sane & in aliis aliquando activa, paſſiva, deponentia promiſcue ſumi, ex Auctoribus noſtris ipſe Defenſor probaverit, hic & *P.* 48. *B.* & 49. *A.* & paſſim, ex aliis Nonius toto Capite, *de contrariis generibus Verborum.*

Iterum *P.* 53. *B.* Gajum notat, quod in *l.* 18. *pr. ff. de Ædil. Ed. curracem* dixerit & *vigilacem*, mox tamen analogia defendit, cum *emacem* & *vendacem* dixerit Cato. Sed *currax* & *curracium* eſt & in MS. Pithoei apud Symmachum *L. IV. Epiſt.* 60. ut monuit Juretus in *Notis* ad *Symmach. L. IX. Epiſt.* 23. improbat & eam vocem, quaſi parum Latinam, Jacobus Lectius ad *d. Epiſt.* 60. ſed inepte id in Symmacho, & ſufficit, utique Lectio JCto ſufficere debuit auctoritas, quam Gajus hic praebet. Aliunde tamen & alii probarunt *currax*, & ex optimis Auctoribus *vigilax*.

Pag. 56. *A.* manifeſtum eſſe ſoloeciſmum ait in hiſce Pauli *l.* 78. §. 1. *ff. de Legat. III. Argentum omne, & ſupellectilem, quodcunque habeo, tibi dono*; dicendum enim fuiſſe *quamcumque*, & Holoandrum parentheſi interpo-

ſita-

ſita haec excuſare conatum, hoc modo: *ſuppellectilem (quodcunque habeo) tibi dono.* Sed rectiſſime habet *quodcunque*, ſine ambagibus, id quippe per σύλληψιν, quam vocant, ad utrumque praecedens pertinet. Pudet haec probare, nam pueri norunt.

Vocem *peculiarius* pro *peculiaris* etiam inter improbae Latinitatis numerat *P. 57. B. & 58. A.* eſt ea in *l.* 4. §. 5. *ff. de Pecul.* & *l.* 4. §. 34. *D. de dol. mal. & met. except.* neque alibi me videre memini. Origo, ni fallor, ejus rei eſt ex Graecia, quum enim Romae, ut eſt in Satyra, *omnia Graece*, forte etiam illae terminationes IS in IUS mutari caeperunt aliquando, ſicuti ipſi Graeci Latinorum voces ita efferebant, cum ajunt Ἰουβενάλιος, Μαρτιάλιος &c. Caeterum ſimilia ſunt *ſingularius* apud Gellium *L. XVII. C.* 9. *intercalarius* apud Aſconium *argum. Milon. p. m.* 186 *pupillarius* apud antiquum Scholiaſt. ad Perſium *Satyr. II. verſ.* 19. Contraria ratione poſſes in *l.* 5. *D. de Offic. Adſeſſ. Conſiliarem*, quod eſt in Florentino, accipere pro *Conſiliario*, ac ita aliis lectionibus tuto parcere.

Commendare, inquit *P.* 59. *A.* cum in bonam ſemper partem uſurpetur, in malam accepit Ulpianus in *l.* 31. §. 1. *ff. de Reb. auct. Jud. poſſ. Siquidem tutorem non facultates, ſed fraudulenta in rebus pupillaribus, ſed callida converſatio ſuſpectum commendet*, pro *ſuſpectum faciat*, *ſuſpectum arguat.* Video id excuſari, ac ſi *commendare* κατ' ἀντίφρασιν ſit pro *notare*, atque ita jam Gloſſa. Sed id non placet; ego, quamvis in omnibus Libris invenerim *commendet*, non dubitem ſervatis, at trajectis nonnihil literis, reſcribere *condemnet*. Quocum convenit Graecorum κρίνεται, nam ita id exprimunt in

Ba-

Baſilicis *L. IX. T. 7. C. 30.* Ὕποπτος δὲ κρίνεται ὁ ἐπίτροπος ἐκ δολερᾶς διαγωγῆς.

Ait *l.* 13. §. 4. *ff. de Acceptil. tolliſſeque totam obligationem.* Vulgata, Roberti Stephani Pariſienſis 1528. & Holoandri Editiones, *tuliſſeque.* Utrumque, ait Ruſſardus ad *d.* §. 4. eſt pro *ſuſtuliſſe*, & hinc in *tuliſſe* proclivior eſt Auctor *Defenſionis P. 60. B. tolliſſe* enim, ut nimis antiquum, ut ſine exemplo, ei non probatur. Sed *tuliſſe* in hac ſpecie etiam eſſet duriuſculum, certe etiam antiquum; ſi tamen ita legeretur, ferri poſſe non negem, video enim & alibi frequentatum pro *ſuſtuliſſe*, & forte etiam in *l.* 15. §. 2. *ff. Locat. cond.* alia exempla habet Theodorus Marcilius, *interpretamento* ad *C. XII. L. XII. Tabb.* Imo & *ipſum ſuſtuliſſe* forte quis reponet, ratus, primam ſyllabam facile librariis excidiſſe ob ſimilem fere ſonum ultimae ſyllabae vocabuli praecedentis, *egiſſe.* Malo autem *tolliſſe*, ac ſi diceretur, *tollo*, *tolli*, ἀρχαϊκῶς; & ne credas id caſcum eſſe nimis, multa ſunt non diſſimilia Conjugationum exempla in Pandectis; quin & alibi, quae nec ipſa ubique occurrunt. Sed tamen occurrit *tollerunt*, nam in Gloſſis Iſidori eſt, *tollerunt*, *genuerunt*, recte; & male Graevius jubet legi, *tulerunt*, eſt enim *tollerunt* pro *ſuſtulerunt*, quemadmodum *tolliſſe*, ut dixi, pro *ſuſtuliſſe in d.* §. 4. Perſius etiam *tollit* pro *ſuſtulit* mihi dixiſſe videtur *Satyr. IV. princ.*

Rem populi tractas? barbatum haec crede magiſtrum
Dicere, ſorbito TOLLIT *quem dira cicutae.*

abſque eo ſi ſit, difficulter ſententia conſtabit, loquitur enim de Socrate, per ſorbitionem cicutae ſublato ac defuncto.

Proxi-

Proxima, quae ſequitur, nota eſt in *idonior*; Noſtri enim *idoniorem* dixerunt pro *magis idoneo* in *l.* 2. *ff. de Popul. act. l.* 18. *ff. de Teſtam. tut.* & *l.* 5. §. 11. *ff. de Jure immunit.* inuſitate, inquit, neſcio an Latine, nam ſi Grammaticos ſequamur, a genitivo *idonei* formandum eſſet *idoneior*, & ſic habent quidam Codices in *d. l.* 2. Sed etiam ſatis uſitata eſt haec forma, *idonior*, nam praeter JCtos bis occurrit apud Tertullianum iis locis, quos Salmaſius indicavit *ad Pallium p.* 223.

P. 61. *A.* Scaevolam notat, quod in *l.* 29. §. 15. *ff. de Lib. & poſt haer. inſt.* dixerit, *ille caſus in difficili eſt*, ſed idem eſt, quod dixit Ulpianus in *l.* 4. §. 1. *ff. de Haered. inſtit.* & geminum, quod Tertullianus *de Cultu foemin. C. IX. Hae pompae*, inquit, *quam de proximo curent luxuriae negotium, & obſtrepant pudicitiae diſciplinis, dignoſcere in facili eſt.*

Quod apud eundem Scaevolam legitur *ex redactu fructuum* in *l.* 58. §. 1. *ff. de Uſufr. & quemadm. quis ut. fr.* idem eadem *Pag.* nequit concoquere; *redactum* enim eſſe ibi quaſi redactionem & pecuniam redactam, quod nemo alius ſic uſurpaverit. Et ſane ea ratio eſt, quod multae Editiones habeant *reditu*, & una *redditu*; ſed *redactu*, ait Defenſor, verior eſt lectio: & hoc probo, rationemque, quam ipſe non habet, addo ex *l.* 88. *ff. de Solution.* nam ibi idem Scaevola *redactum* dixit eadem ſententia, niſi tamen eo loco ſit ex ſecunda Declinatione, quemadmodum *ex redacto* apud Julianum in *l. ult. ff. de Curat. bon. dand.* Sed quod ad *redactum*, quartae Declinationis, accepi ab Gronovio, qui varias lectiones ad Palladium notavit *L. I. Obſerv. C.* 20. bis in MSS. Palladii *redactum* legi, ubi vulgo, ut in *d. l.* 58. §. 1. ſubſtitutus eſt *reditus*. Alter locus eſt *L. I. de*

 Agri-

Agricult. C. 19. ubi ita MS. *vimineis vaſculis, in quae redactus tenues colligemus.* Alter *L. VIII. C.* 7. ubi rurſus MS. *quae matura eſſe ad mellis redactum ſignis quamplurimis inſtruemur.* Sed in ſecundo loco *redactus* ſecundae, an quartae Declinationis ſit, non eſt, unde ſciri poſſit; at id collegeris ex altero loco, qui praeceſſit: plane ut dicimus de utroque Scaevolae. Quod autem *mellis reditum* vulgo ibi legant pro *redactum*, ſic ſatis eſt abſurdum. Caeterum in *h. l.* 58. §. 1. etiam editum vidi, *redactis fructuum*, quod ſi eſſet ex aliquo Codice, interpretaremur *redactis fructibus*; quod genus locutionis, ex Graecia praecipue oriundum, longe & late annotavit Salmaſius ad *Pallium Tertulliani p.* 154. & 155. niſi quod locus Arnobii *Lib. V.* huc non videatur pertinere, ut Voſſius obſervavit *ad Catullum p.* 164. & 165. Addo potius ex eodem Tertulliano *de Idololatria C. XI. Si cetera delictorum recogitemus*, & ex medio Latio,

—— —— —— Superis Deorum
Gratus, & imis.

apud Flaccum in *fin. Od.* 10. *Lib. I.* pro *Diis ſuperis inferiſque*, & in hunc modum ſaepiſſime Cornelius Tacitus.

Gutturoſum pro eo, cui guttur prominet, Ulpianus dixit in *l.* 12. §. 2. *ff. de Ædil. Ed.* Et hanc vocem, ceu ab aliis non uſurpatum, notat JCtorum Defenſor idemque Cenſor *P.* 63. *B.* eſt tamen in Gloſſis, *gutturoſus* λαίμαργος, & vetus Scholiaſtes ad *Juven. Satyr. XIII. Verſ.* 163. *tanquam ſi in Alpibus gutturoſos homines admireris.*

Ead. Pag. negat apud Ulpianum in *l.* 43. §. 9. *ff. de R.*

R. N. recte dici *quaeſtuarias* pro mulierculis, quae de corio ſuo ludunt, quaeſtus gratia. Sed fallitur ; Senecae teſtimonium ex *L. VI. de Benef. C.* 32. alius recte advocavit, ego Tertulliani addo ex *C. XII. de Cultu foemin Thamar*, inquit, *idcirco Judae ſuſpicioni viſa eſt quaeſtui ſedere. . . . . . . habitus qualitate* QUAESTUARIAM *mentiente*, *& fecit ut* QUAESTUARIAM, *& voluit*, *& compellavit*, *& pactus eſt.* Junius legit, *& fecit ut quaeſtuaria*: *nam & voluit* &c. perperam, τὸ *fecit* ſit pro *accepit*, ut ſaepe alias, & quo bonum eſt *nam* intrudere? & haec hactenus.

Finis Libri primi.

CORNELII VAN BYNKERSHOEK OBSERVATIONUM JURIS ROMANI LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

De origine Succeſſionis in cauſa inteſtati.

DE origine Juris, quo apud omnes Gentes receptum eſt, ut liberi cognatique defunctis ſuccedant, video quaeri; & omnes probant repetendam a conjectura voluntatis, ut, cujus nulla eſt expreſſa teſtatio, obtineat praeſumta, qua bona intelligantur illum ſequi, cujus ea eſſe voluiſſe defunctum maxime erat probabile. Ita poſt alios Grotius *de Jure B. & P. Lib. II. C. 7. §. 3.* dubito, an recte; utique ſi, ut par eſt, Leges attendamus, quae in cauſa inteſtati haereditates deferunt, tunc enim eam ſententiam vel ſola uxor a ſucceſſione excluſa refutabit, in hanc quippe, quam in quemque alium cognatum, amoris impetum majorem eſſe Moſes dixit *L. I. C. 2. §. 24.* & eſt veriſſimum. Si major impetus & ὁρμὴ, major, quam pro reliquis, voluntatis conjectura. Ne dicam de languida ſaepe Parentum Libero-

berorumque, & rara Fratrum gratia, quin & de Cognatorum magis. Ubi inter alios frigufculum, inter hos incipit odium, *quaeque apud concordes vincula caritatis, incitamenta irarum apud infenſos ſunt*, ut vere Tacitus *L. I. Annal. C.* 55. unde & *acerrima proximorum odia eſſe* idem recte dixit *L. IV. Hiſtor. C.* 70.

Igitur alia ſucceſſionis ratio quaerenda eſt, & forte alia & melior peti poterit ex conditione cognatorum. Familiae univerſitas quaedam eſt, ab Ariſtotele, & aliis, Reipublicae comparata. Parens, dum vivit, hujus univerſitatis caput eſt, ſive, ut Gajus ait, *princeps familiae l.* 196. *pr. de V. S.* omnes & omnia exercitio habens & poteſtate. Liberi non ſecus atque acceſſiones conſiderantur, partes tamen univerſi corporis; unde quae ad corpus pertinent, etiam vivo patre, ipſorum eſſe creduntur, tam dominio *l.* 11. *ff. de Lib. & poſt. haered. inſt.* quam poſſeſſione *l.* 2. §. 2. *D. pro Haered.* ita tamen, ut parens, cujus omnis eſt poteſtas, etiam in ipſos liberos, ex ratione meri juris cenſeatur quoque acquirere, quod liberorum eſt *l.* 79. *ff. de Acq. vel omitt. haered.* Sed alia, ut dixi, ratio eſt in transferendis haereditatibus, tunc enim liberi putantur fuiſſe συνδεσπόται, & jure ſui ſuccedere ex proximo, quod habebant, dominio & poſſeſſione, nunc plene nacti, quod ante contemplatione juris. ſed plura in hanc rem obſervavimus *L. I. C.* 19. Ut autem liberi proxime, ſic poſt liberos alii, dummodo ejuſdem familiae, poſſidere, &, ut quique ſunt in proxima poſſeſſione, haeredes eſſe intelliguntur; eleganter hoc Tacitus expreſſit *de Morib. German. C.* 20. *Haeredes*, inquit, *ſucceſſoreſque ſui cuique liberi: & nullum teſtamentum. Si liberi non ſunt, proximus gradus* IN POSSESSIONE, *fratres, patrui, avun-*

 culi.

culi. Habet ſane univerſitas familiae, & ex ea ſuccedendi jus, neſcio quid ſimile cum eo, quod conſtituit *l.* 1. 2. 3. 4. & 5. *C. de Haereditat. Decur.* ibi enim placuit, extincta ſocietate cognationis inteſtati, reliquos ejuſdem, cujus fuerat defunctus, Collegii participes ſuccedere. Utque liberi parentibus, ſic Rege defuncto (cujus, ſi Senecam audimus *L. VII. de Benefic. C.* 4. in omnia poteſtas erat) accipit populus & jus ſui, & integram poteſtatem ſuarum rerum, quarum ante non niſi σύγκτησιν quandam habuit, quae a Rege moriente deſtituta tranſiit ad populum, qui ita caeteros excludit, quia re ipſa poſſidebat proxime. Et quemadmodum ſervus, qui directam libertatem nanciſcitur, defuncto domino, eam habet ſuo jure, ut neque aliquo facto ſit opus, ita & filii filiaeque familias poſt mortem patris ſtatim & vi ſua accipiunt dominium & poſſeſſionem eorum, quae quidem & ante habebant, ſed vivo patre non libera: ideoque neque ullo facto parentibus ſuccedunt, at jure ſuo, quaſi & olim domini, ut belle docet *l.* 11. *ff. de Liber. & poſt. haer. inſt.* & *l.* 7. *ff. de Bon. damnat.*

Similitudine autem a liberis ſumpta, Jus Romanum, quo de agimus, proximos agnatos, mox gentiles ad defunctorum haereditates vocare caepit, ex eadem nempe ratione, etſi in facto non aeque manifeſta: nam & fratres erant συγκτήτορες, omniſque agnatorum & gentilium ordo eundem patrem habebat communem, cui, & inde iis, qui ex eo orti ſunt, quique ita tanquam partes ejus habentur, pari ratione ſuccedunt. Ex his nemo eſt, qui non ad familiam pertineat, & videatur etiam poſſidere, quae ejus ſunt, ſed alius alio prior. Cognati, quia familiae, ut ſic dicam, participes non ſunt, nec una poſſident, nec ad haereditatem Lex vocat. Loquor de Lege Xvirorum,

rorum, primo fonte Juris Romani, unde ſucceſſionis ratio petenda, & ſine qua ſi eſſet, non ita palam conſtaret de illa, quam nos probamus, ſuccedendi cauſa & origine. Ajunt Decemviri: SI INTESTATO MORITUR, CUI SUUS HAERES NEC ESCIT, AGNATUS PROXIMUS FAMILIAM HABETO, SI AGNATUS NEC ESCIT, GENTILIS FAMILIAM HAERES NASCITOR, ut Ulpianus haec retulit apud Collatorem LL. Moſaic. & Romam. *Tit. ult. loc.* 4 & praeter Ulpianum alii. Vocant ſcilicet XII. Tabb. agnatos, & deinde gentiles excluſis cognatis, niſi ſint inter gentiles. Cur vero, niſi quod cognati, licet orti ex eo, de cujus haereditate quaeritur, nihil tamen συνδεσποτείας habere credantur, quum eorum parentes ex familia defuncti exierint? utique nihil, cum agnatis ſi comparentur. Admittitur ſane mulier, dum in familia eſt, ſed ubi laribus egreſſa paternis ſe marito dederit, tranſit in aliam familiam, & expers jam omnis συνδεσποτείας, neque ipſa, neque liberi ejus, utpote cognati & tantum non alieni, admittuntur. Finitur enim in ipſa muliere familia, hujuſque ut caput, ſic finis dicitur *l.* 195. §. *ult. ff. de V. S.* nubit liberorum, ſed alibi, ut inquit ille, procreandorum cauſa. Unde nec matri olim ſuccedebant: quin nec invicem. Atque haec ſola, quam dixi, ſuccedendi ratio probaverit, non conjectura voluntatis, haec enim cognatos non arceret: στοργὴ naturalis erga mares & foemellas eadem eſt, nec patitur ſimplicitas naturae, ut in ea προσωποληψίαν arguamus.

Quod autem agnatorum deinde & cognatorum differentia ſublata ſit, non mutat originem & cauſam ſuccedendi, ſed declarat duntaxat, cognatos nunc quoque ad

ad familiam pertinere, eoque jure ſuccedere, cum ante non pertinerent, neque adeo ſuccederent.

CAPUT II.

De origine Succeſſionis in cauſa teſtati, explicata L. 39. §. 1. ff. de Legat. III.

TEſtamenta, atque ex his ſucceſſiones, Juris Gentium eſſe ſcio vulgo placere. Sed habet ea res difficultatem; ut enim eo Jure dominium quaeritur poſſeſſione, ſic ea remiſſa remittitur, quemadmodum ſatis videmur probaſſe *Diſſert. de Dominio Maris C. I.* Vis & poteſtas dominorum eo Jure in ſola erat poſſeſſione, quae cum fato mortalitatis exſtincta ſit, nullum amplius defunctorum eſſe videbatur jus & arbitrium in bonis, olim ſuis; ne vivi quidem, niſi poſſiderent, rerum ſuarum ſecuri ex ratione meri Gentium Juris, quid igitur poſt mortem? Sane ſi poſt hanc aliqua poteſtas, conſtat non dominorum eſſe, ſed aliunde haberi, & unde niſi a Lege? natura vel ratio nequidem ad vitam dominium conceſſit, ſed, ut occupanti eſt largita, ſic alii, denuo occupanti largitur, ubi amiſſa poſſeſſio, atque ita redacta res eſt in cauſam priſtinam. Priſtina autem cauſa communis erat, nec propria niſi jure apprehenſionis. ille enim, ſi verum amamus, neque alius eſt quaerendi dominii modus ex regula Juris Gentium. Itaque abſit, ut vel natura vel ratio dominium, ex ſola voluntate defuncti, voluerit eſſe aeternum, & propagandum in haeredes haeredumque

que haeredes. Non hujus duntaxat aevi, ſed & qui deinceps naſcentur, hominibus Terrarum Orbis deſtinatus eſt, ſingulisque relicta induſtriae praemia. Quare uno defuncto, qui eum proxime, ut unda undam, ſupervenit, in vacuum poſſeſſionem veniſſe cenſendus eſt, & jure Gentium quaeſiviſſe dominium, ſupervenit autem proxime, qui, quod vivus habuit, aut ſimul poſſedit, aut occupavit prius. Conſequuntur haec ex iis, quae illa *Diſſertatione* probare nos diximus.

Sed quia ea ratio ſuccedendi, ſeu occupandi potius, in Civitate ingentes turbas daret, uſu obtineri non potuit; ſucceſſit igitur Legis auxilium, quae, ut Civitati expedire eſt viſum, ea de re ſtatuit. Hinc Lege haereditates deferri caeperunt, vocatis fere, ut apud Romanos, familia proximis: & ſane opus fuit communi Civitatis ſponſione, ut ſucceſſionum jura, natura rationeve vel incerta, vel nulla, utique minus tuta, conſtituerentur. Lex igitur praeſcripſit ſuccedendi formulam, &, quae ejus poteſtas eſt, etiam teſtamenti factionem permiſit, ſed haud aliter, quam Lege quoque, ut ſic Lex in cauſa inteſtati abrogaretur alia Lege in cauſa teſtati. Quare ad excludendos proximos, qui Lege vocabantur, Romae teſtamenta, ut Leges quaelibet, apud Populum Romanum, calatis Comitiis, condebantur; ſin aliter, inter vivos per aes & libram familia transferenda erat, ita tamen, ut dominus, quamdiu viveret, ſibi eam retineret. Deinde in locum Populi & Mancipationis, uſu ſic exigente, ſucceſſerunt ſeptem teſtes, imago populi Romani; non alia, opinor, ratione, quam ut pro agnatis & gentilibus legitime facta Lex tolleretur quoque legitime: per ſe enim quur tantum argumenti? alioquin & facile obtineret, ut

teſtamenta, dummodo de iis conſtet, valerent: nam abſolvitur in hoc uno morientium voluntas, *ille haeres eſto.* Si quis igitur Romae teſtamentum condere vellet, & non haberet, quibus Lex haereditatem daret in cauſa inteſtati, non animadverto, cur, utique ex ratione Juris Civilis, condere non potuiſſet citra ſolemnitatem & eas ambages, quas caeteroquin praeſcribit Jus Civile, ceſſat enim ita ejus ratio: teſtetur modo ita, ut nunc fere ſunt Gentium mores, qui teſtamenta probarunt, hoc eſt, ita, ut de iis conſtet.

Quae ſententia etiam ideo vera videri poſſet, quia Scaevola, ex facto conſultus, ſecundum hanc reſpondiſſe videtur in *l.* 39. §. 1. *ff. de Legat. III.* ſic enim ait: *Propoſitum eſt, non habentem liberos, nec cognatos, in diſcrimine vitae conſtitutum per infirmitatem, arceſſitis amicis, Gajo Sejo contubernali dixiſſe,* QUOD VELLET EI RELINQUERE PRAEDIA, QUAE NOMINASSET, *eaque dicta in teſtationem Gajum Sejum redegiſſe, etiam ipſo teſtatore interrogato, an ea dixiſſet, & reſponſo ejus tali* μάλιστα, *id eſt*, maxime *inſerto. Quaeſitum eſt, an praedia, quae deſtinata eſſent, ex cauſa fideicommiſſi ad Gajum Sejum pertinerent? Reſpondit, ſuper hoc nec dubitandum eſſe, quin fideicommiſſum valeat.* Dubitatur tamen cum maxime, & vix perſuadetur, fideicommiſſum valere, quod is, qui neque liberos, neque cognatos habebat, praeſentibus amicis dedit, abſque alia ſolemnitate; *amicis* ſcilicet, ex quibus duntaxat conſtet, quid voluiſſet teſtator. Nec quicquam ultra eſt in ea ſpecie, quod pro fideicommiſſo adducas, licet & alia ſollicite conquiſiverint Jaſon ad *l. Servi ff. de Leg. I.* & Cujacius *Conſultat. XXXVI.* interque ea, quod de teſtamento militis intelligendus eſſet Scaevola, ut & antiqui Docto-

res

res intellexerunt, narrante Gloſſa ad *h.* §. ſed nullo, niſi quod nullum eſt, argumento, fideicommiſſarium puta vocari hic *contubernalem.* ejuſmodi haec ſunt, quae refutatione non egeant. Etiam Alciatus *L. III. Parerg. C.* 23. nihil extricat, imo potius nugas agit. Charondas *Not. Margin.* per *amicos* intelligit *teſtes*, adducto Donati loco, quem reperi ad *Terent. Phormion. Act. II. Sc. I. Verſ. pen.* & id rurſus ſequi videtur Cujacius *L. IX. Obſervat. C.* 37. nec etiam ambigo, quin *amici* in *l.* 11. *C. Qui potior. in pign.* ſint *teſtes*, ut etiam poſt appellat. Sed in proponenda quaeſtione, de qua nihil tunc erat, cur dubitari poſſet, quis locutionis interpretationem admittat, quae, bona, mala, utique rem obſcuriſſime experimeret, & ſimul definiret, Ne dicam, ita abundare τὰ *non habentem liberos, nec cognatos*, quae tamen ſola mihi videntur rationem occaſionemque quaeſtionis continere: ut mirer Cujacium haec neglexiſſe *d. Conſult. XXXVI.* & caetera *d.* §. tam exiliter captaſſe. Nec eſt, ut dicas, Scaevolae reſponſa, non duntaxat quae ad rem pertinent, ſed & quaeque aliena & inutilia continere, nam aliud eſt Scaevolae, aliud Conſultoris verba audire. Ubi repraeſentantur facti ſpecies, ut concepit balbutiens Conſultor & imperitus, neceſſe eſt, inutilia addi & quae non πρὸς ἔπος. Hic autem Scaevola, ſuis ipſe verbis, enarrare videtur ſpeciem ſibi propoſitam, nam, inquit, *Propoſitum eſt*, & continuo dicit, quod res eſt, utique nobis eſſe videtur. Alioquin illud, *arceſſitis amicis in diſcrimine vitae* &c. non multum differret ab illo Juliani in *l.* 47. §. *ult. D. Fideicomm. libert. in extrema valetudine honeſtis viris praeſentibus compluribus.* nec tamen forte & ibi haec otiantur. Fere omiſeram, eſſe

etiam, qui in *d.* §. 1. per *amicos* ſignificari velint *legatarios*, quo an quicquam dici poſſit ineptius, nondum conſtitui.

Dubitandi decidendique ratio ex iis, ni fallor, petenda eſt, quae praemiſi, & hic non repeto. Non habebat teſtator liberos, nec cognatos, rata igitur fuit ejus voluntas, quocunque modo ſignificata. Lex inteſtati quia abroganda non erat, non opus fuit Lege contraria, quae teſtamenti ſolemnitatem jubet. Et ſane multae ſunt Juris inſpectiones, quae huc pertinent. Huc certe refero, quod traditum eſt in *l.* 2. *ff. de Injuſt. rupt. & irr. fact. teſt. l.* 12. §. 1. *ff. de Bonor. poſſ. contr. tab.* & *l.* 21. §. 3. *C. de Teſtam.* imperfecto poſteriore, quo cognati proximi haeredes ſcripti ſunt, prius teſtamentum, quo extranei, rumpi, quia jus, quod alicujus fuit, facilius reviviſcit, quam novum incipit, quaſi ſic concurrente jure duplici, & voluntatis ultimae, & Legis, quae cognatos vocat: ad hanc enim tollendam ut deſideratur alia Lex, Lex videlicet teſtamenti, apud Populum ſimiliter rogata, aut ſaltem imago Legis, ſeptem teſtes, ita nihil horum neceſſe eſt, ubi non ſunt proximi, qui excludantur, aut ubi proximi ipſo teſtamento vocati ſunt.

Huc etiam pertinet, quod qualemcunque voluntatem patris inter liberos, etiam ex teſtamento ſuccedentes, valere receptum eſt *l.* 16. *l.* 21. & *l.* 26. *C. Famil. erciſc.* magis quippe inter vivos, quam poſt mortem haec fieri intelliguntur, quia patri ſui haeredes ſunt, eoque vivo utcunque etiam domini & poſſeſſores: quare poſt mortem patris, praeter liberum de his rebus arbitrium, nihil fere conſequuntur, ut haec *proximo Cap.* latius ſumus exſecuti. Idem ad matrem porrectum

eſt

eſt *l.* 21. §. 1. *C. de Teſtam.* ſed contra diſciplinam Juris antiqui, quo liberi pro extraneis erant matri. At vero paulatim Parentum conditio habita pari loco, ac imago poteſtatis patriae ad matres tranſlata, quam & nunc apud plurimas Gentes, peſſimo exemplo, ſed tamen exercent.

CAPUT III.

De origine Juris Accreſcendi in haereditatibus ac legatis, & quemadmodum in his illiſve obtineat.

ARgumentum, quod de jure accreſcendi eſt, vix niſi integris Libris pertractari videtur poſſe, adeo prolixum eſt & obſcurum, praecipue ſi Interpretum Commentaria addas: neſcio, an quiſquam rem ipſam dixerit, ſic igitur habe breviter & aperte, non quidem de toto, qua patet, jure accreſcendi, ſed de ejus cauſa ac origine: eaque indagata, forte erit facilius reliqua ejus juris diſcere. Succeſſio triplex eſt, jus accreſcendi triplex, & triplex ejus ratio. Inter legitimos eſt jus accreſcendi, quia proximo agnato Lex XII. Tabb. familiam addixit, ergo pars bonorum apud alium, quam proximum, eſſe non potuit, quia *familiam* dicendo totam dixit. Inter haeredes, qui teſtamento conſtituuntur, jus accreſcendi eſt, quia nemo ſimul teſtatus & inteſtatus recte moriebatur Romae. Eſt haec ratio proxima, ſed quae evidentior erit, ſi ſciamus & aliam, quae remotior eſt; nempe ut ad agnatos tota familia pertinet in inteſtati ſucceſſione, ita & in teſtati, quia obtinuit familiae emptori, jure teſtamenti, mancipari *familiam*, hoc eſt, univerſam, non rem ſingula-

gularem. Atque hæc ratio, non niſi origine diverſa ab ea, quae in legitimis haereditatibus verſatur, locum dedit regulae, quae negat, ſimul quem teſtatum ac inteſtatum mori, nam ſi nulla eſſet mancipatio, inteſtati cauſa vertebatur, ſi mancipatio, familiae, & quidem totius, erat. Quare non recte negatur, ut negatum eſt Viro magno, definitionem *l. 7. ff. de R. J.* regulam praebuiſſe & rationem juri accreſcendi; aperte contra *l. 6. ff. de Teſtam. milit.* dicit enim hæc militem, partim teſtatum, partim inteſtatum decedere poſſe, & ideo jus accreſcendi in ejus teſtamento locum non habere: ergo ubi eſt jus accreſcendi, ibi ea regula ejus ratio eſt, niſi perperam diſputetur.

Haereditatibus Lex XII. Tabb. etiam legata adjecit, nam uti paterfamilias ſuper familia pecuniave ſua legaſſit, ita jus erat. Inter legatarios igitur & jus accreſcendi eſt, & ejus origo ex mente & verbis teſtantium. Mens autem illa ex eorum, qui vocantur. conjunctione intelligitur, & hæc rurſus ex verbis, quae conjungunt. Unde *ex ſermonis unione* jus accreſcendi eſſe dixit *l. un.* §. 10. *C. de Caduc. toll.* Ubi itaque verborum eſt conjunctio, ibi etiam jus accreſcendi; atque adeo etiam inter verbis conjunctos tantum, omnimodo obtinebit, ſi, ut mox dicam, jure vindicationis legatum fuerit, & hoc ait *l. 89. verſ. Si vero ff. de Legat. III.* eſt enim illa Lex de jure accreſcendi, non de ejus inter legatarios protopraxia; ipſa hoc indicat, ſi nihil affingas, quod ibi non eſt, & mox, tota Lege perſpecta, apparebit clarius.

Quod ſi autem, in eodem genere legati, legatarii duntaxat re fuerint conjuncti, hoc eſt, re vera disjuncti, quemadmodum & appellantur ab Ulpiano *Tit.*

XXIV.

XXIV. Fragm. §. 12. & 13. & Gajo *L. II. Inſtit. Tit. VII.* §. 4. & 5. & his auctoribus ab Juſtiniano in *Inſtitutionibus*, ſi, inquam, re duntaxat fuerint conjuncti, jus accreſcendi non habebunt, quia mens teſtamenti ex ſcripturae ordine aeſtimata, id videbatur excludere; nam ſi dixit teſtator, *Titio fundum lego*, deinde, *eundem Maevio lego*, poſteriori legato prius ademiſſe videri poterat, ſed tamen ob ſcripturae vicinitatem id quoque præſumere grave erat; igitur in hac incertitudine, quia neutri recte ſolidum addici videbatur poſſe, dividi placuit, ſicut & in ſpecie *l.* 40. *ff. de Haered. inſt.* Ita ſinguli habebunt dimidium duntaxat, nec inter eos erit jus accreſcendi: hoc dicit Paulus in *l.* 89. *vers. Quod ſi re ff. de Legat. III.* dicit etiam Ulpianus in *Frag. d. Tit. XXIV.* §. 12. quia ait, differentiam eſſe inter legatarios re conjunctos, verbis ſeparatos, & inter re & verbis conjunctos, hos enim habere jus accreſcendi; ergo re tantum conjuncti jus accreſcendi non habent, ſed aliis ſive concurrentibus, ſive deficientibus, ſemper & ubique *ſingulis partes debentur*, *ut*, reſtituente Cujacio, ſimpliciter praemiſerat Ulpianus. Eademque eſt ſententia *l.* 80. *ff. de Legat. III.* & Gaij *Fram. L. II. T. VII.* §. 4. qui tunc dicunt legatariis pluribus, ſi una res legata ſit, ſolidam eſſe legatam, ſi conjunctim ſit legatum, hoc eſt, *Titio & Sejo fundum lego*; ergo non ſi disjunctim, hoc eſt, *Titio fundum lego, Sejo fundum lego*, id enim eſt, quod *conjunctionem* & *disjunctionem* JCti vocant, ut ex Ulpiano, & item Gajo conſtat. Ratio autem, quur, ſi ita legetur, *Titio & Sejo lego*, juri accreſcendi ſit locus, ſin vero ita, *Titio lego, Sejo lego*, non etiam, haec eſt, quia in hoc legato, *Titio & Sejo lego*, uno ſpiritu utrique ſolidum legatur,

tur, ut nulla voluntatis mutatio praeſumi poſſit, in altero legato, ut dictum eſt, contra.

Caeterum, quod modo indicabam, verbis tantum conjunctos habere etiam jus accreſcendi, ideo verum eſt, quia & tunc uno ſpiritu utrique totum datur, quod non fit, ſi re tantum ſint juncti. *Junctos* appello, ut vulgo, quamvis nullo modo ſint, neque enim vel verbis junguntur, vel etiam re, cum haec iis, ut ait *l.* 89. *de Legat. III. ſeparatim legatur*, niſi quis etiam inſtitutum & ſubſtitutum in *l.* 40. *ff. de Haered. inſt.* conjunctos dixiſſe velit, quia unius haereditatis partem quiſque ibi nanciſcitur. Quod vero in verbis conjunctis additur, *aequis partibus*, non hoc vult, quaſi cuique dimidium duntaxat eſſet legatum, ſed aliud, quod mox extrico. Sane ab initio utrique demidium duntaxat his verbis legari, non patitur oratio, quae proxime praecedit, & ita ambos conjungit, *Titio & Sejo do, lego*, ſic enim utrique ſolidum addictum eſt. Neque placuit haec verba, *aequis partibus*, accipi pro mutatione voluntatis, ob nimiam vicinitatem, neque pro interpretatione, quae praecedentium ſententiam everteret, quia omnia tam diu, ut ſunt, rata habentur, quamdiu ea, quae ſubſequuntur, aliter intelligi nequeunt, niſi mutata eorum, quae praecedunt, ſignificatione; hoc autem in ea ſpecie non eſt, ergo adhuc jure conjunctorum utuntur, habentque jus accreſcendi. Obeſſe quidem videri poſſent illa, *aequis partibus*, ſed non ſunt. quia duas habent ſignificationes, quarum altera eorum, quae praecedunt, ſententiam mutat, altera, non mutat: mutat, ſi dicas, his verbis duntaxat cuique legatario partem datam eſſe, & conjunctionem, ab initio factam, reſtringi: quod, ſi aliter fieri poſſit, non

ad-

admittimus. poteſt autem aliter, ſi nempe dicamus, haec verba, *aequis partibus*, continere praecedentium explicationem, qua ſignificatur, utrumque legatarium, ſi concurrant ſcilicet, non habiturum ſolidum, ſed rei legatae quemque partem dimidiam. ita conſulitur menti ſimul ac verbis defuncti. Neque eſt, ut datis ſic partibus illud jus conjunctionis exſtinctum putes, quia, ut ait *d. l.* 89. omnes legatarii, quos inter jus accreſcendi eſt, ſi concurrant, ſemper habent partes. Atque ita, ſalvis proximis ex idonea interpretatione, inter verbis conjunctos, qui re ſeparati videbantur, obtinebit jus accreſcendi, non ſecus ac ſi re duobus conjunctim legata utrique mox viriles partes aſſignentur, nam & hi jure accreſcendi utuntur.

Haec de vindicationis legato; de eo enim genere legati commentatus eſt Paulus in illa *l.* 89. ut juris accreſcendi in ea mentio, & verba *do*, *lego*, declarant. in damnationis legato jus accreſcendi locum non habet, quia hoc modo legatum manet in haereditate, utque ita proximior in cauſa caduci ſit haeres. Si tamen disjuctim legatum ſit, omnibus debebitur ſolidum, alteri res, alteri aeſtimatio, ut auctor eſt Ulpianus *d. Tit. XXIV.* §. 13. & Gajus *d. L II. T. VII.* §. 5. quia utrique ſolidum teſtator legavit, neque hic eſt mutatae voluntatis juſta praeſumtio, quum res aliter poſſit habere exitum, ſecus atque in vindicationis legato, cujus dominium, haereditati exemptum, ad legatarium ſtatim tranſit. Quod ſi autem conjunctim legetur damnandi modo, aut alio ſimili, ſingulis pars debebitur duntaxat, quia ſingulis ſolidum dari voluiſſe ex verbis teſtatoris colligi nequit; ergo deficientium partes haeredi cedunt, utpote proximiori, quum hoc le-

 gatum,

gatum, ut modo dicebam, in haereditate manſerit, Ulpianus *Fram. d. Tit. XXIV.* §. 13.

Sic dixi compendio, circa quae pede incerto fere ſolent vagari Interpretes, & dixi ex Juriſprudentia antiqua, quae unice hanc rem illuſtraverit. Si paradoxum, ut eſt, eſſe dicas, memineris illius apud Tullium: *nihil eſt tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile.* Et, ſi minus verum, veriſimile tamen mihi videor adſecutus.

CAPUT IV.

De Jure Theſauri ab Mercenario inventi.

DIſcutiamus taedium ſalebroſae diſputationis amoeniori argumento. Belle quaeritur, ad quem pertineat theſaurus, quem, dum foderet, aedificaret, invenit mercenarius, ad fodiendum, aedificandum, conductus? Et quidem mercenarium nihil in eo juris habere multis perſuaſum eſt, poſtquam ea ſententia praeivit Angelus ad §. *Theſauros* 39. *Inſt. de R. D.* &, ut hunc etiam addam, Petrus Gregorius Tholoſanus *Syntagm. L. III. C. XI. n.* 5. ea ſcilicet ratione, quod, qui operas ad fodiendum, aedificandum locavit, praeter mercedem nihil eſt, quod exigat, caetera ſint ejus, qui conduxit, commodo & incommodo. Sed neſcio, an quidquam poſſit dici levius, praeſertim advocata quoque in hanc rem *l.* 46. §. 4. *ff. de Procurat.* plus enim quam manifeſtum eſt, theſaurum caſu inveniri, & mercenarium non intelligi mercenarium, niſi contemplatione rei, ad quam conductus eſt,

eſt, conductus autem eſt ad foediendum, aedificandum, vel ſi quid his eſt ſimile, ad theſaurum inveniendum conductus non eſt. Neque igitur reſpectu theſauri mercenarius eſt vel foſſor vel aedificator, neque ex eo, quod nullum eſt, quidquam juris conductori non fortunae, ſed operae. Scio, qui conductus eſt, conductorem referre, & quod ipſe facit, perinde eſſe, atque ſi conductor feciſſet *l.* 6. *ff. de Donat.* ſed in eo, ad quod conductus eſt; ad quod non eſt, cujuſvis extranei loco habendus, etiam in eo, quod occaſione locatae operae obvenit. Et poterat conſtare, ſatis hinc alienam eſſe *l.* 46. §. 4. *ff. de Procurat.* neque enim ut procurator ad litem perſequendam conſtitui, ita & foſſor mercenarius ad theſauros inveniendos conduci ſolet.

Proinde tantum juris ei tribuimus, quantum qui alieno loco invenit, &, ut ratio ejus rei conſtet, recte adhibetur *l.* 63. §. 4. *ff. de Acquir. rer. dom.* cujus argumento diſcimus, jure inventoris, non jure mercenarii ad partem vocari. Satis quoque indicat *l.* 67. *D. de P. V.* fabrum, qui utique mercenarius eſſe ſolet, non excludi, ſi in reficienda domo invenerit pecuniam, quae habenda ſit jure theſauri. Sed manifeſta res eſt exemplo fructuarii, cujus ſervus theſaurum invenit: ut enim ad conductorem ejus, qui mercede conductus eſt, operae pertinent, & operarum utilitas, ſic & ad uſufructuarium ſervi in uſumfructum dati, & tamen is ſervus, ſi, dum terram fodit, theſaurum invenit; conſtat non ad fructuarium, ſed ad dominum proprietatis pertinere, quemadmodum ſi nihil agens, ambulans forte, inveniſſet *l.* 63. §. 3. *D. de Acq. rer. dom. quia*, inquit eleganter Tryphoninus, *nemo ſervorum opera the-*

ſaurum quaerit: nec ea propter tunc terram fodiebat, ſed alii rei operam inſumebat, & fortuna aliud dedit. Igitur caſu & fortunae dono, non ex operis ſervi quaeſitus eſt theſaurus, ut nec quaeri intelligitur ex operis mercenarii, quicum de theſauro inveniendo nihil erat pactum.

In Hollandia cum anno 1636. res ex facto incidiſſet, dominum cum mercenario tranſegiſſe reperi. Franequerae autem Friſiorum plane excluſus fuit mercenarius anno 1685. & Hagae Batavorum anno 1697. ſed eo, opinor, jure, quod Praetor reddere dicitur, etiam cum inique decernit.

CAPUT V.

Adnotatio critica ad Ulpiani locum Tit. I. §. 11. Collat. Leg. Moſaicar. & Roman. *partem deſcriptum in* l. 4. §. 1. D. ad L. Cornel. de ſicar. *partem in* l. 5. §. ult. D. de Poenis.

INter reliquias veteris Juriſprudentiae nihil eſt, quod comparetur libello, qui inſcribitur, *Collatio Legum Moſaicarum & Romanarum*, ſed nihil aeque mendis undequaque foedum. Opus eſt prudenti medico, nam unus Pithoeus non ſuffecerit. Probabit id locus Ulpiani ex *Libr. VII. de Officio Proconſulis*, qui *Tit. I.* §. 11. tanquam ex MS. Pithoei. Lugduni Batavorum 1672. ſic editus eſt: *Cum quidam per laſciviam cauſam mortis praebuiſſet, comprobatum eſt factum*

Tau-

Taurini EgnatI Proc. Baeticae a Divo Hadriano, quod eum in quinquennium relegaſſet. Verba Conſultationis & Reſcripti ita ſe habent. * *em.* * *Inter Clodium, optime Imperator, & Evariſtum cognovit, quod Clodius Lupi filius in convivio, dum ſago jactatur, culpa Marii Evariſti ita male acceptus fuerit, ut poſt diem quintum moreretur. Ad quae apparebat nulla inimicitia cum Evariſti fuiſſet, nec cupiditatis culpam coërcendum credidit, ut caeteri ejuſdem aetatis juvenes emendarentur. Ideoque Mario Evariſto Urbe Italia Provinciae Baeticae in quinquennium interdixit; decrevit, ut impendii cauſa duo millia patri ejus perſolveret Evariſtus, quod manifeſta ejus fuerat paupertas, vel res. Verba Reſcripti: Poenam MarI Evariſti recte Egn. Taurine moderatus es ad modum culpae; refert enim in majoribus delictis conſulto aliquid admittatur, an caſu. Et ſane in omnibus criminibus diſtinctio haec poenam aut juſtitiam provocare debet, aut temperamentum admittere.* Elegantia loci mihi taedium ſcriptionis excuſſit, & ſimul Viros doctos movit, ut de ejus mendis accuratius decernerent.

Verba Conſultationis. Editio Lugdunenſis anni 1593, quae etiam MS. Pithoei praefert, habet *conſulationis*, ſed ipſe Pithoeus in *Notis*, *conſolationis*, atque ita quidam Libri in *C.* 6. §. 1. *X. de Donat. inter V. & V. Conſulatio*, inquit Salmaſius ad Tertulliani *Pall. p.* 208. a *conſulare* pro *conſulere*, & ſane crebrae ſunt tertiae Conjugationis in primam mutationes.

Em. Aperte corruptum; varia medicina. Pithoeus dubitat, an *emiſſa* conſultatio ſignificetur, nec abludit Briſſonius *de Formulis Lib. III. p. m.* 307. ratus, *epiſtolam miſſam* intelligi, ſed abutitur Magnone. Cujacius *Comm. Poſt.* ad Scaevolae *Reſponſ. L. III.* in *l.* 31. *ff. de Liberat.*

berat. legat. legit *en*, ac ſi diceret, ecce verba conſultoris. Rurſus *L. XVII. Obſerv. C.* 28. & *Comment. Poſt.* ad *Tit. C. de Emancip. liber.* ſervat *em*, & idipſum dici putat pro *en* vel *ecce*, demonſtrandi gratia, advocatis etiam auctoritatibus. Sed haec omnia nihili ſunt. In Libro Bibliothecae Dionyſianae eſt *vellem*, ut retulit Charondas in *Epiſtola*, quam Corporis ſui editioni praemiſit, ad Senatum Pariſienſem, & obſervat deeſſe aliquid, nempe *reſcribas*, aut aliud ſimile. Sed etiam hoc eſt nihili. Multa licet fingere, nihil tuto definire. An pro *em* reſcribemus *Im*, id eſt, Imperatori. An dicemus corruptum ex *egn.* quod eſſet Taurini Egnatii nomen, qui hic inter Clodium & Evariſtum cognovit? & ſane deeſt alioquin, quod ſuſtentet *cognovit*, *credidit*, quae verba mox ſequuntur, niſi legamus, *cognovi*, *credidi*, ut eſt in aliis, qui praeferunt Pithoei Librum, & in MS. Bibliothecae Dionyſianae. An potius *em* male repetitum erit ex praecedenti ſyllaba *ent*? Dicat, inquit ille, qui habet Sphingem.

Culpa Marii Evariſti. In Lbiro Pithoei erat *culpa manu Evariſti*, ex quo conjicit *culpante manu Evariſti*, valde perperam, praefert tamen excuſam. Mihi lectio MS. magis probatur, maxime cum & Charondas ex alio MS. exhibeat, *culpa manu Marii Evariſti*; & eam ſcripturam ſequitur Guido Pancirolus *L. II. Variar. Lect. C.* 130. *Culpa*, *manu* eſt *culpa manus*, ut alias ſexcenties. Dicit, a Mario temere ſago jactatum eſſe, & cauſam morti praebitam.

Ait, *ad quae apparebat nulla inimicitia cum Evariſti fuiſſet*, *nec cupiditatis culpam coërcendum credidit &c.* Sunt haec valde turbata. Pithoeus deſperat. Alii aliter legunt & interpungunt. Pro *ad quae* vulgo editur *adque.*

Cha-

Charondas ex MS. Biblioth. Dionyſ. hunc locum ita repraeſentat: *atque apparebat nullam inimicitiam cum Evariſto fuiſſe, nec cupiditatis culpam*; *coërcendum credidi, ut caeteri*, & quae ſequuntur. Mox notat, forte legendum, *cupiditatem culpae*, ſatis male, nam praeſtat alia lectio. Cujacius *L. XIV. Obſervat. C.* 4. ita exhibet: *& quamvis apparebat nullam inimicitiam cum Evariſto fuiſſe, nec cupiditatis culpam, coërcendum credidi* &c. auctoritate, ni fallor, ſua, non alicujus Libri; quod nunquam ſequar, ſi, ut eſſe conſtat, vis major eſt. Pancirolus eo, quem dixi, loco ita reſtituit: *atque apparebat nullam inimicitiam cum Evariſto fuiſſe. Hanc cupiditatis culpam coercendam eſſe credidi* &c. Sed & haec vis major eſt. Poſſet defendi lectio & interpunctio, ut Charondas dedit ex Biblioth. Dionyſ. malo tamen: *ad quae apparebat, nullam inimicitiam cum Evariſto fuiſſe.* SED *cupiditatis culpam coërcendum credidi* vel *credidit*, *ut caeteri ejuſdem aetatis juvenes emendarentur.* Etiam alias in Libris commutata videas *nec* & *ſed*, eſtque ita optima ratio ſententiae, quam Proconſul dixit. Coërcendam, inquit, ratus ſum *cupiditatis* culpam, hoc eſt, temeritatis, laſciviae, luxuriae; idque ipſum Tullius expreſſit *L. I. de Orat. C.* 194. cum ait, doceri nos, *auctoritate nutuque Legum, domitas habere libidines, coercere omnes* CUPIDITATES. *noſtra tueri, ab alienis menteis, oculos, manus abſtinere.*

Ait, *Urbe Italia Provinciae Baeticae.* Oiſelus, probante Pithoeo, legit *Urbe Italica Provinciae Baeticae*, ſatis argute. Praefero tamen ex Charondae Libro, *Urbe, Italia, Provincia Baetica.* par eſt lectio Cujacii *d. L. XIV. Obſerv. C.* 4. & Panciroli *d. L. II. Var. Lect.* C. 130.

C. 130. & eam aperte confirmat *l.* 1. §. *ult. ff. de Effract. & expil.*

Ait, *vel res.* Eſt hoc mendoſum. Pithoeus conjicit ſcriptum Vel. Res. & his notis contineri formulam, *velim reſcribas*, quin & Codex apud Charondam habet, *velis reſcribere*, atque ita Cujacius & Pancirolus legunt locis, quos dixi. Charondas certe hoc ferre non debuit, quia eandem formulam Conſultationi praemiſſam cenſuit, & ineptum eſſet, bis idem repeti. Briſſonius exhibet *vellet*, quod vitioſiſſimum eſt. Non erraverit forte, qui delendum putet *vel res*, utpote corruptum & male repetitum ex eo, quod ſequitur, *ver. reſ.* id eſt, *verba Reſcripti.*

Ait, *diſtinctio haec poenam aut juſtitiam provocare debet, aut temperamentum admittere.* Charondae Liber, *diſtinctio haec poenarum* &c. Sunt, qui hanc, ſunt qui illam ſcripturam ſequuntur. In *l.* 5. §. *ult. ff. de Poen.* ita haec deſcripta ſunt: *diſtinctio haec poenam aut juſtam eligere debet, aut temperamentum admittere.* Vides, quo diſcrimine. Mutat illum §. Charondas & Pancirolus ex hoc loco, quem rurſus ex *d.* §. Pithoeus; rectius illi, tanquam ex fonte. Sed nihil mutandum, utraque ſcriptura bene habet; offendit tamen nonnihil τὸ *eligere* in *d. l.* 5. §. *ult.* Unde Burgius *L. I. Elect. C.* 15. reſtituit *exigere* vel *elicere*, at vero *eligere* optimum eſt, ex variis enim poenis diſtinctio *eligere* dicitur, prout res eſt, nempe vel juſtam, vel temperamentum admittere. Caeteroquin nec abſurdum, nec temerarium erit, ſi commutemus locum τῶν *eligere* & *admittere*, aut poenam juſtam admittere, aut temperamentum eligere.

CA-

CAPUT VI.

Explicata l. 7. pr. ff. de Offic. Proconſ.

SI, inquit ibi Ulpianus, *in aliam quam celebrem Civitatem, vel Provinciae caput advenerit*, (loquitur de Proconſule) *pati debet commendari ſibi Civitatem, laudeſque ſuas non gravate audire, cum honori ſuo Provinciales id vindicent; & ferias ſecundum mores & conſuetudines, quae retro obtinent, dare.* Pro *in aliam quam* malim *in aliquam*, ut a multis quoque eſt editum. ſed hoc leve eſt. De re ipſa, quam, ceu ex Proconſulis officio, Ulpianus hic enarrat, video aliquos ſtrenue nugari; quod ne fiat in poſterum, legi velim Dionyſii Halicarnaſſei Libellum, qui in *Rhetoricis* inſcribitur μέθοδος προσφωνηματικῶν, nam in eo cum dixerat, moris eſſe, ut Proconſules Praeſideſve, adventus ſui tempore, compellentur nomine publico, porro edocet, quemadmodum compellandi ſint; & ait primo laudandum Principem, qui talem Provinciae beandae Virum miſit; deinde ipſum Proconſulem Praeſidemve a natalibus, rerum gerendarum aptitudine, eruditione, rebus praeclare geſtis &c. Deinde Civitatem a conditione, magnitudine, reverentia erga Principem, & ſi quid amplius eſt, unde commendetur. De Germanico narrat Tacitus *L. II. Annal. C.* 53. poſtquam Athenas appuliſſet: *Excepere Graeci quaeſitiſſimis honoribus, vetera ſuorum facta dictaque praeferentes, quo plus dignationis adulatio haberet.* Vides & ex eo, qui omnia vidit, cur ſe ſuaque extulerit Civitas, quo ſcilicet plus dignationis haberet adulatio. Proconſulis Praeſidiſve laudandi

morem etiam Plutarchus indicat in Libello *de Laude ſui*, hos enim ait & ſe laudare, ubi reverſi laudes recitant, quas ſibi dixerint Provinciales.

Male igitur prudentes ſunt, qui, quod de commendanda Civitate Ulpianus ſcripſit, mutatum cuperent. Nec prudentior ille, qui Latinitatem JCtorum anno 1576. contra L. Vallam defendit; ipſe enim *Pag.* 50. Proconſulem laudari non patitur, & *reciprocum*, quod ajunt, pro *relativo* accipit, *laudeſque ſuas* pro *laudeſque ejus*, nam, inquit, loquitur de laudibus Civitatis, non Proconſulis. Imo vero loquitur de laudibus utriuſque, ut praecipit Dionyſius, & attuli exempla: ab utroque latere peccatur ignorantia veteris aevi. Caeterum ut Principem, & qui ab eo mittuntur, laudandos eſſe actor eſt Dionyſius, ita fere hodie obtinet in ſalutandis Gentium quarumcunque Legatis. Plus utilitatis, quin & dignationis habere creditur adulatio, quam vera animi magnitudo; & paſcimur ejusmodi ludibriis publicis.

De feriis quod addit Ulpianus, intelligendum eſt de extraordinariis, quas ſtatuit Proconſul adventus ſui celebrandi ergo, ex more aliorum Proconſulum; de ſtatis feriis hic agere ineptum eſt.

CAPUT VII.

De Chryſanthiano certamine ad l. pen. ff. de Ann. legat.

QUaeſitum eſt de Chryſanthiano certamine, cujus meminit *l. pen. ff. de Ann. legat.* & ſic habet: *Cum erat certa pecunia, id eſt, centum, Reipublicae Sardianorum relicta per quadriennium certaminis Chryſanthiani, Divus Severus & Antoninus reſcripſerunt, videri perpetuam penſitationem reliquiſſe teſtatorem per quadriennium, non in primum quadriennium.* Cujacius *L. XXIII. Obſerv. C. 7.* quaſi a Chryſanthio Philoſopho id certamen inſtitutum dictumve accipit, ſatis perperam; ſed ei tunc non ſuccurrit, quod Eunapius, quem adducit, de Chryſanthio ſcripſerit. Pancirolo autem, qui *Variar. Lect. L. II. C.* 83. idem dixit, exſcripta quoque Chryſanthii vita, ignoſci non poteſt. Conſtat enim Chryſanthium floruiſſe tempore Juliani Imperatoris, & obiiſſe octuagenarium, & tamen in *h. l.* 24. de certamine Chryſanthiano reſcribunt D. Severus & Antoninus; eo igitur jam tempore, vel certe ante id tempus, oportet vixerit Chryſanthius, hujus certaminis auctor, quod Chryſanthio Eunapii, utpote octuagenario tantum, non convenit, quin vel nulli ex Luciani vel Tralliani μακροβίοις. De alia origine certaminis Chryſanthiani multa licet fingere, & video quoque fingi, ſed qui minimum dixerit, minimum erraverit, adeo res eſt incerta. Hoc puto certius, cum hoc Chryſanthiano certamine idem fuiſſe, quod *Chryſanthinum* audit in numiſmate quodam Caracallae,

itemque alio Tranquillinae apud Sponium *Itinerario Grec. p. m.* 445. aeque enim id Chryſanthinum Sardianis tribuitur in iis nummis, ac Chryſanthianum in *h. l.* 42. Unde forte quis contendat, vel hic reſcribendum eſſe *Chryſanthinum*, vel ibi *Chryſanthianum*; ſed facile patior utramque terminationem, nec quicquam muto.

Ait, *certa pecunia*, *id eſt*, *centum.* Haloander τὸ *id eſt*, *centum*, expunxit, ratus, opinor, eſſe ex gloſſa Interpretis. Sane alterutrum ſufficiebat, ſervo tamen utrumque, quia omnes, praeter Haloandrum, Libri ſervant, ſed neſcio, an Marcianus ſcripſerit eo ordine, videri enim poterat perverſus. Ita melius: *centum*, *id eſt*, *certa pecunia.* Non abſurde dicitur, *decem*, *ſive alia quaelibet certa quantitas*, contra vero, non aeque. Et tamen non intercedam, ſi cui tantum religionis ſit, ut receptam lectionem tueri pertinaciter ſedeat.

Ait, *per quadriennium.* Hoc accipi nequit niſi de perpetuo per ſingula quadriennia, utique ſi verum eſt, certamen Chryſanthianum fuiſſe quadriennale, quale eſt, quod inſtituitur in *l.* 10. *ff. de Pollicit.* & de Chryſanthiano indicat *h. l.* quin & vulgare tempus celebrandorum in Civitatibus certaminum triennium fuit quadrienniumve. Id tempus ſi hic ſolemne non eſſet, ſemel duntaxat centum videbantur deberi, ſolvenda intra annos quatuor, non ut idem ſingulis quadrienniis repeteretur, per quadriennium enim quid eſt aliud, quam per annos quatuor? &, niſi alia concurrant, durae quoque videri poſſent *l.* 20. §. *ult.* & *l.* 23. *ff. h. T.* concurrit autem mos celebrandi diei natalis in *d. l.* 23. & nundinarum in *d. l.* 20. §. *ult.* Utque nundinae ibi ſunt ab Attia conſtitutae, ſic forte cautem aliquid in

d. l.

d. l. 23. de die natali teſtatoris quotannis colendo, utique ſi non palam, tacite tamen cautum praeſumitur.

CAPUT VIII.

Interpretatio, & *alia*, *quam vulgo*, *interpunctio* l. 56. §. 1. D. de Furt.

POſtquam Jus Civile interpungi coepit, interpunctionibus ſaepe peccatum eſt, & denſi hinc errores. Antonius Auguſtinus hoc aliquotiens obſervavit, & probavit ſine fraude eſſe, inde medicinam quaerere. Etiam haec, ſi quid judicio, adhibenda erit Juliano in *l.* 56. §. 1. *ff. de Furt.* Sic enim nunc loquitur: *Qui furem deducit ad Praefectum Vigilibus, vel ad Praeſidem, exiſtimandus eſt elegiſſe viam, qua rem perſequeretur: & ſi negotium ibi terminatum. & damnato fure recepta eſt pecunia ſublata, in ſimplum videtur furti quaeſtio ſublata; maxime ſi non ſolum rem furtivam fur reſtituere juſſus fuerit, ſed amplius aliquid in eum judex conſtituerit. Sed et ſi nihil amplius, quam furtivam rem, reſtituere juſſus fuerit, nec amplius aliquid in eum judex conſtituerit, ipſo quod in periculum majoris poenae deductus eſt fur, intelligendum eſt, quaeſtionem furti ſublatam eſſe.* Sed meretur locus, qui totus explicetur. Fuit olim actio furti civilis tantum, nec manifeſti ſcilicet in duplum ex XII. Tabb. & manifeſti in quadruplum ex Edicto Praetoris. Hae autem quum non viderentur ſufficere ad improbitatem furum coërcendam, extra ordinem quoque criminaliter agi placuit *l.* 92. *ff. de Furt.*

de hac extraordinaria furis perſecutione Julianus dixit in *h l.* 56. §. 1.

Qui furem, inquit, *deducit ad Praefectum Vigilibus, vel ad Praeſidem.* Multi Libri habent, *Praefectum Vigilum*, quod perinde eſt. Sed laxius dixiſſet, *ad Praefectum Urbis*, ad eum enim deduci ſolebant plus quam civiliter coërcendi *l. 2. ff. de Suſp. tutor.* & omnia omnino crimina Praefectura Urbis ſibi vindicavit *l. 1. ff. de Offic. Praef. Urb.* Et plane in *h.* § 1. ita ſcribi oportere non inepte quis exiſtimaverit, quum ex antiqua ſcriptura *V.* etiam vocalis ſit, atque adeo *P. V.* non differat a *P. U.* Caeteroquin ex *P. U.* facilis eſſet lapſus in *P. V.* quorum hoc Vigilum, illud Urbis Praefectum denotat: & utrumque notis ſcribi ſolere auctor eſt Magno & Valerius Probus, neque his duntaxat, quas illi in hanc rem extulerunt, at ſimpliciter quoque P. V. vel P. U. ut ſcio alios obſervaſſe. Sed vero quia Graeci hic νυκτέπαρχον memorant, & Latini Libri, conſtanter omnes, *Praefectum Vigilum* vel *Vigilibus*, non ſat cauſae eſt, cur lectio mutetur, præſertim quum & hunc de furibus cognoviſſe conſtet ex *l. 3. §. 1. ff. de Offic. Praef. Vig.* & *l. 15. ff. de Condict. cauſ. dat.* attamen non, ut opinor, de furibus quibuſcunque, nam atrociores ad Praefectum Urbis remittit *d. l. 3. §. 1.* ſed vel de nocturnis, vel de his, qui interdiu quietem publicam turbant; huic enim tuendae, & compeſcendis turbis Praefectus Vigilum conſtitutus eſt *d. l. 3. pr.* Animadvertit & in ſervos fures, etiam capitaliter *d. l. 15.* forte & in quoſcunque viliores, omneſve, qui in facinore deprehenſi ſunt, nam, ut hoc dicamus, argumentum praebet *d. l. 15. ff. de Cond. cauſ. dat.* niſi tamen & ibi vitium ſcripturae ſit, & *Urbis*, non *Vigilum Praefectus*

fectus oporteat legi, ut video legere Virum Clar. Gerardum Noodt, Anteceſſorem Juris in Academia vicina *Probab. Jur. Civ. L. II. C. 5.* Sed dabit hoc amicitiae noſtrae, ut mihi liceat exiſtimare, fuiſſe quaſdam furti ſpecies, quae etiam ad Praefectos Vigilum pertinuerint. Extra has autem, quas dixi, non puto iis quicquam licuiſſe in fures; quid enim ad Praefectos Vigilum, ſi furentur citra turbationem quietis publicae, clanculum forte & nec manifeſte; imo & ab atrocioribus repelluntur, ut de officio Praefecti Vigilum, tanquam ex codicillis, Paulus ſcripſit in *d. l. 3.* §. 1. ad Præfectos Urbi eos ablegans, cujus de hoc, ut de omnibus criminibus, erat jurisdictio. Igitur Julianus hic, ni emendetur, accipiendus erit de ſpecie, qua Præfectus Vigilum in fures recte animadvertebat.

Ait, *exiſtimandus eſt elegiſſe viam, qua rem perſequeretur.* Quid hoc rei eſt? an dominus, qui furem deducit ad Praefectum vel Urbis vel Vigilum, vel in Provincia ad Praeſidem, credendus eſt viam elegiſſe, qua rem perſequeretur? ſi hoc ſederet, utique magis erat commodum condictione furtiva experiri, eaque ſola & jure ordinario rem repetere, quam extra ordinem adire Magiſtratus majores, ſubſcribere in crimen, & reliquas ambages judicii, quaſi publici, expedire *l. 3. ff. de Privat. del. l. ult. ff. de Furt.* Parum igitur abeſt, quin legendum cenſeam, *exiſtimandus eſt elegiſſe viam qua* REUM *perſequeretur*, hoc eſt, viam, qua hoc egit, ut in furem potius gravius decernatur, quam ut lucri & commodi ſui habeatur ratio. Haec, non alia, via patet ei, qui *reum* perſequendum exiſtimat, is enim tunc adeundus, qui ſupra Praetorem erat, & cui jus fas in facinoroſos homines animadvertere. Si *res* perſequenda,

da, alia utique ſuppetit via, minus impedita, magis commoda. Sed vero qui furem eo modo ducit, rapit, id operam dare, ut *reum* perſequatur, poenaſque eum corpore dare velit, res eſt oppido manifeſta. Scholiaſtes Baſilicorum id ipſum perquam opportune expreſſit ad *h. l.* Δοκεῖ τὴν τιμωρίαν τοῦ σώματος ἀντὶ τοῦ διπλοῦ ἢ τοῦ τετραπλοῦ αἱρεῖσθαι, καὶ οὐκ ἀπαιτεῖν ταῦτα. δοκεῖ γὰρ ὡς ὑπὲρ τοῦ οἰκείου κέρδους τὴν τοῦ κλέψαντος κόλασιν ἀνταμείψασθαι. Sic verto (nam in Cujacii verſione lacuna eſt): *Videtur poenam corporis vice dupli vel quadrupli eligere, & illa non petere, furis enim ſupplicium ſuo quodammodo lucro permutare videtur.* Et ita res ſe habet; qui contra furem agit criminaliter, id agit, ut ſe ſupplicio furis paſcat, adeoque recepta pecunia, ſive amplius aliquid, ſive nihil amplius in eum Judex conſtituerit, ſublata eſt furti quaeſtio, hoc ipſo puta, quod fur eſt deductus in periculum majoris poenae, ut mox ſequitur. Quare, ut dixi, legendum videbatur, qui furem ita deduxit, viam elegiſſe, qua *reum* perſequeretur: niſi forte verum ſit, Juliani verba accipi poſſe cum hac emphaſi, eum, qui ita agit, viam elegiſſe videri, qua duntaxat rem repeteret, ſolam ſcilicet rem furtivam, non etiam poenam pecuniariam, quia ejus loco eſt judicium extraordinarium, & vindicta contra furem exercita. Atque adeo ea deductione dominum rei furtivae renunciaſſe videri duplo vel quadruplo, quia, cum ad poenam corporalem egit, rurſus agere ad poenam pecuniariam incivile eſt; de ea enim tranſactum videri poteſt eo ipſo, quod furem in periculum majoris poenae deduxerit. Denique ut pactum ipſo jure tollit actionem furti *l.* 17. §. 1. *ff. de Pact.* hic pactum eſſe videri tacitum, ut inſtituta actione criminali, civilis remittatur, atque id pactum ineſſe

ineſſe illi deductioni, quae fit ad praefectum V. Praeſidemve. Aliud eſt, ſi non ad poenam fuerit actum ſed ſola condictione vel vindicatione ad rem recuperandam; ſalvam enim tunc eſſe furti actionem aequae claret, ac ejus rei ratio ex *l.* 54. §. 3. *ff. de Furt.*

Ait, *& ſi negotium ibi terminatum, & damnato fure recepta eſt pecunia ſublata, in ſimplum videtur furti quaeſtio ſublata.* Ita vulgo haec interpunguntur, ſed, ni fallor, peſſime; neque enim, ſi extra ordinem fuerit actum, in ſimplum actio furti ſublata eſt, ſed in duplum, & in quadruplum, ut recte dixit Baſilicorum Scholiaſtes, & recte hic ſimpliciter ipſi Baſilici, ἀναιρεῖται ἡ περὶ κλοπῆς ἀγωγή. Non condictio, nec vindicatio, ſed reliqua furti quaeſtio ſublata eſt & perempta. Et hoc eſt, quod ipſe Julianus mox ait, *etſi nihil amplius, quam furtivam rem* fur *reſtituere juſſus fuerit ... intelligendum eſt, quaeſtionem furti ſublatam eſſe.* Simpliciter videlicet, non in ſimplum, nam de eo jam dixerat. Quare res poſtulat, ut verba, quae male interpuncta diximus, ita diſtinguamus, *& ſi negotium ibi terminatum, & damnato fure recepta eſt pecunia ſublata in ſimplum, videtur furti quaeſtio ſublata.* Hoc eſt, ſi Praefectus Vigilum vel Praeſes furem damnaverit, levius, gravius, nihil refert, reſtituto eo, quod furto ablatum erat, quamvis ſimplum, ut fit illa condemnatione, tamen de duplo vel quadruplo omnis quaeſtio erit perempta. Res mihi videtur liquida.

CAPUT IX.

Trajicienda fortaſſe eſſe quaedam in l. 36. pr. ff. Ad Municip. *quae porro explicatur.*

NOn eſt ad manum, qui recte expoſuerit reſponſum Modeſtini in *l. 36. pr. D. ad Municip.* & vereor, ne, ut nunc legitur, intelligi poſſit, legitur autem ita Florentiae: *Titio, cum eſſet Romae ſtudiorum gratia, epiſtola miſſa eſt a Magiſtratibus patriae ſuae, ut porrigeret Imperatori decretum ejuſdem Civitatis, quod erat cum ipſa epiſtola miſſum. Is autem qui ſuſcepiſſet literas reſtituendas, colluſione facta, dedit Lucio Titio, qui & ipſe Romae morabatur ſuae rei gratia. Sublato Titii nomine, cui erat decretum miſſum, uti per ipſum daretur, ſuum nomen ſcripſit, & ſic Imperatori decretum ſecundum mandata Reipublicae dedit. Quaero, qui viaticum petere ab ea potuiſſet, & quid commiſiſſe videtur is, qui non reſtituit literas ei, cui reſtituere mandatum ſuſceperat, & is, qui ſublato alieno nomine, inſcriptoque ſuo, quaſi ipſe juſſus a patria, decretum Imperatori porrexit? Herennius Modeſtinus reſpondit, Titium quidem viaticum petere non poſſe, ſed eum, qui nomen incidiſſet.* Conſtat proponi duo nomina, ut exemplo ſint, alterum Titii, alterum Lucii Titii. Cum res, qua de agitur, accidiſſet, Titius dicitur *Romae* moratus, *ſtudiorum gratia.* Sane, quum praeſtantiſſima Docentium ingenia in Urbem Romanam evocarentur, atque inde Roma, ut ſtudiorum nutricula, in exemplum memoretur in *l.* 18. §. 1. *ff. de Judic.* non eſt, ut ejus mentio hic aliena videri poſſit; Romae etiam, quae bonae mentis officinae,

Ul-

Ulpianus meminit in *l.* 17. *ff. de Reb. cred.* peregrina non addo. Illi autem Titio a Magiſtratibus Patriae ſuae miſſa erat epiſtola cum decreto ejus Civitatis, quod Principi porrigeret. Sed *is*, *qui ſuſcepiſſet literas reſtituendas, colluſione facta, dedit Lucio Titio. Titio* abeſt a multis Libris, at, cum Florentinus habeat, ſervamus: nec quicquam Cujacius in contrarium obtinuit; ut reſpondeam, rationes ejus vix tanti ſunt, quin nec res ipſa. Sufficit, & Scaevolam in *l.* 85. *ff. de Haered inſt.* cum duos fratres in exemplum commemorare vellet, alterum *Lucium Titium*, alterum *Titium* ſimpliciter dixiſſe. Plus vero ſcire attinet, qui hic ſint, quorum colluſio memoratur; Lucii Titii ſine dubio ex parte una, ſed ex altera, cujus? ejus, inquit Modeſtinus, *qui literas reſtituendas ſuſceperat*, & poſt de eodem, *quid commiſiſſe videtur is, qui non reſtituit literas ei, cui reſtituere mandatum ſuſceperat.* Idne intelligemus de Titio ſtudioſo, qui literas cum decreto Principi offerendas ſuſcepiſſet? an ſimpliciter de eo, qui literas Titio reſtituendas? tabellario forte? & hoc, praeeunte Gloſſa, placuit Cujacio *Comm.* ad *L. II. Reſponſ. Modeſt.* in *h. l.* quaſi ignorante Titio ſtudioſo res geſta eſſet inter Lucium Titium & tabellarium, ut qualecunque lucellum, Titio cum literis interceptum, ad Lucium Titium perveniret. Sed niſi Titius ſtudioſus literas cum mandato ſuſcepiſſet, non animadverto, qui quaeri poſſet, nunquid ei ad viaticum competat actio; ſtulta utique eſſet conſultatio, &, ut Celſi noſtri verbo utar, pluſquam ridicula, quaerere, an mandati, vel qua alia actio, competat ei, qui mandatum non modo non ſuſcepit, ſed ignoravit. Alia ratio eſt ejus, qui ſuſcepit, at alteri mandavit, tunc enim commodum quaeritur, uter

 petere

petere queat viaticum, qui obtulit decretum, an qui offerre ſuſceperat? & de literis reſtituendis quod ait, etiam de Titio ſtudioſo intelligi poteſt, quia fraus inciſi nominis argumento eſt, etiam has Principi reddendas fuiſſe. Malim igitur inter utrumque Titium rem geſtam credere, ut ita primus decretum cum literis tradiderit ſecundo, quo is Principi porrigeret. Et dicitur porrexiſſe ſecundum mandata Reipublicae, ſublato prius Titii nomine, ſuoque literis inſcripto; *ſuum nomen ſcripſit*, eſt in florentino, & ferri poteſt, *inſcripſit* alii Libri, & rectius eſt. Potuit librarius Codicis Florentini omiſiſſe *in*, & erraſſe ob eaſdem fere literas voculae praecedentis; ſed nihil definio, nec tanti eſt.

Quaero, ait, *qui viaticum ab ea petere potuiſſet.* Recte ita legitur, non recte *ab eo*, non recte etiam aliae lectionum tricae, quas praeter Taurellium Editores fere reliqui hic habent; de Republica loquitur, non de eo, qui literas tulit, & quo nomine is ad viaticum teneretur? Caeterum in his, & quae ſequuntur, verbis proponuntur tres quaeſtiones, ſed ad unam duntaxat Herennii Modeſtini reſponſio. *Qui e diviſione tripartita duas partes abſolverit, huic neceſſe eſt reſtare tertiam*, ut Tullius dixit *de Offic. L. III.* ſic & qui unam abſolvit, duas reſtare certum eſt, ſed in Fragmentis JCtorum ſaepe res ſe habet aliter; variae ejus rei rationes ſunt, quas nunc non enarro. De *viatico* magis eſt, ut ſimus ſolliciti, quid enim ejus mentio hoc loco? & profecto aliena videri poſſet, ſi ea vox ſumptus itineris, *auxilium viae*, ut inquit Poëta, duntaxat complecteretur, ſed alia & latior ejus ſignificatio eſt. Pertinet eo locus Q. Claudii Quadrigarii ex *L. I. Annal.* laudatus

datus Gellio *L. XVII. C. 2. Simul forma, factis, eloquentia, dignitate, acrimonia, confidentia pariter praecellebat, ut facile intelligetur, magnum* VIATICUM *ex ſe atque in ſe ad Rempublicam evertendam habere.* Et notat Gellius: *magnum viaticum pro magna facultate & paratu magno nove poſitum eſt, videturque Graecos ſequutus, qui ἐφόδιον a ſumptu viae ad aliarum quoque rerum apparatus traducunt.* De ἐφοδίῳ Graecorum res nota eſt, & in hanc ſententiam quoque Diogenis Laërtius de diſcipulis Euclidis in ejus vita: Τοὺς δὲ, καὶ τοῖς ἐφοδίοις θλιβομένους, καὶ τὸ χωρίον νοσερὸν καταγνόντας, ἀπελθεῖν. idem de iiſdem ait Heſychius Illuſtrius in *Alexino*, ubi & Heſychii interpres Junius *viaticum* reddidit, quod improbat Henricus Stephanus in *Annotationibus*, ſed recte ſecundum latitudinem ejus verbi, *viaticum* dixit pro *commeatu*, ob cujus inopiam Alexinum Magiſtrum diſcipuli deſerebant, & diſcedebant Olympia. Utque ἐφοδίου Graeci, ſic Modeſtinus, cui Graecia familiaris, *viatici* vocabulo ea omnia intellexiſſe potuit, quae ad rem, qua de agitur, explicandam pertinent. Sane ita olim Q. ille Claudius Quadrigarius, genere quodam tranſlationis; & forte Modeſtini aevo *viatici* vox ea ſignificatione vulgo uſurpata fuit, nam τὸ *nove* apud Gellium intelligi poteſt de more, non innuſitato, at recenti. Sed video etiam aliis prolixe notatam ejus verbi latitudinem; pro pecunia, in ſumptus ſtudiorum deſtinata, occurrit in *l.* 18. §. 1. *ff. de Judic.* & *l.* 17. *ff. de Reb. cred.* & ita hic quoque accipit Pius Antonius Bartolinus in *Auctario*, quod vocat, *Legum emendatarum.* Utque id verum ſit, fingit, Rempublicam Titio ſtudioſo hujusmodi viaticum conſtituiſſe eo decreto, quod is Principi offerret. Addit Gallus, peritus etiam fingendi magiſ-

ter, *Apicip. Jur. p.* 91. & *ſeq.* eos ſludiorum ſumptus intelligi, quos Magiſtratus decrevit, Imperator, debitor Reipublicae, daret ei, cui id decretum offerendum miſerat. Sed ita praeſtaret fingere, intelligendas eſſe expenſas, quas de viatico ſuo erogavit Titius Luciusve. Neque tamen id placet, at potius *viatici* nomine ea omnia venire, quorum, occaſione oblati decreti, adverſus Rempublicam actio petitioque eſt. Si Imperator Roma abfuiſſet, proprie ea vox poſſet accipi de ſumptibus, in eo peregre adeundo erogatis, ſed indicatur Romae fuiſſe, & ibi decretum oblatum ab eo, qui Romae quoque morabatur ſuae rei gratia. Sunt, qui per *viaticum* mercedem operae intelligant, in porrigendo decreto praeſtitae, ſed quominus his accedam, facit regula Juris Romani, quae mercedem negat peti actione mandati, vel negotiorum geſtorum, & tamen alterutra heic agendum eſſet. Quapropter expenſas intelligimus, & neceſſarias, & utiles, & quicquid decreti offerendi gratia abeſt. atque id venit in utramque, quam dixi, actionem. Fac, ſportularum nomine, aliquid datum eſſe, quo aditus pateret ad Principem, vel Officio admiſſionis, vel aliis; fac ejus rei cauſa diutius Romae moratum, qui decretum offerret; nam & tunc in petitionem venient, unde ſe eo tempore exhibuit, puta victus impendia. liceret addere ejuſmodi ſexcenta. Quid autem ſibi voluerit Cujacius ad C. 10. *X. de Vit. honeſt.* & *Cleric.* non intelligo; ait, viaticum in *h. L.* non tantum ſignificare τῆς ὁδȣ δαπάνημα, *ſumptum itinerarium*, *ſed* τῆς ὁδȣ̃ μνήσιον, *ut ibi*, inquit, *Baſilica habent, id eſt, ſuſcepti pro Republica ſua itineris praemium.* Aliena, ut dixi, hic ſunt δαπανήματα τῆς ὁδȣ̃, nullum quippe iter publico nomine ſuſceptum erat,

aliena

aliena quoque itineris praemia, utique ſi haec ſint μνήσια τῆς ὁδȣ̃, facile enim largior, mihi non conſtare, an & quid Graece ſit μνήσιον. Nec tamen auſim reponere μνήμοσυνον, ut ut mihi perſuadeam, apud Cujacium mendoſe legi μνήσιον. Baſilica, ut Fabrotus edidit, non ferunt hic ſuppetias, deeſt enim locus, ut ibi deſunt plures, quibus uſus eſt Cujacius ex Baſilico magis integro.

Herennius Modeſtinus reſpondit, Titium quidem viaticum petere non poſſe, ſed eum, qui nomen incidiſſet. Editio R. Stephani 1528. & apud Sennetonios 1549. *reſpondi*, non *reſpondit.* utraque locutio apud JCtos occurrit in Libris Reſponſorum; crediderim tamen, literam T, quae duplicanda erat ex ſequenti vocabulo, parum accurate omiſſam. Deinde & illae, imo omnes Editiones praeter Elorentinam, & ad eam quae expreſſae ſunt, habent *indidiſſet.* Vincet tamen Florentina, *indere nomen* equidem Latine dicitur, ſed pro *dare, imponere nomen*, quod huic loco non convenit, hic enim, qui ſuum nomen inſcripſit, Titii *ſuſtulit*, ut eſt in verſ. *ſublato*, & verſ. *is qui ſublato.* Atque *incidiſſet*, quod hic habet Tuſcus Liber, eſt pro *ſuſtuliſſet, deleviſſet*, quemadmodum & in *l.* 4. *ff. de His quae in teſt. del.* & alibi locorum. *Intercidere* quoque eo ſenſu dixit Ulpianus in *l.* 4. §. 1. *ff. ad L. Corn. de falſ.* & Baſilici διαφθείρειν.

Supereſt cardo rei, Modeſtini ſcilicet Juriſprudentia, qua ſecundum ea, quae proponuntur, reſpondit, *Titium quidem viaticum petere non poſſe, ſed eum, qui nomen incidiſſet.* Halcedonia hic ſunt Cujacio; Titius, inquit, a Republica viaticum non petet, quia pro ea nihil egit ipſe, ſed Lucius Titius, qui Reipublicae nego-

negotium bene & utiliter geſſit, etſi ultro, & ſine mandato, & colluſione facta. Dubito an recte; quia utique mandatarius, qui alteri mandat, mandati agit cum ſuo mandatore, quemadmodum rurſus cum eo mandatarius ſecundus *l.* 8. §. 3. *D. Mandati.* Reſpublica mandavit Titio, Titius Lucio, Lucius, quod expendit, a Titio repetet, Titius a Republica, uterque actione mandati, quam utique Lucius contra Rempublicam non habebit, utpote cui ab ea mandatum non eſt, nec enim mandati competit, cum non interceſſerit mandatum *l.* 20. *ff. Eod.* Franc. Zoannettus *Libr. Sing. Reſtit. C. XI.* neutri actionem largitur, non Titio, quia mandatum non praeſtitit, non Lucio, quia fraudis & colluſionis cum nuntio (ut & ille putat) fuit particeps, legitque adeo, *Titium quidem viaticum petere non poſſe, neque eum, qui nomen indidiſſet.* Valde perperam, cum ita nequidem ſenſus ſatis ſibi conſtet: & verum eſt, quod dixi, utrumque recte agere, ſed contra Rempublicam, de qua quaeritur, Titium duntaxat. Neque obſtat colluſio, quominus detur ad viaticum actio: ea enim parte quid peccatum ſit, alia & diſtincta eſt apud Modeſtinum quaeſtio. Hac ipſa tamen ratione viaticum Lucio negat Jacobus Gallus in *Apicib. Jur. p.* 94. Titio id tribuens, colluſionis, ut ipſe ait, ignaro. Emendat igitur, prolixe ante nugatus: *Titium quidem viaticum petere poſſe, non eum qui nomen indidiſſet.* Non mihi emendationem perſuaſerit illa ratio, quod Lucio non competat actio, ſed quod non competat adverſus Rempublicam, & hoc erat, ut Rhetores ajunt, τὸ κρινόμενον.

Quum autem Titio, ut dixi, non Lucio, qui nomen incidit, adverſus Rempublicam competere videatur actio,

de

de remedio cogitavi, quo ſecundum haec expediretur reſponſum Modeſtini. Et quidem primum mihi videbatur res tranſigi poſſe ſine emendatione, ſi per *Titium* in hoc *verſic.* intelligeremus ſecundum mandatarium, quem ante *Lucium Titium* vocavit, minus accurate diſtinctis perſonis, quae exemplorum vicem ſuſtinent, ut in JCtorum Libris ſaepe factum diximus *L. I. C.* 22. etiam Praetor, cum duos diſtinctos dicere vellet, utrumque *Lucium Titium* dixit in *l. 3. pr. ff. de Liber exhib.* Sed & ita oporteret per *eum, qui nomen incidiſſet*, primum mandatarium intelligere, *Titium* ſcilicet ſimpliciter, quod duriuſculum eſt, cum major ſit imprudentia, quam quae in ſola nominum commutatione conſiſtat. Malim igitur ordinis vitio peccatum eſſe, quemadmodum & alias is in Pandectis turbatus eſt, cum in literis, tum in verbis. Obſervavimus jam id aliquoties, & ante nos alii in aliis. Placuerat primum verba trajicere & legere hoc ordine: *eum quidem, qui nomen incidiſſet, viaticum petere non poſſe, ſed Titium.* Sed mox id diſplicuit, cum minori motu res poſſit ita extricari: *Titium quidem viaticum petere poſſe, ſed non eum, qui nomen incidiſſet.* Nihil tranſpono, niſi voculam *non*, quam & Gallus, hoc uno nomine mihi probatus tranſpoſuerat, at cur ipſi perierit vocula *ſed*, haud animadverto.

Atque haec ita, cum defendi mihi videatur non poſſe recepta lectio; tuetur tamen eam Joannes Robertus *L. I. Recept. Lect. C.* 20. diſputans in primis contra Zoannetti reſtitutionem, quam nec ipſe probo. Caeterum tamen ipſe exiſtimat, ut & Cujacius ad Modeſtinum innuit, Lucio Titio, ſi non mandati, utique negotiorum geſtorum competere. Sed non competit, ut

mox dicam, & quamvis competeret, nihil id explicaret *h. l.* 36. quia ait, Titium, primum mandatarium, *petere non poſſe*, quod verum non eſt *l.* 8. §. 3. *ff. Mandat.* Cui ut ſuccurratur, ab Roberto & Cujacio urgenda erat ἔμφασις in his verbis, *uti per ipſum daretur: ut* dixerit, *per ipſum*, puta Titium, non per alium, tunc enim mandare non potuit *C.* 43. *X. de Offic. & poteſt. jud. deleg.* &, ſi mandavit, quia contra mandatum alii mandavit, neque mandati, neque alia actione aget. At vero ita neque Lucius Titius negotiorum geſtorum habebit, quia nolentis negotium geſſit, per Titium quippe, non alium porrigi decretum voluiſſet Reſpublica *l.* 6. §. 2. *ff. Mandat. l.* 14. §. 13. *ff. de Relig. & ſumpt. fun. l. ult. C. de Negot. geſt.* Denique actio negotiorum geſtorum non datur, niſi ei, qui abſentis vel ignorantis negotia geſſit §. 1. *Inſt. de Oblig. quae quaſi ex contr. naſc.* neque video abſentem dici poſſe Rempublicam, quae procuratorem habebat praeſentem, Titium puta, eam in rem, ſciente etiam Lucio, unice conſtitutum.

C A P U T X.

Tentatur aliquid emendationis in l. 52. §. 3. D. Pro Socio.

NOn poteſt non morari Lectorem illa Ulpiani definitio, qua in *l.* 52. §. 3. *D. Pro Soc.* ita ait: *Damna, quae imprudentibus accidunt. hoc eſt, damna fatalia ſocii non cogentur praeſtare.* Quis ita deſcripſerit

ſcripſerit damna fatalia, *quae imprudentibus accidunt?* imo quae *imprudentibus* accidunt, ſi, ut par eſt, cum JCtis loquamur, accidunt culpa, & hanc praeſtat ſocius *l. 72. ff. h. T.* Mucius in *l. 31 ff. ad L. Aquil.* definivit, *culpam eſſe, quod, cum a diligente provideri poterit, non eſſet proviſum.* quod perinde eſt, ac ſi dixiſſet, culpam eſſe, quod imprudentibus accidit. Sunt, qui pro *imprudentibus* legunt *prudentibus*, advocata etiam Codicum M. SS. auctoritate; & ſunt, qui *imprudentibus* ſervant, & exponunt *valde prudentibus*, ad exemplum, ut ajunt, Virgilii, qui *L. I. Georgic. Verſ.* 373. *& ſeq.* dixit,

—— —— *nunquam imprudentibus imber*
Obſuit. —— —— —— —— —— ——

Sed *imprudentem* pro *valde prudente* non eſt, qui dixerit. utque ita recte id ibi improbaverit Servius. De Codicibus M. SS. ſubſiſto, cum, qui hoc adfirmat, auctor mihi vix videatur idoneus; ſane nemo eorum unus, qui varias lectiones ex M. SS. repraeſentarunt, & mihi ſunt ad manum, edidit *prudentibus*, at *imprudentibus* omnes. Baſilici ſimpliciter, τὰ τυχηρὰ ὁ κοινωνὸς οὐκ ἐπιγινώσκει. ex quo de Latinorum lectione nihil licet conſtituere.

Pro lectione recepta ſatis argute diſputat Joannes Robertus *L. II. Rec. Lect. C.* 31. Opinatur ille, praeeunte tamen Gloſſa, quod erat monendum, *imprudentibus* heic eſſe pro *iis qui non providerint*, ut Tullius *pro Sextio* Pompejum dixit *imprudentem impendentium malorum*, quomodo & Virgilium accipit, *nunquam imbrem non ante proviſum obfuiſſe*, idque ex auctoritate Servii, de qua mox dicam. Alia etiam addit, ſed minus ad rem, niſi ſi quid Imp. Alexander in *l. 6. C. de Pigner.*

act. Quae fortuitis, inquit, *caſibus accidunt*, CUM PRAEVIDERI NON POTUERINT ——— *nullo bonae fidei judicio praeſtantur.* Potuiſſet addere ſexcenta loca, in quibus *imprudens* ſimpliciter eſt pro *inſciens*, ut aliquoties in Terentio, quin & alibi; & magis forte haec opportuna dixeris, quam locus Virgilii, de quo dubitem, an recte Servius, ſi Servius. Nunquam imbrem, non ante proviſum, obfuiſſe vel quivis ruſticus facile negaverit. Itaque ſi vera Servii interpretatio, Virgilium emendo, & lego,

—— —— nunquam imprudentibus imber
Adfuit —— —— —— —— ——

Hoc eſt, non pluit, quin praevideris, nam, ut mox ait,

Tum cornix plena pluviam vocat improba voce.

Poſtquam ſcilicet, ut inquit Poëta alter a Virgilio,

Horrida tempeſtas caelum contraxit & imbres.

Obfuit non poteſt eſſe ex mente Virgilii, cum ſigna recitet duntaxat, quibus ſciamus, venturum imbrem, noxium, an innoxium, perinde eſt. Si ſemper noceret, imber, ſervarem *obfuit*, nunc, quia prodeſt magis, quam obeſt, reſcribo *adfuit*, & intelligo quemcunque imbrem.

Quamvis autem non negem, *imprudentis* vocabulum ea ſignificatione quodammodo *in h. L.* accipi poſſe, tamen, quia damna fatalia etiam ea ſunt, quae, licet praevideantur, iis tamen reſiſti nequit, malim apud Ulpia-

Ulpianum levi manu: *Damna, quae* IN PRUDENTIBUS *accidunt, hoc eſt, damna fatalia ſocii non cogentur praeſtare.* Et magis moveor, quia ea *imprudentis* ſignificatio, de qua dixi ex Auctoribus peregrinis, fruſtra quaeritur in Libris JCtorum; ſemper ibi culpam, & negligentiam, & hominis ſupini vitium notat: nec ab ea notione unus Ulpianus uno loco receſſiſſe putandus eſt, & eo praeſertim loco, quo a §. 2. ad §. 5. quaſi ſede propria, edocet, quid ſocium ſocio ob caſum, dolum, & culpam praeſtare oporteat. Neque quicquam erat facilius, quam *in prudentibus*, ſcripturae vitio, primum coaleſcere in *inprudentibus*, & mox id mutari in *imprudentibus.* Confirmat me Codicis mei MS. fides, in quo perſpicue ſcribitur *inprudentibus*, tanquam una & continua voce. Haec vero ſi ſepares, ut mihi ſeparanda videntur, plana erit & ſententia & locutio. Damna fatalia ita definiet Ulpianus, quae etiam *in prudentibus* accidunt, hoc eſt, quae nulla prudentia poſſunt evitari, atque adeo in prudentiſſimos quoſque cadunt: idque proviſa ſint, nec ne. Idem ille Ulpianus *in l.* 2. §. *7. ff. de Adminiſtr. rer. ad Civit. pert. Fortuitos*, inquit, *caſus nullum humanum conſilium* PROVIDERE *poteſt*; hoc eſt, ſi quid judico, *vitare*, *cavere*, ita enim *providere* aliquoties occurrit, ut Grammatici obſervarunt, &, ut omnia dicam, Donatus ad Terentii *Andr. Act. I. Sc. III. verſ.* 3. Nolim quoque duriorem, quam eſt, videri locutionem, *accidere in prudentibus*, in Pandectis ſunt geminae, & *accidit in te*, Terentius dixit *Andr. Act. V. Sc. III. verſ.* 14.

C A P U T XI.

Leve mendum in Inſtitutionibus.

AD finem *Tituli de Nuptiis* recenſentur ſpecies, quibus liberi in poteſtatem Parentum rediguntur, qui ante non erant; de ejuſmodi liberis etiam haec ſpecies eſt: *Nec non is, qui a muliere libera procreatus, cujus matrimonium minime legibus interdictum fuerat, ſed ad quam pater conſuetudinem habuerat, poſtea ex noſtra Conſtitutione dotalibus inſtrumentis compoſitis, in poteſtate patris efficitur.* Et additur: *quod & aliis liberis, qui ex eodem matrimonio fuerint procreati, ſimiliter noſtra Conſtitutio praebuit.* Haec poſtrema ſunt in mendo, & video alios quoque non dubitare. Adeo ſtipes non erat Juſtinianus, ut, quod nemo negat, vel negavit unquam, ſua Conſtitutione definiret; legitimos enim eſſe, ex juſtis nuptiis qui nati ſunt, omnis aevi Juriſprudentia ſancivit. Sed nec id definivit ille in *l.* 10. *C. de Natur. liber.*

Sunt, qui tanquam ex veteribus Libris, ita legunt: *quod ſi alii liberi ex eodem matrimonio* &c. Sed nihil extricat ea lectio, nam adhuc dicit, ſe ſua Conſtitutione effeciſſe, ut liberi, ex juſtis Nuptiis editi, ſint legitimi. Hotomanus ita: *quod etſi nulli alii liberi ex eodem matrimonio* &c. ut reſpexerit Imp. ad *l.* 11. *C. de Natur. liber.* bruta Criſis! Antonius Muretus *Obſervat. Jur. Libr. Singul. C. XI.* una litera medicinam quaeſivit, & ita mutat: *quod ei aliis liberis* &c. ut dixerit, *quod ei, ſimiliter aliis*, Graeco dicendi more, pro *ex aequo cum aliis*, quemadmodum & alios Auctores locutos probat. ſed

ſunt

ſunt haec difficiles nugae. Ego, unam quoque literulam mutare contentus, ſic lego, ſenſu rotundo: *quod, ut aliis liberis, qui ex eodem matrimonio fuerint procreati, ſimiliter noſtra Conſtitutio praebuit.* Muto *et* in *ut*, proclivi, ut vides, vitio. Ait autem, ſe liberis ante matrimonium natis idem praebuiſſe ſua Conſtitutione, quod liberis poſt natis; & ſane hoc eſt, quod praebuit in *d. l.* 10. *C. de Natur liber.* his verbis: *Quapropter ſancimus in hujusmodi caſibus omnes liberos, ſive ante dotalia inſtrumenta editi ſint, ſive poſtea, una eademque lance trutinari*, & quae ſequuntur. Res mihi videtur adeo liquida, ut imber, quando pluit.

CAPUT XII.

Querela inofficioſi teſtamenti unde ſit!

DE origine querelae inofficioſi obſcura eſt dubitatio. Franciſco Duareno ad *Tit. de Inoffic. teſtam. C. II.* ex Principum Conſtitutionibus introducta videtur, quod aliis etiam eſt veroſimile. Sed tamen verum non eſſe ſatis eſt certum, antequam enim ulli Romae Principes, inofficioſi querelam fuiſſe conſtat ex Valerio *L. VII. C.* 7. §. 2. conſtat & aliunde. Jacobus Cujacius *L. II. Obſerv. C.* 21. conjicit, ex Lege Glicia eſſe introductam, hac ratione, & unica quidem, quod in Pand. Florent. *l.* 4. *ff. de Inoff. teſtam.* ſit inſcripta tanquam ex Gaji *Libro ſingulari ad Legem Gliciam.* Quodque Cujacius ut conjecturam, alii ut rem certam poſuere; nimis ſane imprudenter, cum Cujacii qualiſcunque ratio vix ad conjecturam ſufficiat. Nego

go liquere, ullane unquam fuerit Lex Glicia, non iis rationibus, quas ſibi refutandas ſumpſit Cujacius *d. L. II. C.* 21. quamquam & illae juvent, ſed quod de Lege Glicia nihil ſciamus quicquam, niſi ex inſcriptione *d. l.* 4. & ea inſcriptio in Libris antiquis adeo ſit incerta & varia, ut nihil tuto definiri poſſit. In Baſilicis deeſt nomen Gaji, cum alias JCti nomen adſcribatur Legibus; alii Legem tribuunt Gallo, alii Maximo. Rurſus ſunt Libri, qui habent *ad L. Liciam*, alii *ad L. Lenticam* vel *Leuticam.* Editiones Haloandri, Hugonis a Porta, Vintimillii, & quae apud Sennetonios prodiit, conſtanter omnes: *Maximus ad L. Falcidiam*, Maximus ſcilicet ille, cujus ex eodem opere etiam alibi exſtat locus. Et praeter Florentinum non eſt Codex, qui *l.* 4. adſcribat *Gajo, Libro ſingulari ad L. Gliciam.* Quumque adeo ſuſpecta ſit inſcriptio, non eſt, ut cum Pancirolo *Variar. Lect. L. II. C.* 23. inquiramus in Glytios, qui *Legis Glytiae* auctores eſſe poſſint, vel in Gajum, qui ad hanc ſcripſerit *Librum ſingularem.* Imo, ſi vel fuerit aliqua Lex Glicia, non continuo ſequi, inde eſſe de inofficioſo actionem, recte dixit Bertrandus in *Maximo.*

Eſt autem probabile, querelam inofficioſi neque ex L. Glicia, ſi fuerit, nec ex alia qua ortam eſſe; non tantum, quod querela inofficioſi ab Juris Civilis auxilio videatur diſtingui in *l.* 8. *pr. ff. de Bon. poſſeſſ. contra tab.* quod & Duareno obſervatum eſt, ſed quod noſtri Auctores nunquam e Lege natam, ex eave inſtituendam prodant, at vero, ubi hoc dicendum erat, & hoc dicere ſuffeciſſet, aliud tamen ſuggerunt ἕυρημα, quo de mox dicam. Neque etiam dubito, ſi ex Lege eſſet, quin ea finiiſſet quoque, quibus competat, ut ſolet fieri

ri in aliis, & tamen id Jure veteri finitum non eſſe, nec uſquequaque certum, innuit *l.* 1. & *l.* 5. *pr. ff. de Inoffic. teſtam.* Opinor igitur, inofficioſi querelam moribus Populi Romani fuiſſe introductam, receptam, & Prudentum auctoritate probatam, argumento Juris Civilis, quo furioſis negatur teſtamenti factio. Placuit enim hoc colore de inofficioſo agi, & rem apud judicem defendi, quaſi non ſanae mentis fuerit teſtator, ut prolixe id explicant *l.* 2. & *l.* 5. *ff. Eod.* Unde *quaſi furioſi judicium damnatur*, ait Paulus in *l.* 19. *h. Tit.* & Aſinius Pollio apud Fabium *L. IX. Inſt. C.* 2. *Audiſne? furioſum, non inofficioſum teſtamentum reprehendimus.* Hujuſque coloris, ſaepe adhibiti, exempla Grotius recenſuit in *Fl. Sparſ.* ad *d. l.* 2. & exſcripſerunt turpiter alii. Non aegre autem, quaſi ſecundum Jus Civile, obtinuit, reſcindi teſtamentum ejus, qui quaſi furioſus habebatur, & hoc eſt, quod ait *l.* 17. §. 1. *ff. de Inoff. teſt. Cum contra teſtamentum, ut inofficioſum judicatur, teſtamenti factionem habuiſſe defunctus non creditur*; ex commento ſcilicet furoris. Plane, ſi ex Lege daretur querela, illa fictio non tantum non eſſet neceſſaria, ſed & ſic ſatis injurioſa, tunc enim laudaretur Lex, non argueretur mentis error. Quapropter & hodie, cum ex Juſtiniani *Novella CXV. C.* 3. definita ſit querela, non adhibebitur amplius ille color, ſed his, qui contra pietatem excluſi ſunt, ſuccurretur ex Lege, ut vulgo recte ſcribunt, non recte diſſentiente Viglio Zuichemio ad *pr. Inſt. de Inoff. teſtam.* Eſt nunc Lex, quae huic rei formam dedit, & infinitam, quae olim fuit, teſtandi libertatem repreſſit: utque adeo nunc inutilis ſit color inſaniae, olim unice comparatus ad

 elu-

cludendam Legem antiquam, quae teſtamenti libertatem dabat, utcunque voluiſſet teſtator.

Tota res ita videtur conſtituenda. Quum ex L. XII. Tabb. ita jus eſſet, uti Paterfamilias legaſſet rei ſuae, incognita tunc fuit inofficioſi actio; latiſſima quippe poteſtas his verbis dabatur, quemadmodum id explicant cum alii, tum Pomponius in *l.* 120. *ff. de V. S. ſed*, inquit, *id interpretatione coanguſtatum eſt vel Legum, vel auctoritate Jura conſtituentium.* Et commodum ſane in cauſa iniquae exhaeredationis praeteritioniſve: bene meritos enim excludi aequitas non patiebatur. Quia tamen obſtabat teſtandi libertas, ſimpliciter & indefinite a Xviris conceſſa, excogitatus fuit inſaniae color, & receptus *auctoritate Jura conſtituentium*, hoc eſt, ſi recte judico, Reſponſis Prudentum & Rebus perpetuo judicatis; in his enim & Jus conſiſtit, ut Tullius dixit *Topic. C. XXVIII.* Sic nata eſt Conſuetudo, quae Legis inſtar obtinet, ſic moribus conſtituta querela, ex ſolo bono & aequo, non ex interpretatione Legis: nam ſi verba, *uti legaſſit, ita jus eſto*, accepta eſſent tanquam regula, quae exceptionem in cauſa iniquae exhaeredationis praeteritioniſve admitteret, fruſtra ageretur de colore veſaniae, cum ita non eſſet Lex, quae obſtaret. Atque illa Conſuetudo maxime videtur ſubſtitiſſe per Legem Æbutiam, ex qua Conſuetudines, contra L. XII. Tabb. creduntur eſſe confirmatae; praetextus tamen adhuc idem color, quem Conſuetudo, aequitatis ratione, induxerat.

CAPUT XIII.

Ad l. 15. §. 5. ff. Locat. conduct.

Ait ibi Ulpianus: *Cum quidam de fructuum exiguitate quereretur, non eſſe rationem ejus habendam, reſcripto Divi Antonini continetur. Item alio reſcripto ita continetur: novam rem deſideras, ut propter vetuſtatem vinearum remiſſio tibi detur.* Aperta videtur utriuſque Reſcripti ſententia, ſed non aeque aperta eſt ratio, cur ita reſcribi placuerit; non vidi certe, qui dixerit, quod res eſt. Quum ob ſterilitatem detur mercedis remiſſio, ratio Conſtitutionis videbatur in promptu, neque enim fructuum parvitas, quae colonum queri coëgit, ſterilitas eſt; multoque minus, ſi parvitas multitudine fuerit compenſata, ut compenſatur unius anni ſterilitas cum alterius ubertate §. 4. *h. L.* Sed hoc ita, ſi *exiguitatem* hic intelligas de fructuum *parvitate*; quod tamen mihi veroſimile non eſt. Dixerat jam Ulpianus §. 2. *h. L.* damno coloni eſſe, *ſi qua vitia ex re ipſa oriantur*, & parvitas fructuum ex arbore vel fundo eſt. Neque etiam fructuum parvitatem recte dixeris ſterilitatem, niſi & fertilitatem dicas ſolam fructuum magnitudinem, nullo licet numero, forte ſi unum alterumve pomum creverit, aut inſignis formae ariſta. Mediocris ubertas cenſetur vel numero fructuum, vel magnitudine, vel alterutrius exceſſu, defectum alterius ſupplente: parvitas reparatur majori numero, & rurſus minor numerus magnitudine. Quod ſi fiat, non puto quemquam colonorum adeo ruſticum, ut ſpe remiſſionis impetrandae Imperatorem adeat, vel, ſi adierit un-

 quam,

quam, Ulpianum hæc proditurum memoriae. Ne quidem, ſi parvitas numero non compenſetur, ob ea, quae dixerat Ulpianus in *d.* §. 2. & in *h.* §. 5. fruſtra repeteret.

Igitur per *exiguitatem*, de qua queſtus eſt colonus in *h.* §. 5. non intelligo fructuum *parvitatem*, vel *inopiam*, ſed *vilitatem*, per quam colono non licuit pretium, quod ſperaverat, ex fructibus natis redigere, ideoque, remiſſionis obtinendae ergo, Antoninum adiit. Non placuit tamen illi eam cauſam recipere; quamvis enim ob vilitatem fructuum, aeque ac ob ſterilitatem, coloni, ſpe ſua deſtituti, queant deficere, tamen ipſis non ſuccurritur, niſi ex cauſa, quae praeter opinionem, &, ut alibi dicitur, θεῦ βία accidit: pretia autem fructuum ſolent in dies creſcere & decreſcere, quinimo in horas mutari; ut larga ſcilicet inde enaſceretur remiſſionum ſeges. Ipſa ſterilitas, ut remiſſioni cauſam praeberet, jure ſingulari obtinuit; utemur igitur Juriſprudentia *l.* 14. *ff. de LL.*

Exiguitatem ſic interpretor *vilitatem*; recte, ni fallor, & Latine; niſi enim ita quoque accipias, ſenſum non habent verba Spartiani in *Severo C. XIX. Tam exiguis*, inquit, *veſtibus uſus eſt, ut vix tunica ejus aliquid purpurae haberet.* Ipſe Horatius, ne de Latinitate Spartiani ſimus ſolliciti, eo verbo in hanc ſententiam mihi uſus videtur *L. III. Od.* 6.

Jam bis Monaeſes, & Pacori manus
Non auſpicatos contudit impetus
Noſtros, & adjeciſſe praedam
Torquibus EXIGUIS *renidet.*

Significat enim Parthos antea viles & paupertinos torques

ques ex dite praeda Romanorum locupletaſſe. Et ſic intelligo illud ejuſdem *L. I. Od.* 28.

> *Te maris & terrae, numeroque carentis arenae*
> *Menſorem cohibent, Archyta,*
> *Pulveris* EXIGUI *prope littus parva Matinum*
> *Munera.* - - - -

Exigui, id eſt, vilis & abjecti pulveris, nam ingratior erit ſenſus, ſi dicamus, *parva munera parvi pulveris*, neque etiam magnitudo recte pulveri tribuitur. Ipſe ille Ulpianus, de cujus ſermone agimus, in *l.* 75. *ff. de Legat. III. nummos exiguiores* dixit pro *viliores*, & ex Papiniano *exiguius* pro *vilius* in *l.* 14. §. 1. *ff. de Legat. I.* ut argumento eſt ejuſdem *l.* 39 §. 6. *ff. Eod.* ſi *exiguos* pro *parvis* accipias in *d. l.* 75. non conveniet *d. l.* 14. §. 1. nec *d. l.* 39. §. 6. quum non magnitudo, ſed materia nummis addat pretium. Solet quoque *nummi* vox κατ' ἐξοχήν tribui minoris pretii nummis, ut ſeſtertiis, quibus, eo ſenſu, *immenſa numiſmata* opponit Serenus Sammonicus *de Medicina C.* 538. Etiam Paulus in *l.* 42. *ff. de Act. empt. exiguum modum ſilvae* dixit, & intellexit modum vilem & minoris pretii. Sed haec de prima parte §. 5.

Sequitur pars ſecunda, & aliud reſcriptum; ait autem: *Novam rem deſideras, ut propter vetuſtatem vinearum remiſſio tibi detur. Novam rem* dixit, ut *novum jus* dicitur, ſive quod iniquum injuſtumque eſt, ſive quod neque receptum, neque etiam recipiendum; vide, quae de appellatione *juris novi* in hanc ſententiam prolixe ſolent commentari ad *Tit. D. Quod quiſque juris in alterum ſtatuerit, ut ipſe eodem jure utatur.* Sed cur vinearum vetuſtas ad remiſſionem non proſit, ut ſciatur, digna res eſt. Quia, inquit Mena-

gius *Amoenit. Jur. Civ. C. IX.* vinearum diuturnior eſt vita, & annos tolerant. Verum haec ratio non eſt; quamvis enim longaevae ſint maxime, earum tamen provectior aetas ſolet colonis ſterilitatem afferre: quod eodem acumine erat negandum. at nemo id negare auſit praeſentibus vinitoribus. Seneca non tam ex Philioſophia, quam, ut ipſe ait, *artificio ſuo* ita ſcribit *Epiſt. CXII. Non quaelibet inſitionem vitis patitur. Si* VETUS ET EXESA EST, *ſi infirma graciliſque, aut non recipiet ſurculum, aut non alet, nec applicabit ſibi, nec in qualitatem ejus naturamque tranſibit.* Vetuſtas etiam vinearum eſt, ob quam de Reipublicae ſuae miſeriis conqueruntur Flavienſes in *Panegyr. ad Conſtantin. Aug. Ipſae*, inquiunt, *vineae, quas mirantur ignare, ita* VETUSTATE *ſenuerunt, ut culturam jam pene non ſentiant: radices enim vitium, quarum jam neſcimus aetatem, millies replicando congeſtae*, & quae ſequuntur. Igitur alia ratio quaerenda eſt, cur colonum de vinearum vetuſtate queſtum non audiverit Imperator, & aliam quoque dixit Menagius illo *C. IX.* Menagioque prior Mornacius in *Obſerv. ad ff. h. l.* 15. §. 5. & ante utrumque Gloſſa ad *h. L.* debuiſſe nempe colonum nova propaginum ſatione vineae vetuſtatem reparare, quod ſi neglexerit, damnum, quod inde ſentit, ſua culpa ſenſiſſe videri. Sed nec illa ratio mihi probatur, quia vinitoris non magis eſt novas vites ſerere, quam cujuſque coloni caeterarum arborum novas plantare; quod a conductore nemo exegerit magis, quam collapſum adificium reſtituere: praeſertim quum Menagius ſibi propoſuerit vites, ut longaevas, ſic bonas. Ne dicam, per *vetuſtatem vinearum* in *h.* §. 5. qualemcunque intelligi, ac eam quandoque eſſe veteris vineae rationem, ut nec alendae propagini

pagini ſufficiat, ut Seneca teſtatur, & Flavienſes experti ſunt. Plane enim veterem effodere, novamque ſerere vineam, nemo unus dixerit onus coloni eſſe ex jure conductionis. Ejus eſt ſegetem ſerere, quia annua eſt, eamque ſibi quiſque ſerit, non in fundo permanſuram, aliiſque adeo ceſſuram, ut permanerent, & fere aliis cederent vineae caeteraeque arbores, a colono plantatae.

Ego puto, vetuſtatem vinearum remiſſioni obtinendae non facere, quia haec datur duntaxat ob caſum, poſtea accidentem, non autem, ſi vota coloni decollent ob cauſam, quae, cum ſundum couduxit, jam exſtabat *l.* 15. §. 2. *l.* 25. §. 6. *ff. h. T.* Et ſic eſt in hac ſpecie; neque enim heri aut nuper adeo eam vetuſtatem contrahere, aut fortuito ſeneſcere potuit vinea: quare conductoris fuit, dum conducebat, perſpicere cauſam ejus damni, & huic, ex officio prudentis coloni, proſpicere; potuit enim, ſive ad unum, ſive ad plures annos conduxerit. Neque alia ratione aedium, quamvis ruinoſae ſint, conductoribus damni infecti cautionem negat ex Sabino idem Ulpianus in *l.* 13. §. 6. *ff. de Damn. infect.* nam *habent*, inquit, *quod ſibi imputent.* Idemque juris eſſe comperi in aliis Juris noſtri articulis, quos nunc non recenſeo.

Caeterum quod Menagius illo *C. IX.* vineas nunc μακροβίȣς faciat, nunc βραχυβιȣς, & auctoritates in utramque ſententiam addat, de eo ſic eſt habendum: veneae per ſe ſunt βραχύβιοι, quia enim infirmae, citio ſeneſcunt. De longiori vita quod alii dixerunt, non tribuerim culturae, nec ſiccitati fundi, quamvis & haec juvant, ſed cauſae magis aeternae. Et ſunt, qui hanc metiuntur nova propaginum ſatione; at verum eſt,

eſt, ita perpetuari omnes plantas, nec quicquam in eo praecipuum habere vites. Audiamus Theophraſtum, ubi earum μακροβιότητος meminit *Lib. IV. Hiſtor. Plant. C.* 14. Verba Theophraſti haec ſunt: Τινὲς φασι τὰς ἀμπέλους μακροβιωτάτους εἶναι, τῷ μὴ φύειν ἑτέρας, ἀλλ᾽ ἐξ αὐτῶν ἀεὶ συναναπληροῦσθαι. Ex quo didici, vitium aeternitatem cenſeri, non nova ſatione, ſed depreſſione propaginum non ſeparatarum, ita namque credebatur ſemper eadem arbor, & nunquam tota nova, non ſecus atque navis toties refecta, ut nulla tabula eadem permanſerit, nihilominus exiſtimatur eadem navis *l.* 76. *ff. de Judic.* Eſt autem tralatitium, ita deprimi & defodi vitium propagines, ac, ſi tempeſtive fiat, in arbores reſurgere. Idem tamen de vite vetula ait Feſtus in *Propages. Propagines*, inquit, *a propagando*, *ut faciunt ruſtici*, *cum vitem vetulam ſupprimunt*, *ut ex ea una plures faciant.* Seneca etiam *Epiſt. LXXXVI. in fin.* docet nos, vel, ſi mavis, ruſticos, qui *annoſa vitis ex corpore radiceſcat.* Aliud eſt, ſi jam aetate intabuerit, ut exempla feruntur & auctoritates, *hoc* quoque *Capite.*

C A P U T XIV.

Nonnihil reſtitutum & explicatum in l. 1. §. 3. ff. Nautae, caupones, ſtabularii, ut recept. reſt.

ULpianus interpretaturus Edictum, *Nautae, caupones, ſtabularii*, in *l.* 1. §. 2. explicat, quis, quod ad Edictum, per nautam intelligatur. Et ait in primis intelligi & ex Edicto teneri exercitorem, &

& magiſtrum navis; teneri etiam exercitorem, ſi cui alii committi juſſerit. Additque in §. 3. eſſe quoque in navibus, qui iis cuſtodiae gratia praeponuntur, ut ναυφύλακες & dietarii. *Si quis igitur*, inquit, *ex his receperit, puto in exercitorem dandam actionem, quia is, qui eos hujusmodi officio praeponit, committi eis permittit, quanquam ipſe navicularius vel magiſter id faciat, quod* χειρέμβολον, *id eſt*, MANUS IMMISSIONEM *appellant; ſed & ſi hoc non exſtet, tamen de recepto navicularius tenebitur.* Primo velim ſcire, quod ſit χειρέμβολον, quod hic eſt, & apud Baſilicos; deinde, quis hic ſit ordo verborum, nam de ſentenita conſtat. Χειρέμβολον, transfertur hic *manus immiſſio*. ex ſola, putem, verbi proprietate, ſed quid in re navicularia *manus immiſſio* ſit apud Latinos non magis forte liquet, quam quid χειρέμβολον apud Graecos. Alciatus *Parerg. Jur. L. I. C.* 44. χειρέμβολον dici putat *ſignum, quod magiſter in prora reſidens manu dat, cum nautis imperat, ut aliquid faciant, ſeu aliquem recipiant, vel non recipiant.* Idque Ant. Faber in *Ration.* ad *h. L.* & alii ſequuntur. Sed quum ἐμβάλλειν non ſit *ſignum praebere*, ſed *injicere*, & nulla ejus ſignificationis adferatur auctoritas, admitti non poteſt ſola fictio. Duarenus *Comm. ad h. L.* χειρέμβολον de homine exaudit, quaſi χειρέμβολος is ſit, qui manu res apprehendit; ſed nullo etiam auctore, & contra Ulpiani ſententiam, qui eo verbo non hominem, ſed miniſterium, actumve aliquem ſignificat, qui χειρεμβόλῳ abſolvatur. Cujacius *Lib. XXVII. Obſerv. C.* 31. exercitorem vel magiſtrum tunc facere χειρέμβολον exiſtimat, *cum traditam ſibi rem aut mercem ſtatim dederit in manum cuſtodis aut dietarii, quaſi avertens a ſe cuſtodiae periculum.* Ex hoc ſuperdicit: *vulgaris nauticorum vox eſt* χειρέμβολον, *ſicut meſſorum*

rum χειρόϐολον, *id eſt*, δέργμα, *teſte Moſchopulo* περὶ σχεδῶν. Sed apud Moſchopulum χειρέϐολον invenio, χειρέμϐολον fruſtra quaero, neque adeo adhuc ſcio, quid ejus rei ſit. Plane nihil quoque ad hunc locum pertinet, quod Dionyſius Gothofredus notavit, ſeu, ut verius dicam, ex Budaeo, non laudato, deſcripſit de celeuſmate, ſive ſigno & hortamento, quod remigibus, ad concitandos vel inhibendos remos, dari ſolebat. Potius ex eodem Budaeo addidiſſet, quod ille ait de celeuſmate, quod facere ſolent nautae, quum onera funibus moliuntur, quanquam nec hoc idem ſit, quod χειρέμϐολον. Kühnius ad Polluc. *L. II. C.* 4. *n.* 152. χειρέμϐολον hic eſſe putat *ſymbolum*, *quod navicularius conficit*, & *vel ipſe in manum dat ei*, *a quo merces in navem recipit*, *vel alius*, *quem huic officio praepoſuit*; ſed rurſus ſine populi ſuffragio, ex ſola ſcilicet conjectura, quam etiam vix aſſequor. Sane ex eo, quod Ulpianus graeca voce utatur, & rem, quam indicat, ita appellatam ajat, veriſſimum videtur, quod Cujacius dixit, χειρέμϐολον vulgarem nauticorum vocem fuiſſe. At quamvis vulgaris fuerit, oportet tamen me fateri, apud Graecos Auctores & Magiſtros, veteres, novos, fruſtra mihi fuiſſe quaeſitam. Nec auſim tamen ſollicitare verbum, quod κατ' ἀναλογίαν Graeci ſermonis utique eſt optimum, & ad ſignificandam operam, quae recipiendis mercibus & ſarcinis impenditur, vi ſua & ope compoſitionis in primis idoneum. Sexcenta occurrunt apud Veteres ἅπαξ λεγόμενα, quae fruſtra quis, ut ſuſpecta, rejiciat; & quam verbum χειρέμϐολον in re nautica videatur fuiſſe vulgare, tamen poteſt vel antiquitate, quae ſupereſt, cum tot aliis excidiſſe, vel meam in quaerendo effugiſſe diligentiam. Gloſſa

χει-

χειρέμβολον *facere* ſimpliciter explicat *recipere*, quod ſatis rectum eſſe videtur, nam, quamquam auctore certo deſtituamur, tamen ſententia loci omnino poſtulat, ut per χειρέμβολον intelligamus miniſterium actumve ejus, qui vectorum ſarcinas merceſve excipit, & in navi deponit. De verbo igitur utcunque non liqueat, & deliberandum ſit amplius, de re liquet & conſtitutum eſt. Hoc enim dicit Ulpianus continuo ſermone a §. 2. ad §. 4. Tenetur de recepto ipſe nauta; nautam hic accipimus, qui navim exercet, quamvis alioquin ea vox latius porrigatur, non igitur de recepto obligatur per remigem vel menſonautam, ſed per ſe, vel etiam per navis magiſtrum. aliud tamen, ſi cui ex his committi juſſerit. Sunt praeterea in navibus, qui ναυφύλακες audiunt & dietarii, hi cum cuſtodiendis navibus, & navium dietis praeſint, recte recipiunt, ita ut actio in exercitorem detur, ex ipſa ſcilicet praepoſitione, & officii natura, quae haec eſt, ut, permittente quaſi exercitore, videatur iis committi. Non ſecus igitur, ſi quis ex his receperit, competet actio, quam ſi ipſe navicularius vel magiſter receperit, id eſt, fecerit χειρέμβολον. Sed etſi magiſter non exſtet, nondum forte navi praepoſitus, tamen tenebitur navicularius, id eſt, exercitor, hunc enim proprie *navicularium* dicimus, quemadmodum ad *h. L.* prolixe obſervavit Budaeus.

Diximus de ſententia Ulpiani, nunc de verbis videamus. Et ait, *quanquam ipſe navicularius vel magiſter &c.* Illud *quanquam*, conſtans licet in omnibus Libris ſit lectio, huic loco non convenit, quid enim hoc eſſet? tenetur exercitor, ſi quis ex navium cuſtodibus aut die-

tariis receperit, *quanquam* ipſe receperit, vel, ut alii interpretantur, *quanquam* ipſe receptioni adſit, de quo quis etiam dubitet? nec commodior erit ſenſus, quaecunque tandem χειρεμβόλȣ fuerit ſignificatio. Eſt, qui negationem addit, & legit, *quanquam ipſe navicularius vel magiſter id* NON *faciat &c.* Hac ſententia; ex recepto cuſtodum vel dietariorum obligatur exercitor, quanquam ipſe non receperit; ſed id non probo ob vim majorem. Plana autem erunt omnia, ſi pro *quanquam*, ut legendum puto, legamus *tanquam*, facillima mutatione. Atque ita dicet, Edicto locum eſſe, ſi receperit, quem nauta rebus recipiendis praepoſuit, eodem modo, ac ſi ipſe recepiſſet, cum factum ſuorum hominum praeſtare oporteat: modo ne iis committatur, qui alteri negotio praeſunt, ut mox diſputat Ulpianus in §. 5. Non inconcinna eſſet & haec lectio & tranſpoſitio: *Si quis igitur ex his receperit, puto in exercitorem dandam actionem, tanquam ipſe navicularius vel magiſter id faciat: quia is, qui eos hujuſmodi officio praeponit, quod χειρέμβολον appellant, committi eis permittit.* Saepe in Pandectis hujuſmodi luxationes & trajectiones verborum apparent, & melius ita (ut Accurſii verbo utar) *deſcenderet* oratio, ſed tamen, quum & alias recte ſubſiſtat, mu tationem non urgeo.

Sequitur in *fin. h. §. 3. Sed etſi hoc non exſtet, tamen de recepto navicularius tenebitur.* Veteres Edd. fere habent: *ſed etſi hoc non exercet.* Eguinarius Baro in *Comm. ad h. L.* ait ſe Librum habere, in quo legatur, *ſed etſi hoc non eſt.* Quaecunque autem lectio placuerit, habebit ea difficultatem, nam ait, ſi χειρέμβολον non exſtet, non exerceatur, vel non ſit, tamen navicularium teneri. Quod non intelligo, ſi χειρέμβολον ſit actus

vel

vel miniſterium ejus, qui merces ſacrinaſve recipit, neque enim tunc poteſt eſſe receptio, niſi ſit χειρέμβολον. Si fingere licet, χειρέμβολον ſpeciale fuiſſe miniſterium ναυφύλακος, alteriusve e nautis, jam intelligerem, quid ſibi vellet Ulpianus. Scilicet, quamvis recipiendi miniſterium ſpecialiter demandatum non ſit ναυφύλακι, alterive e nautis, tamen Edicto locum fore, quia tunc cunctorum eſt illo officio fungi, atque adeo & exercitorem de recepto teneri, quia, quod ad hoc, eorum quoque opera uſus eſt. Sed vero, quia non liquet adhuc, χειρέμβολον fuiſſe demandatum alicui ſpecialiter miniſterium, malim id, ut ſupra dixi, generaliter exaudire de actu recipiendi, & pro *hoc*, quod nunc eſt, reſcribere *hic*, ut non ad χειρέμβολον, ſed ad magiſtrum navis referatur. Proxime dixerat, ſi quis ex cuſtodibus vel dietariis recepiſſet, perinde eſſe, atque ſi navicularius vel magiſter id feciſſet; nunc addit, ſed etſi *hic* non exſtet, nempe magiſter, de quo ſic erat locutus, tamen exercitorem teneri, ea ſententia, quam jam explicui. Ita quoque perinde eſt, quomodocunque ſequentia legas, cum alioquin τὸ *exercet*, ſi *hoc* legas, non habeat, ad quod referatur. Sed quod in Florentino ſit *exſtet*, utique ſervamus.

C A P U T XV.

Ulpianus in l. 3. §. 7. D de Adim. vel tranſ. legat. *cum Ulpiano compoſitus in* l. 10. in. fin. pr. D. de Reb. Dub. *ope interpunctionis*

NOn vidi, qui Ulpianum recte ſibi concilient in his *LL.* Si uni ſit legatum, & concurrant paribus rationibus duo, inutile eſſe legatum conſtat; nec enim dividi poteſt, quia ſic praeſtaretur contra voluntatem defuncti, qui non utrique dimidium, ſed ſolidum uni dare voluit. In haereditate tamen una ſpecies eſt, qua diviſio placuit, ex ſingulari ratione, forte & ex privilegio Imperatoris *l.* 40. & 41. *ff. de Haered. inſt.* & §. *ult. Inſt. de Vulg. ſubſtit.* nam ibi as contra mentem teſtatoris dividitur, qui utique vel inſtituto, vel ſubſtituto totum dari voluit. Sed id, ut dixi, in certa ſpecie & ex privilegio. Rurſus utrique ſolidum videtur deberi in cauſſa Legis caſtrenſis, quam Antiqui poſuerunt ad *h. l.* 10. *ff. de Reb. dub.* & de qua dixit Alciatus *L. IX. Parerg. C.* 10. puta ſi Lex praemium conſtituat, qui primum murum aſcendit, & duo ſimul aſcenderint; tunc enim ratio utilitais publicae non permittit, Legiſlatorem praeſumi, unum duntaxat in pari cauſa, vel neutrum, ſi concurrant, ad bonum publicum praemio voluiſſe excitare. Hinc de Curſoribus Silius Italicus *Libr. XVI.*

Aequa-

---- *Aequatur curſus, pariterque ruebant;*
Et forſan gemina meruiſſent praemia palma,
Pervecti ſimul ad metas - - - -

Vide & quid de hac ſpecie Chryſippus dixerit apud Plutarchum *de Repugn. Stoic.*

Sed quamvis in cauſa publica, ad excitandam virtutem id concedamus, & non difficulter etiam obtineatur argumento *l.* 10. *ff. de Jure Fiſc.* in privata tamen cauſa longe alia & ſtrictior eſt ratio. Semel & uni tantum legatum voluit teſtator, qui unus ſi ignoretur, propter ἀπορίαν inutile eſt legatum. Atque haec ipſa ratio, quae in datione, etiam in ademptione legati, tantundem efficit: ſi enim duobus Titiis recte fuerit legatum, Lucio Titio & Gajo Titio, deinde ſimpliciter adimatur Titio, neque an de Lucio, an Gajo ſenſerit teſtator conſtet, ademptio inutilis eſt; & utrique debetur. Palam quippe eſt ex poſteriori ſcriptura, uni duntaxat eſſe ademptum, qui unus cum ſciri nequeat, neutri ademptum exiſtimandum eſt.

Rationem haec habent, nec minus Juris auctoritatem. Ulpianus certe in *l.* 3. §. 7. *ff. de Adim. vel transf. leg.* ita ſcribit: *Si duobus Titiis ſeparatim legaverit, & uni ademerit, nec appareat, cui ademptum ſit, utrique legatum debetur. Quemadmodum & in dando, ſi non appareat, cui datum ſit, dicemus neutri legatum.* Ait *ſeparatim* h. e. ut propoſui, *diſtinctim*, ita ut alter ab altero diſcernatur, Lucio nempe Titio, & Gajo Titio, vel etiam conjunctim, duobus ſcilicet Titiis, cum modo ſciri poſſit, quos deſtinaverit teſtator, tunc enim nihil refert, ut mox dicam latius. Ait *utrique*, & ita recte Florentiae, non recte alii Libri, *utique*, multo minus *neutri*,

neutri, manifeſto vitio, quia uni tantum ademptum eſt; unde non poſſet non circumveniri mens teſtatoris, ſi negaretur utrique. Potius, quia incerta ademptio inutilis eſt, ambobus debebitur, ne id, de quo non conſtet, infringat id, quod certum, & jure optimo legatum eſt: quo ita locus ſit regulae *C.* 37. *X. de R. J. in VI.*

In eodem argumento idem Ulpianus occupatur *l.* 10. *pr. ff. de Reb. dub.* Recenſet ibi plures ſpecies legati, per incertitudinem inutilis, iiſque miſcet exemplum de ademptione incerta, his verbis: *Sed & ſi duobus hominibus ejuſdem nominis fuerit legatum, puta Semproniis; mox Sempronio ademptum ſit, nec appareat, cui ademptum ſit: utrum datio in utriuſque perſona infringitur, an ademptio nulla eſt, quaeri poteſt.* Ait *Semproniis*, neque diſtinguit conjunctim, an ſeparatim, neque etiam opus erat diſtinguere, cum nemo dixerit, quod ad rationem Juris, quicquam intereſſe, disjunctim, an conjunctim Semproniis legetur, dummodo, ſi conjunctim, duo duntaxat ſint, de quibus cogitaſſe potuit teſtator: alioquin ex mille Semproniis, quos deſtinaverit teſtator, non facile dignoſcas. Si igitur in conjunctione vel duo ſint tantum Sempronii, vel quid aliud accedat, ut fere accedit ſemper, unde ex tot aliis Semproniis diſcernantur, perinde eſt, atque ſi utrique ſeparatim legetur, ea, quam dixi, ratione ad *d. l.* 3. §. 7. *ff. de Adim. vel transf. leg.* Separatio enim non alia fine fit, quam ut diſtinguantur, & inde ſciatur, quos Sempronios intellexerit teſtator, & quid ad rem, utrum addito nomine, quod ſeparet, an aliunde dignoſcantur? nihil profecto.

Ait, *quaeri poteſt.* In diſputationibus Ulpiani, unde

h. L.

h. L. eſt, ſolemne eſt *quaerendi* verbum, & ita quoque in *l. 6. ff. de Cond cauſ. dat. cauſ. non ſecut.* quae ex eodem Ulpiani opere eſt. Sic ut mirer, hanc formulam, quaſi Triboniani, notatam eſſe ab Ant. Fabro in *Ration. ad d. l. 6.* cum etiam Paulus utatur in l. 38. *D. pro Soc.* & tamen a quoquam veterum Prudentum eam formulam uſurpatam negat Faber, ſed mera in Tribonianum calumnia.

Porro ait, *Et verius eſt, in his omnibus etiam legata & libertates impediri, ademptionem autem in utrumque valere.* Quod dicit *de his omnibus*, intelligendum eſt de ſpeciebus, quas propoſuit ad uſque Verſ. *Sed & ſi.* quaeque verſantur circa dationem legatorum, ad quam etiam pertinet Verſ. intermedius, *Item ſi ex pluribus ſervis ejuſdem nominis uni vel quibuſdam libertas relicta eſt.* Quod autem dicit de ademptione, referendum eſt ad exemplum legati, duobus Semproniis relicti, & uni mox incerto adempti; referri quoque poſſet ad exemplum *libertatis quibuſdam ejuſdem nominis ſervis relictae*, ſi ex Verſiculo proximo ἀπὸ κοινοῦ repetas, & *mox uni ademptae.* Sed duo, an unum ademptionis exemplum proponatur, parum refert. In eo omnis difficultas eſt, quod Ulpianus ad ſecundam propoſitae Quaeſtionis partem reſpondeat, *ademptionem in utrumque valere*, cum in neutrum valeat, atque adeo, ut ipſe ait in *d. l. 3. §. 7. ff. de Adim. vel. transf. leg.* utrique legatum in hac ſpecie debeatur. Sibi ſcilicet ita contrarius? & contrarius rationi, quae aeque nihili eſſe vult incertam ademptionem, quam incertam dationem? Non licet ita expedire, ut dicamus, in *d. l. 3. §. 7.* legendum, ut Editores quidam legunt, *neutri*; vitioſiſſima enim ea lectio eſt, ut ſupra monui: nam utrique ademptum eſſe non

 potuit,

potuit, quia non Semproniis duobus, quibus legavit, ademit, ſed *Sempronio* i. e. uni duntaxat, utrique ſi adimere voluiſſet, *Semproniis* dicturus. Neque ullum oblivionis prodert velamentum, quum datio, ut in *h. l.* 10. proponitur, facta fuerit continua oratione, & *mox* ſecuta ademptio. Petrus Faber ad *l. 66. ff. de R. J.* negationem addit, ademptionem ſcilicet in utrumque *non* valere. ſed hoc eſt nodum ſecare, non ſolvere. Plures Interpretes, ſed quos recenſere nihil attinet, diſtinguunt, *ſeparatim* legetur, ut in *d. l.* 3. §. 7. an *conjunctim*, ut in *d. l.* 10. *pr.* ſi prius, ademptionem inutilem eſſe, ſi poſterius, in utrumque valere: ut quos teſtator in legando disjunxerat, in adimendo quoque disjunxiſſe videatur, & quos legando conjunxerat, in adimendo quoque conjunxiſſe. Verba audio, & praeterea nihil. Quis dicat in *d. l.* 10. *pr.* Semproniis conjunctim legatum, & non ſeparatim? utique nihil ejus rei ibi dicitur; nec oportuit captare vocem *ſeparatim* in *d. l.* 3. §. 7. quia additur ex eo, quod fit ἐπὶ τὸ πλεῖστον, dignoſcendi gratia. Quamvis enim conjuctim, duobus hominibus ejusdem nominis, fuerit legatum, ponendum eſt, ut quaeſtioni locus ſit, duo eſſe legata, quae ſingula in utriuſque perſona ſubſiſtunt, alioquin de ademtione unius fruſtra eſſet ſermo. Et puto perperam dici, teſtatorem, quos legando conjunxit, adimendo quoque conjunxiſſe videri, cum aperte uni adimat tantum, atque adeo de voluntate ejus nos dubitare non patiantur verba teſtamenti. Sed & ſupra docui, quod ad rationem Juris, in hoc argumento nihil intereſſe, conjunctim, an disjunctim legetur, & quid, ut id verum ſit, utraque locutio hic ſignificet. Nihil igitur hactenus extricamus. Quidam Codices hic habent, *ademp-*

ademptione autem in utrumque valere, quam ſcripturam, poſthabita Florentina, ſequitur Hugo Donellus *Comment. Jur. Civ. Lib. VIII.* in *h. L.* Hoc ſenſu: legata, per ejuſmodi ademptionem, in utrumque Sempronium valere, non ſcilicet ademptionem valere, ſed legata per eam ademptionem, hoc eſt, ut opinor, non obſtante ea ademptione, nihilominus deberi; quod ex quovis potius elicias, quam ex ſimplici *ademptione.* Ut taceam, legata utique non ademptione, & quia adempta ſunt, valere, ſed datione, & quia recte data, non recte adempta ſunt.

Quare cum haec omnia probare non poſſim, alia aggrediendum eſt via. Ego putarem, hunc locum ita eſſe interpungendum, vel intelligendum, atque ſi ita interpunctus eſſet: *ademptionem autem in utrumque, valere.* Hac ſententia: ſi, ut proponitur, duobus Semproniis recte ſit legatum, tunc demum utilem eſſe ademptionem, ſi in utrumque Sempronium ſit concepta, non ſi in unum, tunc enim non valere jubet ratio, & auctoritas *d. l.* 3. §. 7. *ff. de Adim. vel transf. leg.* Quaerebatur in *h. l.* 10. *pr.* an ademptio, uni facta, valeret? & reſpondet Ulpianus, ademptionem in utrumque, duntaxat valere. Vocula *duntaxat* ſaepe in Pandectis non expreſſa, intellectu ſupplenda eſt, ut in *h. L.* & ita ſimiliter, ne de aliis nunc dicam, ipſe ille Ulpianus in *l.* 7. §. 1. *ff. de Bonor. poſſeſſ.*

C A P U T XVI.

Ad l. §. 3. D. de Bonis damnat.

QUuamvis olim obtinuerit, capitali judicio damnatorum bona, & cuncta quidem, publicari, ex humanitate tamen placuit, partem damnatorum liberis concedere, quo de Pauli fuit Liber ſingularis *de portionibus, quae liberis damnatorum conceduntur*, ut habet inſcriptio *h. l.* 7. quod deinceps mutatum varie, mitigata ſcilicet damnandi ſeveritate; dimidiam quidem bonorum partem conceſſerunt Theodoſ. & Valent. in *l.* 10. *C. de Bon. proſcript.* univerſa autem Juſtinianus *Novell.* 134. *C. ult.* benignius, atque olim D. Hadrianus, qui duodecimam duntaxat conceſſerat, ea Conſtitutione, quam memorat Ælius Spartianus in *ejus vita*, *C.* 18. ſed prolixius publicationis hiſtoriam, circa liberos, enarravit Cujacius *Obſervat. L. VI. C.* 23. De Hadriano, illo Libro ſingulari Paulus dixit in *l.* 7. §. 3. *ff. de Bon. damnat. Si plures filios damnatus habeat, feruntur exempla, per quae pluribus liberis omnia bona damnati conceſſa ſunt: Sed & Divus Hadrianus in hac ſententia reſcripſit :* FAVORABILEM APUD ME CAUSAM LIBERORUM ALBINI FILIORUM NUMERUS FACIT: CUM AMPLIARI IMPERIUM HOMINUM ADJECTIONE POTIUS, QUAM PECUNIARUM COPIA MALIM. IDEOQUE ILLIS PATERNA SUA CONCEDI VOLO, QUAE MANIFESTABUNT TOT POSSESSORES, ETIAMSI ACCEPERINT UNIVERSA. Scilicet in criminibus Parentum puniendis quandoque liberorum multitudinis habetur ratio, quemadmodum eſt in hac cauſa, Hadriani Re-

Reſcripto complexa, & alia, quam Marcianus retulit in *l.* 57. §. 1. *ff. de R. N.* Neque tamen propterea, quod de pluribus liberis damnatorum hic dicitur, nullo populi ſuffragio recte adſcribas. Lege Papiae, ut adſcripſit Lipſius in *Excurſ. ad Tacit L. III. Annal. C* 25. Neque etiam propterea probes, quod Cujacius ad *l.* 2. *ff. de Excuſat.* & Lipſius *eo loco*, & deinde alii minorum Gentium, ut regulam proponunt ex *h.* §. 3. praerogativam nempe liberorum ordinariam eſſe, ut, ſi multi fuerint, habeant univerſum damnatorum patrimonium, caeteroquin, ſi pauci fuerint, habituri duntaxat partem. Perſonale enim duntaxat eſt, cujus meminit *d.* §. 3. Divi Hadriani privilegium: quod & verba Reſcripti, & evidentiſſime Paulus in *princ. d.* §. 3. ſignificat, cum ait, *exempla feruntur &c.* non ergo ad alia protrahendum eſt *l.* 1. §. 2. *ff. de Conſt. Princ.* ideoque, quod perſonas non egrediatur id Reſcriptum, forſan Graecis praetermiſſum fuit *Lib. LX.* Βασιλικ. *Tit.* 52. quamvis aliis ejuſdem Tituli contra *Novell.* 134. repetitis. Id tamen, & alia, quae in Pandectis exſtant, liberalitatis Imperatoriae erga liberos argumenta, exemplum praebent Principibus futurae, ſi impetretur, benevolentiae: ut enim in cauſa filiorum Albini Hadrianum movit, ſic bonos Principes in quavis cauſa movere poteſt elegans Hadriani ratio, ſatius videlicet eſſe, *imperium hominum adjectione ampliari, quam pecuniarum copia.* Alioquin ut pars duntaxat liberis cederet, fuit ordinarium, & quidem illo Hadriani aevo, ut dixi, duodecima. Quamvis autem in *Novellis* id mutatum ſit, & cuncta paterna liberis conceſſa, ratio tamen fuit, cur exciperetur Majeſtatis cauſa, ſed nulla ratio, cur jure Pontificum, inſigni truculentia, ei

aequata fuerit diſpar haereſis cauſa *C.* 10. §. 1. *X. de Haeretic.*

Caeterum me, &, puto, alios ſuſpendit lectio *in fin. d.* §. 3. ubi Hadrianus inquit: *quae manifeſtabunt tot poſſeſſores, etiamſi acceperint univerſa.* Neſcio, an *manifeſtare* vox ſit audita unquam Latinis auribus, eo, quo hic accipitur, ſenſu: quanquam, quo ſenſu accipiatur, dicere etiam ſit in difficili. *Manifeſtare* pro *manifeſtum facere* apud Auctores noſtres ſaepius, apud exteros parcius uſurpatur, ſed vix eſt, ut ea ſignificatio huic loco conveniat. Conſtans tamen hic eſt lectio omnium Librorum. Cum juvenis Pandectas legerem, ſine ullo literarum detrimento, ſed ſola tranſpoſitione, ita emendabam, QUAENAM INFESTABUNT *tot poſſeſſores; etiamſi acceperint univerſa?* metus fere, ne damnatione Parentum irritati liberi, bonis quoque adjuti, ſecius quid adverſus Rempublicam moliantur, publicationem induxit, quemadmodum & in Majeſtatis crimine id palam eſt ex *l.* 5. §. 1. *C. ad L. Jul. Majeſt.* diviſis autem in tot poſſeſſores facultatibus, tantopere inde metuendum non eſt, *quaenam* enim *infeſtabunt* tot poſſeſſores, etiamſi acceperint univerſa: At vero nunc illa Pauli loquutio nec ſatis apta mihi videtur, nec commodum proxima excipere ob defectum copulae. Si quid igitur mutandum eſſet, mallem, *quae* MANIFESTE DABUNT *tot poſſeſſores, etiamſi acceperit nniverſa.* ut ita duae haec voces coaluerint in *manifeſtabunt*, facili ſcripturae vitio. Licet enim omnia paterna liberis concedantur, certum tamen eſt, ea dare tot poſſeſſores, quot ſunt liberi, neque adeo, diviſo patrimonio, tantum ab his metum eſſe, quam ab uno, ſi ſolus cuncta ferat. Forte & *manifeſtandi* vocabulum ita recte intel-

intellexeris, atque ſi ſcriptum eſſet, quae *manifeſte facient tot poſſeſſores*, alioquin, ſenſu vulgari, eſſet, quae *manifeſtos facient tot poſſeſſores*, quod utique ſenſum non habet. Niſi obſtaret Librorum auctoritas, in emendationem eſſem proclivior, & tamen adhuc ſum.

C A P U T XVII.

L. 4. ff. de Teſtam. tut. *non pugnare cum* l. 4. C. Eod. *ſervata utriuſque lectione vulgata.*

MAtrem non niſi inſtitutis liberis tutorem dare, atque hoc, non niſi praevia inquiſitione, Modeſtinus ſcripſit in *l. 4. ff. de Teſtam. tut.* & addit rationem, *quaſi in rem potius, quam in perſonam dare videatur.* Igitur, ſi liberos inſtituit mater, *decreto Praetoris vel Proconſulis ex inquiſitione tutor confirmabitur l. 2. pr. D. de Confirm. tut. vel curat.* Sed quid ſi non inſtituerit? utique tunc non eſſe confirmandum, videbatur liquidum, & uno ore ſic pronunciant Interpretes. Sed audiamus Imperatorem in *l. 4. C. de Teſtam. tut. Mater*, inquit, *teſtamento filiis tutores dare non poteſt, niſi eos haeredes inſtituerit. Quando autem eos haeredes non inſtituerit, ſolet ex voluntate defunctae datus tutor a Praeſidibus confirmari. Nullo vero ex his interveniente, ſi res pupillares, qui dati ſunt, adminiſtraverint, pro tutelae actione tenentur.* Quod ait, tutorem ſolere confirmari, licet mater filios non ſcripſerit haeredes, adeo videtur adverſarier *d. l. 4. ff. Eod.* ut Gloſſa non dubitaverit affirmare, abrogatam eſſe illam *l. 4. ff.* per hanc

hinc *l.* 4. *C. de Teſtam. tut.* quod omnino probabile non eſt, etiam ideo, quod *l.* 4. *C.* ſit Alexandri, *l.* 4. *ff.* Modeſtini. Alias Veterum hullucinationes omitto, cum referre non ſit tanti. Cujacius *Notis prioribus ad Tit. Inſt. de Tutel.* & *ad L. XIX. Quaeſt. Papiniani*, in *l.* 69. §. 2 *ff. de Leg. II.* tollit negationem ex *d. l.* 4. *C.* & legit, *quando autem eos haeredes inſtituerit, ſolet ex voluntate defunctae datus tutor a Praeſidibus confirmari.* & ita eſt in MS. Ruſſardi, caeteroquin omnes, quos conſului, Editores conſtanter exhibent, *non inſtituerit.* Poſtquam vero Cujacio placuit auferre negationem, non miror, reliquos poſt eum Interpretes tantae auctoritati aſſurgere. Sic Alexander Chaſſanaeus, *Commentario ad Reſcripta Alexandri Severi*, in *h. L.* ſic & alii beatioris famae catervatim.

Ego, ſi legeretur, ut Cujacius legit, forte non mutarem, nunc, quia contra eſt, non muto. Ait *d. l.* 4. *ff.* & *l.* 4. §. 4. *ff. Qui pet. tutor.* tutores a matre datos filiis, licet haeredibus inſtitutis, cum inquiſitione eſſe confirmandos; quod non negat Alexander in *d. l.* 4. *C.* imo ſatis ait in *princ.* matrem recte tutorem dare, ſed inſtitutis liberis, & de confirmatione, poſt habitam inquiſitionem, idem ipſe reſcribit in *l.* 1. *C. de Confirm. tut.* Nec turbat, quod ſubjicit in *d. l.* 4. *C.* ſolere nempe Praeſides tutorem a matre filio, etiam non inſtituto, datum confirmare, nam aperte dicit, ita *ſolere* praeſides, non autem ita *debere.* Alioquin, ſi inſtituat mater, ſi praeceſſerit inquiſitio, & tutor ſit idoneus, jam non ſolet, ſed debet Magiſtratus confirmare, de Jure enim, non de more loquuntur *d. l.* 4. *D.* & *d. l.* 2. *D. de Confirm. tut.* Semper, cum mater tutorem dat, adhibenda eſt praevia inquiſitio, quia de tu-

toribus

toribus judicare & aeſtimare *virilis animi eſt*, inquit *d. l.* 4. §. 4. *ff. Qui pet. tut.* additque propterea, matris judicium ad eligendos tutores non ſufficere, ſed inquiſitionem faciendam, *etiamſi maxime in bona propria liberis ſuis teſtamento tutores dederit.* Sin vero non dederit in bona propria, non ait, neque ulla Lex ait, prohiberi Praetores Praeſidesve eos confirmare, quos mater elegit, ſed ut tunc poſſunt & ſolent, ita debent confirmare, ſi inſtitutio accedat, & tutores frugi ſint. Gloſſa ad verbum *ſolet*, quod eſt in *d. l.* 4. *C.* recte videtur admonuiſſe, *non dicere, quod ſit neceſſe, ſed ſolere, ſi expediat pupillo*, recte etiam eo adducta *l.* 28. §. *ult. ff. de Teſtam. tut.* at minus recte ſupponit, quod in praecedentibus dixerat, id, utpote novi Juris, Pandectarum temporibus non convenire; & minus quoque recte, illud *ſolet* de ſola tutoris aptitudine exaudit, in quam, omiſſa inſtitutione, diligentior fieret inquiſitio, quaeque, ut perperam ait, non fieret, ſi accedat inſtitutio.

Plus dicam; ſi, quod illi volunt, dempta negatione legamus, Praeſides *ſolere* confirmare, quos mater liberis *inſtitutis* tutores dedit, mox erit, qui inde efficiet, confirmationem utique, inſtitutis liberis, non eſſe neceſſariam, ut tamen eſt, per ea quae diſputavimus, tutor modo ſit idoneus. Sin aliter exiſtimes, illud *ſolet* cum Gloſſa duntaxat eſſet referendum ad aptitudinem tutoris, ut ſcilicet is confirmetur, ſi fuerit aptus, ut ſolent plerique tutelis agendis ſufficere: Sed vero, quum de perſona tutoris non ſit ſermo, potius id retulerim ad caſum, qui praeceſſit, *ſolere* vindelicet Praeſides confirmare, quando mater filios heredes *non* ſcripſit, ſuppoſita ſic tutoris aptitudine, quemadmo-

 dum

dum & hanc ſupponimus, ubi confirmationem dicimus eſſe neceſſariam. Igitur, ſi me audias, hoc dixit Imperator: quamvis mater filios non inſtituerit, tamen, quia mater eſt, & liberis creditur ex pietate recte proſpexiſſe, ſolent Praeſides datos tutorem confirmare, & quidni? cur removerent, qui rebus agendis apti ſunt? an quia mater dedit? an ſi ex officio prudentis matronae; non eſt ratio. Recte igitur atque ordine faciunt, ſi, caeteris paribus, judicium matris ſequantur, & honori tutorum conſulant, aliis non ſubſtitutis; atque hoc eſt, quod ait, Praeſides facere *ſolere*. Caeterum & alias matris judicium in tutelis valere, nec uſquequaque negligi, argumento eſt, quod tutor eſſe non poſſit, quem mater eſſe prohibuerit *l.* 21. §. 2. *ff. de Tut. & curat. dat. ab his qui jus dand. hab. l. un. C. Si contra matris voluntatem tutor datus ſit.* Inſtitutionem vincere cenſetur στοργὴ naturalis, & quamvis filii non inſtituti, filii tamen ſunt.

CAPUT XVIII.

Explicata & emendata l. 8. D. de Auro arg. leg.

EST, quam eſſe videtur, diffilior *l.* 8. *D. de Aur. arg. leg.* Verba haec ſunt: *Plautius: mulier ita legavit*, QUISQUIS MIHI HAERES ERIT, TITIAE VESTEM MEAM, MUNDUM, ORNAMENTAQUE MULIEBRIA DAMNAS ESTO DARE. *Caſſius ait, ſi non appareret, quid ſenſiſſet, omnem veſtem ſecundum verba teſtamenti legatam videri. Paulus: idem Javolenus ſcribit, quia veriſimile eſt, inquit, teſtatricem tantum*

tum ornamentorum univerſitati derogaſſe, quibus ſignificationem MULIEBRIUM *accommodaſſet. Accedere eo, quod illa demonſtratio*, MULIEBRIA, *neque veſti, neque mundo applicari, ſalva ratione recti ſermonis poteſt.* Recte legitur; Plautius, *mulier ita legavit*, non recte aliquot antiquae Edd. *Plautius mulieri ita legavit.* Eſt enim haec Lex Pauli ex *Libro IX. ad Plautium*, & in eos Libros Paulus ex Plautio retulit veterum auctorum, cum ejuſdem, tum diverſae Sectae opiniones, & ſuum fere de his judicium. Proponit ſpeciem, auctoritates JCtorum, & ubi diſcrepant, rationes in utramque partem, & qua tandem ipſe ſententia utatur. Argumento ſunt omnes Leges ex Libris Pauli ad Plautium, & vel maxime *l.* 49. *ff. ad L. Falcid.* Ejuſmodi Libros, ſed diſpari ingenio, ex longis ajentium & negantium ordinibus, ad nauſeam ſcripſerunt JCti ſequioris aevi, ex quo ſcilicet, ut inquit ille, caeperunt imitari *aves*, vel, ut alius, *ovillos.* ſed mittamus haec.

Refert autem Plautius, & ex eo Paulus in *h. l.* 8. Caſſium exiſtimaſſe, ſi mulier ita legaſſet, *veſtem meam, mundum, ornamentaque muliebria haeres damnas eſto dare*, omnem veſtem deberi, nec tantum muliebrem. Deinde id probat ex Javoleno, & addit rationes duas, vel utraſque Javoleni, vel primam certe, alteram Pauli. Videamus. Ait mulier, *veſtem* MEAM &c. Et quidem *ſui* appellatione, ſi vim & proprietatem verbi ſpectes, illud omne continetur, quod in cujus eſt dominio *l.* 49. §. 1. *ff. de R. V.* etiam in teſtamentis *l.* 71 72. & 73. *ff. de Legat. III.* inque hoc ipſo argumento de auro argento legato *l.* 27. §. 2. *l.* 34. *pr. ff. h. Tit.* Sed tamen illud cum hoc temperamento accipiendum eſt, ut, ſi agatur de rebus, ex quibus teſtator quaſdam duntaxat

in uſu ſuo habuerit, habereve commodum potuerit, illae intelligantur ſolae, non etiam caeterae, quamvis in dominio ſint aeque: caeterae enim in communi ſermone, ex quo interpretationem recipere ultimas voluntates diſputat Marcellus in *l. 69. ff. de Legat. III. ſuorum* appellatione comprehendi non ſolent, ſed eximuntur ob uſum teſtatoris, reſtricta ſic ſignificatione vocis, quae alioquin generalis eſt.

Exemplum ejus rei eſt in *l.* 73. §. 4. *ff. de Legat. III:* &, quae ejuſdem Pauli eſt, *l.* 32. §. 4. *ff. h. T.* Sed ne abeamus a ſpecie veſtis legatae, non puto quemquam virorum eſſe aut mulierum, qui diverſi ſexus veſtimenta habens, & *ſuas* veſtes legans, etiam eas ſignificare voluerit, quae diverſo ſexui parata ſunt, niſi aut veſtimenta ſint communia, & uſus promiſcui, ut illa, de quibus Ulpianus in *l.* 23. §. 2. *ff. h. T.* & calcei, de quibus Varro *de L. L. L. VIII. p. m.* 109. vel de foeminis agatur, quae utuntur veſtimentis virilibus, & contra quas eſt *C. 6. Diſtinct. XXX.* vel de viris, qui uti ſolerent veſtimentis muliebribus, quemadmodum ille Senator, quem ſe noviſſe ait Quintus Mucius in *l.* 33. *ff. h. T.* & de quibus conqueritur Tiberius apud Tacitum *L. III. Annal. C.* 53. Illi, ſi veſtimenta *ſua* legarent, etiam ea deberentur, quibus ipſi abutebantur, ſive muliebria ſint, ſive virilia; de his enim ſenſiſſe viderentur ex uſu ſuo: nam, ut dixi, ex ſolo uſu ea de re conſtituendum erit. Atque id eſt, quod Pomponium indicaſſe opinor in prima parte *d. l.* 33. *ff. h. T.* ſed de tota L. nam digna res eſt, dicam *Cap. proximo.*

Caeterum ſi teſtator veſtibus, ſexui ſuo propriis, utatur duntaxat, & leget *veſtem ſuam*, nemo, ſi mas

ſit,

ſit, ex cummuni & loquentis uſu, veſtem etiam mulibrem deberi dixerit, vel, ſi foemina, veſtem virilem. Praeter ae, quae diximus, aperte id ſignificat Ulpianus in *l.* 25. §. 6. *ff. h. T. Si quis*, inquit, *addiderit* VESTEM SUAM, *apparet de ea eum ſenſiſſe, quam ipſe in uſus ſuos habuit.* Quare ſi mulier haec proferat, intelligemus veſtem muliebrem, vel quae promiſcui uſus ſit, non ſane virilem, neque adeo *omnem veſtem*, ut tamen in *h. l.* 8. Caſſium, & ejuſdem Sectae auctorem Javolenum, itemque Paulum uno ore videas adfirmare. Quid ergo? Non eſt, inquit Charondas *Not. Marg.* diſputatio, an mulier legaverit omnem veſtem, ſed an omnem, ad ſuos uſus pertinentem. Stulti, qui dubitarent, & magno ingenio reſponderent de jure aperto; quin conſtat, indiſtincte quaeri, an *omnis veſtis* debeatur. Notat idem Charondas, eſſe, qui deleant voculam *meam*, ut ſimpliciter de veſte dixerit teſtatrix, & delet Cujacius *L. X. Obſervat.* C. 17. irrepſiſſe ratus ex *l.* 7. Cujacium, ut fit, alii ſequuntur. Sed ante Cujacium ita jam ediderat Haloander, ediderat & Jacobus Vintimillius Pariſiis 1548. Vereor autem, ne id aſſenſum mereri poſſit, non tantum quod obſtet lectio Florentina, ſed quod ne tunc quidem ſententia ejus loci videatur conſtare; ſi quis enim ita legaverit: *veſtem; mundum; ornamenta muliebria do, lego*, omnia quidem illa debebuntur, ſed duntaxat *muliebria*, cum ſatis ſit certiſſimum, illam adjectionem ex uſu loquentium ad omnia, quae praecedunt, pertinere, iiſque recte applicari. Negaret id equidem Pauli, vel potius Javoleni ratio in fine *h. L.* cum ait, id fieri non poſſe *ſalva ratione recti ſermonis*; at non animadverto, qui recte negari poſſit, ſi legas, quemadmodum Ha-

loander & Virtimillius exhibuerunt, & Cujacius legendum cenſet. Etenim ſcire velim, cur, ſi conjunctim dicas, *veſtem*, *mundum*, *ornamenta muliebria*, illud *muliebria* ſalva ratione recti ſermonis neque veſti; neque mundo applicari poſſit. An Javolenum moviſſet, quod *muliebria* dicantur numero plurium, & genere neutro, *veſtis* autem & *mundus* numero unius, atque alterum genere virili, alterum foeminino, utque ita putaſſet Grammaticam obſtare, ut ſunt, qui hic putant, tenebriones. Sed vero, ſi ita ſenſerit Jovolenus, non modo crediderim, eum fuiſſe *dubiae ſanitatis*, ut Plinius ſcripſit in *Epiſtolis*, ſed plane deploratae. Neque enim reor quemquam fore, qui dicat, illud, verbi cauſa, Terentianum,

Locus, *tempus conſtitutum eſt*,

ita eſſe accipiendum, atque ſi *tempus* tantum conſtitutum eſſet, *locus* non etiam, quia ſcilicet illud *conſtitutum* ſalva ratione Latini ſermonis *loco* applicari non poſſet. Nec quiſquam negabit, recte Tacitum dixiſſe, *Parentes*, *liberos*, *fratres vilia habere*. ſexcenta ejuſmodi ſunt apud Auctores exteros. Apud JCtos nemo in his aliam literaturam vel reconditum loquendi genus quaerat, nam, cum Ulpianus ait in extrema *l.* 1 *ff. de Cadaver. punit. Oſſa & cineres collecta ſepulturae tradi*, cedo, qui negaturus eſt, etiam cineres colligi poſſe. Et ita quoque Auctores noſtri teſtamenta interpretantur, quin vel ita interpretatur ipſe ille Javolenus, ne eum aliter ſapuiſſe exiſtimes: ſic enim ſcribit in *l.* 100. §. 2. *ff. de Legat. III.* Uxori meae vestem, mundum muliebrem, ornamenta omnia, aurum, argentum, quod ejus causa factum paratum-

que

QUE ESSET, OMNE DO, LEGO *Trebatius haec verba*, QUOD EJUS CAUSA FACTUM PARATUMQUE ESSET; *ad aurum & argentum duntaxat referri putat*; *Poculus ad omnia*; *quod & verum eſt* Ecce qui Javolenus verba, *quod ejus cauſa factum paratumque eſſet*, per figuram, quam Grammatici ζεῦγμα vocant, ad omnia, quae uxori vir legaverat, referenda putet, ſequutus etiam in eo Proculum, hominem Sectae alioquin ſibi contrariae, & damnata ſententia Trebatii, JCti Scholae ſuae. Nec deerat in ea ſcriptura teſtamenti, quod Trebatium moveret, cum disjuncta videretur oratio, dixit enim, *quod ejus cauſa*, non, *quae ejus cauſa facta parataque eſſent*; & tamen hoc apud Javolenum obtinuit.

Pertinent haec eo, ut ſciamus, abſit, adſit illud *meam*, Juriſprudentiam Plautii, Caſſii, Javoleni, Pauli non conſtare. Igitur ne Rogerio, ne Bartolo, ne aliis, qui hic late nugantur, latius reſpondeam, omnino mihi ſuſpecta eſt ejus loci ſcriptura, quam adeoque mutata interpunctione, & una litera, ſic reſtituo: *Quiſquis mihi haeres erit*, *Titiae* VESTEM, MEUM *mundum*, *ornamentaque muliebria damnas eſto dare.* Et tunc putem ex illis teſtamenti verbis verum eſſe, quod JCti hic definiunt, ſcilicet *omnem veſtem* deberi, nam veſtem qui legat ſimpliciter, tam virilem, quam muliebrem legat, cum utraque *veſtis* appellatione contineatur *l.* 127. *ff. de V. S.* Quare id legatum complectitur omnia veſtimenta *l.* 6. *ff. de Leg. II.* Paulus *L. III. Sentent. C. VI.* §. 84. veſtis enim & veſtimenta non differunt, veſtis & veſtimentum differunt, ut recte notavit Feſtus in *veſtis.* Nec aliter JCti in *l.* 1. *pr. l.* 23. & *l.* 33. *ff. h. T.* Veſtis generaliter dicitur, & eſt veſtimentorum

torum tota univerſitas vel ſyntheſis, veſtimentum eſt pars aliqua ex ea univerſitate vel ſyntheſi, ut pallium, tunica, penula, & differt, ut ſpecies a genere. Ubi igitur *veſtis* legatur, idque enunciatur ſimpliciter, debebitur omnis veſtis, ſive vir ſit, ſive mulier, qui enunciet. Sic autem eſt in verbis teſtamenti apud Paulum, ſi ex noſtra conjectura reſtituas, generaliter quippe veſtem legat mulier, neque addit quicquam, ex quo id reſtringas: imo ex eo, quod addit, apparet, indefinitum eſſe veſtis legatum, ait enim *veſtem*, *meum mundum*, *ornamentaque muliebria*, diſtincta ſic veſte a *ſuo* mundo, ornamentiſque *muliebribus*. quae adjectiones in hac ſpecie non poſſunt non eſſe alienae ac remotae a veſtis legato.

Atque hoc eſt, quod ajunt additae rationes, veriſimile nempe eſſe, teſtatricem, ſecundum illa verba teſtamenti, tantum ornamentorum univerſitati derogaſſe, quibus ſignificationem *muliebrium* accommodaſſet, nec pati rationem recti ſermonis, ut illa poſtrema adjectio vel *veſti* vel *mundo* applicari poſſit. Non *mundo*, quia id verbum habet, unde ſciri poſſit, quis mundus intelligatur: nam τὸ *meum*, a muliere prolatum, *muliebre* ſignificat. Non *veſti*, quia non eſt hic conjunctio locutiove cumulata, ex qua illud *muliebria*, ad omnia, quae praecedunt, referri oporteret, id enim obtinet duntaxat in ſermone conjungente, non in eo, qui diviſus, ac plane diſtinctus eſt. Et ſane cum emphaſi diſtincta eſt haec oratio, *veſtem*, *meum mundum*, *ornamentaque muliebria do*, *lego*; ſequentia enim a primo legato diſtinxit additis, ut loquuntur, epithetis. Omiſit *meum* in legato veſtis, addidit legato mundi, & quamobrem, niſi ut ſignificaret, ſe veſtem legatam eo
ſenſu

ſenſu nolle. Etiam *muliebria* reliquis abſtraxit, & ſolis ornamentis accommodavit, cum τὸ *meum* intercedat, atque ita in cauſa ſit, quominus illa demonſtratio neque veſti, neque mundo applicari recte poſſit. Quocirca veſtis legatum per ſe ſubſiſtit, & conſtituit ſententiam, cui nihil deeſt, eſtque adeo veſtis legatum generale; neque ad id pertinent reliqua epitheta, quae reſtringunt, quandoquidem unum qui negat, alterum tacendo conceſſit, ut recte dixit D. Gregorius in *C. 5. X. de Praeſumpt.*

CAPUT XIX.

Qui intelligi & defendi poſſit ſcriptura l. 33. ff. de Auro, argent. leg.

Contra eas veſtes, quibus promiſcue viri & foeminae induuntur, prolixae ſunt Veterum querelae & indignationes; aliquas diximus *Capita proximo*, & taedet plures referre, quamvis ſint ad manum, *nihil hoc*, ut ille dicebat, *ad Edictum Praetoris.* Ille autem veſtium promiſcuus quandoque uſus JCtis diſputandi cauſam praebuit, ecqua veſtis deberetur, ſi, qui alterius quoque ſexus veſte utitur, veſtem leget, & *virilem* vel *muliebrem* addat. Pomponius eam ſpeciem tractavit *Libr. IV.* ad Quintum Mucium in *l. 33. h. Tit. Inter veſtem*, inquit, *virilem & veſtimenta virilia nihil intereſt, ſed difficultatem facit mens legantis, ſi & ipſe ſolitus fuerit uti quadam veſte, quae etiam mulieribus conveniens eſt. Itaque ante omnia dicendum eſt, eam legatam eſſe, de qua ſenſerit teſtator, non quae revera*

ra aut muliebris aut virilis ſit: nam & Quintus Titius ait, ſcire ſe quendam Senatorem, muliebribus coenatoriis uti ſolitum; qui, ſi legaret muliebrem veſtem, non videretur de ea ſenſiſſe, qua ipſe quaſi virili utebatur. Puto ſic recte legi in Libro Tuſco, nec eſſe, quod mutemus, niſi *Quintum Titium* in *Quintum Mucium*, vitio ſcripturae manifeſto. Neque tamen erat, cur id, quaſi ex ſua penu, obſervaret Menagius *Amoenit. Jur. Civ. C.XXXI.* cum ante Menagium jam obſervarint Balduinus in *Juriſprudentia Muciana*, Connanus, & alii. Sed vellem, ne quiſquam obſervaſſet, ut a ſe emendatum, quia Editiones antiquae, & ante Florentinam fere omnes, habent *Quintus Mucius*, quod ſuffecerat indicaſſe. Ita ſane Pariſienſis Stephani 1527. & Blaublommii 1532. & Lugdunenſis apud Sennetonios 1550. & Hugonis a Porta 1551. turpe eſt, inconſultis Libris antiquis, de emendationibus pronunciare. Recte autem Florentiae, *coenatoriis*, & ita ubique reperi, niſi quod Blaublommius ediderit *ſenatoriis*, & ejuſmodi Libro quoque uſus videtur Vivianus, cum ait, Senatorem illum uti ſolitum veſtibus, *quibus uxor ſua utebatur, quae erat quaſi Senatrix.* Omnino perperam, *ſenatoria* enim quid erunt? *veſtes ſenatoriae*? & ſi veſtes, quis ferat has muliebres indui Senatorem? eane fuerunt Reipublicae liberae tempora, ut, quibus uxor Sanatoris procedebat veſtibus, his etiam Senator proceſſerit, & in Senatu dixerit ſentententiam? Caligulam fero, ſocco muliebri prodeuntem publice, ſed Senatorem, qui temporibus Mucii ſenatoriis muliebribus uteretur, non fero, nec tulit liberae Reipublicae ſevera ratio. Per me licet tunc uſus fuerit muliebribus *coenatoriis*, domi ſcilicet, & ad coenam accinctus, vel potius diſcinctus. Sed vero cum

alii

alii de *coenatoriis* abunde dixerint, ego poſſum tacere.

Succedat res ipſa. Et quidem Pomponius ex Juriſprudentia ſive ſua, ſive Muciana, nihil intereſſe ait, veſtis, an veſtimenta legentur, ſed ſi quis teſtator veſte fuerit uſus, quae etiam mulieribus conveniat difficultatem eſſe, at in ſola mente legantis, hanc enim ſequendam, ut quae utramque in teſtamento facit paginam. Igitur, neglecta etiam verborum proprietate, ea veſtis debebitur, de qua ſenſit teſtator, *non quae revera aut muliebris aut virilis ſit*. Exemplum eſto in Senatore, quem novit Q. Mucius, & utebatur *muliebribus coenatoriis*; is, ſi leget veſtem muliebrem, quaeſtionis eſt, an *muliebria coenatoria* debeantur? & negatur deberi, quia de his non videretur ſenſiſſe, utpote quibus ipſe utebatur quaſi virilibus. Solus teſtatoris uſus, vel abuſus, rem definit, mentem quippe ejus aeque colligas, & diſcas ex abuſu, quam ex uſu. Habuit *coenatoria muliebria* pro virilibus, hoc eſt, in uſum duntaxat ſuum, neque adeo continebantur ſub veſte muliebri, quamvis revera muliebria ſint. Optime haec ſibi conſtant ſecundum ea, quae *Capite proximo* diximus, & quae hic praemiſit Pomponius. Movet tamen contra haec difficiles, fere dixerim, nugas Franciſcus Hotomanus *Lib. III. Obſerv. Cap.* 13. in partes adverſas etiam vocata, quod caput rei eſt, *l.* 110. §. 1. *ff. de V. O.* Et cum haec ſit ejuſdem Pomponii, ex eodem *Libro IV.* ad Q. Mucium, ne Pomponius Pomponio videatur contrarius, imperitiam ſcribae accuſat in *h. l.* 33. pro his. *ſi legaret* MULIEBREM *veſtem*, reſtituens, *ſi legaret* VIRILEM *veſtem*, contra mentem Pomponii & totius Juriſprudentiae. Plane enim ſic otioſa eſſet

Pomponii de conjectura voluntatis diſputatio: & quis dixerit, ſi teſtator virilem veſtem leget, de ea non ſenſiſſe, qua ut virili utebatur? unus Hotomanus. Sed videor jam ſatis eo argumento defunctus, ni occurrendum eſſet *d. l.* 110. §. 1. *ff. de V. O.* ſic autem ibi Pomponius: *Si ſtipulatus fuero de te*, VESTEM TUAM, QUAECUNQUE MULIEARIS EST, DARE SPONDS? *magis ad mentem ſtipulantis, quam ad mentem promittentis id referri debet: ut quid in re ſit, aeſtimari debeat, non quid ſenſerit promiſſor. Itaque ſi ſolitus fuerat promiſſor muliebri quadam veſte uti, nihilominus debetur.* Stipulatur quis veſtem muliebrem, & *quamcunque* muliebrem; quaeritur, an promiſſor, uſus veſte muliebri, hanc quoque debeat? & debere recte dixit Pomponius, ſtipulatus eſt enim *quamcunque* muliebrem, & muliebris eſt, quae matrisfamilias cauſa vulgo comparatur, quave haec vulgo induitur; nec potuit ſtipulator non ad eam reſpexiſſe, cum cenſeatur rem putaſſe ex uſu & ſermone vulgari. Non eſt ipſius inquirere in uſum abuſumve promiſſoris, adque ea attendere, quae vir non facit ſine vituperatione *l.* 23. §. 2. *ff. h. T.* ſin autem faciat, ſcire debuit, partium ſuarum eſſe, de eo excipere, & ſtipulationis verba reſtringere: alioquin ſimpliciter promittens, ſimpliciter tenebitur. Aliud eſt in teſtamentis, ubi ſuprema lex eſt ſola defuncti voluntas, & ubi voluntatem etiam ex abuſu licet diſcere. Accurſius id jam monuit, & Duarenus, Connanus, Donellus, alii, tam prolixe id egerunt, ut his, vel reliquis Hotomani minutiis verbum non amplius addam.

CA-

CAPUT XX.

De Procuratore Caeſaris, explicata l. 3. pr. ff. de Offic. Proc. Caeſar. vel Ration.

QUi ſimpliciter Procurator Caeſaris erat, merum Imperum non habuit; quin extra cauſas Fiſcales juriſdictionem habuiſſe me legere non memini. Unde inter privatos Jus dixiſſe, & vel Judicem dediſſe negat *l.* 23. §. 1. *ff. de Appellat.* & *l.* 1. *C. de Juriſd. omn. jud.* Igitur *cauſae Fiſcales pecuniariae* ad eum pertinuerunt *l. 9. pr. ff. de Offic. Proconſ.* & *Leg.* utputa res Fiſci adminiſtrare, & debita exigere *l.* 47. §. 1. *l.* 50. *ff. de Jur. Fiſc.* & hoc vere eſt *Rationalem* eſſe. Caeterum cum hinc remota ſint judicia publica, non recte ea exercebit Procurator *l.* 2. *C. de Poen. l.* 3. *C. Ubi cauſ. Fiſc. l.* 4. *C. ad L. Fab. de Plagiar.* Ulpianus *Lib. IX. de Offic. Proconſ.* apud *Collatorem LL. Rom.* & *Moſaic. Tit. XIV.* Niſi tamen is Procurator ſimul fungatur vice Praeſidis, quae exceptio eſt omnibus his locis, &, quod ad juriſdictionem civilem, extra cauſas Fiſcales, in *d. l.* 23. §. 1. *ff. de Appellat.* abſque eo ſi ſit, ne multae quidem indicendae jus habet *l.* 2. *C. de Modo mult.* Quare, quod in ſolis Procuratoribus, qui cum Praeſidali poteſtate fuerunt, obtinuit, ad omnes ſimpliciter Procuratores Caeſaris transferre non debuerat Joſephus Scaliger *Epiſt. Lib.* 1. *Epiſt.* 12.

Videamus, nunquid cum his conveniat Calliſtratus in *l. 3. pr. ff. de Offic. Procur. Caeſar. vel Ration. Curatores,* inquit, *Caeſaris jus deportandi non habent, quia hujus poenae conſtituendae jus non habent.* Ait, *Curatores*, hoc

 eſt,

eſt, *Procuratores*, *Rationales Caeſaris*, promiſcue enim illae voces accipiuntur, & ita Florentiae in eandem ſententiam eſt *Curator Caeſaris* in *l.* 5. *ff. de Jure Fiſc.* & ſimpliciter *Curator* pro *Procurator Caſaeris* in *l.* 10. *pr.* & *l.* 11. §. 1. *ff. de Public. & vectig.* utque ita cum Leunclaio in *Adnotat.* ad *d. l.* 10. *pr.* pro *Curatori* non ſit neceſſe reponere *Procuratori*, vel cum Lipſio in *Excurſ.* ad Tacit. *Ann. L. XII. B.* & Bachovio ad πρῶτα ff. in *Rubr. hujus Tit.* notare Xylandrum, quod ἐπιτρόπους apud Dionem verterit *Curatores*, non *Procuratores.* Rurſus, ſi per *Procuratores* in *l.* 23. §. 2. *in fin. ff. de Haered. inſt.* intelligamus, ut ſane intelligendi ſunt, *Curatores*, tuto carebimus ſpongia Ant. Fabri *Conjectur. Jur. Civ. L. V. C.* 18. Et de Curatoribus haereditatum accipi poteſt, quae inſcribitur *Procuratoribus haereditatum*, *l.* 1. *C. de Uſur. rei jud.* niſi de Procuratoribus Caeſaris accipias, circa vigeſimam haereditatum. Illudque, *per Procuratores veſtros*, in *l.* 1. *C. ſi Tut. vel curat. interv.* ſi de *Curatoribus* explices, ut licet ex promiſcua harum vocum ſignificatione, non erit opus, ut ita praeciſe legas, ut, fide quorundam Codicum, legit Cujacius in *Comm.* ad *l.* 25. §. 1. *ff. de Minor.* Ne dicam, *Procuratores* eo ſenſu ibi dici poſſe, quo dicimus *Protutores.*

Sed rem ipſam propius excutiamus. Ait Calliſtratus, jus deportandi non habere Procuratores Caeſaris, quod convenit cum his, quae diximus, ſed non aeque convenire videtur, quod ſequitur: *quia hujus poenae conſtituendae jus non habent.* Haec enim prima fronte hanc habent ſententiam, Procuratores, quamvis merum Imperium habeant, deportare tamen non poſſe, adempta ſcilicet iis poteſtate *hujus* poenae conſtituendae. Nam,

qui

qui unum negat, alterum tacendo concedit, ex ratione, quin & regula Juris Pontificii in *C.* 5. §. 1. *X. de Praeſumpt.* atque ita, qui negat *hanc*, quae deportationis eſt, poenam Procuratores conſtituere poſſe, de reliquis videtur conſentire, & tamen neque *hujus*, neque *ullius* poenae jus habent, ut ſupra diximus. Haec eo pertinent, ut abundare videatur τὸ *hujus*; etiam ideo, quia ſervata ea vocula, ratio Calliſtrati non eſt alia, quam ipſa propoſitio, videretur enim dicere, Procuratores Caeſaris deportare non poſſunt, quia non poſſunt. Movit id Joannem Longovallium ad *l.* 3. *ff. de Juriſd. pag. m.* 34. ut deleret pronomen *hujus*, & deleviſſet audacius, ſi ſciviſſet, abeſſe illud a quibuſdam Libris, ut notatum eſt Ruſſardo; & patitur fere abeſſe Bachovius ad πρῶτα in *h. l.* 3. Video quidem id Ruſſardo improbari, quia mox in §. 1. Procuratori datur poteſtas poenae conſtituendae, ſed ne ſis credulus illi, aliud eſt tumultuoſos prohibere, quominus ad praedia Caeſaris accedant, aliud habere gladii alteriuſve poenae poteſtatem. Et ſupra vicimus, hanc non habuiſſe Procuratores.

Igitur tuto carebimus τῷ *hujus*, hac ſententia, deportare non poteſt Procurator, quia nequit poenam infligere; at vero cum ea vox ſit in Libro Hetruſco, dubitavi, an non ſatius eſſet duas ex ea literas ſervare, quam totam perire. Atque ita legi poſſet, *quia* HI *poenae conſtituendae jus non habent.* Dubitavi quoque, an non pro *hujus*, facili mutatione, reſcribi poſſet *alicujus*, hac ratione; nequeunt Procuratores deportare, quia non habent jus alicujus poenae conſtituendae. Literam A per ἀναδίπλωσιν potes repetere ab vocula, quae praecedit, proxima, & H cum LI facilis eſt permutatio:

&

& ſic addo unam literam C. Caeterum quamvis non poeniteat me hujus dubitationis, auſim tamen nunc defendere, ſalva ratione, & reliquis capitibus Juris Civilis, ſtare poſſe Florentinam lectionem in *d. l.* 3. *pr.* Sic autem conſtituo: quae excedunt adminiſtrationem patrimonii Sacri, Procuratoribus Caeſaris non competunt, niſi ſpecialiter fuerint conceſſa, ut eſt cognitio ex L. Fabia de plagiariis, & ex L. Julia de adulteriis, quae ex Conſtitutione D. Antonini data eſt Procuratori illi, cujus Ulpianus meminit *Lib. IX. de Offic. Proc.* apud Collatorem LL. Moſaic. & Rom. *Tit. XIV. loc.* 2. Igitur ſic capi poterit Florentina lectio, ac ſi dixiſſet JCtus, jus deportandi Procuratoribus non competere, quia id iis ſpecialiter datum non eſt, quia *non habent*, vel ex Lege, vel ex Conſtitutione, quae tamen in hanc rem eſſet neceſſaria, cum longe & late id excedat officium, quod curandis Caeſaris negotiis abſolvitur. Quinimo ſi verum eſſet, ut non eſt, Procuratores Caeſaris ſimpliciter & ſuo jure habuiſſe gladii poteſtatem, tamen recte ſe haberet Calliſtratus, ut nunc legitur, exciperet enim, manifeſta ratione Juris, jus deportandi a reliquo exercitio meri Imperii. Tunc diceret, ideo jus deportandi non habere Procoratores, quia id nemini in Provinciis, etſi merum Imperium habeat, competit, niſi ſpecialiter fuerit delatum, quemadmodum ipſius Praeſidis exemplo id comprobat Ulpianus in *l.* 6. §. 1. *ff. de Interd. & releg.* Et video ita fere Bachovium in Πρῶτ. ad *h L.* interpretari Calliſtratum, ſed perperam exaudita ejus ſententia de Procuratoribus, qui jus habent vel uſurpant animadvertendi in facinoroſos, omiſſa quoque ratione, quur deportationem

tionem, etiam in mero Imperio, excipere placuerit, ut Juris id eſſe diximus.

Caeterum Ulpiani, quem attuli, locus ex *L. IX. de Offic. Proconſ.* apud Collat. LL. Moſ. & Rom. ita legitur, ſed, ut videbis, omnino corrupte: *Plane poſt ſententiam de Fabia latam Procuratoris partes ſuccedunt: hujus certe attamen Procuratori, qui illam Provinciam regit, licet de capitalibus cauſis cognoſcere nec ſoleat, tamen ut de Lege Fabia poſſit cognoſcere, Imp. Antonius conſtituit. Idem Legis Juliae de adulteriis cognoſcendis, Conſtitutione Imperatoris Antonini, quaeſtionem accepit.* Illud *hujus certe* corruptiſſimum eſt, nec de eo, niſi nugas, agit Pithoeus. Dudum eſt, ex quo ita annotavi: *Plane poſt hujus ſententiam de Fabia latam Procuratoris partes ſuccedunt: Cretae attamen Procuratori*, & reliqua. *Hujus*, ſcilicet Praeſidis, de quo dixerat. Sed ſero nimis illud de *Creta* annotavi, cum jam occupaverit Cujacius *L. XIX. Obſerv. C.* 13. & *L. I. Mercat. C.* 21. qui pro *hujus certe* reponit *Inſulae Cretae*; at ego malim vocem *hujus* tranſponere, & ad praecedentia referre, quam tantum mutare.

CAPUT XXI.

Rurſus de Procuratoribus Caeſaris, ſed his, qui fuerunt vice Praeſidum, nominatim de Pontio Pilato.

SUpra dixi, ab Procuratoribus, qui merum Imperium non habent, neque, extra cauſam Fiſci, Juriſdictionem civilem, excipiendos eſſe, qui vice Praeſidum funguntur: quae exceptio eſt iis locis, quos ibi attuli, nec hic repeto; & patior addi *l.* 1. *C. de Judic. pedan.* Loquor autem de his Procuratoribus, non qui uſurpatione id ſibi Juris arrogant, in quam partem eos ſaepius peccaſſe auctor eſt Ulpianus *Lib. IX. de Offic. Proconſ.* apud Collat. LL. Maſaic. & Roman. ſed qui cum ea poteſtate ſpecialiter miſſi ſunt. Abſit enim, ut tot Leges interpretemur de Procuratoribus, qui, quod ſibi non debetur, uſurpant, idque, cum officium & poteſtas eorum deſcribuntur. Perperam ita Bachovius accepit, quam modo explicui, *l.* 3. *pr. ff. de Offic. Procur. Caeſar.* & perperam ei facem praetulit Cujacius *L. XIX. Obſerv. C.* 13. & Lipſius in *Excurſ.* ad *Tacit. Ann. L. XII. B.* Nemo unus unquam vel olim fuit, vel hodie eſt Magiſtratus, Judex, Praefectus, qui non Juriſdictionis ſuae pomoeria ultra, quam par eſt, extendit, ſed quis dixerit, Legibus id doceri, probari, & inde jus dici?

Igitur, cum ſermo eſt de Procuratoribus, qui vice Praeſidis funguntur, eos intelligimus, quos Princeps miſit,

miſit, in minores fere Provincias, ut ex Codicillis, eam in rem datis, non tantum agant rationes Caeſaris, ſed & generaliter Juriſdictioni, criminali, civili, praeſint. Hujuſmodi aliquot Procuratores recenſuit Cujacius & Lipſius *d. locis*, & rurſus Cujacius in *Mercat. L. I. C. XXI.* & Bachovius ad πρῶτα in *Rubr. ff. de Procurat. Caeſar.* nec, quae illi dixerunt, a me audies. Addo ſententiam meam de Pontio Pilato, nam haec res non ſatis ab his, nec, opinor, ab aliis expedita eſt. Cujacius Pontium Pilatum Procuratorem Caeſaris fuiſſe ſcribit in Syria *d. Lib. XIX. Obſerv. C.* 13. ſed cum praeſidali poteſtate; Joannes Robertus, fuiſſe ipſius Syriae Praeſidem; hinc illae inter eos turbae *Animadv. Jur. Civ. L. I. C.* 21. *Mercat. L. I. C.* 21. & *Not. ad Not. Marcat.* L. *I. C.* 21. Sed, me arbitro, vincit Cujacius, Pontium Pilatum non Praeſidem, ſed Procuratorem fuiſſe, diſerte enim Tacitus *L. XV. Annal.* retulit, Chriſtum *per procuratorem Pontium* ſupplicio affectum eſſe, & diſerte Tertuillianus *Apolog. C. XXI.* eum fuiſſe oblatum Pontio Pilato, *Syriam tunc ex parte Romana procuranti*; nec aliter Joſephus Α᾽ρχαιολογ. *L. XVIII. C.* 4. & 5. & Α᾽λώσ. *L. II. C.* 8. & Euſebius *Hiſt. Eccl. L. I. C.* 11. qui Pilatum in Judaea fuiſſe ſcibunt ἐπίτροπον, ejus ſcilicet poteſtatis, qualis fuit Coponius, cui, poſt alios, ſucceſſit, quique, ut idem Joſephus eſt auctor *L. XVIII.* Α᾽ρχαιολογ. *C.* 1. Judaeae praefuit τῇ ἐπὶ πᾶσιν ἐξȣσίᾳ. Non igitur ſimplex Procurator, at vero, quemadmodum ſaepe Joſepho vocatur, τῆς Ἰȣδαίας ἡγεμὼν, ſive Procurator cum Praeſidali poteſtate; & ἡγεμόνος, & ἡγεμονεύοντος, vocabulis quoque uſi ſunt Matthaeus & Lucas in ſuis *Euangeliis.* Simpliciter id *ſi Praeſidem* vertas,

Bb 2 recte

recte feceris, non equidem ex arte Juris, de qua nunc quaerimus, ſed ex uſu, quo ita obtinuit *l.* 1. *ff. de Offic. Praeſid.* Et plus quam ſimplicem Caeſaris Procuratorem fuiſſe Pontium, liquet ex ſententia de capite Chriſti dicta, aliiſque, quae de rebus, in Procuratione geſtis, narravit Joſephus *d. L. XVIII. C.* 4. & 5.

Quod autem Cujacius univerſae Syriae eum Procuratorem dixit, dixit fide Tertulliani, nam Tacitus ſimpliciter *Procuratoris* meminit, & Joſephus, & Euſebius ad ſolam Judaeam id Pontii munus videntur referre. Quin ad ſolam Judaeam duntaxat referendum eſſe, argumento eſſe poteſt, quod eo tempore, quo Pilatus Judaeae praefuit, Syriae fuerit Praeſes vel Silanus, vel Vitellius, quemadmodum id memoriae prodidit ipſe ille Joſephus eodem *Libr. XVIII. C.* 3. & 5. Quare Tertulliano fidem abrogat Deſiderius Heraldus in *Comm.* ad *Apolog. d. C. XXI.* quod factum non oportuit; abſit enim, ut credamus, Tertullianum, hominem eruditum, in re non ignota, eo praeſertim tempore, nobis impoſuiſſe. Ego exiſtimem, pontium ſolius Judaeae fuiſſe ἐπίτροπον καὶ ἡγεμόνα, in eâ ſolo Procuratorem fuiſſe cum Praeſidali poteſtate, caeterum non in univerſa Syria. Hanc tamen *procuraſſe*, ut ait Tertullianus, id eſt, negotia fiſcalia ibi adminiſtraſſe, ſimpliciter ſcilicet, neque vice Praeſidis. Non audio Cujacium, qui toti Syriae eum praefuiſſe vult vice Praeſidis, cum id nemo dixerit: imo contra Joſephus de Coponio (cui reliqui, & Pilatus ſucceſſerunt) *d. Lib XVIII. C.* 1. memorat, eum a Caeſare cum omni poteſtate eſſe miſſum in Judaeam, quemadmodum hoc ipſo tempore Cyrenius Praeſes mittebatur in Syriam: nec mutat orationem in reliquis Coponii Succeſſoribus,

&

& vel minime in Pontio Pilato. Quamvis autem hic in Judaea tantum poteſtatis habuerit, non continuo in tota Syria idem ei licuit, cum illa Praeſidem habuerit, cui paruit, quanta quanta fuit, Et licet Judaea tunc facta fuerit προσθήκη τῆς Συρίας, *acceſſio Syriae*, ut loquitur Joſephus eo *Cap.* 1. tamen non una ratio eſſe potuit, quur Procurator per univerſam Syriam, ſoli Judeae etiam praefuerit loco Praeſidis: non ſic adempta Praeſidi Syriae poteſtate in Judaeos (aliud quippe apparet ex Joſepho *d. L. XVIII. variis locis*) ſed utrique data, quo major eſſet Principis Romani cura in adminiſtratione aſſidue tumultuantis Populi. Quas turbas dederint Judaei, alia aliam ſeditionem excipiente, nemo eſt qui ignoret, & affatim de hoc ipſo Pilati aevo perhibet Joſephus *d. C.* 4. & 5. Quibus ſi addas magnitudinem Judaeae, non multo poſt inter duos, qui ei praeeſſent, diviſae, ut auctor eſt Tacitus *Lib. XII. Annal. C.* 45. ac deinde in tres quoque Provincias & Praeſides partitae, ut diſcimus ex *Notitia Imperii Orientis*, non erit, cur miremur ſollicitudinem Romanam, quae plures praefecit, a quibus plurimum metuebat.

Ne quem vero turbet, quod Pontium Caeſaris Rationalem diximus per Judaeam, & totam Syriam, at ſoli Judaeae praeſuiſſe loco Praeſidis, cum aliunde ſciamus, unum Caeſaris Procuratorem quandoque in pluribus Provinciis eo officio fuiſſe functum. Atque ita Caerulus, cui Conſtantinus reſcribit in *l.* 11. *C. Comm. utr. Judic. Rationalis* fuit *trium Provinciarum*, ut indicat ipſcriptio *d. l.* 11. trium item Procurator Eufraxius, cui idem reſcribit in *l.* 1. *C. de Ponder. & aur. illat.* ut contra fuerunt Procuratores, quibus rerum

unius Provinciae, quamvis non omnium, procuratio mandata fuit *l.* 35. §. 2. *ff. Ex quib. cauſ. maj. in integr. reſt.* conſtitutis ſic in una Provincia pluribus Procuratoribus, ſed diverſarum rerum, quemadmodum id & Briſſonio animadverſum eſt *Sel. Antiq. L. III. C.* 18. Atque ita in Sicilia ſub uno Praetore duos Quaeſtores fuiſſe Aſconius ſcripſit *Comment.* in *Verr. de Praet. Urb. p. m.* 96. & de *Juriſd. Sicil. p. m.* 114. ita ſcilicet viſum eſt e re Siciliae.

CAPUT XXII.

Ad l. 2. C. de Veter. numiſm. poteſt.

VAlentinianus & Valens in *l.* 2. *C. de Veter. muniſm. poteſt.* ad Julianum P. P. ita ſcribunt: *Pro imminutione, quae in aeſtimatione ſolidi forte tractatur, omnium quoque pretia ſpecierum decreſcere oportet.* Non alia cauſa hanc Legem accuſare licet, quam quod pluribus modis intelligi poſſit: quod enim plurifariam intelligi poteſt, hoc ipſo obſcurum eſt. Scripſit ad eam Libellum ſingularem Jacobus Gothofredus, *de Mutatione & augmento Monetae aureae*, idque ea, qua ſolet, diligentia, id eſt, fere nimia. Multorum interpretationes improbat, quae, dummodo non pervertas, & rem ipſam ſpectes, cum ipſius eaedem ſunt. Originem & cauſam Legis longius arceſſit, ſed multum ſudabit, ut perſuadeat, agi de imminutione librae, non de imminutione ſolidi, imo de augmento ſolidi, quo reliquae ſpecies decreſcerent. Mihi certe non perſuaſerit in tanta verborum luce.

Miſſis

Miſſis autem omnibus facile eſt interpretari Legem, quae, ſine ambagibus, non aliud dicit, quam *minuto ſolido etiam ſpecies minui.* Bifariam nempe tributa pendebantur; vel in pecunia, quae ad ſolidum exigebatur, vel in ſpeciebus, frumento, foeno &c. Ita, cum ait, minuto ſolido etiam ſpecies minui, ait, ſi iis, qui ſolidos praeſtant, remiſſio fiat, tantundem, qui ſpecies inferunt, remittendum. Praeſtat vicus frumenti modios tot, vel per adaerationem ſolidos tot, de ſolidis ſingulis remittitur V. G. uncia, etiam remittetur duodecima pars frumenti, atque adeo liberabitur vicus, ſi tantundem minus praeſtet. Vel ita Lex accipi poteſt: minuto ſolido etiam ejus partes minui. Solidus eſt integrum quid, & quodammodo genus, ſemiſſes, quadrantes, minoresve ſolidi partes, *ſpecies* iſtius generis dici poſſunt, ut etiam vulgo dicuntur apud Belgas in Vernacula, hac ipſa voce. Cum igitur de minuendo ſolido ageretur, mandatum eſt Praefecto Praetorio, apud quem, utputa generalem totius Imperii Praefectum, monetae cauſa agitata eſt, curaret, quantò ſolidi minuuntur, tanto minuerentur & ejus partes. Propone: cuſus eſt nummus 63. ſeſtertiorum, cuſi & ejuſdem nummi trientes, ſextantes, & ſic porro. Ipſe nummus eſt 63. triens 21. ſextans 10½. Deinde Monetariorum fraude comperta, qualia exempla non duntaxat ſufficit hiſtoria Romana, in primis ſub Aureliano, ut Suidas auctor eſt in Μονητάριοι, ſed Anglica, Belgica, & fere omnium Gentium, comperta, inquam, Monetariorum fraude, placet, ejus nummi aeſtimationem minui, & valere duntaxat ſexagnita; eandem conditionem etiam trientes & ſextantes ſequi vult *h. L.* & valere 20. & 10. non ut ante, cum ſolidus

dus valeret 63. ſeſtertios, 12. & 10'. Forte aliquid ad inſtar ejus dixit Hotomanus *Quaeſt. XV. in fin.* ſed non ſatis plane, ego certe ejus ſententiam vix aſſequor. Multa hic de libris ſolidiſve diſputare extra rem eſt, mutare autem inſcriptionem *h. l.* 2. & adfingere *Conſules*, ut Jacobus Gothofredus eo Libello facit, inutilis eſt operae, nec minus temerariae. Si ſingula Gothofredi, ejus exemplo, placeret perſequi, Librum ſcriberem de re, quae una Obſervatione facile poteſt tranſigi.

CAPUT XXIII.

Correctio l. 57. ff. de Judic.

Recte Ulpianus dixit in *l. 57. ff. de Judic.* in filiumfamilias tam ex contractibus, quam delictis actionem dari, eo autem mortuo poſt litis conteſtationem, transferri judicium in patrem, ſed quatenus eſt in peculio, aut in rem patris verſum. Mox addit: *Certe ſi quaſi procurator alicujus filiusfamilias judicium acceperit, mortuo eo, in eum, quem defenderit, tranſactio vel judicati datur.* Nemo haec poſtrema intellexerit. Si legeretur *judicatum*, ea tunc ſententia forte poſſet effici, dominum, qui mandavit, mortuo filiofamilias, qui procurator judicium acceperat, vel tranſigere oportere, vel, ni tranſigat, in eum dandam eſſe ſententiam. Nolim tamen ita mutare, nam quis eo ſenſu dixit, *tranſactionem in aliquem dare*, & Latine locutus eſt? Igitur, quamvis in Libro Florentino eſt *tranſactio*, tamen extra rem eſt, & procul dubio vitioſum,

ſum. Unde ex vetuſtis, ante Florentinam, Editionibus nullam vidi, quae habet, *tranſactio vel judicati datur*, niſi ſolam Roberti Stephani anni 1527. Reliquæ fere omnes, etiam Halioandrina, ſic habent: *judici tranſlatio datur*, vel, quod propius ad Florentinam accedit, *tranſlatio judicii datur*, vel, ut eſt in MS. meo, *tranſlatio datur judicii*, quo ita agatur de ſpecie duntaxat, qua, ut ſic dixerat de filiofamilias, judicium inceptum, non etiam finitum erat: nam finito judicio, daretur judicati. Patitur tamen Ulpiani loquutio, ut de utraque ſpecie accipiamus haec, *judicium acceperit*, non enim dicit *occeperit*; & *accipere judicium* pro *litem ſententia finitam habere*, ubique etiam eſt obvium. Ex ſententia autem Vulgatae *acceperit* eſt pro *occeperit*; quod uſu quoque licet defendere, ut ſcilicet ad litiscontestationem referatur. Alioquin *acceperit* pro *occeperit*, mendoſe legi, atque ita emendari oportere in *l.* 137. *pr. ff. de V. O.* facile adſentior Donello in *Comm.* ad *l.* 1. § 1. *ff. Eod. Tit.* Quamvis autem ſubſiſteret Vulgata lectio, non tamen auſim tantum a Florentina recedere, neque etiam id auſi ſunt, qui emendationes, Florentinae ſcripturae accommodatas, quaeſiverunt. Eam vero non probo, quam ab Hugone a Porta margini Editionis ſuae adſcriptam video, quaeque ita habet: *tranſlatio potius, quam tranſactio datur.* quod plane nihili eſt. Ex ea tamen, & Vulgata lectione, nata eſſe poterit Ruſſardi nota critica ad *h. L.* legentis ſcilicet, *tranſlatio vel judicati datur*, proxime ad lectionem Tuſcam. Sed quid eſt *tranſlatio*? tranſlatio nempe judicii; ea quippe locutio, quamvis horrida, exemplis probatur. Duo attulit Petrus Faber *L. I. Semeſtr. C.* 12. tertium addo ex *l.* 15. *ff. de Noxal. action.*

Ipſe autem Faber eo loco id non probat, ſed pro *tranſactio* reſcribit *trasfertur actio*, nato, ut putat, vitio ex nota Librarii perperam intellecta, ſibique & Ulpiano de hac emendatione impenſe gratulatur. Et Fabrum ea in re Feber ſequitur, Petrum puta Antonius in *Ration. ad h. L.* Sed praeterquam quod eo emendandi genere parcius utamur, & novam rurſus hic ſibi notam fingant, utique minor mutatio erit, ſi pro *tranſactio* legamus *tranſit actio*; ut quoque Ant. Fabro video obſervatum in *Ration. d. loc.* Movit, ni fallor, Fabrum ſoni vicinitas, & minimum duarum literarum incrementum, me autem, etiam non inſpecto Fabro, movit praeſertim Baſilicorum auctoritas, qui ita exhibent, μεταβαίνει ἡ δίκη, & quae ſequuntur; quod non aliud eſt, quam *tranſit actio* vel *judicium*. Caeteroquin nec inconcinne legeretur *tranſlata actio* pro *tranſactio*, parvo item molimine; ut Librario τὸ *lata* exciderit, vel dictantis, vel ſcribentis vitio. Ante dixerat Ulpianus, *transferri judicium*, mortuo filiofamilias, nunc diceret, *tranſlatam actionem* dari, mortuo procuratore. Competet autem tranſlata actio, ſi lis nondum ſit finita; judicati, ſi fuerit, ut id latius explicat Petrus Faber *d. L. I. Semeſt. C.* 13. Et ita quoque evitabimus κατάχρησιν, quae alioquin erit in τῷ *tranſlatio*, ſi id verbi ſimpliciter reponamus, neque etiam illud minori motu reponitur, quam noſtrum *tranſlata actio.* Multis ſic modis recte difficultas tollitur; elige, quod placet.

C A-

CAPUT XXIV.

Defenſa lectio l. ult. ff. de Uſu & uſufr. legat.

SEmper exiſtimavi, probe recte ſe habere lectionem Codicis Hetruſci in *l. ult ff. de Uſu & uſufr. leg.* nec adhuc muto ſententiam. Habet autem ita: *Nihil intereſt, utrum* BONORUM *quis, an* RERUM *tertiae partis uſumfructum legaverit. Nam ſi bonorum uſusfructus legabitur, etiam aes alienum ex bonis deducetur, & quod in actionibus erit, computabitur. At ſi certarum rerum uſusfructus legatus erit, non idem obſervabitur.* Tres ſpecies tractat Venulejus: an *bonorum*? an *rerum*? an *certarum rerum* uſusfructus legetur? quemadmodum & Bachovius recte notavit ad *Treutler. Vol. II. Diſp. XIII. th. 4. lit. H.* & in duabus prioribus idem Juris ait eſſe obſervandum, in proſtrema non item. Ut dixerit, & in *bonorum* & in *rerum* partis uſufructu legato deduci aes alienum, & computari, quod in actionibus eſt; ſed neutrum fieri in uſufructu *certarum rerum* legato. Et vero id Juris eſt omnino: ſive enim legem uſumfructum tertiae partis *bonorum*, ſive legem uſumfructum tertiae partis *rerum*, univerſitatem lego; atque ea univerſitas neque intelligi, neque computari poteſt, niſi decedat, quod defunctus debet aliis, & rurſus accedat, quod defuncto alii debent, ſeu, quod idem eſt, niſi deducatur aes alienum, & computetur, quod in actionibus eſt. *Bona*, & *res* promiſcue ſumi apud Auctores cum noſtros, tum exteros, puderet probare; adeo ubique id eſt obvium. Recte igitur Venulejus dixit, nihil intereſſe inter legatum uſum-

 fructum

ſructum *bonorum* vel *rerum.* Probat id addita ratione, *nam ſi* BONORUM, inquit, ETIAM *aes alienum deducetur.* Cum ait, *etiam*, ſignificat idem Juris eſſe in legato *rerum*, & adhuc tractare ſe ſpecies ſimillimas. Aes alienum deduci, legato *bonorum* uſufructu, ratio Juris docet, & confirmat auctoritas in *l. 69. ff. ad L. Falcid.* De legato uſufructu *rerum* idem eſto judicium, cum poſt SC. quo de uſufructu legato cautum eſt, nulla amplius res ſit, quae non cadat in uſumfructum legatum, & inde fiat, ut *ex omnibus rebus* deducatur aes alienum *d. l. 69.* Igitur perinde eſt, utrum dixerit Venulejus, *ſi bonorum*, an, *ſi rerum*, nam quod non expreſſit, ſubauditur in voce *etiam.* Sin ajas, eſſe, cur de legato *rerum* magis dubitetur, dicere debuiſſet, *nam ſi rerum, etiam aes alienum deducetur*, quo ſignificaſſet, id in legato *bonorum* utique eſſe liquidum: ea enim ſolent exprimi, de quibus magis poteſt dubitari. Sed, ut dixi, in utraque locutione res aeque eſt liquida, aeque certa.

Pergit Venulejus: *& quod in actionibus erit, computabitur.* Habes ſecundam rationem, cur uſusfructus *bonorum* non differat ab uſufructu *rerum*, nam utroque caſu computabitur, quod in actionibus erit. Ut enim actiones ſunt in *bonis l. 49. in fin. ff. de V. S.* ita ſunt in *rebus*, quum haec, hac in parte, paria ſint. Apparet autem, Venulejum continua oratione haec proſequi, *nam ſi bonorum uſusfructus legabitur, etiam aes alienum ex bonis deducetur, & quod in actionibus erit, computabitur*, & ſimul apparet, τὸ *etiam* pertinere quoque ad id, quod de actionibus ait. Scilicet aeque in legato uſufructu *rerum* actiones computari, quam in uſufructu *bonorum* legato: de *bonis* quippe propoſuerat

rat Venulejus in prima ratione, & de *bonis* pergit in ſecunda, hic ſubaudita, illic expreſſa vocula *etiam*, quo utrobique de *rebus* idem obſervandum eſſe ſignificet. Et quum in utraque ſpecie idem Juris ſit, neſcio, cur orationem mutaſſet Venulejus, & ſcripſiſſet, *&*, *ſi* RERUM, *quod in actionibus erit*, *computabitur*. Non inſero haec, *ſi rerum*, quaſi excidiſſent: imo potius, ſi exſtarent, delerem, cum, his adjectis, ex ratione recti ſermonis in legato *bonorum* non videretur idem ſervandum. Tunc enim diceret: *ſi bonorum uſusfructus legabitur*, ETIAM *aes alienum deduceretur*, *&* SI RERUM, *quod in actionibus erit*, *computabitur*. quaſi id, quod de actionibus ait, praecipuum eſſet in legato *rerum*, quod non eſt. Nam, cum ſic intercedat nova de *rebus* ſententia, duriuſculum eſſet voculam *etiam* ex praecedentibus hic mutuari; praeſertim, cum, ſi idem Juris ſit, potuiſſet Venulejus eadem oratione decurrerere, ut nunc eum feciſſe autumamus. Non movet, quod de *rebus*, quaſi de ſpecie magis dubia propoſuiſſet; praeterquam enim quod mihi non liqueat, cur de *rebus* magis dubitari poſſit, quam de *bonis*, utique illa major dubitatio etiam pertinuiſſet ad caſum, quem abſolvit, de deductione aeris alieni, & tamen ibi de *bonis* orditur orationem, non de *rebus*. Quod cum ſit, praeſtaret ab initio pro *nam ſi bonorum*, reponere, *nam ſi rerum*. ſed, ut dixi, praeſtat nihil mutare.

Sequitur tertia ſpecies apud Venulejum. *At ſi certarum rerum uſusfructus legatus erit*, *non idem obſervabitur*. Quod eſt veriſſimum; neque enim, quod ad hunc legatarium, aeris alieni habebitur ratio, neque etiam actionum, quas reliquit teſtator. Habet ille certas

 res,

res, & praeter eas nihil habet. Et id liquidi Juris eſt.

Ex his apparat, non recte legi in Vulgata, *multum intereſt*, vel apud Haloandrum, *nonnihil intereſt*, quia, ut diximus, nihil quicquam intereſt, *bonorum*, an *rerum* uſusfructus legetur, idque palam oſtendit utraque Venuleji ratio, & addita, quo idem Juris ſit, vocula *etiam*, & mox adverſativum *at*, in ſpecie ſcilicet tertia, & ab aliis, quas dixerat, diverſa. Rurſus apparet, non recte legi, quomodo legendum cenſet Ant. Faber *L. I. Conject. Jur. Civ. C.* 14. *Multum intereſt, utrum bonorum quis, an rerum certarum uſumfructum legaverit*, nam ſic in ſequentibus non conſiſteret loci ſententia, quae utroque caſu aes alienum deduci ſignificat, niſi placeret quoque auferre τὸ *etiam* Reliquae rationes Fabri jam occupatae ſunt, niſi quod ferre etiam non poſſit, hanc locutionem, *utrum bonorum quis, an rerum* TERTIAE PARTIS *uſumfructum legaverit*, ac ſi videlicet aliud probandum ſit, ſi rerum quartae aut quintae partis uſusfructus legatus ſit. Idque & Heraldum offendit, qui *Rer. Judic. L. II. C.* 3. *n.* 14. legit, *an rerum certae partis* &c. probante Grotio in *Flor. ſparſ.* ad *h. L.* probabilius ſane, quam ſi legas, *certarum rerum*, quod omnino non admittit τὸ *etiam*, cum ita caſus, qui praecedunt, non eſſent ſimiles. Attamen neque illud probandum eſt, & inanem ſcrupulum recte exemit Vir Clar. Gerardus Noodt, qui *Obſerv. L. II. C.* 12. uſum legati uſusfructus *tertiae partis bonorum* frequentem fuiſſe oſtendit. quod & Cujacio animadverſum eſt *L. X. Obſv. C.* 17. & *L. XVIII. Obſerv. C.* 16. Utque ita apud Venulejum potuerit ventilari facti quaeſtio, quales JCti noſtri non

non in *Reſponſorum* tantum, ſed & aliis Libris ſolent tractare. Potuit & Venulejus de *parte tertia* dixiſſe exempli loco, ut alias in *l.* 53. *ff. de Pact. l.* 2. *ff. de Condict. cauſ. dat. cauſ. non ſec. l.* 70. *ff. de Cond. & demonſtr.* & paſſim, in re praeſertim teſtamentaria. Exemplum legati, quale hic occurrit, eſt & in *l.* 32. §. 8. & 9. *ff. h. Tit.*

CAPUT XXV.

In Pandectis componendis non ſemper ſervatum fuiſſe Edicti perpetui ordinem.

Etiam antiquis Juris Interpretibus obſervatum video, Pandectas, quod ad ordinem, ad inſtar Edicti Perpetui fuiſſe compoſitas. Id deinde confirmarunt, qui literas ad Juriſprudentiam attulerunt, Alciatus, Viglius, alii. Imo, poſtquam id ex profeſſo egit Franciſcus Duarenus *L. I. Diſput. Anniv. C.* 55. adeo ea de re amplius dubitatum non eſt, ut Jacobus Gothofredus eo Libello, quo ſeriem Pandectarum exſequutus eſt, cum ordinem, qui artis ſit, ignoret, putaverit ſe defungi, ſi ita & in Edicto fuiſſe, nullo quamvis auctore, adfirmet. Quaſi nempe praeſtaret Triboniano parcere, quam Juliano.

Ego vero, quamvis non negem in Pandectis ſaepe eundem, qui in Edicto fuit, ſervatum fuiſſe ordinem, ita quominus credam, id ſemper & ubique eſſe factum, non una ratio eſt. Rem altius repeto, & excutio Triboniani codicillos, quibus Pandectas componere juſſus

eſt.

eſt. Hi exſtant in *prima Praefatione ff.* quae eſt ad Tribonianum, ſeu in *l.* 1. *C. de Vet. Jur. enucl.* ubi §. 5. Imperator Triboniano reliquiſque Compoſitoribus mandat, *in Libros quinquaginta & certos Titulos totum Jus digerere*, *tam*, inquit, *ſecundum noſtri Conſtitutionem Codicis*, *quam Edicti perpetui imitationem*, *prout hoc vobis commodius eſſe patuerit*, vel, ut alii, *potuerit.* Habes mandatum, non praeciſe ſequendi ordinem Edicti, quemadmodum Duarenus proponit *d. C.* 55. ſed & ordinem Codicis veteris, pro re nata, & arbitrio Compoſitorum. Neque eſt, ut dicas, in Codice veteri Edicti quoque ordinem ſervatum, nam id ſi eſſet, fruſtra alterutrius ſequendi, prout commodum erat, daretur facultas & electio.

Nunc, qui ordo ſervatus ſit, videamus. Et quidem ſi, ut par eſt, credamus, quod Juſtinianus, Pandectas confirmaturus, dixit in *Praefatione II.* §. 1. eas nempe eſſe compoſitas *ſecundum mandata*, *quae ab inito ad Tribonianum fecerat*, ſive, ut in *Praefat. III.* §. 9. loquitur, τῆς παρ' ἡμῶν κελεύσεως; inde licet colligere, & Edicti, & Codicis antiqui ordinem, ut res poſtulabat, eſſe ſervatum; niſi fruſtra auguremur, Edicti ordinem ſemper fuiſſe magis commodum. ſed ita non eſt, ut mox obſervabimus.

Interea liquet, Compoſitores, ut potuerunt & debuerunt ex mandato, Edictum Juliani ſaepe fuiſſe ſequutos. Et praeter alia, quae ab aliis in hanc rem dicta ſunt, huc refero, quod Ulpianus *L. XXXV. ad Edict.* in *l.* 1. *pr. ff. de Suſp. tutor.* ita infit: *Haec* CLAUSULA *& frequens & perquam neceſſaria eſt. Cottidie enim ſuſpecti tutores poſtulantur.* Quid enim hic eſt *clauſula*,

qua

qua Tribonianus ex Ulpiano Titulum *de ſuſpectis tutoribus & curatoribus* non claudit, ſed orditur? Veroſimile ſcilicet eſt, Praetorem in Edicto, quum *de tutelis* abſolviſſet, in fine addidiſſe, *de ſuſpectis tutoribus & curatoribus Judicem ſe daturum*, ideoque Ulpianum hanc Edicti partem appellaſſe *clauſulam*. Ut ita in hoc tractatu, qui & in *ff.* ultimo loco occurrit, idem fuerit Pandectarum, qui Edicti, ordo.

Praeſtemus porro, eum ordinem quandoque fuiſſe longe diverſum, & forte ad exemplum Codicis antiqui. Id, ni fallor, aperte liquet ex *d. Praefat. II. ff.* ſive *l. 2. §. 5. C. de Veter. Jur. enucl.* Ait ibi Imperator, ſe curaſſe, ut de Ædilitio Edicto, redhibitoria actione, evictione, & duplae ſtipulatione in Pandectis ageretur non procul ab affini argumento, quod de emptione venditione eſt, & addit: *quia haec omnia Titulis emptionum & venditionum conſentanea ſunt, & praedictae actiones, quaſi pediſſequae earum, ab initio proceſſerunt*, IN VETUSTIORIS QUIDEM EDICTI ORDINATIONE IN LOCA DEVIA, ET MULTO DISTANTIA DEVAGANTES, PER NOSTRAM AUTEM PROVIDENTIAM HIS CONGREGATÆ: *cum oporteat ea, quae de eodem pene loquuntur, in confinio ponere.* Liquet & diverſitas utriuſque ordinis eo ipſo argumento, quo Duarenus *d. L. I. Diſp. Ann. C. 55.* eundem Pandectarum & Edicti ordinem efficere ſibi viſus eſt. Jubet Inſcriptiones Legum conſuli, Auctorum ſcilicet, qui ad Edictum perpetuum ſunt commentati, & ex numero Librorum, qui ſingulis Capitibus adſcriptus eſt, conſtare putat, primis V. G. Pandectarum Libris ea contineri, quae illi primis Libris ad Edictum commentati ſunt. At vero, quod pace Duareni dixerim, lon-

ge aliquando ſecus eſt. Exemplo ſint Paulus & Ulpianus, Principes JCtorum, qui ad Edictum ſcripſerunt. Paulus *Lib. I. ad Edictum*, potiſſimum tractavit *de damno infecto*, ut Cujacius recte notavit *L. VII. Obſerv. C.* 15. unde & ex *L. I. Pauli ad Edict.* eſt *l.* 5. *ff. de Damn. infect.* alio ſane, quam in Pandectis, loco. Et Ulpianus, cum ita forte in Edicto fuerit, *Libro* quoque *I. ad Edict.* id argumentum exſequutus eſt, ut oſtendunt *l.* 1. & 4. *ff. eod. Tit.* Alia etiam uterque tractavit *Libro primo ad Edictum*, ſed quae legas etiam ad finem Pandectarum, ſub Titulis *de Popularibus actionibus*, & *ad Municipalem.* Rurſus quae illi exhibuerunt Libris extremis ad Edictum, non in tranſitu, ſed hoc agentes, ſaepe videas in principio Pandectarum proponi, & ex profeſſo doceri. Adferrem exempla, ni in os incurrerent ex Commentariis ad Edictum. De *Condictione furtiva* & *Pignoribus* tractatus ſunt habiti alio atque alio loco. & ita paſſim in aliis.

Sed ne dubites, ecce Hermogenianum, qui in *Libris Epitomarum Juris* ordinem Edicti perpetui ſe ſequutum eſſe ipſe profitetur in *l.* 2. *ff. de Statu homin.* egit autem *Libro I. Epitomarum* de *Jure Municipali*, ut liquet ex *l.* 16. & *l.* 23. *ff. ad Municip.* de *Decurionibus l.* 8. *ff. de Decur.* de *Muneribus & honoribus l.* 1. & 17. *ff. de Mun. & hon. l.* 11. *ff. de Vacat. & excuſ. muner.* quae omnia Tribonianus rejecit in Librum ultimum Pandectarum, contra ordinem Edicti, ubi de re Municipali in principio erat actum, quemadmodum praeter Hermogenianum ex Paulo quoque & Ulpiano diſcimus, conſultis Inſcriptionibus *l.* 1. *l.* 25. *l.* 26. *l.* 27. & *l.* 28. *ff. ad Municip.* Igitur ordo Pandectarum quandoque

doque alius fuit, atque ordo Edicti perpetui: idque prolixius potuiſſet conſtare, ſi Gulielmus Ranchinus *ſeriem Edicti perpetui*, quam promiſit, edidiſſet. Promiſit in *Praefat. ad Edict. perpet.* nec ſcio, eum praeſtitiſſe.

Finis Libri ſecundi.

CORNELII VAN BYNKERSHOEK OBSERVATIONUM JURIS ROMANI LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Explicatio & emendatio l. 101. §. 2. ff. de Verb. ſignif.

NOlite, Medici, interdicto agere, nam Edictum interpretor. Quod enim Ædiles edixerunt in *l.* 1. §. 1. *ff. de Ædil. Edict.* vendita mancipia ob VITIUM MORBUMVE redhiberi poſſe, de utriuſque differentia diſputandi JCtis cauſam praebuit, quemadmodum id & Gellius memorat *Noct. Att. L. IV. C.* 2. Conſtat autem, quoſdam verba Edicti diſtinctim accepiſſe, & aliud eſſe morbum, aliud vitium, definitione & exemplis docuiſſe; ita de Sabino refert Ulpianus in *l.* 1. §. 7. *ff. de Aedil. Edict.* & de Labeone Gellius *d. loc.* Sed id aliis diſplicuit, certe Catonem non probaſſe, ex *l.* 10. §. 1. *ff. eod. Tit.* apparere poteſt; ut neque Ofilium ex *l.* 8. & *l.* 10. *pr.* neque Gajum ex *l.* 13. neque Paulum ex *l.* 7. neque Ulpianum ex *d. l.* 1. §. 7. *eod. Tit.* Plane qui digito caret, qui

qui lingua, qui teſtibus, quive claudicat, ſanum eſſe negari recte non poteſt, quum id valetudinem ſanam non auferat; igitur quum illi morboſi dicantur, ut *morboſos* dicunt Cato, Ofilius, Gajus, Paulus, dicuntur quod ad Edictum Aedilitium, atque idem eſt, ac ſi dixiſſent, eos redhiberi poſſe. Sabinus quidem ait, caecum proprie morboſum eſſe, in eo etiam Labeoni, adverſario alioquin ſuo, conſentiens *d. l.* 1. §. 7. Gellius *dict. loc.* ſed non eſt morboſus, niſi quod ad Edictum. Itaque obtinere non potuit ea diſtinctio, quam definitione ſua complexi ſunt Labeo & Sabinus, neque in Sectis utriuſque video propagatam; contra potius, Aediles bis de eodem idem dixiſſe *d. l.* 1. §. 7. *in fin.* vel, quum de *morbo* edixiſſent, ne quid forte, quod redhibitioni locum daret, ea voce non contineretur, aliud, quod generale erat, verbum addidiſſe; *vitii* enim vox generalis eſt *l.* 5. *ff. eod. Tit.*

Caeterum tamen non omnes omnem diſtinctionem neglexerunt, ſed alia, quam Labeo & Sabinus, uſi ſunt. Gellius *d. L. IV. C.* 2. refert, *id quoque in Libris veterum Juriſperitorum ſcriptum eſſe*, MORBUM *&* VITIUM *diſtare, quod vitium perpetuum, morbus cum acceſſu diſceſſuque ſit.* Et ſane hoc eſt, quod Modeſtinus in *Libr. VI. Differentiarum* retulit, & exſtat in *l.* 101. §. 2. *ff. de V. S.* in haec verba: *Verum eſt*, MORBUM *eſſe temporalem corporis imbecillitatem*, VITIUM *vero perpetuum corporis impedimentum: veluti ſi talum excuſſit, nam & luſcus utique vitioſus eſt.* de quo videamus. Ait verum eſſe, morbum temporalem eſſe corporis imbecillitatem, cum non minus verum eſſe conſtet, morbos dari perpetuos, quique non prius, quam vitia, deſinunt, nempe morte *l.* 6. *pr. ff. de Aedil. Ed.* §. 4.

 Inſt.

Inſt. de Curat. Quod autem hic Goeddaeus & alii excipiunt, id fieri ex accidenti, non ipſo morbo, nihil extricat, cum utique morbi quidam ſint per ſe aeterni; neque vel μαρασμὸν, natura ſua, eſſe ſanabilem quiſquam dixerit. De Podagra idem Veteres crediditſſe, ubique relatum eſt, etiam apud Medicorum filios. Serenus Samonicus *verſ.* 786. *& ſeqq.*

Quaedam ſunt rabidae medicamina digna podagrae,
Cui ter tricenas ſpecies Epiduarius ipſe
Dixit ineſſe Deus, requiem tamen indere morbo
Fas erit, & triſtem ſaltem mulcere dolorem.

Ne hic ſibi adverſetur, video etiam legi, *quaedam haud ſunt rabidae*, ſed malim, per interrogandi modum, *quaenam ſunt rabidae* &c. quo ita interrogatio neget. Pueri quoque ex Ovidio decantant, *Tollere nodoſam* &c. Nec aliud de ea teſtimonium perhibet Medicus in Luciani *Ocypo.* Hodie equidem tolli poſſe jactant quidam Medici, ſed idem olim, quibus, ut reſipiſcerent, lapidoſa illa Dea apud Lucianum in *Tragopodagr.* tortores ſuos indignabunda immiſit: & reſipuerunt.

Quid autem in *h.* §. 2. voluerit Modeſtinus, non tam obſcurum eſt, ut ab Interpretibus omitti debuerit. Scilicet morbum eſſe malam corporis conſtitutionem, quae *temporalis* ſit, id eſt, tempore mutetur, ſeu accreſcat, ſeu decreſcat: non enim eſt morbus, quatenus a vitio diſtinguitur, qui ſit maneatque idem, neque minuatur, vel procedat, & aggraveſcat. Atque hoc velle Modeſtinum, ex definitione *vitii*, morbo oppoſiti, apparet; *impedimentum* id ait eſſe *corporis* PERPETUUM, hoc eſt, non quidem *aeternum*, (nam

non

non omnia vitia ſunt aeterna, & etiam quidem morbi aeterni, unde differentia in tempore nequit collocari) ſed *conſtans & abſque mutatione perſeverans.* Eſt enim hic *perpetuum*, quod non ceſſat, ſive nunquam, quamdiu durat, interruptum eſt, quo ſenſu *perpetua palus* pro *non interrupta* aliquotiens apud J. Caeſarem in *Comm. de Bell. Gall.* & *perpetua pax*, *perpetuum bellum* apud alios. *Vitii* definitio apud Gellium loco, quem dixi, eadem eſt, *morbi* clarior; nam cum eſſe dicat, *cum acceſſu diſceſſuque*, idem dicit, quod nos de mutatione morbi accreſcentis vel decreſcentis, vocula enim *que* apud Gellium non conjungit, ſed disjungit, quemadmodum & alias, etiam in Jure *l.* 53. *ff. de V. S.* Atque is acceſſus vel diſceſſus non eſt in vitio.

Tandem hoc loco *vitii* exemplum proponit Modeſtinus, & ait: *veluti ſi talum excuſſit, nam & luſcus utique vitioſus eſt.* Non eſt verum, quod Fornerius hic exiſtimat, utriuſque definitionis exemplum proponi, *morbi* in talo excuſſo, *vitii* in luſco: palam enim eſt, de vitio duntaxat proponi. Sed ipſa oratio, ni fallor, vitioſa eſt; neque enim ex eo, quod, cui aliquid abeſt, vitioſus ſit, omnino ſequitur, vitioſum quoque eſſe, qui aliqua parte corporis minus recte utitur. Minus apta igitur Modeſtini ratio, *nam & luſcus utique vitioſus eſt*, & quid talus excuſſus cum luſco? Alibi autem, quae fere loci minus ſani nota eſt, aliter legitur hic locus: nunc, *veluti ſi luſcus ſit, nam & luſcus utique vitioſus eſt*, nunc, *ſi luſcitioſus*, nunc, ut Florentiae, *ſi talum excuſſit*, quas lectiones jam ipſa Gloſſa obſervavit, nunc iterum, *veluti ſi talum excuſſit. Ita luſcus utique vitioſus eſt.* Et pro *utique* multi quoque legunt *itaque.* Franc. Hotomanus, ne minus ad rem de

luſco

luſco agatur, pro *talo*, qui praeceſſit, & ipſe excutit, cruda Chirurgia *oculum* reponit, *veluti ſi oculum excuſſit, nam & luſcus vitioſus eſt.* In variis Lectionibus, quae Editioni Haloandrinae ſolent addi, notatum video, *veluti ſi talum excuſſit, luſcus ſit, nam & luſcus utique vitioſus eſt.* Quae lectio ut plane inculta, ita integerrima videtur, nulloſque Correctores experta. Si, quod incultum eſt, nitori ſuo reſtituamus, ita commodum legetur: *ſi talum excuſſit, & luxus ſit; nam luxus utique vitioſus eſt.* Pro *luſcus*, tranſpoſita litera, erit *lucſus*, ſeu, quod perinde eſt, *luxus.* Pravus literarum ordo, & praepoſtera trajectio, frequens eſt in Pandectis Florentinis, ut Ant. Auguſtinus obſervavit *L. IV. Emend. C.* 2. CS. autem pro X. non difficulter ſcribi ſoni declarat affinitas, & in veteribus Libris, MSS. praeſertim, id verum eſſe a Grammaticis video notatum, & ab aliis nullo jure negatum. Sono & olim haec paria fuiſſe Varro docuerit de *LL. Lib. VIII. p. m.* 109. & *L. IX. p. m.* 138.

Atque ita primum diceret Modeſtinus, *ſi talum excuſſit.* Ait quidem Plinius *Hiſt. Nat. L. XI. C.* 46. facile fuiſſe convictos, qui homini talos ineſſe exiſtimarunt, quod contra hanc lectionem video proferri, quomodo & proferri poſſet, quod negat Ariſtoteles πολυδάκτυλα ἔχειν ἀςραγάλους *Lib. IV. de Part. anim. C.* 10. *in fin.* ſed tamen verum eſt, etiam quum accurate loquimur, in homine infimam cruris partem, calcaneo innixam, *talum* appellari, non tantum apud rerum minus forte gnaros, quales Horatius, Martialis, Seneca, aliique, haberi poſſent, verum & Medicos: ita ſane Cornelius Celſus *de Re Medica Lib. VIII. C.* 1. *in fin.* & *C.* 11. & toto, quod *de Talo* eſt, *C.* 22. Addo

&

& hac, & alia, quam mox dicam, cauſa, Apuleji locum *Libr. II. Florid. Peniſſime*, inquit, *eodem die in Palaeſtra adeo vehementer* TALUM *inverti, ut minimum abfuerim, quin articulum etiam a crure fregerim. Tamen articulus loco conceſſit, exque eo* LUXU *adhuc fluxus eſt.*

Deinde diceret, *& luxus ſit.* Non ita recte, ſi haec abeſſent; nam qui talum excuſſit, ſi probe repoſitus ſit, non utique vitioſus eſt *l. 16. ff. de Aedil. Ed.* ſi autem excuſſit, & necdum convulſio ſit ſanata, morboſus eſt; ergo addit, &, excuſſo talo, luxus manſit. Si cui vero haec inſerenda non videantur, quia in omnibus Libris non inveniuntur, ut neque in Florentino, cujus ſumma nobis eſt, ut eſſe debet, religio, per me licet non expreſſa intelligantur, quod etiam in quacunque lectione *h. §. 2.* faciendum eſt. Nam & qui oculum excuſſit, non utique vitioſus eſt, ſed quamdiu pendet, morboſus; perpetuo enim in eodem ſtatu, quae eſt vitii proprietas, ita pendulum oculum habere nemo poterit: ſi autem recte reponatur, neque vitium eſt, neque morbus *d. l. 16.* Si reponatur perperam, & luſcus manſit, tunc demum vere vitioſus erit. Atque ita, ſi cum Hotomano, *talo* excuſſo, *oculum* repoſueris in *h. L.* apparet, de alio oculo agi non poſſe, quam qui probe reſtitutus non eſt, perinde ac de talo. Quod autem, ſervato *talo*, non difficulter adeo admiſerim, *& luxus ſit*, ideo factum puta, quia ſubaudiendus alioquin eſt caſus ἐκ παραλόγου, cum tali excuſſi ἐπὶ τὸ πλεῖστον reſtituantur. reſtitutionis modum cum alii, tum Corn. Celſus docuit *d. L. VIII. C. 22.* Quod cum ſit, nemo, ut dixi, *vitioſum* appellaverit, cui talus excuſſus, ſed recte repoſitus eſt. Et Darius, quod aliquando talum excuſſiſſe memoretur apud Herodotum *Libr. III. p. m.*

Ee 208.

208. facta a Democede reſtitutione, vitium ex eo retinuiſſe, quod ſciam, non legitur. Igitur, ut quis inde vitioſus ſit, addendum, vel ſubaudiendum eſt, excuſſionem non plane fuiſſe reparatam, atque adeo manſiſſe eum, quo de agitur, luxatum, claudum; is namque *vitioſus* eſt, ut conſtat ex definitione Modeſtini in *h.* §. & aliorum ex Gellio *d. L. IV. C.* 2. Et claudicationem inter vitia & deformitates referendam eſſe etiam Socrates & Hippias conſentiunt apud Platonem in *Hipp. min. p. m.* 788. Neque obſtat, claudum non *vitioſum*, ſed *morboſum* dici Gajo in *l.* 13. *ff. de Aedil. Ed.* nam quamobrem id fiat, ſupra diximus.

Quum autem *luxum* lego in *h.* §. 2. *luxatum* intelligo, eliſis, puta, brevitatis ergo literis A & T. Ut cum dicimus *citus* pro *citatus*, *incitus* pro *incitatus*, apud Feſtum in *Incita*. *Canta* pro *cantata*, apud eundem in *Canta*. *Apta* pro *aptata* in definitione Fati apud Gellium *Noct. Att. L. VI. C.* 2. neque aliter *praeſtita* pro *præſtituta* in lectione Florentina *l.* 32. *ff. de Judic.* Sed ne ſola analogia videar vincere, quod etiam uſus recepit, ecce Feſtus in *Luxa membra*, definit *luxa membra, e ſuis locis mota & ſoluta.* Et Nonius in *Luxum: Luxum, id eſt, vulſum, & loco motum, quod nunc luxari* (vide, an *luxati*, vel *luxatum* malis reponere) *ignari Latine dicimus.* Ignari ſcilicet, etiam *luxum* recte dici. Apud Catonem quoque de *R. R. C.* 160. *luxus* eſt pro *re luxata* & *luxatione*, quemadmodum & apud Apulejum in *Florid.* loco, quem ſupra repreſentavi. Hinc Gloſſae Graeco-Latinae, quae Philoxeno tribuuntur, στρέμμα exponunt *luxum, luxationem.* Rurſus Gloſſae Latino-Graecae: *Luxum*, στρέμμα, ἢ ἀυγισμὸς, ἢ ἀσωτία. Στρέμμα eſt luxatio, ἡ ἄρθρου παράβασις,

res

res luxata ſeu diſtorta: ſed quid ſit ἀυγισμὸς, quod ibi additur, non intelligo, ita tamen ediderunt Vulcanius & Labbaeus, quamvis Scaliger ad Feſtum in *Luxa*, *p. m.* 81. exhibeat λυγισμὸς, quod intelligo, & eſt membrorum luxatio. Qua fide ita exhibuerit Scaliger, ipſe neſcio; ſi nulla, ego dubitarum, an non legendum eſſet ἀγυισμὸς, tranſpoſita una litera, ἄγυιοι enim dici poſſunt luxati, aliique, qui membra ita infirma habent, ut uſui, quem natura dedit, nequeant ſufficere. Eorum vitium eſt ἀγυισμὸς, deſtituuntur enim recto uſu τῶν γυίων, id eſt, *membrorum*, ſed praecipue *pedum* ſive *crurum*. Atque ita de morbo vitioque, circa morbum vitiumque *l.* 101. §. 2. *de V. S.* dicendum videtur.

CAPUT II.

De Specie adjecta.

UTilis, etiam in foro, eſt obſervatio de ſpecie generi adjecta. Ea de re ſic eſt habendum: ſi generali enunciationi ſpecialis ſubjiciatur, prima perit, aut potius coërcetur ſecunda. Taxationem habet ſpecialis oratio, generali addita, & taxationis id proprium eſt, ut reſtringat praecedentia. *Non ambigitur*, inquit Papinianus in *l.* 41. *ff. de Poen. in omni Jure ſpeciem generi derogare.* & ſic ipſe ille totidem fere verbis in *l.* 80. *ff. de R. J.* Exempla ejus rei ſi quaeras, innumera ſunt. In emptione venditione ejuſmodi ſpecies eſt in *l.* 39. §. 1. *ff. de Contrah. empt.* & in formula antiqua, *macte vino inferio eſto*, recte Trebatius exi-

 ſtimavit

ſtimavit apud Arnobium *L. VII. adverſ. Gent.* illud *inferio* eſſe additum, *ne vinum omne, quod in cellis atque apothecis eſt conditum, eſſe ſacrum incipiat, ſed ſolum, quod inferetur.* Ita quoque, qui ſimpliciter *habere licere* ſpopondit, per omnes *habere licere* generali locutione ſignificat *l.* 38. *pr.* & §. 2. *ff. de V. O.* ſin autem, *per ſe haeredemque ſuum,* non niſi *de ſe haeredeque ſuo* teneri Ulpianus diſputat in *l.* 11. §. 18. *D. de Act. empt.* generali enim ſtipulationi derogatum eſſe per eam adjectionem, contra Julianum obtinuit *d.* §. 18.

Atque ea taxativi vis eſt, quam & uſus loquendi probat. Sed vero, quum nonnunquam exempli loco, aut qer imprudentiam generi accedat expreſſa ſpecies, temperanda ea res erit. Temperavit certe ipſe, quem modo dicebam, Papinianus *Libr. VII. Reſp.* in *l.* 2. *pr. ff. de Supell. leg. Legata*, inquit, *ſupellectili, cum ſpecies* EX ABUNDANTI PER IMPERITIAM *enumerentur, generali legato non derogatur: ſi tamen ſpecies certi numeri demonſtratae fuerint, modus generi datus in his ſpeciebus intelligitur. Idem ſervabitur inſtructo praedio legato, ſi quaedam ſpecies numerum certum acceperint.* Intereſt igitur, an expreſſae ſint ſpecies per imperitiam, quas, ſi nocituras ſciviſſet, non expreſſiſſet teſtator; an vero facta fuerit demonſtratio, quo generi daretur modus & limitatio. Idem dicit, quamvis contrarium dicere videatur, Paulus in *l.* 18. §. 11. *ff. de Inſtr. vel inſtrum. leg. Cui,* inquit, *fundum inſtructum legaverat, nominatim mancipia legavit. Quaeſitum eſt, an reliqua mancipia, quae non nominaſſet, inſtrumento cederent? Caſſius ait, reſponſum eſſe, tametſi mancipia inſtructi fundi ſint, tamen videri eos ſolos legatos, qui nominati eſſent: quod appareret non intellexiſſe patremfamilias, inſtrumento quoque*

ſervos

ſervos adnumeratos eſſe. Minuitur hic generale legatum enumerata ſpecie, non imperitia patrisfamilias, ex abundanti haec adjicientis, ſed nominatim diſtinguentis ſervos, quos legatos vellet. Apparet enim ex legato ſervorum *nominatim* facto, intellexiſſe patremfamilias, nomine inſtructi fundi, ſervos non eſſe legatos, ideoque verum eſt, generalem fundi inſtructionem deberi, ſervos non nominatos non deberi, modo generi dato in his ſpeciebus. Aliud eſt, ſi non certi numeri ſpecies demonſtratae ſint, ſed ſimpliciter legetur fundus inſtructus, & deinde addatur, cum mancipiis, vel ſupellectili, vel alia re, quae *nominatim* expreſſa non eſt, tunc enim adjiciendo ſpeciem, non minui legatum, ſed potius ex abundanti adjectum videri Papinianus reſpondit, & ex eo Ulpianus refert in *l.* 12. §. 46. *ff. de Inſtr. vel inſtr. leg.* eſſe enim illum §. 46. ex Papiniani *Reſponſis*, & quidem ex eo, quem ſupra dixi, *Libr. VII.* ſatis argumenti praebet §. 45. & 47. *d. l.* 12. ut & inſcriptio *d. l.* 9. *ff. de Supell. leg.* Unde & ex *d.* §. 46. interpretationem accipiunt finalia Papiniani in *pr. d. l.* 9. *Idem ſervabitur inſtructo praedio legato, ſi quaedam ſpecies numerum certum acceperint.* Qui ſcilicet fundum inſtructum dat legat, & mox adjicit, cum mancipiis & ſupellectile, primo fundum inſtructum legauit, deinde ſpeciem adjecit, quae nominatim expreſſa non eſt, ſed per imperitiam forte, vel exempli loco duntaxat. Quare legatum generale non minuit, ſed eo continetur, &, quamvis non commemorata fuerit illa ſpecies, tacite tamen comprehenditur. Hoc ait *d.* §. 46. ex quo peſſime negationem demi fere non eſt, ut admoneatur, neceſſe; quamvis ita Hotomanus

L. III. Obſerv. C. 2. & 30. Secundum haec neque ſupellectilis legatum, neque mancipiorum, neque alterius rei, non nominatim expreſſae, generale inſtructi legatum minuit, ſed per errorem bis idem legatum eſt, primo in genere, deinde in ſpecie repetitum. Quin nec Stichi vel Erotis legatum caeteram fundi inſtructionem minuit, at ſervorum duntaxat, quia ejus ſpeciei nominatim facta eſt expreſſio & limitatio d. *l.* 18. §. 11. *ff. de Inſtr. vel inſtr. leg.*

Atque haec ita, ubi duo ſunt legata, ut in *d. l.* 18. §. 11. & *d. l.* 12. §. 46. qui §§. loquuntur de ſpecie legata poſt genus legatum. Sed ait *d. l.* 9. *pr. de Supell. leg. Si tamen ſpecies certi numeri demonſtratae fuerint, modus generi datus in his ſpeciebus intelligitur.* Hoc eſt, ſi V. G. ſervi legati ſint, quod generale legatum eſt *l.* 81. *ff. de Leg. III.* deinde legatae tres ancillae, non omnes ancillae debebuntur, quae caeteroquin deberentur ex generali legato *d. l.* 81. ſed tres duntaxat, cum in expreſſa ſpecie ancillarum generi modus impoſitus ſit *h. l.* 9. quae & ſpecies & ratio eſt *d. l.* 18. §. 11. *de Inſtr. vel inſtr. leg.* nec, cum ita ſe res habet, de voluntate teſtatoris licet ambigere, numerum enim expreſſit. Liquet jam, quantum differat, in duplici legato, generis, & ſpeciei, utrum ſpecies nominatim expreſſa ſit, nec ne. Nam fac, ut rem exemplo illuſtrem, ſupellectilem eſſe legatam, & deinde craterem argenteum, lectos argenteos, candelabra argentea, quae poſterior aetas ſupellectili cedere voluit *l.* 3. §. 5. *l.* 9. §. 1. *ff. de Supell. legat.* non duntaxat debebuntur, quae enumerata ſunt, ſed & genus, univerſa ſcilicet ſupellex, reliqua cenſebuntur quaſi ex abundan-

ti

ti addita, quae nocere non ſolent *l.* 81. & *l.* 94. *ff. de R. J.* At vero ſi ſuppellectile legata teſtator deinde nominatim exprimat candelabra argentea, hujus vel illius formae, vel ponderis, vel numeri, quae legata velit, reliqua candelabra argentea generali ſupellectilis legato non continebuntur, palam enim, facta demonſtratione, candelabra argentea diſtinxit ab ſupellectile, ſecundum uſum priſci aevi. Igitur, quae non nominavit, legato generis non cedent, ex ratione *d. l.* 9. *pr.* & *d. l.* 18. §. 11.

Alia res eſt, ſi non duplex legatum ſit, ſed unum duntaxat. Si duplex, legato prius inſtructo, & deinde, cum mancipiis, ſupellectile &c. poſterius, quod ſpecies recenſet, habetur, ut dixi, ſupervacuum. Sin unum, ut ſi quis fundum leget, ut eſt inſtructus inſtrumento ruſtico, pecore, villicis &c. legato non cedent, niſi quae enumerata ſunt, nam τὸ *inſtructus*, quod incontinenti apponitur inſtrumento ruſtico, pecori, & villicis, ex hiſce explicationem recipit, & quum ſimplex ſit legatum, qualem inſtructionem intellexerit teſtator, aperte declarat. Atque ea eſt ſententia *l.* 20. *pr.* & *l.* 18. §. 13. *ff. de Inſtruct. vel inſtr. leg.* ſed digna eſt utraque Lex, de qua porro videamus.

CAPUT III.

Rurſus de ſpecie generi adjecta, ad l. 20. pr. & l. 18. §. 13. ff. de Inſtr. vel inſtr. leg.

IN *l.* 20. *pr. ff. de Inſtr. vel inſtr. leg.* Scaevola haec refert: *Sejae, ex parte haeredi inſtitutae, ſi haeres erit, fundos per praeceptionem dederat inſtructos cum ſuis villicis & reliquis colonorum. Et codicillis ita ſcripſit:* POSTEA MIHI VENIT IN MENTEM, SEJAE FUNDOS, QUOS RELIQUI, ITA UT SUNT INSTRUCTI RUSTICO INSTRUMENTO, SUPELLECTILE, PECORE ET VILLICIS, CUM RELIQUIS COLONORUM, ET APOTHECA HABERE VOLO. *Quaeſitum eſt, an etiam ea, quae patrisfamilias uſus cottidiani cauſa in fundis fuerunt, legato continerentur. Reſpondit, teſtamento quidem, ut proponeretur, Sejae inſuper fundum legatum, verum non amplius deberi, quam in codicillis, quos ſane poſt oblivionem teſtamentariae ſcripturae feciſſet,* INSTRUCTI *appellatione contineri velle ſe, manifeſte oſtendiſſet.* Proponit Scaevola, Sejae teſtamento fundos eſſe legatos inſtructos cum ſuis villicis, & reliquis colonorum, hoc eſt, duntaxat fundos fuiſſe legatos, & villicos, cum reliquis colonorum; quoniam, qualem inſtructionem teſtator intelligeret, ea adjectione palam ſignificavit, dixit enim non ſeparatim, ſed uno legato, una & continenti oratione, *inſtructos cum ſuis villicis* &c. Atque ita ſpecialiter expreſſit, quae legato cederent, ut ex Scaevola quoque Paulus notat in ſpecie, huic ſimillima, in *l.* 18. §. 13. *ff. h. Tit.* de qua mox plenius dicam. Deinde proponitur, eidem Sejae eoſdem fundos codicillis

cillis fuiſſe legatos, ſed addito majoris inſtructionis apparatu. Ex qua enumeratione, codicillis facta, naſcitur quaeſtio, utrum & ea omnia legato contineantur, quae paterfamilias uſus quotidiani cauſa in fundis habuiſſet? Scaevola duo capita ſibi proponit, alterum de fundo bis legato, alterum de interpretatione legati poſterioris; & de ambobus reſpondit, de primo non praecipue, quia de eo quaeſtio non erat, nempe Sejae fundum eſſe legatum codicillis, & inſuper teſtamento, ſed de ſecundo, quid nempe Sejae ex codicillis debeatur.

Ait, *teſtamento quidem, ut proponeretur, Sejae inſuper fundum legatum. Inſuper* hic eſt *praeterea*, ſenſu vulgari; ut dixerit, teſtamento quoque, ut in codicillis factum eſt, fundum fuiſſe legatum, & ſic eſt in ſpecie propoſita. Jacobus Cujacius *L. I. Obſerv. C.* 27. pro *inſuper* voluit legi *inſtructum*, & ita quoque Ant. Faber *L. I. Conject. C.* 7. quod ſequendum non arbitror; etiam ideo, quia verum non videtur, teſtamento *inſtructum fundum* eſſe legatum, nam manifeſte in *princ. Legis* perſcriptum eſt, fundos eſſe legatos *inſtructos cum ſuis villicis & reliquis colonorum*, non ſimpliciter *inſtructos*, quae valde differunt: hoc enim caſu omnis inſtructio debetur, quia generaliter legatus eſt *inſtructus*, illo, duntaxat quod expreſſum eſt, ut ſupra monui, & ipſe Scaevola in codicillo interpretando mox reſpondet. Plane teſtamenti legatum, ut hic occurrit, anguſtius eſt, quam codicilli, & tamen, ſi audis Cujacium, Scaevola reſpondiſſet, atque ſi ex teſtamento quidem omnis inſtructio deberetur, at ex codicillis, poſtea factis, non niſi enumeratae inſtructionis ſpecies. quod de teſtamento verum non eſt. Cur autem *teſta-*

menti meminerit Scaevola, cum de ſententia codicilli quaeratur, haec ratio eſt, quod τὸ κρινόμενον, ut Graeci Magiſtri appellant, de iis conſtituatur, quae uſus quotidiani cauſa paterfam. habuerit in fundis, an debeantur ſcilicet, nec ne, ſecundum ea, quae proponebantur? proponebatur autem & teſtamentum, & codicillus. Utque efficeret Scaevola, quae uſus quotidiani cauſa in fundo erant, non deberi, explicat, quae ſola debeantur: idque ex codicillis ſtatuit, quemadmodum deinceps declarat. Inſuper quidem eſſe teſtamento legatum, ſed de eo fruſtra quaeri, cum codicillis ſit anguſtius, atque iis etiam poſtea mutatum. Igitur ex ſolis codicillis rem eſſe aeſtimandam, & ex his non amplius deberi, quam teſtator *inſtructi* nomine ſignificare voluit. Is ordo eſt verborum, certe ſententiae, qua uſus eſt Scaevola.

Ait, *verum non amplius deberi, quam in codicillis, quos ſane poſt oblivionem teſtamentariae ſcripturae feciſſet*, INSTRUCTI *appellatione contineri velle ſe, manifeſte oſtendiſſet. Scripturam* dicit, ut & in *l.* 97. *ff. de Leg. III.* & *l.* 16. *ff. de Condit. & demonſtr.* Sed quid ſit, *poſt oblivionem teſtamentariae ſcripturae*, non aeque expeditum eſt. Cujacius *Lib. I. Obſerv. d. C.* 27. ita id explicare videtur, ac ſi Scaevola voluiſſet, teſtatorem in teſtamento per oblivionem praeteriiſſe eam inſtructionem, quam deinde codicillis appoſuit. At illud non ferunt verba, nam ait ipſos codicillos eſſe factos *poſt oblivionem* teſtamenti, quod, ni fallor, perinde eſt, atque ſi ſcriptum eſſet, *in oblivione*, ſeu, *poſtquam oblitus erat teſtamenti.* Sed quid? codicilli in oblivione teſtamenti facti? imo ita orditur, *Sejae fundos, quos* RELIQUI. Ubi vero, niſi in teſtamento? nec proderit, ſi

cum

cum Haloandro legas, *Sejam fundos, quos reliqui . . . habere volo*, nam τὸ *reliqui* non poteſt pertinere niſi ad teſtamentum. Ratio Latini ſermonis apud Haloandrum videtur aptior, ut exprimat, quem quamve voluerit habere fundos, ſed tamen & recte id intelligitur, ſi *Sejae* ſerves, ut eſt Florentiae. Ellipſis haec frequens eſt. Puto igitur, oblivionem, qua de egit, eſſe referendam ad inſtructionem, quam teſtamento fundis adſcripſerat, plane contraria, quam Cujacius exiſtimat, ſententia. Ut ſic oblivio ad ipſum teſtamentum non pertineat, ſed ad ea, quae teſtamento de inſtructione caverat; implicita nonnihil locutione, ſenſu tamen claro. Legaverat in teſtamento fundos inſtructos cum ſuis villicis, & reliquis colonorum. Meminit deinde quidem fundi legati, ut initio codicillorum declarat, ſed non meminit adjectae inſtructionis; quare hanc, ut nunc placebat, codicillis deſcribit, & jubet conſtare *ruſtico inſtrumento, ſupellectile, pecore, & villicis cum reliquis colonorum, & apotheca.* Duas tantum ſpecies inſtructionis teſtamento complexus erat, nunc ſex complectitur codicillis. Et praeter has ſex Scaevola reſpondet nihil deberi, quia illa adjectione manifeſte oſtendit teſtator, quid voluerit *inſtructi* appellatione contineri. Non igitur eo legato continebuntur, quae uſus quotidiani cauſa in fundis habuit paterfam. quae ſane continerentur, ſi ſimpliciter fundi inſtructi meminiſſet, etiam veſtes & libri *l.* 12. §. 28. §. 34. & 35. *ff. h. Tit.* quae alioquin ad ſupellectilem nominatim legatam non pertinent *l.* 2. §. 2. *ff. de Supell. leg.* Atque ita inſtructo legato, non adjecta ulla ſpecie, omnis & plena inſtructio debetur, non ea tantum, quae eſt inſtrumenti ruſtici, caeterorumque, quae nominatim enume-

 ravit.

ravit. Enumeravit autem & *apothecam*, quae eſt quarumque rerum in fundis promptuarium. Bibliotheca a librorum apotheca diſtinguitur, etiam Jure *d. l.* 12. §. 34. *ff. de Inſtr. vel inſtr. leg.* ut haec ſit receptaculum librorum, qui commercii aut alterius rei gratia habentur, non uſus. Illa vero, quae uſus ergo eſt, quaeque praecipuo nomine *Bibliotheca* appellatur. Uſum cum dico, etiam praetextum intelligo, ut eſt ejus apud Lucianum in Libro πρὸς ἀπαίδευτον.

Sic itaque apparet, illam adjectionem ſpecierum *inſtructi* hoc efficere, ne ſimpliciter habeatur legatum inſtructum, uti haberetur, non additis illis, *ruſtico inſtrumento* &c. Atque ita, ex Scaevola, Paulus quoque refert in *l.* 18. § 13. *ff. eod Tit. Quidam*, inquit, *cum ita legaſſet:* VILLAM MEAM, ITA UT IPSE POSSEDI CUM SUPELLECTILE, MENSIS, MANCIPIIS, QUAE IBI DEPUTABUNTUR, URBANIS ET RUSTICIS, VINIS, QUAE IN DIEM MORTIS MEAE IBI ERUNT, ET DECEM AUREIS; *& quaereretur, cum in diem mortis ibi libros, & vitreamina, & veſticulam habuerit, an eadem omnia legato cederent, quoniam quaedam enumeraſſet. Scaevola reſpondit, ſpecialiter expreſſa, quae legato cederent.* Neſcio, an alibi *veſticulae* vox occurrat; varie igitur hic legitur & emendatur, ſed abſque ſenſu idoneo. Miſſis autem iis, quae adhuc minus intelligimus, *veſticula* forte erit veſtiarium, vel σύγκτησις veſtium, quae generali *inſtructi* nomine veniunt *d. l.* 12. §. 28. *ff. h. Tit.* ſed non veniunt, poſt enumerata alia, quia ad ſupellectilem non pertinent, quemadmodum id ſupra monui. Eſt autem eadem cauſa & ratio *d. l.* 18. §. 13. quae eſt *d. l.* 20. *pr. ff. de Inſtr. vel inſtr. leg.* Et perperam in contrarium abit Ant. Faber *L. I. Conject.* C. 7.

C. 7. quaſi nempe aliud eſſet, *ut poſſedi*, aliud, *ut inſtructus eſt*, ex *l.* 20. §. *ult. D. de Inſtr. vel inſtr. leg.* ſed, quod ſpondeo, ipſa L. hoc non dicit. Imo Papinianus in *l.* 91. §. 1. *ff. de Leg. III.* ait *convenire*, id eſt, *omnibus placere*, domum *inſtructam* deberi, ſi quis legaverit, *ut eam poſſedit*, & ipſe ille Scaevola in *l.* 27. §. 4. *ff. h. Tit.* etiam ad *inſtructum* pertinere verba *ſicut eſt.* Quod vel iis tacentibus ipſa ratio, & ſignificatio verborum evincunt.

Liquet nunc, opinor, quantum differat *l.* 12. §. 46. ab *l.* 18. §. 13. & *l.* 20. *pr. h. Tit.* in illo duplex legatum eſt, nam poſt legatum fundum, *ita ut inſtructus eſt*, ſequitur, *& adjecit*, quae adjectio, ſeu poſterius legatum cenſetur ſupervacuum; in hiſce autem τὸ *inſtructus*, adpoſitum ſpeciebus, mox enumeratis, ex iis reſtringitur, unumque legatum eſt ejus inſtructionis, quae incontinenti adjicitur, ipſique adeo legato ineſt. Prolixius haec tractavi, cum ob uſum frequentem ejuſmodi legatorum, tum quod magna in his rite diſcernendis prudentia ſit opus; neque etiam video placere poſſe, quae alii ea de re commentati ſunt. Niſi ex iis, quae dixi, reliqua ſponte caderent, litem cum omnibus conteſtarer.

CAPUT IV.

Defenſa & explicata l. 102. pr. ff. de Solution. & liberat.

CErvidius Scaevola *Lib. V. Reſponſ.* has ſpecies tractat: *Creditor oblatam a debitore pecuniam, ut alia die accepturus, diſtulit; mox pecunia, qua illa Reſpublica utebatur, quaſi aeroſa juſſu Praeſidis ſublata eſt. Item pupillaris pecunia, ut poſſit idoneis nominibus credi, ſervata, ita interempta eſt. Quaeſitum eſt, cujus detrimentum eſſet?* & reſpendit: *ſecundum ea, quae proponerentur, nec creditoris, nec tutoris detrimentum eſſe.* Eſt, qui pro *juſſu Praeſidis* legi jubet *juſſu Principis*, quia, ut ſolius Principis eſt pecuniam flare *l. 2. C. de Falſ. monet.* ſic & eſſe videtur flatam receptamque tollere. Sed quod de *Praeſide* dicit, multis modis recte ſe habet; nam, quamvis ſolus Princeps recte tolleret pecuniam, uſu receptam, nihil tamen vetat Praeſidi adſcribere, quod Praeſes, juſſu Principis, in ſua Provincia fieri mandat. Quin & Praeſides non modo omnem omnium in Urbe Magiſtratuum poteſtatem exercuere, ſed & quaedam, quae Romae Imperatores; exemplum eſt in *l. 24. pr. ff. de Damn. infect.* & paſſim in Hiſtoria Romana. Ita nunc in quoque fere Praeſidatu jura Principum exercent Praeſides, ſive ſoli, ſive cum Concilio, idque vel ſuo ſolo, vel ſolius Principis, vel utriuſque nomine: exempla ſunt Neapolis, Sicilia, Belgium, Indiae omnes. Recte igitur juſſu *Praeſidis*, & ita quoque Baſilici.

Ait

Ait a Praeſide ſublatam eſſe pecuniam, quaſi *aeroſam*. De hac voce valde tumultuantur Interpretes. Accurſius, ex variis quoque lectionibus, varias interpretationes adfert, ſed quarum nulla bona, alia alia pejor eſt. Quod autem & *heroſam* legat, & *dominabilem* exponat, ſine riſu tranſigi nequit. Ferrem, ſi *aeroſam* dixiſſet *damnabilem* pro *reproba*, verbo illis temporibus ſatis apto, quin & ab antiquioribus uſurpato, ſed vetant ſequentia Accurſii, ne ita ejus Gloſſam emendem. Alciatus *L. II. Diſpunct. C.* 25. pro *aeroſa* Graece legit ἔρανος, & intelligit collationem pecuniae, per modum tributi indictae. Alciati emendatio, ut ſaepe aliae ejuſdem, in varias Editiones poſtea irrepſit. quod non miror, ſed indignor, cum ſit peſſima. De Eranis res nota eſt, etiam ex Platone de *LL. Dial. XI.* & Plinio *Lib. X. Epiſt.* 97. & 98. Sed profecto neque ſententiae, neque verbis *d. l.* 102. convenit ea lectio. Quis enim ſanus diſputet, cujus detrimento ſiet pecunia, in uſum Reipublicae collata? damnum eſſe nequit, niſi deperdita pecunia, & deperdita non eſt, quae probe recte erogatur. Deinde pecunia, *qua illa Reſpublica utebatur*, quaſi ἔρανος ſublata eſſet. Ita vero? omnem ejus Civitatis pecuniam, (omni enim utebatur) Praeſes occupavit, ceſſuram publico? non Praeſes, ſed praedo? abſit. Et qui pecuniam dixit ἔρανον, nemo eſt, quod ſciam. Forcatulus *Necyomant. Dial. VI.* pro *aeroſa* reſcribit *eraſa*, ut quae raſa ſit in circulo, nec adeo juſti ponderis. Sed, ſi ita velit, *eraſam* dixiſſet potius, non *raſam in circula*, ſeu *circumciſam*, quod alienum eſſet a vocis ſignificatione, at detritam vetuſtate, uſuque diuturno, eraſa ſic effigie,

quam

quam nummi ante prae ſe ferebant. Huc pertinet, quod in *l.* 1. *C. de Vet. numiſm. poteſt.* jubeantur valere Solidi, *veterum Principum veneratione formati*, & quae ſequuntur. Quamdiu enim nummi, ut ut antiqui, priſtinam effigiem, & vultum Principis repraeſentant, reprobari non ſolent. Huc quoque refero locum Plinii *Lib. VI. Hiſt. Natur. C.* 22. quem ita lego: *Mirum in modum in auditis juſtitiam ille ſuſpexit, quod pares pondere denarii eſſent in* AVITA *pecunia, cum diverſae imagines indicarent a pluribus factos. Avitam* lego, non *captivam* pecuniam, quod nihili eſt. Mirabatur quippe Barbarus ille, quod anteriorum Principum nummi ſub ſequentibus Imperatoribus valerent, cum ſecus eſſet in ſua ditione. Sed emendationem, ut certam, non urgeo; imo potius meliorem exſpecto. Certe, ut nunc legitur, ſtare nequit locus Plinii.

Si quid autem mutandum eſſet in *h. l.* 102. ego mallem minima, an nulla mutatione, *eroſa. Eroſa* autem dici poteſt pecunia, quae dolo malo eſt excavata: qua arte utuntur, qui nummorum margini infixo terebello, eos, praeſertim ſi craſſiores ſint, erodendo excavant, excavatumque foramen viliori replent materia, addita tamen ſuperficie ejuſdem materiae, cujus eſt ipſe nummus. Quod utique eſt ſpecies falſi nummarii; unde & ſolidus, ut probus ſit, debet eſſe *ſpeciei probae d. l.* 1. *C. de Veter. numiſm. poteſt.* totus ſcilicet, neque adeo ex parte improbus.

Sed vero nihil mutandum eſſe in lectione Florentina *d. l.* 102. *pr.* non ignota docet vocis ſignificatio. Joannes Coraſius *L. I. Miſcell. C.* 9. & Jacobus Cujacius ad *Africanum Tract. VIII.* in *l.* 39. *ff. de Solution. aeroſam*

pecu-

pecuniam expoſuerunt, cui multum aeris eſt admixtum. Idque ſecuti ſunt Henricus Salmuth ad Panciroli *Memorab. L. I. C.* 51. & Jacobus Curtius Εἰκαςῶν *L. II. Cap.* 8. & alii catervatim: probantque Cyprum, quin & lapidem, aurum, ferrum, ea ratione *aeroſa* dici. quod verum eſt. Argentum quoque, quod *tenue venaeque ſecundae* Juvenalis appellat *Satyr. IX. Verſ.* 31. antiquus Scholiaſtes interpretatur *aeroſum.* Atque ita non intercedo, quominus hic pecuniam, ob mixturam aeris, ſublatam dicas. Aliquin magis placeret, ſi *aeroſam pecuniam* poſſes explicare *quamcunque reprobam, qualicunque de cauſa.* Ut Graecis dicitur ὑπόχαλκον νόμισμα apud Pollucem, nullo ſic diſcrimine, aeroſum ſit, an inauratum, an inargentatum. Non diſſimiliter ὑπόξυλον, de quo Voſſius ad *Catullum p.* 308.

Caeterum quod Scaevola ait, pecuniam creditori oblatam, nec acceptam, ſi poſtea pereat, creditoris periculo perire, non videtur convenire Marcello in *l.* 72. *pr. ff. de Solut.* Vidi varias conciliationes, ſed nullam, quae magis placeat, quam Jacobi Curtii *d. L. II. C.* 8. & in qua, adhuc quidem, acquieſco.

C A P U T V.

Duae verborum tranſpoſitiones in duabus Legibus; puta L. 2. pr. ff. Si quis caution. in jud. ſiſt. cauſ. fact. non obtemp. & L. 35. §. ult. ff. de V. O.

LIbrarios, qui Leges ſcribendas exceperunt, ſaepe videas turbaſſe non literarum duntaxat, ſed & verborum ordinem. In Jure noſtro aliquotiens id accidit, & non animadverſum Interpretibus crucem fixit. Duo nunc loci ſuccurrunt, in quibus id manifeſtum reor. Primus eſt in *l. 2. pr. ff. Si quis caut. in jud. ſiſt. cauſ. fact. non obtemper. Non exigimus*, inquit Ulpianus, *reum judicio ſiſti, ſi negotium, propter quod judicio ſiſti promiſit, fuerit tranſactum: ſed hoc ita, ſi non prius id negotium tranſactum ſit, quam ſiſti oporteret; caeterum ſi poſtea tranſactum eſt, exceptio doli opponi debet.* Qui in jus vocatus eſt, dimittendum eſſe, ſi de re tranſactum fuerit, res loquitur, & dubitare non ſinit *l. 22. §. 1. ff. de In jus voc.* id ipſum ait Ulpianus in *d. l. 2. pr.* ſed excipit, *ſi non prius tranſactum ſit, quam ſiſti oporteret.* Quod valde eſt abſurdum, nam, quia tranſactio praecedit, reus dimittitur, non dimittendus, ſi, cum ſiſti oporteret, nondum fuerit tranſactum. Id enim cum poſtea accidit, doli mali exceptionem, neque aliud, ſuggerit Ulpianus hoc ipſo loco. Vitioſam eſſe ſcripturam Libri Florentini in *d. l. 2. pr.* liquido conſtat. Cujacius *Comment.* ad *l.* 113. *ff. de V. O.* nega-

negationem tollit, legitque, *ſed hoc ita, ſi prius id negotium tranſactum ſit.* Per me potuiſſet defungi, ſi indicaſſet, ita legi, ut revera legitur, in Editione Rob. Stephani, Pariſ. 1527. aliiſque antiquis, quemadmodum & in MS. meo. Haloander edidit, *ſi* MODO *prius tranſactum ſit*, in eo ſecutus Editiones, ſua etiam vetuſtiores: quod monuiſſe potuerant Fr. Hotomanus *L. IV. Obſerv. C.* 9. & Petr. Faber *L. I. Semeſtr. C.* 14. & ſimul tacuiſſe de emendatione ſua. ſed ita fit. Utrovis autem modo legas, non intercedo, quin recta ſit Ulpiani ſententia; at prohibet ſacra auctoritas Libri Medicei. Salva haec erit, ſi verba ita tranſponamus: *ſed hoc ita, ſi non prius ſiſti oporteret, quam id negotium tranſactum ſit.* Ut exceptio ſit a regula, quam ſimpliciter propoſuerat Ulpianus, non exigi ſcilicet, ut reus ſe ſiſtat judicio, ſi fuerit tranſactum.

Alter locus eſt in *l.* 35. §. *ult. ff. de V. O.* & ſic habet: *Si in locando, conducendo, vendendo, emendo, ad interrogationem quis non reſponderit; ſi tamen conſentitur in id, quod reſponſum eſt, valet, quod actum eſt, quia hi contractus non tam verbis, quam conſenſu confirmantur.* Illud, *quod reſponſum eſt*, non habet hic ſenſum, utique non eum, quem oportet: nam dicere voluit, ſi conſentiatur in id, quod *propoſitum* eſt, valere, quod agitur, licet reſponſio minus ſit congrua. Nolim tamen pro *reſponſum* legere *propoſitum*, vel *praepoſitum*, ut eſt id verbum in *l.* 140. *pr. ff. h. Tit.* quia non amo truculentam Criſin. Si, *quod reſponſum eſt*, interpretemur, *quia reſponſum eſt*, quamvis ſcilicet non continuo, nec congrue, ſubſiſtet forte ſententia, ſed oppido contorta: quare nec id probarim. Franciſcus Zoannettus *Reſtit. Jur. Libr. ſing. C. XIV.* addita negatione

legit,

legit, *quod reſponſum non eſt.* Hunc, more ſuo, ſequitur Jacobus Gallus *Apic. LL. p.* 110-112. non laudato rurſus Auctore. Non patitur hanc vim majorem Joan. Robertus *L. I. Recept. Lect. C.* 4. ratus, Jurisprudentiam Pauli conſiſtere, retenta quamvis lectione recepta. Hugo quoque Donellus *Comment ad h. L.* ita eam explicat, atque ſi nihil obeſſet. In eo res vertitur, an verba, *ſi tamen conſentitur*, ad conſenſum ſtipulatoris, an promiſſoris referenda ſint? ad promiſſoris, dixit Zoannettus, & recte dixit, quia proxime de eo egit, qui ad interrogationem non reſpondit. Sed ita non convenit *τὸ reſponſum eſt*, neque etiam conveniet, ſi, ut ipſe, legas, *reſponſum non eſt.* Miſſis omnibus ſic tranſpono & interpungo: *Si tamen conſentitur in id, quod actum eſt, valet quod reſponſum eſt, quia hi contractus non tam verbis, quam conſenſu confirmantur.* Hoc eſt, in contractibus, qui ſolo conſenſu abſolvuntur, non uſquequaque exiguntur ſtipulationis ſolemnia, adeoque, licet ejuſmodi contractus per ſtipulationem celebrentur, nec praeciſe ad interrogationem reſpondeatur, valebunt tamen, dummodo conſentiatur in id, quod actum eſt. Plana ſic res & verba erunt, & reliquas interpretationes tuto jubebimus faceſſere.

CAPUT VI.

Ad L. 28. ff. de Capt. & poſtlim, reverſ.

ANtiſtius Labeo in Libris πιθανῶν generales Juris regulas propoſuit, veriſimiles illas quidem, ut Operis inſcriptio indicat, ſed quae tamen aliquando, in hac illave ſpecie, fallebant. Ne quis igitur imprudens peccaret, Julius Paulus hos Libros, in compendium redactos, annotavit, & exceptiones addidit; *fallentias* dixit barbara Aetas. Et hoc ſibi vult τὸ Imo, in fragmentis, quae ex eo Opere ſuperſunt; ut ſcilicet Paulus hac formula ſignificaverit, regulam Labeonis non obtinere in ſpecie, quam mox ipſe ſubjungit. Vulgo quidem exiſtimatur, Paulum his Scholiis Labeonem notare, & in contrarium ire, ſed nunquam potui a me impetrare, ut crederem, Paulum fuiſſe hominem tam fatuae, pene dixerim, malevolentiae, ut ſua exceptione voluerit everſum ire generalem Antiſtii regulam. Imo aliud nobis ſuggerunt reliquiae ejus Epitomes, & Pauli notae tantum non omnes: illuſtre ejus rei exemplum eſt in *l.* 31. *ff. de Leg. III.*

Neque aliter capienda eſt *h. l.* 28. ubi ex Labeone hanc habemus regulam: *Si quid bello captum eſt, in praeda eſt, non poſtliminio redit.* Sic Florentina, & reliquae fere Editiones; non tamen apte, nec ex uſu probae Latinitatis. Jacobus Vintimillius Pariſiis 1548. edidit, *ſi quid bello captum in praeda eſt, nec poſtliminio rediit*, & ita ante Vintimillium quoque Haloander. Sed ne ſic quidem conſtat ſententia; conſtaret autem, ſi

 le-

legeretur, *ſi quid bello captum in praeda eſt, non poſtliminio redit.* ſublato nempe primo *eſt*; ſed praeſtat, una litera mutata, Florentinam retinere, & ſic interpungere: *ſi*, QUOD *bello captum eſt, in praeda eſt, non poſtliminio redit.* Hoc eſt, ſi id, quod bello ablatum erat, rurſus captum & in praeda recuperatum ſit, poſtliminio non erit locus. Regula eſt de iis, quae in praeda capiuntur, in praeda autem cum non capiantur proprie, niſi res mobiles hoſtium, iis negat Labeo jus poſtliminii eſſe, & recte negat, de rebus ſoli enim id jus perſcriptum eſt *l.* 20. §. 1. *ff. h. Tit.* & ita Grotius *de Jure B. & P. L. III. C.* 9. *n.* 13. & 14. habemus regulam Labeonis.

Sequitur exceptio Pauli: *Imo ſi in bello captus, pace facta, demum refugit, deinde renovato bello capitur, poſtliminio redit ad eum, a quo priore bello captus erat, ſi modo non convenerit in pace, ut captivi redderentur.* Pro *demum refugit*, quod Taurellius edidit ex Codice optimo, plerique Libri habent, *domum refugit*, vel *domum fugit*, vel *domum rediit.* Illud autem *domum refugit* verbis parum, ſententia nihil differt a ſcriptura Florentina: quare huic ſtabimus in his, quae paria ſunt, licet alioquin pronus & facilis ſit error ſcribentis *demum* pro *domum.* Exceptio Pauli, quam apponit, cum ſit de regula, apparet, eum loqui de iis, qui ſunt mobilium numero, de ſe moventibus videlicet. Nam *moventium & mobilium appellatione idem ſignificari* Celſus dixit in *l.* 93. *ff. de V. S.* NISI *tamen*, inquit, *apparet, defunctum animalia duntaxat, quia ſe ipſa moverent, moventia vocaſſe.* Pro *ſi*, quod Florentiae eo loco legitur, ex Graecis eſſe reſtituendum *niſi*, dudum animad-

madverſum eſt, & frequens, etiam alias, eſt harum vocum commutatio. Liquet autem, Pauli exceptionem eſſe de homine, qui bello captus, ſed pace reverſus, renovato bello iterum capitur. Hunc ait, quamvis in praeda ſit, poſtliminio tamen redire ad eum, a quo priore bello captus erat. Et ſane ita eſt, quia placuit hominibus, cujuſcunque conditionis ſint, poſtliminium eſſe, nec referre, liberi, an ſervi ſint *l.* 19. §. *ult. ff. h. Tit.* adeoque, cum caetera mobilia recuperantibus cedant, homines vel ſibi vel priſtinis dominis reſtituuntur *l.* 12. *C. de Poſtlim. reverſ.* & hanc exceptionem, quod ad ſervum, probat quoque *l.* 27. *ff. h. Tit.* Caeterum Baſilici *Lib. XXXIV. Tit. I. C.* 28. & Harmenopulus Προχείρȣ *Lib II. Tit. VII.* §. 5. omnino mihi videntur perperam reddidiſſe ſententiam hujus Legis, dum, quod de exceptione dixit Paulus, ad regulam transferunt, ajunt quippe, *τὸ ἐν πολέμῳ λαμβανόμενον ἀνδράποδον ἐν πραίδᾳ ἐςὶν, οὐ μὴν τῷ δικαίῳ τῆς ὑποςροφῆς ἐπανέρχεται.* Atque ſi mancipium, quod in praeda eſt, jus poſtliminii non haberet: nimia brevitate ſic pervertentes mentem Labeonis & Pauli. Additur poſtremum in *h. l.* 28. ſi ea lex pacis ſit, ut captivi reddantur, poſtliminium his, quos dixerat, captis, reverſis, & iterum captis non eſſe; manifeſta ratione, quum ea lege antiquum, quod ex captivitate erat, jus tollatur, eoque ſublato de poſtliminio inanis ſit quaeſtio.

CAPUT VII.

De Nominibus aliquot propriis in Pandectis & Codice.

NOminum reſtituendorum fere inanem laborem eſſe recte dixit Cujacius *Obſerv. L. XII. Cap.* 18. adeo enim hanc qualemcunque operam ſola conjectura niti videas, ut ſane de pauciſſimis tuto liceat decernere. Sunt, & aliquot retro ſaeculis fuerunt in Republica Eruditorum, quia nomina propria, non alia ratione, quam quod ſibi non lecta ſint alibi, ex Veterum Libris delent, ſubſtitutis aliis, ſibi ſcilicet notioribus. Atque ſi ex antiquitate, quae adhuc ſupereſt, omnia Veterum nomina liceret diſcere, & hanc, quanta quanta eſt, ſubegiſſent illi Magiſtri. Tanta & priſco Aeuo fuit, & noſtro eſt nominum inſolentia & varietas, tam fortuita, & ignota ſaepe origo, ut, quod de nominibus agitur, modeſte ſit agendum.

L. 21. §. 1. *ff. de Statulib.* ſenſum non habebit, ſi *Pactumejus* ſcindas in *pactum ejus*: ſic tamen plurimi Libri, probante etiam Pithoeo. Sed quur probaret, ratio non fuit; paſſim quippe in Jure noſtro memorantur Pactumeji ut in *l.* 92. *ff. de Haered. inſt. Inſcripp. l.* 15. *C. de Pact.* & *l.* 7. *C. Si cert. pet.* & ita forte, nam praeter conjecturam nihil polliceor, in *Inſcript. l.* 20. *C. Famil. erciſc.* pro *Pactuelae* reſcribendum erit *Pactumejae*, nam & *Pactumejas* refert *d. l.* 92. *ff. de Haered. inſt.* Apud Auctores exteros Pactumeji & Pactumejae quoque nomina occurrunt. De Horatio, ſi recte lega-

legatur, monuit Cujacius *d. L. XII. Obſerv. C.* 18. locus eſt *Epod. XVII.* 50. cui addo Inſcriptiones apud Gruterum *p. CCCCXXX.* & *DCCCXVI.* & denique Lampridium in *Commod. C. VII.* ibi enim *Pactumejum Magnum* eſſe legendum pro *Pactulejo Magno* Caſaubonus notavit, & dubitare non patitur *d. l.* 92. *ff. de Haer. inſt.*

Variant Codices in nomine foeminae, cui inſcripta eſt *l.* 1. *C. Quando mul. tut. offic. fung. pot.* ſed praeferendos eſſe, qui *Otaciliae* exhibent, docere poterit, eidem Otaciliae inſcripta, *l.* 6. *C. Qui pet. tut* quae eſt & ejuſdem Imperatoris, & ejuſdem anni. Apud Gruterum multi ſunt Otacilii.

Meminit *Sancti Caſſii Praetoris l. ult. ff. de Acq. vel omitt. haered.* Sunt homines profani, qui ne quidem ipſi *Sancto* parcunt, ejuſque loco neſcio quid aliud ſubſtituunt. Varie Varii interpolant, etiam Cujacius in *Comm. ad Rubr. D. de Dol. mal.* quod factum non oportuit. *Sancti* nomen in Republica Romana ſatis fuit frequentatum, quamvis Roma hodie plures Sanctos habeat. *Tib. Caſſius Sanctus* memoratur in *Inſcript. Gruteri p. XXI.* & alius *Sanctus p. CCCLIII. Atteji Sancti* Oratoris mentio eſt apud Lampridium in *Commodo C. I.* & *Sanct. Sabini* apud Symmachum *Lib V. Epiſt.* 39. & a *Sanct.* forte *Sanctianus*, quod nomen habent quidam Libri in *Inſcript. l.* 2. *C. ad L. Falcid.* Retinenda igitur Florentina ſcriptura, aut, ſi mutanda, non, ut alii, mutem, ſed pro *Sancto* reponam *Scantio. Scantii* nomen uſitatiſſimum eſt, & ſexcenties occurrit apud Gruterum; memorat quoque Varro apud Nonium in *Hornum*; & inde *Scantinius*, & *Lex Scantinia.* Literas au-

tem in nominibus propriis magis, quam communibus, tranſponi dudum obſervatum eſt.

D. Pius in *l.* 15. §. 1. *ff. de Quaeſt.* dicitur reſcripſiſſe *Maecilio*, quaeſtionem non eſſe habendam de minore XIV. annis. Pro *Maecilio* veteres Editores fere habent *Metilio*: & ſane vitium eſt in eo nomine; at omnino reſtituendum ex *l.* 10. *pr. ff. eod. Tit.* ubi idem ea de re Reſcriptum adducitur, ſed ad *Caecilium Jubentianum.* Quare pro *Maecilio* reſcribe *Caecilio* in *d. l.* 15. §. 1. & bene feceris.

Si in laudandis Auctoribus JCti noſtri rationem temporis habuerint, ut video vulgo placere, *Publicius* ille, quem Modeſtinus adducit in *l.* 51. §. 1. *ff. de C. & D.* & Ulpianus in *l.* 2. §. 8. *ff. ad Sc. Tertull.* non poteſt fuiſſe idem cum Publicio Gellio, Servii diſcipulo, cujus meminit Pomponius in *l.* 2. §. 44. *ff. de O. J.* nam in *d. l.* 2. §. 8. Africano poſtponitur, & Africanum, ratione temporis, conferri non poſſe cum auditoribus Servii, non eſt, qui negabit. Bertrandus tamen hunc atque illum Publicium eundem eſſe credidit, atque ita quoque alii. Ego diverſos fuiſſe putem; & ſane plures fuerunt *Publicii*, etiam Africano aequales. Certe *Publicio* reſcripſit Antoninus in *l.* 1. *C. Quomodo & quando Jud.* qui idem fuerit cum Publicio Modeſtini & Ulpiani, quemadmodum non affirmavero, ita neque negavero.

Diocletianus & Maximianus in *l.* 4. *C. Commun. de ſucceſſ.* reſcribunt *Aſterio*, & iidem *Haſterio* in *l.* 8. *C. de Petit. haered. Haſterio* forte eidem, nam Aſterium, an Haſterium dicas perinde eſt, ut dicimus Adrianum & Hadrianum. Aſterio quoque reſcribitur in *l.* 4. *C. de Aquaeduct.* Et *Aſterius Scapula* vocatur alter Con-

ſulum,

ſulum, ſub quibus factum eſt SC. de adſignandis liberis, in §. *ult. Inſt. de Adſign. libert.* qui ipſe tamen in *l.* 1. *pr. ff. eod. Tit.* dicitur fuiſſe *Oſterius Scapula.* Utrumque perperam: *Oſtorius* homini nomen fuit, & ita inter ſuffectos eum recenſent Onuphrius & Pighius in *Annalib.* Theophilus quoque *Oſtorium* appellat, & Tacitus variis locis. Caeterum cum *Aſterii* nomen ſatis alias fuerit uſitatum, & Impp. Diocl. & Maxim. bis Aſterio reſcripſerint iis, quos dixi, locis, forte eorundem Reſcriptum in *l.* 27. *C. de Liber. cauſ.* ad quendam *Aſterium* fuit, non ad *Auſterium*, ut nunc legitur. Attamen video Gordianum *Auſtero* reſcripſiſſe in *l.* 3. *C. Depoſit.* quod an mutandum ſit in *Auſterium*, an *Auſterium* in *Auſterum*, an utrumque in *Aſterium*, qui certo dicat, nullus erat.

In eo, eave, cui reſcriptum eſt in *l.* 2. *C. Si maj. fact. rat. hab.* mirum variant Codices, ſed recte videntur exhibere, qui *Soteri* exhibent. *Soteri* quoque reſcriptum memoratur in *l.* 12. *ff. de Acquir. vel omitt. haered.* & in Marmoribus & Lapidibus id nomen aliquoties eſt obvium.

Paconius, ut Florentiae legitur, legendum eſt in *l.* 3. *ff. Si a par. quis manum.* occurrit id nomen & in inſcriptione *l.* 6. *C. de Admin. tut.* ſed idem, an alius fuerit, non definiverim. Plures fuerunt *Paconii*; memoratur *Paconius* apud Diomedem *L. III. C. de Pedibus Metricis*, utique ſi recte Putſchius edidit ex MSS. & iterum apud Suetonium in *Tiber. C.* 61. & alios.

Trophimas nomen proprium eſt in *l.* 26. §. 2. *ff. Depoſit.* id quum neſcirent Viri docti, varias lectiones & interpretationes commenti ſunt. Alii eas recenſuerunt, ſed, qui damnarunt, damnaſſe contenti, non probarunt,

 etiam

etiam alibi id nomen reperiri. Eſt autem Trophimi mentio in *l.* 27. *ff. de Fideicomm. libert.* & Trophimae in *l.* 34. *pr. ff. de Uſu & uſufr. leg.* Trophimae quoque inſcribitur *l.* 6. *C. de Pigner. act.* Et *l.* 1. *C. de In jus voc.* quae nunc *Trophinio* inſcribitur, inſcribenda forte eſt *Trophimo.* In ſacris etiam & profanis literis id nomen oſtendi, ſed loca non adſcribo; de Jure conſtat.

Aithales in *l.* 24. *ff. ad L. Corn. de falſ.* genuinum eſt & gentile nomen. Αἰθαλέων meminit Stephanus in Αἰθάλη, & in *Notis* Lucas Holſtenius. Qui ipſe recte obſervat, Nicolaum Heinſium pro *Italis*, quod eſt apud Ovidium *de Pont. L. II. Eleg.* 3. optime reſtituiſſe *Aethalis*; pari prorſus ratione, qua in *l.* 9. *ff. de L. Rhod. de Jact.* pro *Italia* reſcribi poſſe *Aethalia* in Libello ad *d. L.* ipſi obſervavimus, non aliorum obſervationi ſubſcripſimus.

In *l.* 86. *ff. de Acquir. vel omitt. haer.* non male *Pantonius Avitus* quondam legebatur, nec opus erat id mutare in *Pannonium Avitum*, vel *Pomponium*, vel, ut Alciatus *L. VII. Par. Jur. C.* 16. & poſt eum Muretus *L. II. Epiſt.* 6. in *P. Antonium.* Pantonii nomen fuiſſe uſitatum liquet ex inſcriptione *l.* 2. *C. pro Soc.* & Pantonia etiam eſt apud Gruterum *p. DCCXVIII.* niſi & utrobique mendum eſſe fingas.

Claudii Hieroniani nomen apud Ulpianum in *l.* 12. §. 40. *ff. de Inſtr. vel inſtr. leg.* varie mutatum eſt. Haloander legit, *Claudius Hieronymianus*: quo nomine Veteres eſſe uſos non memini. Alii Editores *Hermonianus*, & Cujacius *L. I. Obſerv. C.* 28. *Herminianus.* Ego non dixerim in *Hieroniani* nomine quicquam eſſe mutandum, at ſi mutandum eſſet, non incommodum legeretur *Herennianus*; in Faſtis memoratur *Herennianus Conſul* ſub M. Antonino, & *Herenniano* reſcripſiſſe leguntur

tur Divi Fratres apud eundem Ulpianum in *l. 6. §. 1. ff. de Muner. & honor.* qui Herennianus in antiquis Editionibus quoque vocatur *Claudius*.

Florentiae in *l. 26. ff. de Oper. libert.* ita legitur: *Medicus libertus, quod putaret, ſi liberti ſui medicinam non facerent, multo plures imperantes ſibi habiturum, poſtulabat, ut ſequerentur ſe, neque opus facerent*, & quae ſequuntur. Abſurda eſt oratio de Medico liberto, qui libertos Medicos habet: quae ratio eſt, quod in Vulgatis Libris legatur non *Medicus libertus*, ſed *Medicus patronus*, quod tantum abit a Libro Florentino, ut, ſervato *Medico*, mallem *libertum* exſcindere, quam ita legere vel edere, idque ex ſola, ni fallor, conjectura. Si *libertos* reſcribamus pro *libertus*, ſubſiſtet quidem ſententia, ſed quia mox ſequitur *liberti ſui*, inconcinna & ingrata erit haec repetitio, utique indigna auctore ſuo, Alpheno Varo. Caeterum, quia *Liberii* nomen apud Romanos uſurpatum legi, fere adducor, ut credam, pro *Medicus Libertus* ſcribendum eſſe *Medicus Liberius*, *T* ſic mutato in *I.* proclivi vitio. Simili ratione, ſed oppoſita emendatione, *Publicium Fortunatum Liberium*, quod nomen eſt in Inſcriptione apud Gruterum *pag. CCLVIII.* Marquardus Gudius, nupera Editione, mutat in *Publicium Fortunatum Libertum*; nec repugnarim, ſi de neceſſitate mutandae lectionis mihi conſtaret, quemadmodum nunc non conſtat. Eſt & aliud in verbis *d. l. 26.* quae repraeſentavi, quod male habet Interpretes, ſed cur male haberet, ratio non fuit. At quia illud ad nomina propria non pertinet, tantum non digrediar.

CAPUT VIII.

L. 3. ff. Si pars haerd. pet. *varie emendata & explicata.*

CUm agitur de jure ventris conſervando, quaeri ſolet de numero puerperii. Et ait Paulus in *d. l.* 3. eam rem non eſſe, quae facile poſſit definiri; poſt alia autem ſic infit: *Ubi eodem gradu ſunt caeteri, quo & venter, tunc quae portio in ſuſpenſo eſſe debeat, quaeſierunt; ideo quia non poterant ſcire, quot naſci poſſunt: ideo nam multa de hujusmodi re tam varia & incredibilia creduntur, ut fabulis adnumerentur.* Haec verba, tanquam ſine ſcrupulo, ab Interpretibus fere video transmitti, ſed Latinas aures offendit illud duplex *ideo*, neſcio etiam quo ſenſu, & cumulata haec locutio *ideo nam*, quid proprie ſibi velit, etiam non intelligo. Sunt, qui legunt, *ideo quod*, ſed nec ita defungimur difficultate. Haloander: *& quia non poterant ſcire ..... ideo multa de hujusmodi re &c.* optima ſententia, & omnino probanda, ſi non a Libro Florentino nimium recederet. Magis accedet, ſi, quod dudum fecimus, & dum haec ſcribo, video quoque feciſſe Deſiderium Heraldum *Obſerv. & Emendat. Cap. XXXIX.* pro *ideo*, quod poſtremum occurrit, reſcribamus *adeo*, ſenſu liquido. Sin autem non feras, τὸ *nam* poſtponi τῷ *adeo*, per me licet legas *namque*, vel *nam* praeponas, ut ſaepe voces commutatae ſunt: neque enim *tam*, quod hic Heraldus reponit, mihi probabitur unquam, cumulatis ſic duabus vocibus ejuſdem plane poteſtatis. Illud *incredibilia creduntur* eſt quoque duriuſculum. Haloander:

der: *incredibilia tradiderunt*, Heraldus, *traduntur*; pro *creduntur* utique facilius legeretur *feruntur*, ſed malo ſervare, quam mutare duram locutionem: non eadem ſemper in Scriptoribus eſt ſtyli accuratio.

Pergit Paulus: *Nam traditum eſt, & quatuor pariter puellas a matrefamilias natas eſſe. Alioquin tradidere non leves Auctores, quinquies quaternos enixam Peloponneſi, multas Aegypti uno utero ſeptenos.* Quia ad hanc L. ſpicilegium damus, non Commentarium, ad haec verba legi poſſunt, quae ſcripſit Guido Pancirolus *L. II. Variar. Lect. C.* 27. Carolus Annibal Fabrotus *Diſſertatione, de Numero puerperii*, qui pro *quinquies quaternos* ſubſtituendum eſſe *quinos quater* ex Plinio *L. VII. C.* 3. aliiſque non ineleganter monuit, ſed monitus forte ante a Pamelio & Junio ad *Tertulianum de Anim. C. VI.* qui & ipſi ita legunt.

Sequitur apud Paulum *Sed & tergeminos Senatores cinctos vidimus Horatios.* Valde conſpiratum eſt in necem horum verborum. Et quamvis decantatum in Hiſtoria Romana ſit exemplum Horatiorum Curiatiorumque, tamen non patitur hic *Horatios* ipſe Cujacius. Igitur tanquam Gloſſema delet, pto *cinctos* reponens *Cincios*, quia ſcilicet Paulus tergeminos Horatios per aetatem videre non potuit, quos tamen ſe vel ſuae aetatis homines vidiſſe adfirmat, hoc enim ſignificare credidit illud *vidimus*. Cujacium, ut fit, alii gregatim ſequuti ſunt. Atque ea ipſa ratione Salmaſius *Obſerv. ad Jus Att. & Rom. C. XV.* ejectis *Horatiis*, *cinctos* mutat in *Quintilios*, & Menagius *Amoenit. Jur. Civ. C. XXXI.* *cinctos* in *Quintos*: alios ſic, ſine ullo auctore, tergeminos patrantes. Heraldus, eo, quem dixi, loco *Horatios* ſervat, ſed mavult eſſe *Servatores*, rei Ro-

manae

manae videlicet, quam *Senatores*, mavultque Paulum eos vidiſſe *pictos*, quam *cinctos*, quo nomine eum eleganter Salmaſius deriſit. Praefert tamen Heraldus hanc emendationem: *cuncti vidimus*, pro *omnes novimus*, *omnes ſcimus*, & in hanc rem advocaſſe poterat Libros, qui *cunctos* exhibent, quemadmodum & M. S. meus. Quod autem Heraldus integram hanc de Horatiis ſententiam loco hic movet, & ad finem Legis transfert, adeo ſine ratione eſt, ut refutare ſit indignum. Budaeus quoque ad *h. L.* ne obſtet temporis ratio, Paulum exiſtimat vidiſſe alios quoſdam Horatios tergeminos, quam ſunt, quorum ſub Tullio Hoſtilio meminerunt Livius, Plinius, alii. Atque ea ipſa forte ratione pro *Horatiis*, *Oratores* Editores quidam ex conjectura ſubſtituerunt.

Sane non potui ſatis mirari, Viros undiquaque doctiſſimos non alia fere cauſa in Horatios inſurgere, quam quod illud *vidimus* ſit referendum ad Pauli αὐτοψίαν, quum ſit veriſſimum, recte illud explicari, ut explicavit Pancirolus *d. L. II. Variar. Lect. C.* 27. videlicet, ut ait ille, *auctores legendo*; atque ita *vidimus*, hoc eſt, obſervavimus in Hiſtoria, reperimus in Annalibus tergeminos Horatios &c. Vellem, quod Pancirolus dixit, probaſſet quoque, tunc enim ea opera potuiſſem ſuperſedere; & ſane dignum eſt probare, quum id non animadverterint Viri, qui alioquin Latine noverunt, ut qui optime. Pomponius in *l.* 123. *ff. de V. S.* ita verba quandoque efferri oſtendit, ut quae de praeſenti prolata credas, praeteritum tamen tempus ſignificent. Atque ita Juſtinianus in *l.* 1. *pr. C. de Offic. Praef. Praet. Afric.* Vandalorum in Africa furores memorans, VIDIMUS, inquit, *venerabiles viros, qui abſciſſis radicitus*

lin-

linguis ſuas poenas miſerabiliter loquebantur. Et Tertullianus *de Pallio*: HABES SPECTARE, *quod Caecina Severus graviter Senatui impreſſit, matrona ſine ſtola in publico.* Nam, ſi quis tricari & hic vellet, quod longe erat praeteritum, amplius ſpectari non poterat, ſed vero, quod oculis uſurpare non licebat, licebat fide hiſtorica. Neque adeo Joſephus Scaliger ex eo, quod Auctor Tragoediae, quae *Octavia* inſcribitur, *vers* 231. & 232. ita ajat:

—— —— —— Vidimus coelo jubar
Ardens, Cometam pandere infeſtam facem.

non, inquam, ex eo ad *hunc loc.* tuto collegerit, Auctorem illius Tragoediae illud ſidus vidiſſe. Apud Veteres plura loca obſervavi, ubi *videndi* vox non ſemper oculis tribuitur, ſed & auribus, & narrationibus; ita Tacitus in *vita Agric. C. XLV.* & paſſim alii.

Deinde non ferunt Horatios *Senatores*; quare eos Senatu movent, ſuffectis aliis, atque his etiam, de quibus non magis conſtat, Senatores fuiſſe, quam de Horatiis. Sed cur Paulo, id adfirmanti, non credimus? maxime cum Horatiorum gens fuerit Patricia, & ſoli Patricii olim in Senatum lecti. Addo, ex Livio etiam, & Faſtis conſtare, ex Horatia gente plurimos primis Reipublicae temporibus, Conſulatu quoque fuiſſe functos. Quid igitur obeſt, quominus hos Horatios & Senatores fuiſſe credamus? Et quid etiam obeſt, cur non illos Senatores Paulus recte dixerit *cinctos*; vulgari verbo, pro *armatis*, & *in hoſtem ire paratis?* Exprimit rem novam, Senatores ſcilicet, homines tantae dignationis, cum Curiatiis congreſſos, pro

ſalute Populi Romani, idque exprimit una voce, ſed militari, ſed apta, & quae ſufficit ſignificandae rei, quam dicere voluit. Poſſumus ſic retinere antiquam lectionem, & Florentinam, reliquas tuto omittere, & ſimul parcere emendationibus, cum Heraldi, tum aliis.

Porro Paulus: *Sed & Laelius ſcribit, ſe vidiſſe in Palatio mulierem liberam, quae ab Alexandria perducta eſt, ut Hadriano oſtenderetur cum quinque liberis, ex quibus quatuor eodem tempore enixa, inquit, dicebatur, quintum poſt diem quadrageſimum.* De ſuperfoetatione non agam, ne, quod abominor, cum Medicis nobis res ſit; ex hominibus noſtri fori de ea egit Budaeus in *Annot.* ad *h. L.* Caeterum Criticis prolixa hic rurſus calumniandi materies eſt, ſed recte ſe habent omnia. *Laelius*, ut legitur Florentiae, legendum eſt, nec ulla ratio, cur *Laelius* mutetur in *Aelius*, vel in *Gajus*, quamquam verum ſit, Gajum quoque hanc mulierem videre potuiſſe, nam ſua aetate ad Hadrianum perductam eſſe ipſe memorat in *l. 7. pr. ff. de Reb. dub.* In Aegypto & hunc partum ſibi narratum ſcribit Julianus in *l. 36. ff. de Solut.* & alii quoque Auctores eam rem literis & poſteritati mandarunt. Quum autem haec mulier Romam perducta fuerit, quo Hadriano oſtenderetur foecunda mater, praeter Hadrianum, plures eam vidiſſe certum eſt, & cur non Laelius, qui id ſcribit? potuit & is vidiſſe, potuit & Gajus, quamquam ſe vidiſſe Gajus non praeciſe adfirmet in *d. l. 7. pr. ff. de Reb. dub.* Laelii auctoritatem idem Paulus advocat in *l. 43. ff. de Haered. petit.* Pancirolus eo, quem dixi, loco hunc Laelium perperam videtur confundere cum Laelio Felice, qui

ad

ad Q. Mucium ſcripſit, & cujus meminit Gellius *Noct. Attic. L. XV. C. 27.* Caeterum quod Capitolinus in *Antonino Pio C. IX.* ſcripſit, *ejus temporibus uno partu mulieris quinque pueros editos eſſe*, ad hanc ipſam hiſtoriam referunt Viri docti, ad partum ſcilicet mulieris Alexandrinae, cui *Serapias* nomen fuiſſe dixit Gajus in *d. l. 7. ff. de Reb. dub.* & ſimul accuſant anachroniſmum Capitolini, qui de Antonino dixit, quod de Hadriano dicere debuiſſet. Ita Caſaubonus ad *d. C. IX.* & Fabrotus *Exercit. II. de Numero puerperii.* Sed Capitolinus, ſi quid judico, facile abſolvi poterit. Non conſtat, eum loqui de eodem partu mulieris Alexandrinae, potuit fuiſſe alius, quemadmodum & plura feruntur exempla mulierum, quae quinque liberos uno partu enixae ſunt. Sin autem vel maxime conſtaret, ad eandem foeminam reſpexiſſe Capitolinum, non dicit, ad Antoninum eam fuiſſe perductam, quod de Hadriano dicunt alii, ſed *ejus temporibus* hunc partum accidiſſe, quod verum eſſe poteſt, & ſimul verum, hanc ipſam mulierem Hadriano fuiſſe oſtenſam. Utque adeo non ſit neceſſe heic commentari de commutatis aliquando apud Veteres Hadriani & Antonini nominibus, vel cum Samuele Petito *Obſerv. L. II. C. 3.* ſubſiſtere, & nihil quicquam definire.

C A P U T IX.

Leviſſima emendatio L. 52. §. 2. ff. pro Socio.

ULpianus ex Celſo docet in *l.* 52. §. 2. *ff. pro Soc.* ſubſiſtere quoque ſocietatem, ſi ſociorum alter rem, alter ſolam artem & operam conferat, *velut*, inquit, *cum pecus in commune paſcendum, aut agrum politori damus in commune quaerendis fructibus.* In Vulgatis Libris eſt *pollicitatori*, apud Haloandrum *pollicitori*, eadem ſententia, ſed peſſima & parum Latina. Taurellius Florentiae *politori*, & ſic quoque Vintimillius Pariſiis 1548. praeter has lectiones non eſt alia in Libris meis. Budaeus, uſus Libro Vulgato, pro *pollicitatori*, quod ibi eſt, & recte rejicit, non recte ſubſtituit, *colendum licitatori*, id eſt, colono partiario, plurimo omnium licitanti. Exiſtimat ſcilicet, compendio ſcriptum fuiſſe *col. licitatori*, & inde natum *pollicitatori.* ſed hac ſententia non utimur. Antonius Auguſtinus lectionem Florentinam defendit *L. IV. Emend. C.* 9. & politores eſſe ſcribit, qui agros excolere atque polire conſueverunt, advocato Nonio Marcello, qui *Politiones* eſſe dixit *agrorum cultus diligentes*, *ut polita omnia dicimus exculta & ad nitorem deducta*, advocatis praeterea auctoritatibus, quas & Nonius adduxit, ut *politi* & *poliendi* verbum ad agros quoque tranſlatum probet. Deinde & Catonem *de Re ruſtica* laudat Auguſtinus, qui, cum agricolam dicere vellet, *politorem* dixiſſet. Neque tamen minus ipſe ille Auguſtinus tandem de vera lectione videtur ſubſiſtere, cum ait, *illud ſine dubio eſſe, non emendandum* LICITATOREM, *neque* POLLICITOREM,

no-

notato ſic Budaeo & Haloandro. Auguſtinum, pro ſcriptura Florentina ſtantem, ſequitur Duarenus *Comm.* ad *Tit. ff. pro Soc. C. IV.* Ruſſardus *Not. ad h. L.* Salmaſius ad *Solinum p. m.* 365. Turnebus *Adverſ. L. XXX. C.* 6. & alii, quos non recenſeo.

Ego vero dubitem, an recte legatur *politori*, utcunque verum ſit, *politiones*, teſte Nonio, ſignificare *diligentiores agrorum cultus*; tranſlatio enim haec eſt, non propria & una ejus vocis ſignificatio, nam Feſtus auctor eſt in *Depolitum*, *omnes perfectiones Antiquos appellaſſe* POLITIONES; & ad veſtimenta etiam quam maxime *politionis* verbum pertinet, ut de veſtimentis uſurpavit idem Feſtus in *Polimenta*. Sane ut *poliendi* & *politi* vox cum de veſtibus, tum de armis ſumitur, ſic non negem de agris quoque ſumi poſſe: *poliuntur* enim, cum coluntur, & domantur; & *politi* ſunt, cum, ut ait ille,

Aratro domefacta nitet tellus.

Sed vero *politorem* pro *agricola* uſpiam me legere non memini. Locus Catonis, quem Auguſtinus adducit, eſt de *R. R. C.* 136. ubi ſic habent verba in Edit. apud Gryphium 1537. *Si communiter piſunt, quae ex parte pollintori pars eſt, eam partem in piſtrinum pollintor ordeum V. fabam quinta modio dividat.* Agit igitur de *pollintore*, non de *politore*, quod nihili eſt. In vetuſtiſſima quidem Editione, quae Regii prodiit 1496. ſcribitur *pollitori pars eſt*, ſed lucrifacta vel omiſſa litera N. pro *pollintore*, nam in ea ipſa Editione mox eſt, *pollintor ordeum V. fabam quinta modio dividat.* Et ſane apud Catonem eo loco nec legendum, nec emendandum eſſe

 poli-

politori, qui agricolam ſignificet, ſatis argumenti eſt, quod *eo Capite* agat de *pollintione*, & quemadmodum hanc dari oporteat. *Pollintor* autem eſt Curator piſtrini, qui pollinem purgat, ut Georgius Alexandrinus in *Enarratione priſcarum vocum apud Catonem*, & alii paſſim obſervarunt. Atque eo ipſo loco *pinſendi* & *piſtrini* vocibus utitur Cato, quae pollintori, non agricolae conveniunt. Et ſic perperam Turnebus *L. XV. Adverſ. C* 15. & *d. L. XXX. C.* 6. ita Catonem exhibet, ac ſi *politio*, & *politor*, non *pollintio*, & *pollintor* legeretur. Quapropter non liquet, *politorem agri*, & multo minus ſimpliciter *politorem* pro *agricola* dici, & ſi *politiones* ad agros quoque transferantur, id factum puta, quod omnes perfectiones ita dicerentur, & quidem apud *Antiquos*, ut Feſtus adnotavit; neque Ulpianus noſter, in explicanda arte populari, cenſendus eſt tam caſcum olere. Quin ſi vel adhuc Ulpiani aevo *politio* dicta fuerit in eam ſententiam, non id continuo *politorem* probaret, ſine ullo Populi ſuffragio.

Ut igitur, quod mihi videatur, libere dicam, illud *politori*, quod nunc apud Ulpianum eſt, mendoſum reor; proque eo, ſi me praeeuntem ſequaris, reſcribes *olitori*. Olitor, vulgari verbo, eſt, qui olera & quaſcunque herbas ſerit, colligit, vendit. Dico, *vendit*, cum olitor etiam ea ſignificatione occurrat, & Latinis quandoque idem ſit, qui Graecis λαχανοπώλης. Simpliciter autem pro agricola ſexcenties uſurpatur, ut fruſtra ſit in hanc rem Auctores laudare. Atque ita opportunum erit, quod ait JCtus, ſocietatem recte etiam contrahi, ſi, quo fructus communes ſint, alter agrum conferat, alter agri curam ſuſcipiat, & ea faciat, quae olitoris ſunt.

ſunt. Baſilici vertunt, ſi ager datus fuerit εἰς ἐργάσαι: recte, nam in eo fere abſolvuntur partes agricolae. Emendationis invidiam amolietur jactura unius literae.

CAPUT X.

Solus animus quemadmodum aeſtimetur in criminibus.

NOn eſt verum, Jure Romano crimina ſolo animo cenſeri ac puniri. Contra dixerim, eo Jure animi propoſitum, effectu deſtitutum, non coërceri, niſi in quibuſdam delictis, in quibus ſpecialiter id recepit publica utilitas. Regula eſt Juris Civilis, *cogitationis poenam non eſſe l.* 18. *ff. de Poen.* recepta & Jure Pontificum *C.* 14. & 20. *de Poenitentia Diſtinct. I.* nec patitur ejus regulae latitudo, nec locus de criminibus, quem mox exponam, ut eam reſtringamus ad Edictum, QUOD QUISQUE JURIS, quemadmodum reſtrinxit Cujacius *L. VIII. Obſerv. C.* 22. Cato quoque, Rhodienſes defenſurus, in Oratione apud Gellium *L. VII. Noct. Attic. C.* 3. bellum eos Populo Romano non feciſſe, etſi maxime voluiſſe, oſtendit, & Legum argumento tuetur, neminem poenas dare, *quod arguatur male facere voluiſſe.* Quod autem Servius annotavit ad hunc verſiculum Virgilii *L. VI. Aeneid.*

Auſi omnes immane nefas, auſoque potiti.

id nempe dici *ſecundum Romanum ritum, in quo non tantum exitus punitur, ſed & voluntas*, neſcio an Cujacius

d.

d. L. VIII. C. 22. recte fuerit interpretatus. Poteſt accipi, ac ſi dixiſſet, ritu Romano ſolum eventum non puniri, puta ſi caſu mero nocitum ſit, ſed ſi adfuerit nocendi animus ac voluntas, quomodo id reſcribit Antoninus in *l.* 1. *C. ad L. Corn. de ſicar.* Vel ita: eam demum voluntatem puniri ritu Romano, quam exitus ſequutus eſt, ubi, ut DD. loquuntur, adeſt *corpus delicti*, ea plane ſententia, quam hic defendimus; atque id, quia Virgilius dixit, *auſi auſoque potiti.* Sed quid tandem ejus rei ſit, non me moverint auctoritates exterae, cum Jure res definita eſt; ex eo igitur manus conferamus.

Claudius Saturninus in *l.* 16. *pr. ff. de Poen.* ait, aut facta puniri, aut dicta, aut ſcripta, aut conſilia. De conſiliis, atque adeo de ſolo animo, exempla proponit haec: *ut conjurationes, & latronum conſcientia, quosque alios ſuadendo juviſſe ſceleris inſtar eſt.* Non promiſcue, ut vides, loquitur de omnibus delictis, ſed de *conjurationibus*, & verum eſt in crimine Majeſtatis etiam hoc ſingulare eſſe, ut ſola voluntas puniatur *l.* 5. *pr. C. ad L. Jul. Majeſt.* ſed de *latronibus*, & verum eſt, Lege Cornelia de ſicariis & veneficiis teneri, non tantum qui occidit, vel vulneravit, ut occidat, ſed & qui cum telo ambulavit hominis occidendi cauſa, quique venenum confecerit vel dederit, quo homo pereat, licet non perierit *l.* 1. §. 1. & 3. *ff. ad L. Cornel. de ſicar.* Quod utrumque recte & ex uſu Jurisprudentiae Seneca exſequutus eſt in Libello, quo docuit, *in Sapientem non cadere injuriam C. VII. Aliquis mihi venenum dedit, ſed vim ſuam remixtum cibo perdidit, venenum illud dando ſcelere ſe obligavit, etiamſi non nocuit. Non minus latro eſt, cujus telum oppoſita veſte eluſum eſt.* Recte, inquam,

&

& ex uſu Juriſprudentiae, quia in ſicariis & veneficiis id placuit, & Lege Cornelia receptum eſt, nam in ea dolum pro facto accipi notavit Paulus in *l. 7. ff. ad L. Corn. de ſicar.* IN LEGE CORNELIA, inquit, *dolus pro facto accipitur.* non in quibuſcunque criminibus, at in Lege Cornelia. Quod aeque ſingulare eſt, atque alterum, quód mox addit, *nec* IN HAC LEGE *culpa lata pro dolo accipitur*, quo ſic alias Leges videatur excludere. Non tamen recte Seneca *d. C. VII.* poſt duo exempla, quae ad L. Corneliam pertinent, hoc ſuperdicit: *omnia ſcelera etiam ante effectum operis, quantum culpae ſatis eſt, perfecta ſunt.* Ita forte Philoſophus, non ita JCtus, cujus partes nunc agimus. Tandem Saturninus in *d. l. 16. pr.* conſilia ait puniri, quae, alios ſuadendo juviſſe, ſceleris inſtar ſunt; ſed id pertinet non ad cogitata, nec perpetrata crimina, verum ad conſilia, quae aliis damus in damnum vel necem alterius. Egregius eſt locus, quem ex Sabino noſtro in hanc rem Gellius adduxit *L. XI. Noct. Att. C. 18. in fin.* furtum ſcilicet ſine ulla quoque contrectatione fieri, SOLA MENTE ATQUE ANIMO, UT FURTUM FIAT, ANNITENTE. *Quocirca ne id quidem Sabinum dubitare, quin dominus furti ſit condemnandus, qui ſervo ſuo, uti furtum faceret, imperavit.*

Et quemadmodum Saturninus in *princ. d. l. 16.* ſpecialiter excepit, quae conſilia puniantur, ſic ipſe ille in §. 8. generaliter tradidit, in criminibus *eventum ſpectari*, quae, ut diximus, regula eſt; non igitur placuit ſpectari ſolam animi deſtinationem, niſi praeciſe id fuerit Lege cautum. Quapropter & ab hac regula in *d.* §. 8. excipit Legem Corneliam, ut ſupra de latronibus dixerat, *quanquam*, inquit, *Lex non minus*

Kk *eum,*

eum, qui occidendi hominis cauſa cum telo fuerit, quam eum, qui occiderit, puniat. Et ſane plures ſunt exceptiones ab hac regula, nam praeter Legem Juliam Majeſtatis & Corneliam de ſicariis & veneficiis etiam aliae Leges ſunt, quae voluntate ſola crimina metiuntur ac plectunt: Parricidii *l.* 1. *in fin. ff. ad L. Pompej. de parricid.* Quintilianus *Declam. CCLXXXI.* Ambitus *l.* 1. *C. Theod. de Ambit.* Raptus virginis ſacrae vel invitae *l.* 2. *C. Theodoſ. de Raptu vel matrimon. ſanctim. virgin. l.* 5. *C. Juſt. de Epiſc. & Cler.* in quibus omnibus ordinariae poenae locus eſt. Neque fuiſſet opus his Legibus ſpecialiter id complecti, ſi generaliter & ubique id obtinere verum eſſet. Audiamus potius Tryphoninum in *l.* 225. *ff. de V. S.* FUREM, ADULTERUM, ALEATOREM, *quanquam aliqua ſignificatione & animi propoſitione cujuſque ſola quis dicere poſſet, ut etiam is, qui nunquam alienam rem invito domino ſubtraxerit, nunquam alienam matremfam. corruperit, ſi modo ejus mentis ſit, ut occaſione data id commiſſurus ſit, tamen oportere eadem haec crimina* ASSUMPTO ACTU *intelligi.* quod deinde ad *fugitivum* trasfert. Hinc eſt, quod ſollicitatores alienarum nuptiarum non puniantur, niſi extra ordinem *l.* 1. *pr. ff. de Extraord. crimin.* & qui perfecto flagitio capite puniuntur, imperfecto in inſulam deportantur *d. l.* 1. §. 2. dummodo meminerimus, *imperfectum* hic dici, quum aſſumpto licet actu, tamen ad huc ſuperſit, quod agatur. Atque hinc, qui furti faciendi cauſa conclave intrauit, nondum fur eſt, quamvis furandi cauſa intravit, ſed de vi accuſabitur, ſi per vim intravit, alioquin ſimpliciter injuriarum tenebitur *l.* 21. §. 7. *ff. de Furt.* Addo, ne longum faciam, *l.* 6. *pr. ff. ad L. Cornel. de falſ. l.* 22. §. 4. *eod. Tit. l.* 3. *ff. de*

His

His qui not. infam. l. 1. §. *ult. ff. Quod quiſque jur. in alter. ſtat. ut ipſe eod. jur. ut.* quae omnes, in ſpecie non una, probant, voluntatem ſine effectu plane non puniri.

Quid ergo eſt, quod generaliter D. Hadrianus reſcripſit: IN MALEFICIIS VOLUNTAS SPECTATUR, NON EXITUS *l.* 14. *ff. ad L. Corn. de ſicar.* Sane haec definitio Interpretes adegit, quo crederent, generalem hanc eſſe Juris Romani regulam; loquitur enim non de homicidio, ſed generaliter de maleficiis, ait Cujacius *L. XIX. Obſerv. C.* 10. Sed ego non dubito, quin ea *Lex* 14. ſit intelligenda, non de quocunque maleficio, at de *maleficio*, quod ita per eminentiam dicitur, & quod damnatur in *Tit. C. Theod. & Juſtin. de Malefic. & Mathem.* Quumque hujus maleficii ſpecies ſit *hominem veneno extinguere l.* 1. *C. Juſt. eod. Tit.* haud vana fide quis credat, pertinuiſſe id crimen ad Legem Corneliam, quae non duntaxat ſtatuit de ſicariis, ſed & de *veneficiis*. Argumento etiam ſiet, quod haec *l.* 14. ad eum relata ſit Titulum, in quo & voluntatem ſine exitu ſpectari novimus, & quod Paulus *Sentent. L. V. Tit. XXIII.* & Baſilici *L. LX. T.* 39. una Rubrica complectantur crimen homicidii & maleficii. Quin in Codice Theodoſiano paſſim conjunguntur *venefici* & *malefici l.* 1. *Quor. appell. non recip. l.* 8. *de Indulgent. crimin.* & una oratione in *l.* 6. *eod. Tit. qui noxiis quaeſita graminibus, & diris immurmurata ſecretis, mentis & corporis venena compoſuit.* Et Modeſtinus in *l.* 13. *ff. ad L. Corn. de ſicar.* quae proxime praecedit, poena Legis Corneliae damnari ſcribit, *qui mala ſacrificia fecerit, habuerit:* quod certe maleficorum eſt. Unde in continenti ſequitur *h. l.* 14. *in maleficiis voluntatem ſpectari,*

ctari, *non exitum*; in ejuſmodi ſcilicet maleficiis, de quibus proxime actum erat, ſive in maleficiis κατ' ἐξοχὴν ſic dictis. Idque habet evidentem rationem, cum exitus in hiſce fere ſit nullus, & totum crimen tantum non abſolvatur ventilationibus, ſuſurris, carminibus, atque adeo ſolo conatu. Ea ſignificatione ſi *maleficii* vocem accipiamus, intelligemus quoque, quod alioquin obſcurum eſt, *C.* 20. *de Poenit. Diſtinct.* I. *in medio*: *Diſcernuntur a maleficiis ea*, *quae de Jure effectum deſiderant*: *in his enim non niſi animi judicium conſideratur.* Hoc eſt, in maleficiis, quae proprie ſic dicuntur, ſolus animus ad poenam ſufficit, cum alia fere crimina effectum deſiderent. Atque ita etiam non καθόλȣ, ſed κατά τι (ut Graeci ajunt) intelligo Apulejum *Florid. L. IV. In maleficiis*, inquit, *etiam cogitata ſcelera*, *non perfecta adhuc*, *vindicantur*, *cruenta mente*, *pura manu.*

Ideo autem haec diſputata ſunt, ne, ut vulgo, credamus, Juris Romani regulam eſſe, in omnibus criminibus animum pro facto accipi, neve etiam conſtituamus, id utique obtinere in gravioribus, non in levioribus, quemadmodum conſtituit Cujacius *L. XV. Obſerv. C.* 25. & poſt eum plurima pars Interpretum; namque illo errante difficile erat viam rectam tenere. Nolim, inquam, ita conſtitui, cum lubrica ſit definitio, ecquod crimen ſit habendum pro atrociori, ecquod pro leviori; quis enim arbiter id dixerit; nec ita Leges loquuntur. Sic potius eſt habendum: voluntas in criminibus, quaecunque tandem illa ſint, non punitur, niſi ſi qua Lege id ſpecialiter placuerit; atque id opinor me jam viciſſe. Et tamen non negem, in voluntate punienda Leges fere rationem habuiſſe atrociorum criminum, Majeſtatis, Parricidii, Homicidii, Veneficii &c.

&c. quod non eo pertinet, ut de omnibus atrocioribus idem dicamus: ſit enim vel atrociſſimum crimen, abſque Lege expreſſa ſolam voluntatem nolim puniri. Excute omnia, quae Cujacius attulit *d. C.* 25. quae item alii, & videbis non generalem definitionem de puniendo animo, ſed loca, quae ad Leges ſpeciales pertinent, & quae jam ſupra occupavi.

Caeterum quod de ſola voluntate, abſque exitu, puniendo, Leges praeſcribunt, conſtat non eſſe accipiendum de eo, qui ſcelus in ſeſe tacitum modo cogitat, ſeu de ea voluntate, quae, ut loquitur *d. C.* 20. *de Poenit. Diſtinct. I. ſuis terminis contenta eſt.* Neque adeo Lege Cornelia tenebitur, qui duntaxat apud animum ſuum propoſuerit hominem occidere, quamvis propoſuiſſe probetur, ſed neceſſe eſt, ut ultra pergat. Pragmatici prolixe diſputant, quouſque progredi & voluntatem exerere oporteat, antequam poenae ordinariae ſit locus, ſed variis diſtinctionibus incertiores nos faciunt, quam dudum. Non erraverit, qui in eas ſpecies voluntatis animadvertet, quas Lex expreſſit. Propone, ut exemplum L. Corn. de ſicat. & venef. ſervemus, qui hominis occidendi cauſa cum telo ambulaverit, ſive, ut loquitur Seneca *de Benefic. L. V. C.* 14. *qui ad occidendum jam armatus eſt.* Item qui hominis necandi cauſa venenum confecerit, dederit, vendiderit, habuerit, paraverit, quae ſpecies ſunt in *l.* 1. *pr.* & §. 2. *l.* 3. *pr. ff. ad L. Corn. de ſicar.* & apud Paulum *Sentent. L. V. T.* 23. §. 1. In aliis criminibus videndae ſunt ſpecies voluntatis, quas ibi Lex expreſſit: & magna cautione opus eſt, ne haec temere extendamus. Ne quidem auſim dicere, prudentiae eſſe, ſpecies ſimiles punire, fal-

ſunt enim in primis argumenta voluntatis, cum facile alio referantur.

CAPUT XI.

Sententia L. 20. D. de Eviction. *& juſta ſuſcipio de levi mendo.*

LEx 20. *ff. de Evict.* ita nunc legitur: *Fundum meum obligavi, deinde alienavi tibi,* UT *eo nomine non obligaberis. Si eum poſtea abs te emam, & ſatis pro evictione mihi des, excipiendum cautione, quod pro me obligatus ſit: quia, etiam non excepto eo, agendo eo nomine contra te, doli mali exceptione poſſim ſummoveri.* Legi autem, ni fallor, debet: *Fundum meum obligavi, deinde alienavi tibi,* TU *eo nomine non obligaberis. Si eum poſtea abs te emam, & ſatis pro evictione mihi des, excipiendum cautione, quod pro me obligatus ſit.* Vel ita, mutata interpunctione: *Ut eo nomine non obligareris* (vel *obligeris*) *ſi eum poſtea abs te emam, & ſatis pro evictione mihi des, excipiendum eſt cautione, quod pro me obligatus ſit*, & caetera. Ut, quid velit Pomponius, recte intelligamus, conſtituenda eſt ſpecies. Sempronio fundum meum hypothecae dedi, eundem poſt hypothecam tibi vendo, ego, non tu obligaberis ejus hypothecae nomine: atque adeo ſi illum fundum abs te rurſus emero, eo per Sempronium evicto, nulla mihi adverſus te actio erit, quamvis de evictione mihi caveris; excipies enim, me, non te Sempronio, propter hypothecam, teneri, nec cautionem de evictione, a te aucto-

auctore interpoſitam, huc pertinere, quia per me ipſum ſtetit, quominus fundum habere liceat. Quin ſi hoc cautioni non ineſſet, me agentem exceptione doli mali poſſis repellere. Haec eſt ſententia Pomponii, de verbis videamus.

Ait, ut eſt Florentiae, *ut eo nomine non obligaVeris*, pro *obligaberis*, ex more Librarii Florentini, qui literas B. & V. paſſim commutat. Sed ita verba video, ſententiam non aeque, quid enim hoc eſt, *fundum, quem obligaveram, tibi alienavi, ut eo nomine non obligaberis*? nequeunt haec conſiſtere ſine reliquorum, quae ſequuntur, mutatione: & tamen *ut* legitur in omnibus omnino Libris; in Vulgatis quidem & apud Haloandrum *obligaveris* pro *obligaberis*, ſed id nihil prodeſt. Quamobrem, trajectis literis, pro *ut* reſtituerim *tu*, proba, ut vides, ſententia, & ea ipſa locutione, quam hic ſervat Pomponius, paſſim enim in *h. L. tibi, te, me* &c. Vel ſublata punctione, quae lectorem ſiſtit, continua oratione legerim: *ut eo nomine non obligareris, ſi eum poſtea abs te emam, & ſatis pro evictione mihi des, excipiendum cautione, quod pro me obligatus ſit*: Franciſcus Hotomanus *L. III. Obſerv. C.* 2. ita proponit, atque ſi fundus venditus eſſet ea lege, ut emptor hypothecae nomine non obligaretur, nihil vitii ſic ſubeſſe ratus verbis prioribus, ſed, ut tunc procedat Pomponii diſputatio, ſequentibus negationem addit, NON *eſt excipiendum cautione* &c. Hoc eſt, cautione, quam de evictione praeſtat venditor, idemque antea emptor, non nominatim exprimendum eſſe, pro me, qui fundum illum redimo, eſſe obligatum, cum integrum ei ſit, ex lege primae venditionis, me, de evictione agentem, exceptione doli mali ſummovere Si

ita

ita ſcriptum eſſet, non intercederem, nunc vim fieri veto. De cautione mox dicam. Sin ajas, lege venditionis placuiſſe, ne hypotheca teneretur emptor; quis tam fatuum credat, qui redemit, ut contra eum, qua venditorem, ejus hypothecae nomine de evictione agat? & quis credat, ſollicitum fore Pomponium de genere exceptionis, ſi pacto expreſſo ita convenerit? Venditus, opinor, fundus fuerat ſine mentione hypothecae, redemptus ab emptore exacta de evictione cautione. Mox creditor fundum evincit, cum auctore ſecundo primus, qui hypothecam celaverat, de evictione agit, quo fundum habere liceat; impio forte εὑρήματι, ſed minus utili.

Ait Pomponius, *excipiendum cautione*, *quod pro me obligatus ſit.* Libri Vulgati & Haloander, *excipiendum a cautione*, ſed praeſtat Codex Florentinus. Hoc autem dicit, compendio locutionis: cautionem, quae de evictione interponitur, non pertinere niſi ad eas cauſas, ex quibus exceptio naſcitur ex mea perſona, non ex tua, quemadmodum idem Pomponius in iiſdem *ad Sabinum Libris* id explicat in *l. 27. ff. de Evict.* Adeoque ſi ego, fundi mei redemptor, adverſus te de evictione agam, quod fundus obligatus ſit, repones, *pro me obligatum eſſe*, eaque exceptione me es repulſurus. Aliud eſſet, ſi emptor ipſe ὑπεροχὴν fundi obligaſſet, & ex hac vel aliis cauſis, quae primum venditionem apud ipſum emptorem ſequutae ſunt, conveniretur fundus, argumento *l. 46. ff. de Aedil. Edict.* Hic autem fundus obligatus erat ante primam venditionem, quod mihi agenti obſtat ex natura cautionis, quae de evictione praeſtatur. In Manuſcripto meo legitur, *quod pro me obligatus ſis*, non *ſit*, utrumque ſenſu recto.

Se-

Sequitur; *quia, etiam non excepto eo, agendo eo nomine contra te, doli mali exceptione poſſim ſummoveri.* Τὸ *non* abeſt a MS. meo, & quamvis ea lectio forte defendi poſſit, rectius tamen adeſt. Mallem autem pro *quia* ſcriptum fuiſſet *quin*, hoc ſenſu: licet ex ipſa cautione de evictione non poſſet excipi, ut tamen poteſt, ſupereſſe nihilominus doli mali exceptionem, cum emptioni, quae bonae fidei eſt, doli mali praeſtatio inſit. Alia lectio, ut ut ferri, non tamen laudari poteſt.

CAPUT XII.

Ad L. 10. ff. de Lege Rhod. de jact. *adnotatio & emendatio.*

SI vector conduxit navitae operam navimque, etſi vectio, ut credebatur, non fiat, modo circa nautae culpam, nihilominus vector ex locato conducto obligatus eſt. Secus ſi ipſe navita res transvehendas conduxit, quo caſu, niſi utique ſit transvectum, vector non tenebitur *l. 15. §. 6. ff. Locat.* & ſecundum haec Labeonis & Pauli ſcriptura intelligenda eſt in *princ. l 10. ff. de Leg. Rhod. de jact.*

Pergit Labeo in §. 1. Quamvis conduxerit vector, atque adeo eventus navigationis ejus ſit periculo, tamen navicularium, niſi fidem contractus impleat, ex dolo culpaque teneri, ut *ſi merces tuas, nulla neceſſitate coactus, in navem deteriorem, cum id ſciret te fieri nolle, tranſtulit, & merces tuae cum ea nave perierunt, in qua no-*

noviſſime vectae ſunt. Ad quae Paulus notavit: *Imo contra, ſi modo ea navigatione utraque navis periit, cum id ſine dolo & culpa nautarum factum eſſet.* Dixi ſupra *h. L. III. C. 6.* Labeonis πιθανὰ, unde eſt *h. l.* 10. propoſuiſſe regulas, ex quibus πιθανῶς definiri poſſet res, qua de agitur, non utique ſemper, exceptiones enim habent fere omnes Regulae *l.* 202. *ff. de R. J.* haſque exceptiones cum alibi, tum hic Paulus adnotavit vulgari formula Imo. Excipit igitur Paulus caſum, quo vectori adverſus navitam actio non erit, quum nempe utraque navis ea navigatione, ſine culpa nautarum, perierit, neque enim hoc caſu id, quod intererat, peti poteſt, quia nihil intereſt, mercibus priori navi aeque perituris. Sin vero utraque navis dolo culpave perierit, utique tenebitur nauta ,quin vel ſi prior duntaxat, quamvis ſecunda caſu fuerit ſubmerſa. Atque ita non tam ob fidem conventionis ruptam, quam damnum perfidia acceptum, datur Jure Civili actio *l.* 5. §. 4. *ff. de Condict. cauſ. dat. cauſ. non ſec.*

Sequitur alia Pauli exceptio: *Idem juris eſt, ſi prior nauta publice retentus, navigare cum tuis mercibus prohibitus fuerit.* ſic enim per eum non ſtetit: quod apertum eſt.

Tertia exceptio haec eſt: *Idem juris eſt, cum ea conditione a te conduxiſſet, ut certam poenam tibi praeſtaret, niſi ante conſtitutum diem merces tuas eo loci expoſuiſſet, in quem devehendas eas merces locaſſet, nec per eum ſtaret, quominus remiſſa ſibi ea poena ſpectaret.* Agit de nauta, qui merces transvehendas conduxit, utque ita, ſi nauta conduxit, vector locarit: & tamen illud *locaſſet* ad nautam referri dixeris. Hunc locum propterea ſuſpectum habuit Franc. Connanus *Comment. Jur. Civ.*

Civ. L. VII. C. XI. n. 1. & Jac. Cujacius *Obſerv. L. III. C.* 2. *locaſſet* mutandum cenſuit in *locaſſes*, quo ad vectorem referatur, probante id Ant. Fabro in *Rational.* ad *h. L.* & applaudentibus prolixe aliis. Sane non eſt haec emendatio, ſed lectio apud Haloandrum, quod admonuiſſe ſuffecerat, & ne quidem ejuſmodi lectio, quae neceſſario obtineat contra auctoritatem Libri Florentini, quamquam ſi *locaſſes* legeretur, legeretur non male, nunc autem contra. Miror non fuiſſe, qui *locaſſet* interpretati ſunt pro *conduxiſſet*, tanquam ſecundum *l.* 20. *ff. de Action. empt.* ſed hoc non placet. Ita potius dicamus: nauta, qui merces transferendas conducit, ſimul locat navem operamque ſuam, nam promittit, merces cum navi, tum opera ſua devectum, & loco, quo convenit, expoſitum iri. Unde variis locis JCti *hoc Tit.* nautae locationem tribuunt, & ſic hic quoque recte *locaſſet*.

Ait, *nec per eum ſtaret, quominus remiſſa ſibi ea poena ſpectaret*. De ſententia ejus loci conſtat, de verbis non aeque; hoc vult: nauta, qui merces navi ſua portandas conduxit, addita poena, niſi eas ante certum diem expoſuiſſet loco conſtituto, hic, inquam, nauta neſcio quo fato, certe ſine culpa ſua impeditus navigare non potuit. Poenam igitur remiſſam cupit, tu negas; quid faciat? metuens ſcilicet, ne poena committatur, aliam navem conducit, ſed deteriorem, cum aeque bonam non poſſet. Merces tuae, in hanc tranſlatae, ea navigatione perierunt; id nautae fraudi non eſſe, hac exceptione Paulus notavit, & habet rationem. Sed de verbis laboratur, & haec quidem in Libris antiquis varie leguntur, quod fere loci corrupti indicium eſt. Robertus Stephanus 1527. ita edidit: *nec per eum ſtaret,*

quominus merces tuas eo loci expoſuiſſet, in quem ducendas eas merces locaviſſes, remiſſam ſibi eam poenam SPERARET. quae mera balbuties eſt; & haec, *merces tuas eo loci expoſuiſſet, in quem ducendas eas merces locaviſſes*, quae & in MS. meo ſunt, bene obſervavit Blaublommius ad marginem Editionis ſuae, in ſcriptis Libris, utique plurimis, non reperiri, & videri gloſſema eſſe. Apud Sennetonios 1549. *nec per eum ſtaret, quominus id faceret, remiſſam ſibi eam poenam* SPERARET. Et ita etiam in aliis; *ſperaret* autem pro *ſpectaret* plerique Veteres exhibuerunt, ſed perperam omnino, nauta enim in aliam navem merces tranſtulit, non quia ſperabat poenam remiſſum, ſed quia metuebat commiſſum iri. Ipſe, quem dixi, Blaublommius Pariſiis 1523. ſic edidit: *nec per eum ſtaret, quominus remiſſam ſibi eam poenam* SPECTARET, ſequutus, ut in margine notavit, *Exemplaria & ſenſum ipſiſſimum.* Atque haec ipſa eſt, quam ſibi vindicat, Cujacii emendatio *L. III. Obſerv. C.* 2. Hoc ſenſu; nec per eum ſtaret, quominus munere vehendi perfungeretur, atque ita ea ſe poena exſolutum *ſpectaret.* Lectio, an emendatio ſit, perinde nunc habeo, at cedo mihi e Veteribus aliquem, qui in ſimili ſpecie ita locutus eſt Latine, *ſpectare remiſſam poenam.* Ant. Faber in *Ration.* ad *h. L.* improbat quoque hanc, ut putabat, Cujacii emendationem, ſed quia ſcripturam Florentinam defendit, *ſpectaret* dictum exiſtimat pro *exſpectaret*, ut *penſare* pro *compenſare*; quo forte & Accurſius reſpexit, dum *ſpectaret* explicat *differret.* Neque tamen hoc ſuccedit, cum *ſpectare* pro *exſpectare* nemo, quod ſciam, uſpiam dixerit, *penſare* pro *compenſare* dixerunt multi: & vel ita ſenſus videtur hiare. In Manuſcripto meo pro *ſpectaret* eſt *aſpor-*

aſportaret, ſenſu, quem mox dicam, bono. Sed ego non auſim tantum recedere a lectione Florentina, quae & apud Haloandrum eſt, & Hugonem a Porta; ideoque pro *ſpectaret*, quod mendoſe hactenus lectum eſſe opinor, leviori motu reponerem *vectaret*, pro *veheret*, quod uſitatiſſimum eſt. Ita dixiſſet Paulus: per nautam non ſtetiſſe, quominus ſua navi, quam locaverat, ſine poena merces *aſportaret*, ſeu deferret in locum conſtitutum; transferendas igitur fuiſſe in navem aliam, quo exponerentur ſuo die, nec committeretur poena, quae conventione placuerat. Poſſes & τὸ *ea*, quod Haloander non habet, nec in omnibus Libris eo loco, quo in Florentino, legitur, mutare in *eo*, & ita tranſponere, *quominus remiſſa ſibi poena eo vectaret*, id eſt, ad eum locum, ut ante quoque dixerat in *h*. §. ſed id uſquequaque neceſſarium non eſt.

Sequitur rurſus alia exceptio Pauli: *Idem Juris in eodem genere cogitationis obſervabimus*, *ſi probatum fuerit*, *nautam morbo impeditum navigare non potuiſſe.* In exceptione difficultas nulla eſt, ſed major in verbo *cogitationis*; dixit autem *cogitationem* pro *rem* vel *ſpeciem cogitatam:* ſunt enim *cogitationes*, quas hic vocat, fictiones, caſus, exempla, ſpecies, & ejuſmodi alia, quae Graeci θέματα appellant. *inſpectiones* Tryphoninus dixit in *l*. 31. §. 1. *ff. Depoſ.* & *inſpectationes* idem in *l*. 12. §. 9. *ff. de Capt.* & *poſtlim. rev.* non enim eſt, quur ibi mutetur quicquam, licet Tryphoninus alibi *inſpectionem* dixerit. Eadem ſignificatione *viſiones* occurrunt in *l*. 25. §. 3. *ff. de Probat.* & ſaepe alias in Pandectis, & apud Tertullianum de *Anim. C. IX.* relatione ſcilicet ad mentem facta. θεωρίας Graeci vocant. Nec perſuaſerit Cujacius *L. XXI. Obſerv. C.* 26. ubicunque

in Pandectis *viſionis* vox reperitur, eſſe eam a manu Triboniani, quamquam & Ant. Faber id ipſum large inculcaverit *variis locis*. Indignor ſaepe, etiam majorum Gentium Interpretes, ſi quando in Pandectis verba offendant, alibi ſibi non lecta, continuo haec ut ſpuria damnare, vel Triboniano interpolanti adſcribere: indigno facinore, cum quae verba JCtorum aetate obtinuerint, non niſi ex eorum reliquiis cognoſci queat, nulli enim fere ejus temporis ſcriptores exſtant, pauciores etiam de illis rebus tractarunt, de quibus ipſi. Certum quoque eſt, cujuſque artis Profeſſoribus eſſe quaedam ſua verba, & ita JCtis: nec quiſquam, opinor, eo procedat, ut, quia *exhibere* pro *alere*, *averſione emere*, *locare*, *ſolo contineri* (quod proprium JCtorum verbum eſſe Seneca annotat *Natur. Quæſt. L. II. C.* 1.) apud alios, quam JCtos, non legerit, ideo haec minus genuina eſſe credat, vel loca, ubi ea leguntur, interpolata. Atque ita magis eſt, in *h.* §. 1. *cogitationis* vocem retineri oportere; non ſubſtitui *cognitionis*, ut Cujacius *L. III. Obſerv. C.* 11. vel *conditionis*, ut Ant. Faber *Ration.* ad *h. L.* Quamquam, ut hoc iterum moneam, non ea ſit Cujacii emendatio, ſed conſtans lectio in omnibus, quos vidi, antiquis, praeter Florentinum, Libris. Cum autem *cognitionis* vox, ut hic occurrit, non minus ſit inſoliti uſus, quam *cogitationis*, adhuc minor ratio eſt, cur a Florentino recedamus.

Ultima Pauli exceptio eſt in his verbis: *Idem dicemus, ſi navis ejus vitium fecerit ſine dolo malo & culpa ejus.* Ut nautam excuſat morbus, ſic vitium navis; locavit enim & navim, & operas ſuas.

In §. 2. rurſus Labeo orditur novam ſpeciem: *Si conduxiſti*, inquit, *navem amphorarum duo millum, &*

ibi

ibi amphoras portaſti, pro duobus millibus amphorarum pretium debes. Pauli nota: *Imo ſi adverſione navis conducta eſt, pro duobus millibus debetur merces: ſi pro numero impoſitarum amphorarum merces conſtituta eſt, contra ſe habet; nam pro tot amphoris pretium debes, quot portaſti.* De exceptione Pauli nec Labeo, nec quiſquam alius dubitaverit: nam ſi merces conſtituta ſit ad numerum amphorarum, quae impoſitae eſſent, non niſi pro impoſitis debebitur, licet navis capiat duo millia amphorarum. Aliud eſt, ſi averſione conducta fuerit, de qua ſpecie duntaxat egit Labeo, tunc enim pro integra navi merces debebitur, quamvis non duo millia amphorarum, ſed quaſdam tantum importaſti. Pro *duo*, quod apud Labeonem eſt, ſunt Editores, qui exhibent *duorum*; forte per ἀναδίπλωσιν ſcripſit *duo Millium*, id eſt, *duum millium*, pro *duorum*, ut ſaepe alias. Sed & alterum bene eſt, & ex uſu Latinitatis. Ait, & *ibi amphoras portaſti.* Librarium hic accuſat G. Pancirolus *L. II. Variar. Lect. C.* 34. deceptum ſcilicet in deſcribendis notis, pro *ibi* enim reſtituendum fuiſſe IΔI. quae nota eſt mille quingentorum; vana profecto & inutili conjectura. Bene ſe habet recepta lectio, & *ibi*, id eſt, in navem amphoras portaſti, quotquot demum ſint, licet non utique duo millia. Ut autem nunc doliorum, ita apud Veteres amphorarum numero navium magnitudo cenſebatur, & ſic apud Tullium *Libr. XII. Epiſt.* 15. naves, ſimiliter ut hic, *duum millium amphorarum*, ſeu *amphorum.* Sed & ex modiorum numero capacitas navium apud Veteres aeſtimata fuit, qua de re eſt *l.* 3. *ff. de Vacat. & excuſ. muner.* pluresque aliae. Latius id expedivit Iſaacus Voſſius in *Obſerv.* ad *Pompon. Melam L. III. C. 7. n.* 61.

CA-

CAPUT XIII.

De adjecto contradictorio.

QUi tutorem dicit, & falſum adjicit, contradicit in adjecto. Et tamen Paulus reſpondit in *l.* 221. *ff. de V. S. falſum tutorem* VERE *dici, qui tutor non eſt, ſive habenti tutor datus eſt, ſive non; ſicut falſum teſtamentum, quod teſtamentum non eſt, & modius iniquus, qui modius non eſt.* Dixit *vere* pro *recte*, ut *verum* pro *recto* in illo Horati:

Metiri ſe quemque ſuo modulo ac pede verum eſt.

Sed Priſcianus id jam docuit, & exemplorum, etiam alias, abunde eſt. Caeteroquin non intercederem, ſi leviſſima tranſpoſitione ita legeretur: *falſum tutorem dici, qui* VERE *tutor non eſt.* Sic falſum vero opponeretur, & prorſus genuina eſſet oratio. De ejuſmodi autem adjectione, de qua hic Paulus, eleganter Seneca *de Benefic. L. V. C.* 13. *Quaedam*, inquit, *etiamſi vera non ſint, propter ſimilitudinem eodem vocabulo comprehenſa ſunt. Sic pyxidem & argenteam & auream dicimus. Sic illiteratum non ex toto rudem. ſed ad litteras altiores non perductum. Sic qui male veſtitum & pannoſum vidit, nudum ſe vidiſſe dicit.* Proprie *pyxis*, ſi vim verbi ſpectes, non eſt niſi lignea, quamvis & contradicente adjecto a metallis nomen habeat, *argenteam* & *auream* dici habes teſtem Senecam; & ſane *auream* Suetonius dixit in *Neron. C. XII. ferream* Plinius *Libr. XVIII. C.* 11. & *cujuſcunque materiae* eſſe pyxides Quintilianus ſcripſit *L. VIII. Inſt. Orat. C.* 6. ſed, ut vere ipſe ait, non niſi per κατάχρησιν; datum id eſt conſuetudini, *propter ſimi-*

ſimilitudinem, quemadmodum Seneca id expreſſit. Sic Homerus, quum Σειρὴν appellat χρυσείην, quum κυνέην αἰγείην, id fieri contradicente adjecto, per eandem κατάχρησιν, obſervavit Plutarchus in Libro *de Homero.* Sed ut ad Paulum revertamur, falſum tutorem dici, qui vere tutor non eſt, Auctores noſtri paſſim tradiderunt, ſicut & falſum teſtamentum, quod teſtamentum non eſt. Attamen Servius & Ofilius apud Ciceronem *Epiſt. Fam. L. VII. Ep.* 21. negarunt, *tabulas teſtamenti eſſe, quas inſtituiſſet is, qui factionem teſtamenti non habuerit.* & recte negarunt, ſi quaeratur de jure teſtamenti; ſed falſum teſtamentum, quum teſtamentum dicitur, dicitur ad ſimilitudinem & exemplum veri juſtique teſtamenti, non ad ſignificandum effectum Juris, quo reliqua teſtamenta cenſentur. Idem eſt, cum modium iniquum dicimus, cum falſum procuratorem, emptorem, & reliqua, quae Alciatus in *Comm.* ad *h. l.* 221. diligenter congeſſit. Similiter quoque, niſi calumniemur, accipienda eſt Doctorum *ſemiplena probatio*, quum enim eſſe nequeat probatio, niſi perfecta, qui imperfectam, & *ſemiplenam* dicit, contradicit in adjecto. Sed & ita JCti noſtri his, quos diximus, locis: & quidni liceat eorum exemplo loqui? ſane mihi eſſe non videtur, cur tam petulanter haec rideant alii, alii tam moroſe incuſent.

CAPUT XIV.

Quid ſit MANUS MILITARIS & OFFICIUM JUDICIS *in* L. 68. D. de Rei vindic.

ANtonius Faber vix Librum ſcripſit, in quo non prolixe declamavit contra *l.* 68. *ff. de Rei vind.* totam, quanta quanta eſt, Triboniani eſſe fingens. Mihi non ſedet purgare has ſordes, ſordes quippe ſunt, & Ulpiano vindicare, quod Faber vindicat contra: etiam alii ex parte feliciter ſunt verſati in hoc argumento, ſed nodum omnem non ſolverunt. In primis vero Fabrum *Conject. L. XVI. C.* 17. irritavit, quod *manum militarem*, alienam a judiciis, ad transferendam poſſeſſionem imperaverit, ſeu permiſerit JCtus Verba haec ſunt: *Qui reſtituere juſſus, judici non paret, contendens, non poſſe reſtituere, ſi quidem habeat rem, manu militari, officio Judicis, ab eo poſſeſſio transfertur.* Quamvis ſenſus ſic ſatis ſubſiſtat, commodum tamen geminaretur ultima ſyllaba in *poss*E, hoc modo, *contendens non poſſe ſe reſtituere*; ita, abſque ulla mutatione, concinnior & mollior erit locutio. Sed de *manu militari* quid audimus? Faber in judiciis vim fieri vetat, & vetant Imperatores in *l.* 1. *C. de Offic. judic. milit. Nunquam omnino*, inquiunt, *in negotiis privatorum vel tuitio militaris vel executio tribuatur.* Quid enim hoc eſt, niſi milites arcere a judiciis, etiam in executione? Atque ita eſt, ubi duntaxat privatorum cauſa agitur in lite privata: ſi cauſa publica vertatur, milites adhibitos fuiſſe, eoque pertinere varia loca

Juris

Juris Civilis, quae perperam de cauſis privatis alii acceperunt, optime expedivit Jacobus Gothofredus ad *l. un. C. Theod. de Offic. jud. milit.* qui ipſe recte monuit, *manum militarem* in *h. l.* 68. non eſſe militum, qui ſacramento merent, ſed miniſtrorum, & ipſius judicis civilem cohortem, armatam tamen, quo ea, quae judex juſſit, prompte exſequantur. Apparitores judicis, & exſequutores litium non male dixeris: nam cum *per judicem transferenda eſt poſſeſſio*, quemadmodum id uſu venire auctor eſt Furius Anthianus in *l. ult ff. de Rei vind.* omnino id fiet apparitorum opera, non ipſius judicis, in rem praeſentem euntis.

Sed vero hanc apparitorum cohortem ſimpliciter appellari *manum militarem*, exemplo grave eſt; de militibus, qui in hoſtem eunt, ſolemnis haec eſt locutio, de aliis non temere, & forte nuſpiam, uſurpata. Quare in *h. l.* 68. poſt *manum militarem* puto interpretationis loco addi, *officio judicis*, hoc eſt, *officialibus judicis*, ejuſmodi puta *manu militari*, quae conſtat apparitoribus ſeu officialibus judicis. Sunt hae adjectiones ἑρμηνευτικαὶ apud JCtos non infrequentes, & aliis alias obſervatae. *Officia* autem pro *officialibus* dici certum eſt ex *l. 6. §. 5. ff. de Offic. Praeſid. l. 7. §. ult. ff. Qui ſatiſd. cog. l. 3. C. Quando Fiſc. vel priv. debit. ſui debit. conv. poſſ. l. 14. C. de Offic. Rect. Prov.* Quin *officia ſeu apparitores* conjunctim & ἑρμηνευτικῶς proponuntur in *Rubr. C. de Lucris advocatorum, & concuſſionibus* OFFICIORUM *ſeu* APPARITORUM. Et in *l. 2. C. de Sent. ex peric. recit.* illuſtribus judicibus tribuitur *officium*, addita hac interpretatione, *per officium ſuum, & eos, qui miniſterium ſuum eis accommodant.* Unde & *officium* pro toto comitatu judicis in *l. 72. ff. de Furt. l. 16. C. ad L. Jul. de*

 adult.

adult. & apud Plinium *L. I. Epiſt. 5.* & Ammianum Marcell. *L. XXVIII. p. m.* 663. Atque ita, ut dicebam, *officia* pro *officialibus*; quemadmodum idem Ammianus *L. XXV. p. m.* 548. *principiis militum* dixit pro *principibus*, niſi mendum ſit, emendandum in *principibus*, vel *praecipuis.* Terentium quoque *diſciplinam* forte pro *diſcipulis* poſuiſſe obſervavit Donatus ad *Eunuch. Act. II. Sc. 2. vers 32.* nec aliter *Symphonia* Florentiae in *l. 15. §. 1. ff. de Uſufr.* pro *Symphoniaco*; ſervi Symphoniaci noti ſunt, etiam ex *l. 22. §. 1. ff. ad L. Aquil. Servitus* pro *ſervis* in *l. ult. C. de Vind. libert.* Atque ita *ſervitutium*, quod Florentiae eſt in *l. 195. §. 3. ff. de V. S.* ſi, quod licet, accipiamus pro *ſervorum*, non erit opus legere, ut alii legunt, *ſervientium.* ſed exemplorum abunde eſt. Igitur *manus militaris*, quae conſtat ejuſmodi officialibus, eadem erit, quae *manus miniſtrorum* vocatur in *l. 1. §. 2. ff. Si ventr. nom. mul.* & *civilis apparitio* in *l. 10. C. de Epiſc. & Cler. apparitionis* enim pro *apparitoris* ibi legendum eſſe Codex Theodoſianus & ſententia loci poſtulat. Non auſim tamen dicere, eundem, qui Legis noſtrae auctor eſt, Ulpianum, in eodem Opere *ad Edictum*, per *manum militarem* in *l. 3. pr. ff. Ne vis fiat ei, qui in poſſ.* intellexiſſe hoc apparitorum corpus, cum ajat, eum, qui miſſus eſt in poſſeſſionem, ſed non admiſſus, inducendum eſſe *poteſtate ejus, qui miſit*, alioquin & extra ordinem id decretum exequi poſſe, *nonnunquam etiam per manum militarem.* Videri poteſt diſtinguere inter apparitores, qui *poteſtate judicis*, via ordinaria, in poſſeſſionem inducunt, & militare praeſidium, quod extra ordinem concedi ſolet, ſi apparitio civilis non ſufficiat. Audi, quem ordinem ſervet ipſe ille Ulpianus

pianus in *l.* 5. §. 27. *ff. Ut in poſſeſſ. legat. Miſſus*, inquit, *in poſſeſſionem, ſi non admittatur, habet interdictum propoſitum, aut per viatorem, aut per officialem Praefecti, aut per Magiſtratus introducendus eſt in poſſeſſionem.* Viatores & officiales ſi non ſufficiant, a Magiſtratu quocunque modo erit inducendus, quod ſine manu militari non eſt, ut commodum fieri poſſit. Neque enim ea utimur ſententia, quae tamen vulgo placet ex *d. l.* 1. *C. de Offic. judic. milit.* nullum omnino militis eſſe uſum, quocunque res procedat, in cauſis civilibus & privatis: nam quid ſi damnatus contumacem ſe praebeat, &, collecta etiam manu, contumaciorem, quam ut per apparitores coërceri poſſit? adhuc negabimus milites adhibendos? ego non negem, vel ſimul affirmem, cuncta judicia ſola contumacia poſſe eludi, ejuſque contumaciae praemium eſſe, rem, reſtituere juſſam, non reſtituere. Vergit tunc ea res ad vigorem Diſciplinae publicae, neque tam privata amplius cauſa eſt, quam publica; & de privata duntaxat eſt *d. l.* 1. militibus interdicens, quod apparitorum eſt, ut turbae evitentur, ordo exſequutionis ſervetur, judiciorum denique auctoritas non pervertatur, ſed confirmetur. Caeterum *militare auxilium* ſucceſſiſſe, ubi *apparitio civilis* non ſufficiebat, illuſtri exemplo probat *d. l.* 10. *C. de Epiſc. & Cler.*

Sed ea non proponitur non obtemperantis contumacia in *h. l.* 68. ut militibus coërcenda ſit; igitur apparitorum & officialium erit, poſſeſſionem transferre, & ſic eſt, ſi recte interpretatus ſim verba JCti. Eadem quoque Ulpiani ſententia erit, ſi ita legas vel interpungas: *manu, militari officio judicis.* Vel ita: *manu militaris officii judicis.* Mutata punctione dixiſſet, non

ſufficere juſſum, ut res reſtituatur, ſed ob contumaciam rem eſſe auferendam *manu*, id eſt, re ipſa & facto, & ſic *manu* occurrit in *l.* 2. §. 1. *ff. de O. J.* & apud Caſſiodorum *L. IV. Epiſt.* 10. Pro apparitoribus autem dixiſſet *militare officium judicis*, quemadmodum hos ipſos Alexander, Ulpiani aequalis, *militare officium* vocat in *l.* 2. *C. Si manc. ita ven. ne proſt.* Ait autem *militari*, vel quia, cum res fert, armis inſtructi ſunt, vel quia apud Praetorem militant; alicui enim præſto eſſe, id quoque *militare* eſt. Atque ita res auferenda erit, non privata auctoritate, ſed publica, per judicem *d. l.* 80. *h. T.* ex ratione *l.* 176. *ff. de R. J.* ſunt enim haec τὰ τῶν Ἀρχόντων, ut Graeci appellant, quae tamen per officiales ſuos expedire ſolet Magiſtratus. Ut autem *poſſit* in *d. l.* 176. eſt pro *debeat*, ſic & in *h. l.* 68. *poſſe* pro *debere*. alia exempla ubique ſunt obvia. Caeterum, quum interpretatio, quam dedi, ſufficiat, nolim cuiquam mutationis, vel tantillae, eſſe auctor.

CAPUT XV.

Sententia L. 40. princ. D. de Contrah. empt.

QUum, qui ad manum ſunt, non recte videantur explicaſſe Pauli locum ex Alpheno in *l.* 40. *princ. ff. de Contr. empt.* videamus, an rectius ejus ſententia poſſit conſtitui. Sic autem infit: *Qui fundum vendebat, in lege ita dixerat,* UT EMPTOR IN DIEBUS TRIGINTA PROXIMIS FUNDUM METIRETUR, ET DE MODO RENUNTIARET, ET SI ANTE EAM DIEM NON RENUNTIASSET, UT VENDITORIS

FIDES

FIDES SOLUTA ESSET. Ait, *in diebus XXX.* Id eſt, antequam XXX. dies tranſierint, ita ut ultimo die minorem modum dixiſſe ſufficiat, neutiquam vero poſt diem trigeſimum, ut mox ſequitur. Atque ita *in annos decem*, quod eſt in *l.* 49. *ff. de Cond. & demonſtr.* interpretor de quocunque tempore decennii, ſic ut noviſſimo die legatum praeſtari poſſit. Quomodo & Scaevola libertatis dilatae meminit *in annos octo l.* 41. §. 15. *ff. de Fideic. libert.* utrobique *in annos* dicitur pro *in annis decem vel octo.* Neque enim, ob mutationem, placet, quod Haloander in *d. l.* 49. pro *in* legat *intra*, nam *intra dies centum* dicas, an *in diebus centum*, nihil intereſſe ſcripſit Ulpianus in *l.* 1. §. 9. *ff. de Succeſſ. Edict.* unde mox ipſe in §. 10. *d. l.* 1. dixit *in diebus ſtatutis* pro *intra dies ſtatutos.* Recte etiam ſe ita habet Juriſprudentia Celſi in *d. l.* 49. quia *in annos decem* liber eſſe juſſus, licet quocunque decennii tempore ex voluntate haeredis liber eſſe poſſit, noviſſimo tamen decennii die liber eſſe debet, & hoc eſt, quod Celſus ait, *noviſſimo die legatum deberi, & libertatem obtingere.* Contra diſputat Cujacius ad *Tit. Inſt. de V. O.* ex *l.* 41. §. 2. *ff. de Manum. teſtam.* ſed perperam; cum libertas ibi fuerit pura, & data a teſtatore praeſens, at in *d. l.* 49. ab voluntate haeredis ſuſpenſa: qua ſpecie, ut primo die ſervus liber eſſe poteſt, ſic, ut eſſe debeat, haeres cogi nequit.

Sed ad rem. Prudentes ſcilicet rerum venditores ita paciſci ſolebant, quemadmodum hic proponit ex Alpheno Paulus; ejuſmodi pactio eſt & apud Catonem *de R. R. Cap.* 148. & ſic conveniſſe videri poteſt in ſpecie, quam Pomponius & Ulpianus tractant in *l.* 5. *pr. ff. Si menſ. falſ. mod. dix.* Hoc pacto: placuerat, ven-

venditorem intra certum tempus ſundi modum adſignaturum, adſignavit menſorem, qui fundum emptori admetiretur, emptor compellat menſorem, ille non metitur, nec modum renuntiat intra illud tempus; quod effluit interea: ex pacto convento *liberatus eſt* venditor. Ergo ad menſorem decurrit emptor, qui dolo traxit renuntiationem, & agit de dolo; non ex Edicto, quia id propoſitum eſt de eo, qui falſum modum renuntiavit, non de eo, qui plane non renuntiavit. Fecit ille, ut venditor *liberetur*, quia menſorem emptori adſignavit, ipſe enim per ſe menſurus non erat. Hac ratione defendi poſſet Florentina lectio *d. l.* 5. quamquam ſi pro *liberetur* legeretur *laederetur*, ut legit poſt Zoannettum Cujacius *L. VII. Obſerv. C.* 35. legeretur non male, nec temere; cum, etiam notante Charonda, Libri MSS. ſint, in quibus eſt *laederetur*.

Poſt legem venditionis proponit *h. l.* 40. emptorem intra diem menſurae renuntiaſſe modum, quo minorem eſſe credidit, proque eo pecuniam a venditore recepiſſe, ſed deinde, fundo rurſus vendito, cum ipſe emptori ſuo admetiretur, inveniſſe modum agri multo adhuc minorem, quam ante crediderat ac renuntiaverat, & quaerit, an primus emptor, idemque venditor a ſuo venditore poſſit conſequi, quod minoris eſſet? accipe Reſponſum: *Reſpondit, intereſſe, quemadmodum lex diceretur; nam ſi ita dictum eſſet;* UT EMPTOR DIEBUS TRIGINTA PROXIMIS FUNDUM METIATUR, ET DOMINO RENUNTIET, QUANTO MODUS AGRI MINOR SIT, *quo poſt diem trigeſimum renuntiaſſet, nihil ei profuturum. Sed ſi ita pactum eſſet,* UT EMPTOR IN DIEBUS PROXIMIS FUNDUM METIATUR, ET DE MODO AGRI RENUNTIET, *& ſi in diebus triginta renun-*

nuntiaſſet, minorem modum agri eſſe, quamvis multis poſt annis, poſſe eum, quo minor is modus agri fuiſſet, repetere. De ſententia Reſponſi dicam primo, de verbis mox dicturus. Prioris autem pacti haec, opinor, ſententia eſt: ſi fundi venditi certus modus fuerit dictus, verbi gratia, centum eſſe jugerum, verum ab emptore intra XXX. dies proximos metiendum, tunc ſi menſus non fuerit, venditum cenſeri, tanquam ſi eſſet C. jugerum, ſolvendumque pro quoque jugere tantum, quantum convenit. Si, inquam, emptor eo caſu intra menſem non fuerit metitus fundum, neque adeo modum minorem eſſe renuntiaverit, elapſo menſe actionem non habebit, licet poſtea metitus pauciora jugera repererit; ſibi enim & ſuae culpae imputet, quod pacto non parens damnum ſenſerit. Et hoc de prima ſpecie dixit Alphenus, ſive Paulus Epitomator, nam de eo conſtare non videtur. De altera aliud dicit: nempe, ſi ſimpliciter convenerit, ut intra XXX. dies proximos fundum metiretur emptor, & pro quoque jugere ſolveret, verbi gratia, viginti, & hanc ejus pacti vim eſſe, ut menſura intra id tempus renunciata, tantum ſolvatur, quantum poſcit numerus renuntiatorum tunc jugerum, ſed tamen emptorem, fundo poſtea minoris deprehenſo, quanto is minor eſt, ex empto agere poſſe ad errorem calculi corrigendum. Et recte, quia in hoc pacto non placuit, ut emptor, non menſo fundo intra dies XXX. eum qualemcunque certo pretio emptum haberet, ſicut in pacto priori; in eo namque fundi modum fuiſſe dictum, certumque jugerum numerum palam nuncupatum, inde liquet, quod JCtus ibi ajat conveniſſe, ut renuntiaret emptor, *quanto modus agri*

 mi-

minor ſit, quam, puta, dixerat eſſe venditor. Ideo igitur, ea ſpecie, tot jugerum erat emptio, quot eſſe dixerat venditor, quia emptor, qui receperat dictu-rum minorem modum, intra id tempus vel metiri neglexit, vel vitioſe menſus eſt, utrumque ſuo periculo, liberata fide venditoris. Contra vero in ſecundo pacto, cum ibi plus emptum eſſe non potuerit, quam revera fundus erat, venditor quippe jugerum quantitatem non expreſſit, qua eſſet venditus, ſi non metiretur, aut prave metiretur emptor, ſed ſimpliciter dixit, metiendum ab emptore intra menſem fundum, pretiumque pro reperta tunc quantitate jugerum ſolvendum eſſe. Quod autem tam in primo, quam ſecundo pacto repeti poteſt, *ut venditoris fides ſoluta eſſet*, in ſecundo forte eam capiet interpretationem, ut menſura ineatur ab emptore, ſuo ipſius, non venditoris periculo, cum alioquin venditor, ſi plura renunciarentur jugera, quam fundus haberet, dupli actione teneretur, ut eſt apud Paulum *L. II. Sentent. T. XVII.* §. 4. Sed quia illa dupli actio competit duntaxat, ſi venditor de modo mentitus ſit, poſſumus ſecundum pactum ita exaudire, ut venditor quodammodo ἐν πλάτει ſignificaverit modum fundi, non vero praeciſe affirmaverit, & hunc qualemcunque ſua fide eſſe voluerit. Qui avita praedia poſſident, a parentibus ſaepe acceperunt qualemqualem eorum modum, ſed non ita, ut eum ſpondere poſſint abſque metu dupli. Igitur venditor ſignificat modum, ut poteſt, non, ut in priori pacto, ut eo modo fundus ſit venditus, ni intra menſem emptor renuntiet minorem, ſed ut emptor, non obſtante illa qualicunque ſignificatione, fundum metiatur intra

diem

diem XXX. & ſolvat pretium ex eo modo, qui revera repertus erit, quemadmodum in ſpecie §. 2. *h. l.* 40. Metitur emptor fundum, & renuntiat modum intra id tempus, ſed minorem, quam oportebat; error poſtea detectus ei non nocebit, paruit enim conditioni.

Atque haec de interpretatione duplicis pacti in *d. l.* 40. *pr.* Verum illa oratio, *& ſi in diebus triginta renuntiaſſet, minorem modum agri eſſe* &c. bifariam videtur vitioſa. Quid enim, inquies, ad ſententiam pacti conferet, utrum intra menſem metitus fuerit emptor, cum & poſtea poſſit metiri & alium modum renuntiare. Deinde, quid eſt, quod ait, in ſecundo pacto renunciatum fuiſſe modum *minorem?* minorem ſcilicet, quam dictum erat: atqui nullus dictus erat, ideoque minor eſſe nequit, qui poſtea renuntiatur; & tamen, ut vides, comparativa eſt hæc loquutio. Gregorius Haloander, quo prius vitium tollatur, negationem addidit, *& ſi in diebus XXX.* NON *renuntiaſſet*; & ſunt Interpretes, qui eum tacite ſequuntur. Sed notat Antonius Auguſtinus *L. IV. Emend. C.* 17. negationem ab omnibus Codicibus abeſſe; & magis eſt, abeſſe oportere, quia etiam ex pacto ſecundo renuntiandum erat intra dies proximos: renuntiatum autem eſt, licet perperam. Atque illa renunciatio emptori non oberit, errore poſtea deprehenſo: apparet enim, hoc ſolummodo placuiſſe pacto ſecundo, ut modus ab emptore renuncietur, & deinde tantum pretii ſolvatur, quantum verus, non falſus, modus exigit. Difficultas de modo *minori* nulla erit, ſi meminerimus, venditorem qualemcunque modum ſignificaſſe, ſed minorem ab emptore eſſe renunciatum intra dies XXX. & poſtea

rurſus minorem eo, quem dixerat, intra illos XXX. dies. Si nullus omnino fuerit ſignificatus, illa *& ſi in diebus triginta renuntiaſſet*, erunt referenda & trajicienda ad pactum prius, hoc modo: *& ſi in diebus XXX. renunciaſſet, minorem modum agri eſſe, quo poſt diem trigeſimum renunciaſſet, nihil ei profuturum.* Abſque ulla ſignificatione modi ſi eſſet, illud *minorem* cum pacto ſecundo non convenit, ſi *majorem* legeretur, conveniret ſic ſatis; diceret enim, ſi emptor intra menſem modum dixerit, ſed majorem, quam revera fundus erat, poſſe eum, quo poſtea minor deprehenditur, calculum emendare. Sed non placet mutatio vel trajectio, utique non tanta, cum alio modo ſervari poſſit ſcriptura, ut poteſt.

Expoſui ſententiam meam de Lege obſcura; & ideo, ut videtur, obſcura, quia Epitomator Paulus ex Alpheno non omnia retulit. Supereſſet, ut Joannis apud Accurſium, ipſius Accurſii, Bartoli, Baldi, Budaei, Antonii Fabri *Rationat.* ad *h. L.* Panciroli *L. II. Variar. Lection. C.* 37. aliasque aliorum ſententias de diſtinctione & oratione Apheni & Pauli excuterem, & probarem, ex his nullam eſſe, quae ſubſiſtat, ſed ita mihi naſceretur non Obſervatio, ſed juſtus Commentarius, cui ſcribendo, nunc equidem, ſuperſedere conſtitui.

C A-

CAPUT XVI.

De poena furti Jure antiquo, & unde ſit.

POenam dupli, quae furto nec manifeſto ſtatuta fuit, ex XII. Tabulis, non ex Edicto deſcendere contra magnas auctoritates palam evicit Antonius Contius *L. I. Subſec. Lect. C.* 2. nec patitur dubitare Gellius *Noct. Att. L. XI. C.* 18. & tamen hunc errorem, praeter eos, quos Contius adducit, erravit quoque Franciſcus Duarenus ad *Tit. ff. de Furt. C. VI.* Illam autem dupli poenam, quam Athenis Solon, auctore Gellio, quibuscunque furtis decreverat, Decemviri in ſolis nec manifeſtis receperunt. Ex Jure Graeco igitur tranſlata fuit; quae ratio eſt, quod & Ariſtoteles de ea loquatur, tanquam de re nota, *Problem. Sect. XXIX. Quaeſt.* 14. diſputans ſcilicet, cur poena capitis ei ſtatuatur, qui ex loco publico furatus eſt, & *poena dupli*, qui ex loco privato? & Plato quoque ſimpliciter dupli poenam in ſua Republica obtinere voluit *L. IX. de LL. p. m.* 1016. Sed Decemviris, ut dixi, haec placuit duntaxat in furto nec manifeſto; alia apud eos fuit furti manifeſti poena. Audi Gellium eo loco: *furem*, inquit, *qui manifeſto furto prehenſus eſſet, tum demum occidi permiſerunt, ſi aut cum faceret furtum, nox eſſet, aut interdiu ſe telo, cum deprehenderetur, defenderet: Ex caeteris autem manifeſtis furibus liberos verberari, addicique juſſerunt ei, cui furtum factum eſſet, ſi modo id luci feciſſent, neque ſe telo defendiſſent, ſervos item manifeſti furti deprehenſos, verberibus affici, & e ſaxo praecipitari, ſed pueros impube-*

res Praetoris arbitratu verberari voluerunt, noxamque ab his factam ſarciri. Habes genera poenarum in furibus manifeſtis pro ratione delicti, conditionis, & aetatis; qui autem ſimpliciter fures manifeſti fuerant, vides verberatos & addictos iis, quibus furtum factum eſſet. Atque haec eſt, ni fallor, κεφαλικὴ τιμωρία, quam Theophilus ad *princ. Inſt. de Perp. & temp. act.* de furto memorat ex XII. Tabb. & *capitale crimen*, de quo antiquus Virgilii Scholiaſtes ſcripſit ad *Æneid. L. VIII. p. m.* 516. *F.* cum inquit: *Furtum capitale crimen apud Majores fuit ante poenam quadrupli.* Quod & iisdem verbis Iſidorus extulit *L. V. Orig. C.* 26. Et ſane capitale crimen fuiſſe, etiam ex verberatione liquet, hac enim poenae capitis praeludebatur apud Romanos. Poſt verbera, ait Gellius, furem addictum ei, cui furtum factum eſſet, hoc eſt, in ſervitutem fuiſſe addictum ei, qui furtum paſſus erat, factoſque ita fures, amiſſo capite, ſervos eorum, quibus addicebantur; nam quod Quintilianus *L. VII. Inſt. Orat. C.* 3. diſputat, an *addictus fiat ſervus*, conſtat de eo addicto eſſe, qui ob debitum civile ſervitutem ſervit, & de quo dixi ſupra *L. I. C.* 1. ſed addictos ob delictum, proprie & per omnia fuiſſe ſervos non eſt dubitandum; ceſſat quippe in his ratio, quae valet in addictis ob aes alienum, & quae, ut Fabius ait, non longius ſervire jubet, quam donec ſolverint, quod debebant. Ad hanc Decemvirorum Legem de furto manifeſto Euſebium quoque reſpexiſſe opinor *de Praepar. Euang. L. VI. C.* 8. cum ait, apud Romanos fures caedi vulneribus, omiſſa ſic addictione; ſed minus integre locutum eſſe conſtat, ut ſaepe ſolent, qui JCti non ſunt, in laudandis Legibus minus eſſe accurati. Moſes quoque

fures

fures aliquando in ſervitutem eſſe dandos ſcripſit *L. II. C.* 22. §. 3.

Atque haec Romanorum in furto manifeſto poena capitalis ex Graecia quoque eſſe videtur. Draco furem quemcunque ſupplicio capitis puniendum cenſuit ſanxitque, auctore Gellio *d. L. XI. C.* 18. Sed haec Lex juxta cum aliis Draconis, quae ſeverius & durius ſtatuebant, tacito illiteratoque conſenſu abolita fuit, quemadmodum eo loco narrat Gellius. Nec dubito, quin ea Lex poſtea duntaxat pertinuerit ad fures manifeſtos. De ejuſmodi certe furto intelligo Ariſtotelem *Problem. Sect. XXIX. Q.* 16. cum quaerit, διὰ τί ἐπὶ μὲν κλοπῇ θάνατος ἡ ζημία, *cum ſuper furto mortis poena ſit*, ſuper contumelia autem alia atque alia poena, ſed levior? id enim ſi accipias de quocunque furto, contradicet ei, quod de poena dupli dixerat ipſe ille Ariſtoteles *d. Sect. XXIX. Q.* 14. Aut igitur intellige de furto manifeſto, quia contumeliae, delicto manifeſto, confert, aut de eo, quod fit in loco publico, balneo forte, palaeſtra, aut foro, nam id quoque capitale fuiſſe ante dixerat *d. Quaeſt.* 14. Simili prorſus ratione, qua & apud Romanos, qui e caſtris furabantur, fuſtibus fuiſſe percuſſos legimus apud Polybium *L. VI. C.* 35. loco ſic, pro facilitate delicti, poenam augente. Et quum Plato, ut ante obſervavi, cuicunque furto ſimpliciter poenam dupli ſtatuiſſet, civi tamen, in ipſo furto, aut aliter quomodocunque deprehenſo, capital eſſe voluit *L. XII. de LL. p. m.* 1136. ut ita forte de furto manifeſto ſenſiſſe videatur. De Lyciis memorat Nicolaus Damaſcenus: ὃς δ' ἂν ἐλεύθερος ἁλῷ κλέπτων, δοῦλος γίνεται, *ſi quis liber in furto deprehendatur, ſervus fit.*

Quod

Quod interpres forte male vertit & exaudit de eo, qui furti convictus eſt, puto enim reſpicere ad furtum manifeſtum, ſimili fere poena, ac in XII. Tabb.

Sed conſtat hanc furti manifeſti poenam exoleviſſe, & ſucceſſiſſe Praetoriam in quadruplum, ſervata Juris antiqui poena in furibus nec manifeſtis: ita tamen, ut furti quoque criminaliter agi potuerit, & ſuo tempore *plerumque* actum fuiſſe Ulpianus adfirmet in *l. ult. ff. de Furt.* Quo refero, quod Oroſius *Hiſtor. L. IV. C.* 13. narrato facinore Fabii Cenſorii, qui filium, furti inſimulatum, interfecerat, hoc ſuperdicit: *dignum ſcilicet facinus, quod pater vel parricidio plectendum duceret, quod ne Leges quidem, niſi multa pecuniae, aut ad ſummum exilii, circa quemlibet hominum cenſuerunt.* Utriuſque furti poenam arbitrariam eſſe voluit Juſtinianus *Novell. CXXXIV. C. ult.* Imperator Fredericus, durior in fures, quid conſtituerit, notum eſt ex *L. II. Feud. Tit. XXVII. §. ult.* cujus Conſtitutionis verba, piſce eſſe ſaniora dubitandum non eſt; qui ea ſollicitant, imperiti ſunt Latinitatis, & moris ejus ſaeculi. Sed hoc non agimus; id unum monere liceat, ſi quis pro *tundatur* cum Hotomano pertinaciter legere decreverit, *tondeatur*, ei me auctorem eſſe, ut pro *forcipe* reſtituat quoque *forſice*; *ſcopis excorietur & forſice tondeatur.* Forcipe tonderi non minus durum eſt, quam inauditum.

CAPUT XVII.

De odonibus in L. 25. §. 4. ff. de Auro argent. legat. *quae porro explicatur.*

SI faſciae crurales, peduleſque, & impilia ideo veſtis loco ſunt, *quia partem corporis veſtiunt*, ut ait Ulpianus in *l.* 25. §. 4. *ff. de Aur. arg. leg.* ſane mirum videri poterit, quamobrem idem addat, aliam eſſe cauſam *odonum*, ſive, ut Haloander legit, *udonum*, hac ſcilicet ratione, *quia uſum calciamentorum praeſtant.* Atquin conſtare videbatur, calceis partem corporis veſtiri, & inde eſſe, quod Lucilius dixerit *Satyr. L. III.* apud Nonium in *Cernuus*:

Cernuus extemplo plantas CONVESTIT *honeſtas.*

Utique ſi verum eſt, quod ex Feſto Paulus ſcripſit in *Cernuus*; *Cernuum eſſe calciamenti genus.* Et tamen negat Ulpianus *d.* §. 4. tam odones, quam calceos veſtium nomine venire. Videamus. Sunt autem quaedam, quae partem corporis quidem tegunt, ac tuentur, non tamen veſtiunt, & ſi veſtire dicantur, non niſi καταχρηϛικῶς dici verum eſt. Ejuſmodi ſunt ocreae, loricae, aliaque, ad defendendum potius, quam ad veſtiendum parata: quaeque idcirco veſtium nomine non continebuntur. Similiter calciamenta, & per id odones, ut ait *d.* §. 4. Quod eo magis verum eſt, quia calciamenta apud Romanos non cenſebantur vulgari uſu, illi enim ſoleis, aut minus accurati crepidis utebantur, calceos non induti, niſi in armis, aut alias ad certamen inſtructi. Unde Paulus in *l.* 3. §. 3. *ff. de Offic. Praef. Virgil. calceatum* ſimpliciter dixit pro eo, qui ad vim

paratus, inſtructus, & expeditus eſt. Nec niſi improprie Martialis *L. XII. Epigr.* 87. Cottam appellavit *excalceatum*, quod ſoleis non uteretur. Igitur calcei a veſtimentis recte diſtincti ſunt *h. l.* 25. §. 4. quemadmodum & *calciarium* a *veſtiario* in *l.* 8. §. 12. & 14. *ff. de Tranſact.* & *l.* 21. *ff de Alim. leg.* & *calceatus* a *veſtitu* apud Suetonium in *Calig. C.* 52. Quae ratio eſt, quod tanquam ſingulare quid notet Lampridius in *Alexandro C.* 40. eum inter *veſtimenta militaria* etiam donaſſe *calceamenta*. Atque ille loquendi & diſtinguendi uſus per plura ſaecula videtur propagatus, duravit certe ad uſque Concilium Agathenſe, cujus *Canone XX.* de Clericis ita cautum eſt: *Veſtimenta vel calceamenta eis, niſi quae religionem deceant, uti aut habere non liceat.* retulit id & Gratianus *Diſtinct. XXIII. C.* 22. Et in *Addit. I. ad Capit. Car. M. & Lud. Pii C.* 53. jubetur, *ut, quoties expoſcit neceſſitas, veſtimenta & calciamenta, & omnia neceſſaria fratribus dentur.* utrobique ſic *veſtimentis* a *calciamentis* diſtinctis. Sicut autem multa alia, quae moribus debentur, iis mutatis continuo quoque abrogantur *l.* 7. §. 1. & 2. *ff. de Supell. leg.* ita *h.* §. uſu exoleviſſe, atque adeo pro exoleto habendum nullus dubitem. Legata intelliguntur ſecundum voluntatem defuncti *d. l.* 7. *ff. de Supell. legat.* defunctus creditur loquutus ex recepta verborum ſignificatione *l.* 69. *pr. ff. de Legat. III.* reliquum igitur eſt, ob uſum calceorum hodie perpetuum, ut veſtibus legatis cedant, una cum fibulis, aliiſve, ad uſum calceorum accommodatis.

Atque haec de *d.* §. 4. cujus lectio, quod ad verſ. *Alia cauſa*, cum ubique ſit conſtans, turbari & perverti nolim addita negatione, ut legatur: *Nec alia cau-*

ſa

ſa eſt odonum, nam ſane alia eſt cauſa odonum, quia alia calciamentorum, quod ipſe, qui mutat, ignoravit. Guido Pancirolus *L. II. Variar. Lect. C.* 99. ideo veſtis nomine odones contineri negat, quia non ſerviunt niſi ornamento calceorum, nam ex Damaſo in *vita Sylveſtri Pontif.* odones accipit pro candido linteamine, ornatus gratia calceis addito. Sed longe & late fallitur, liquet enim ex Ulpiano, odones, de quibus ipſe agit, *praeſtitiſſe uſum calciamentorum.* Nec etiam Pancirolus rationem expedivit, ob quam ipſa calciamenta non veniant appellatione veſtis, quod tamen, ut certum quid, Ulpianus, inde argumentaturus, aſſumpſit.

Ut autem legitur *odonum* vel *udonum* (promiſcue enim haec ſcribuntur) ita quoque legendum eſt, nec placet reſcribere cum Cotta *undonum*, vel cum Bayſio *oedorum*, vel cum Turnebo *cudonum*, cujus tamen lectionis Turnebum poſtea poenituit *L. I. Adverſ. C.* 13. praelata lectione Vulgata, quam & ſequitur Cujacius *L. X. Obſerv. C*, 17. Inter omnes tamen non convenit de his *odonibus* vel *udonibus*; Accurſius inde *Camelos* effecit, & alii alia portenta. Ipſos principes Grammaticorum id verbum exercuit, & totus in eo explicando eſt Salmaſius ad *Lampridium* in *vita Alexandr. C.* 40. qui, niſi obſtaret hic §. 4. faſcias pedules, impilia & udones ſynonyma eſſe diceret; ut antea Joſephus Scaliger ad *Heſiodi* Ε ϱγ. *vers.* 542. udones a JCtis ἐμπίλια appellari dixerat, quum tamen hic Ulpianus & verbo, & re tam aperte diſtinxerit, nec quiſquam alius JCtorum alibi, quod ſciam, confuderit. De Etymo ejus vocis diſputant quoque Salmaſius *d. loc.* & Iſaacus Voſſius in *Epiſtola* ad Graevium in *Addend. ad Heſiod. p.* 69. *vers* 17. erudite

dite magis, quam veroſimiliter. Si adverſus *udum* comparati, forte ex re nomen *udonis*; ſane ſi fuerint calciamenta texta ex pilis hircinis, ut colligebat Turnebus *d. loc.* vel etiam ex pilis caprinis, exiſtimare licet, contra humorem uſurpaſſe Veteres, non ſecus atque *Cilicia*, ex iiſdem pilis conſtructa: haec enim in caſtris & navibus ei uſui ſerviiſſe obſervavit Aſconius ad *Verrin. III.* & nuper adhuc Perſas ejuſmodi pedum involucris ex pilis caprinis uſos auctor eſt Tabernarius *Perſicorum L. V. C.* 14. Sed, ſi verum amamus, non conſtat ſatis, quales & ex quo facti fuerint udones vel odones, ne quidem ex Sylveſtri Actis, quae in *C. Conſtantinus* 14. *Diſtinct. XCVI.* aut alibi reperiuntur.

CAPUT XVIII.

Ad L. 1. pr. D. de Lege Cornel. de falſ.

LEx Cornelia, de falſo teſtamenti lata *l.* 1. *ff. de Publ. judic.* adeo videtur SCtis & interpretatione producta, ut ea omnis generis falſum, quod Judicio publico vindicatur, accuſari potuerit. Unde & in Pandectis, & in Codicibus Theodoſiano & Juſtinianeo ea Lex Cornelia ſimpliciter *de Falſis* inſcribitur. Paulus quidem *Sentent. L. V. T. ad L. Corn. Teſt. XXV.* §. 7. & apud *Collat. LL. Moſ. & Rom. T. VIII. loc.* 5. generaliter falſum definit, *quicquid in veritate non eſt, ſed pro vero aſſeveratur*; ſed non tam ut de eo falſo falſi crimen ex Lege Cornelia conſtitueretur, quam ut in genere primum, quid falſum eſſet, definitione ſua complecteretur; plane quemadmodum in tracta-

tractatu *de Injuriis* idem Paulus inſtituit in *ead Collatione Tit. II. loc.* 4. Quodcunque autem falſum, quod in Jus publicum incidit, quamvis & in aliam legem, Lege Cornelia videtur poſſe vindicari, & inde eſſe quod in Apulejo *L. VIII. Metamorph. p. m.* 154. ita legitur: *Prudens crimen Corneliae Legis incurram, ſi civem Romanum pro ſervo tibi vendidero*; non enim Legem Corneliam video, de qua hoc intelligi poſſit, niſi hanc de falſis, quamquam diſtinctum crimen ex Lege Fabia de eo ſit conſtitutum *l.* 1. *l.* 6. §. 2. *ff. de L. Fab. de plagiar.*

De Lege autem Cornelia ex SCtis, aut Conſtitutionibus ad eam factis, Marcianus in *l.* 1. *pr. ff. de L. Corn. de falſ.* ſic orditur: *Poena Legis Corneliae irrogatur ei, qui falſas teſtationes faciendas, teſtimoniave falſa inſpicienda dolo malo cojecerit.* Ita eſt Florentiae. Ait, *teſtationes.* Quid interſit inter *teſtationes* & *teſtimonia* explicuiſſe ſibi videtur Heraldus *de Auctor. Rer. judic. L. I. C.* 6. ſed intercedit Salmaſius *Obſerv. ad Jus Att. & Rom. C. XXX. p. m.* 790. *& ſeqq.* Ego nolim tricari; *teſtationis* vox cum latius, tum anguſtius accipitur, quodcunque rei, qua de agitur, teſtandae ergo componitur, *teſtatio* eſt, & ita vocatur in *l.* 9. §. 5. *ff. de Poen.* aliquando & pro teſtimonio eſt, eo ſcilicet, quod teſtes dare ſolent; ſed, ni fallor, alia hic ſunt *teſtimonia*, quorum Marcianus meminit, ut mox dicam.

Ait, *teſtimoniave falſa inſpicienda.* ita Florentiae, & in antiquiſſima Edit. apud Chevallonium Pariſ. 1524. Quid vero ſit, *teſtimonia falſa inſpicere*, & quemadmodum id Legi Corneliae conveniat, video quaeri, ſed non expediri. Mox adeſt Budaeus, qui *Annot. ad Pand.* in *h. L.* de mendo queſtus, pro *inſpicienda* ſub-

 ſtituit

ſtituit *invicem dicenda*; ideo veriſimilius, quia, inquit, Ulpianus in *l.* 9. §. 3. *ff. h.Tit.* eandem ſententiam SCti referens, ita ſcribit: *Item ſi falſas teſtationes faciendas, teſtimoniave falſa* INVICEM DICENDA *dolo malo coïerint.* Et ipſe ille Ulpianus apud *Coll. LL. Moſ. & Rom. T. VIII. loc.* 6. de eodem SCto (nam inde liquet, ex SCto haec eſſe): *Item qui falſas teſtationes faciendas, teſtamentave falſa* INVICEM DICENDA *aut conſignanda dolo malo curaverit.* Vides rurſus, *invicem dicenda.* Poſtquam autem id annotavit Budaeus, ex collatione Ulpiani in *d. l.* 9. §. 3. continuo id migravit in Editiones, ut fere reliquae Budaei emendationes, magna Juriſprudentiae injuria; & ex eo ita editum eſt ab Holoandro, & ante Haloandrum aliis. Probat eam lectionem P. Pithoeus in *Not.* ad *Coll. LL. Moſ. & Rom. d. Tit. VIII. loc.* 6. & Salmaſius *Obſerv. ad Jus Att. & Rom. d. C. XXX. p.* 801. niſi quod ipſe adhuc praeferat *depeciſcenda* pro *inſpicienda*, vel *in necem dicenda*, *p.* 806. quod utrumque valde eſt nihili. Verum ut cum Budaeo tantum mutemus, non admittit ſcripturae differentia in Florentino Libro, nec auctoritas βασιλικῶν, qui *L. LX. T. XLI. C.* 1. pro *inſpicienda* exhibent ὑποβαλὼν εἰς ἀνάγνωσιν, quod nihil diſſet a Latina lectione Codicis optimi. Nec movet, bis apud Ulpianum legi, *invicem dicenda*, cum nihil ſit, quod perſuadeat, Marcianum ex eodem, quo Ulpianus, SCto haec verba deprompſiſſe, quin ſi ex eodem, non ſententiam potius, quam verba recitaſſe, & ſi ſententiam, quis tuto dixerit, hanc unam fuiſſe, & non plures, & varia capita? Heraldus *d. L. I. C.* 6. pro *teſtimonia* legit *teſtamenta*, & pro ea lectione adducit Baſilicos, qui aperte hic habent διαθήκας, itemque Ulpianum loco, quem dixi, apud *Coll. LL. Moſ. & Rom.* ubi eſt

quo-

quoque, *teſtamenta falſa* &c. Conſtabit etiam, ſi *teſtamenta* legas, quid apud Marcianum ſit, *teſtamenta falſa inſpicienda*, atque ita legenda ſubjicere; ecquod vero crimen ſit, *teſtimonia falſa inſpicere*, vel curare, *ut inſpiciantur*, non facile quis dixerit. Ego tamen nihil quicquam muto, ratus, recte legi *teſtimonia*, ſed perperam intelligi. Non aliud autem, ſi quid judico, hic ſunt *teſtimonia*, quam ipſa *teſtamenta*; quumque ea vox illa ſignificatione & alibi occurrat, non eſt opus, ea inducta, aliam reponere. In Gloſſis Juris ita eſt: *Antea una libertas erat, vindicta, teſtimonio, vel cenſu.* Ubi *teſtimonium* eſſe pro *teſtamentum*, vel ex Ciceronis *Topicorum C. X.* liquet, & ex interpretatione Graeca, ἐκ προσαγωγῆς, ἢ κατὰ διαθήκην, ἢ ἐν ἀποτιμήσει. Atque ita pro *teſtamento* in *l. 12. §. 2. ff. ad Exhib.* quidam Libri habent *teſtimonio*, idque tribuerim conſuetudini, quae has voces commutavit, non vitio, ex compendio ſcripturae nato, ut video placere Petro Fabro *L. I. Semeſtr. C.* 14. Contra Ulpianus eo loco, quem exhibui, ex *Coll. LL. Moſ. & Rom. teſtamenta* dixit, & intellexit *teſtimonia*, nam teſtamentis non convenit, quod ſequitur, *invicem dicenda.* Niſi tamen ille locus hac ratione, eoque ordine ſit legendus: *Qui falſas teſtationes invicem dicendas, teſtamentave falſa facienda aut conſignanda dolo malo curaverit.* Prorſus enim non eſt neceſſe, ut eadem verba hic ſint apud Ulpianum, quae ſunt in *d. l. 9. §. 3. ff. de Leg. Corn. de falſ.* cum quod uterque Ulpiani locus ſit ex alio Libro, tum ob alias rationes, quas Salmaſius dixit *d. C. XXX. p.* 800. & 801. Sed ne longius hic haeream, facit Graecorum auctoritas, qui *teſtimonia*, ut Heraldus quoque notavit, palam trans-

transferunt διαθήκας. Nec obeſt noſtrae interpretationi, quod Heraldi lectioni obeſſe credidit Salmaſius, ideo videlicet de teſtamentis non recte exaudiri Marcianum, quia ipſa Lex Cornelia de omne genus falſo teſtamentario abunde cavit, quemadmodum has ſpecies enarrat Paulus *L. V. Sentent. T. XXV. pr.* atque adeo non opus fuiſſe SCto, ex quo ſua habet Marcianus, quicquam in hanc partem addere. Quaſi vero Senatus, uſu exigente, non potuiſſet repetere vel confirmare, quae Lex Cornelia ante ſanciverat. Quin, per me licet, additum dicas, quod deinde Senatus cenſuit *de inſpectione falſi teſtamenti*, nam inter varias ſpecies falſi teſtamentarii, quas Paulus ex L. Cornelia retulit *d. L. V. T. XXV. pr.* eam, quae de inſpectione eſt, fruſtra quaeras.

Ait, *dolo malo*. Opinor id quoque eſſe ex SCto, ut ſane ex SCto eſt locus ſimilis apud Ulpianum *Coll. LL. Moſ. & Rom. d. T. VIII.* videturque id SCto aut certe interpretatione & uſu, ad L. Corneliam fuiſſe additum: ipſa namque L. Cornelia ſine diſcrimine compoſitores ſignatoresque falſi teſtamenti, quamvis dolus malus abfuiſſet, ſupplicio capitali affeciſſe videri poteſt. Certe ejus rei argumentum eſt, quod de Jurisdictione Auguſti legimus apud Suetonium *L. II. C.* 33. ille enim Auguſti lenitatem in Jure dicundo commendans, ait facultatem dediſſe judicibus, eos falſi teſtamenti ſignatores abſolvendi, ſeu ignoſcendi potius, *quos fraude ad ſignandum, vel errore inductos conſtitiſſet*, cum, ut ante dixerat, *omnes Lege Cornelia tenerentur.* Perperam ſcilicet apud Juris Interpretes, argumento *l. 7. ff. ad L. Corn. de ſicar.* invaluit, Jure Civili, non niſi

ob

ob dolum, capitalem poenam irrogari. Sed hoc, nunc equidem, tranſeo, quia in eam rem opus eſſet juſta diſputatione.

Ait, *cojecerit*. Ita Florentiae; credo, pro *conjecerit*, ut habent quoque antiquiſſimi Editores, idque explicant eo ſenſu, quo *lis conjici* dicitur. quod non placet. Accurſius uſus eſt Libro, in quo erat *coierit*, quemadmodum poſtea & Budaeus ſibi emendare viſus eſt ex *l.* 9. §. 3. *ff. h. Tit.* ex quo deinde ea lectio fuit Vulgata, & ab Haloandro etiam recepta. Parum Latine, inquit Salmaſius contra Heraldum, qui eam quoque ſequitur, cum nemo dixerit, *coire teſtationes faciendas vel teſtimonia inſpicienda.* Sed praevenit jam Budaeus, qui addit particulam *in*, ut dixerit, poenam L. Corn. irrogari ei, *qui in teſtationes falſas faciendas, teſtimoniave falſa inſpicienda dolo malo coierit.* & ita quoque vulgo editum eſt. Quod Latinum eſſe negari nequit, geminae locutiones ubique proſtant, & ipſa haec verba, ſi quid valeat, Sulpicius Severus extulit *L. I. Hiſt. Sacr. C.* 31. *Coitiones*, inquit, *in teſtimonium falſum, aut in quacunque malitia, non eſſe faciendas.* Neque tamen vel illam lectionem probo, quum a Florentina recedat nimium: nec etiam pro ea quicquam argumenti eſt in *d. l.* 9. §. 3. quia ſupra probavi, nihil eſſe, unde ſciri poſſit, eadem praeciſe verba hic a Marciano adferri, quae illic Ulpianus adtulit. Adhuc minus probo quod Salmaſius *d. C. XXX. p.* 797. 798. & 805. ἀρχαϊκῶς ſcriptum fuiſſe putet *coeraverit* pro *curaverit*, quia id verbum apud Ulpianum eſt in *Coll. LL. Moſ. & Rom. d. loc.* id enim nihil probare, alias contra Heraldum dixit ipſe Salmaſius; & major eſt ea mutatio, quam ut, conceſſo etiam ἀρχαϊσμῷ, recipi debeat. Itaque

magis eſt, ut pro *cojecerit* vel *conjecerit*, unius literae mutatione, legamus *confecerit*; *qui falſas teſtationes faciendas, teſtimoniave falſa inſpicienda dolo malo confecerit.* Quod eſt apertum, cum *conficere* apud Latinos idem quoque ſit, quod *confingere*. Unde Suetonius, vel quiſquis auctor eſt *vitae Lucani*, ejus Poëmata dixit non *praelegi* modo, ſed & *confici ac vaenalia propovi.* Tantum eſt ad *pr. l.* 1. *ff. de L. Corn. de falſ.*

CAPUT XIX.

Ad L. 1. §. 1. D. de Lege Cornel. de falſ.

SUccedat §. 1. *ejuſdem l.* 1. habet autem ita in Libro Florentino: *Item ob inſtruendam advocationem, teſtimoniave, pecuniam acceperit, pactuſve fuerit, ſocietatem coierit ad obligationem innocentium, ex Senatusconſulto coërcetur.* Non eſt hic locus integer, principio enim excidit vocula *qui*, *item qui ob inſtruendam* &c. quam idcirco recte addiderunt veteres Editores, quos vidi, omnes, ſua auctoritate, an Librorum fide, haud facile dixerim. Deinde poſt *teſtimoniave* additum eſt *falſa* in Editione Ludovici Blaublommii 1524. quam tamen voculam in ſcriptis Libris non reperiri margo notat, ut nec reperitur, quod ſciam, in qua alia Editione, nec in gemino Ulpiani loco, qui apud *Collatorem LL. Moſ. & Rom. T. VIII.* ita legitur: *Item qui ob ſtruendam advocationem teſtimoniave pecuniam acceperit, pactuſve fuerit, ſocietatem coierit, aut aliquam delationem interpoſuerit. Item ſi quis coierit ad occiſionem innocentium, SCto, quod Cotta & Meſſala factum eſt, coercentur.*

centur. Suſpicor autem, illud *falſa* in ea Editione ideo additum fuiſſe, ne quaeri poſſet, cur crimini datum fuerit, pecuniam accipere vel paciſci ob inſtruendam advocationem vel teſtimonia? idque ſimpliciter, nec quoquam addito, unde dolus, vel mala fides poſſet argui? videbatur enim id etiam fieri poſſe jure licito. Quidni enim amici mei cauſam vel litem inſtruam advocatione vel teſtibus, accepta etiam in hanc rem pecunia, vel pro opera, quam praeſto, vel pro expenſis, quas fero? & tamen id SCto coërceri uterque JCtus ſcripſit, tam Marcianus, quam Ulpianus, & quidem *poena falſi*, ut auctor eſt Hermogenianus in *l* 20. *ff. h. T.* Non licet haec ita interpretari, ut interpretatus eſt Heraldus *de Auctor. Rer. Judic. L. I. C.* 6. & tacito nomine ſequutus Grotius *Flor. ſparſ. ad h. L.* nam, ſi quid video, ejus ſententiam recte profligavit Salmaſius *Obſervat. ad Jus Att. & Rom. C. XXX. p.* 843. *& ſeqq.* nec placet ea hic deſcribere. Ipſe Salmaſius, quod Marcianus, Ulpianus, & Hermogenianus dixerunt, tentat accipere de ipſis Advocatis, qui, priuſquam linguas & verba locant, honoraria praecipiunt, deve iis paciſcuntur, *malo more*, inquit ex *l.* 1. §. 12. *ff. de Extraord. cognit.* Sed non eſt, ut de eo Jure ſibi tantum polliceatur Salmaſius, & ſi eſſet, quis ex eo Advocatum falſi poena condemnet? quod autem ipſe *ſocietatem Advocatorum* in hanc rem olim initam fuiſſe fingit ex loco Ulpiani, quem Tribonianus, quia id abrogatum erat, omiſiſſet in Pandectis, auſim praeſtare, valde fatuum eſſe, niſi Salmaſius dixiſſet. Sane ejuſmodi haec ſunt, quae refutatione non egent, & hoc minus, quod ipſe Salmaſius *d. C. XXX. p.* 855. ab eo commento deſiſtat, ratus, ſi de Advoca-

tis ſermo eſſet, non apte dici, eos *inſtruere*, ſed *ſuſcipere* vel *praebere advocationem.* Igitur eo redit, ut de aliis, quam Advocatis, haec exaudiat, de his nempe, ut ante dixerat, qui conductis Advocatis ſubornatiſque, & coëmptis teſtibus, Viris bonis ſolent negotium faceſſere. Utque id obtineat, apud Marcianum hic, & apud Hermogenianum in *d. l.* 20. *h. T.* pro *inſtruendam*, ex Ulpiani fragmento, quod exhibui, reſtituit *ſtruendam*, quia ea vox habet ἔμφασιν doli mali, atque ita *ſtruere advocationem vel teſtimonia*, vel *ſtruere litem advocatione vel teſtibus*, ea eſſet machinatio, qua alius alium lite pulſare & circumvenire conſtituit, cum alias, inquit, lis poſſit *inſtrui advocatione & teſtibus*, citra dolum & fraudem. Quod autem *inſtruendam* nunc legatur pro *ſtruendam*, ex interpolatione Triboniani eſſe dixit. Sed quae fuiſſet ratio interpolandi me latet, & latuit, opinor, Salmaſium, nam *ſtruendi* vox ſi apta fuerit, cur minus aptam ſubſtituiſſet Tribonianus? praeſtaret utique Librario hoc tribuere, qui non intellecta voce minus nota, magis notam repoſuiſſet: quemadmodum illi homines in deſcribendis Libris ſaepe manu damnum dederunt, de quo reſarciendo dudum laborarunt, & adhuc laborant Viri eruditi. Ego quidem non negavero, *ſtruendi* verbum, ſi apud Marcianum & Hermogenianum legeretur, ſatis fore commodum, ſed quum non legatur, nolim reſcribere. Nec obeſt varietas lectionis apud Marcianum & Ulpianum, quum *proximo Cap.* monuerim, etiam hunc in referendo alio quodam SCto non iiſdem verbis fuiſſe uſum, quibus uſus fuit Marcianus. Et hoc ipſum SCtum, quod Cotta & Meſſala Conſſ. factum eſt, pluribus verbis & ſententiis exponit Ulpianus, quam Marcianus, non quod Tribonianus

nus

nus propterea Marcianum mutilaverit, & *falſi crimen commiſerit*, ut ſine ratione ſic ſatis impie exiſtimat Salmaſius, ſed quod alius atque alius JCtus, cum hic, tum alibi, nunc largius, nunc brevius enarret Legum capita. Caeterum non ſum ſollicitus de eo, qui bona fide & jure licito *advocationem & teſtimonia inſtruxit*, quia ex SCto non coërcebitur, niſi qui *dolo malo* inſtruxerit, ut modo dixerat Marcianus in *pr. d. l.* 1. nec opus erat hic repetere. Salva quoque res erit, ſi haec, *qui ob inſtruendam advocationem teſtimoniave pecuniam acceperit, pactusſve fuerit*, non intelligamus, quaſi per ſe ſubſiſtant, & ſufficiant ad poenam, at ut pertineant & referantur ad *obligationem innocentium*, quod continuo ſequitur. Hac ſententia: SCto coërceri, qui ad obligationem innocentium pecuniam acceperit ob inſtruendam advocationem teſtimoniave, vel pactus fuerit, vel denique ſocietatem coïerit. Atque ita plane exhibent ſententiam *h.* §. Baſilici *L. LX. T. XLI. C.* 1. §. 1. quo pacto ſenſus non differet ab eo, quem Salmaſius per *ſtruendi* vocem, ſimpliciter poſitam, expreſſit. Συνθεῖναι habent Baſilici *d. loc.* quod, cum ſit *componere*, aeque *inſtruendi* ac *ſtruendi* vocabulo conveniet.

Porro dicit, *ſocietatem coïerit ad obligationem innocentium.* Quamvis conſtanter ubique ita legatur, tamen varie ſollicitata eſt haec lectio. Heraldus *d. L. I. C.* 6. putat, Baſilicos legiſſe *obloquutionem*, non *obligationem*; quod rurſus, ſuppreſſo nomine, ſequitur Grotius *Flor. ſparſ. ad h. L.* ipſi nihilominus incerti, nihil definiunt. Sed quod de Baſilicis ajunt, minus profecto verum eſt, cum illi ſimpliciter verterint, κατὰ τῶν ἀνευθύνων, *adverſus innocentes*; quomodo autem praecedentia in Baſilicis, quae alio pertinent, Heraldum fefellerint, op-

time expoſuit Salmaſius *d. C. XXX. p.* 860. & *ſeqq.* quod magis mihi perſuadet, Grotium magis haec exſcripſiſſe, quam ipſos Graecos inſpexiſſe. Nec etiam commoda eſſet *oblocutionis* vox, ut bene notavit Salmaſius, nec ea mihi videtur commodior lecto Senecae loco, quem Grotius adduxit, ut ἀπροσδιόνυσον eſſe oſtenderet. P. Pithoeus ad *Coll. LL. Moſ. & Rom. T. VIII. loc.* 6. pro *ad obligationem* mavult *in accuſationem*, ex *l. ult. ff. de Concuſſ.* ubi Macer hoc ipſum SCtum referens, ait poena L. Corneliae teneri, *qui in accuſationem innocentium coierint.* Sed puto Macrum perinde atque Marcianum ſententiam, non verba SCti retuliſſe, & ſententia SCti eos plectebat, qui, ut ante Macer uno verbo dixerat, *crimen minati pecuniam accipiunt.* Nolim igitur verba verbis commutari, cum uterque locus, ut mox dicam, ſe habeat recte. Utique magis placere debet *ad obligationem*, quam *occiſionem*, quae vox eſt apud *Collat. LL. Moſ. & Rom. d. loc.* Hanc tamen ſi ſervem, non interpreter, ut Salmaſius interpretandam cenſuit, de ſocietate, quam duntaxat ſicarii coïerint ad mortem innocentibus inferendam, ſed ſimpliciter, quam quicunque etiam alii, *in necem innocentium*, hoc eſt, in damnum & præjudicium, quo innocentibus noceatur, ea plane ſententia, quam *de obligatione innocentium* mox exponam. Apud JCtos vulgare eſt, *in necem alicujus quid fieri*, non vulgare, *ad occiſionem*, ſed tamen & alia aequo animo toleramus, quae vulgo recepta non ſunt. In primis autem probo, quod Salmaſius *d. C. XXX. p.* 865. tueatur Marciani locutionem, *ad obligationem innocentium*, & genuinam eſſe probet ex ſignificatione verbi *obligare & obligatio.* Nolim, quae ipſe attulit, hic adferre, ſed potius inde efficere, *ad obligandos innocentes*

nocentes tunc coiri, cum id agitur, ut innocentes vel crimine implicentur, inſtituta accuſatione, vel cum remora ſtruitur, quae impedimento eſſet, quominus ſe expediant accuſati. Non abſimili locutione Seneca *de Benef. L. VI. C.* 27. poſtquam de ſubmiſſo accuſatore dixerat, ita infit: *ſi aliqua illum lite* IMPLICARES, *quam ſubinde diſcuteres, nemo de tuo ſcelere dubitaret.* Et Horatius *de Arte Poët. prope finem*,

— — — eripere atris
Litibus IMPLICITUM.

implicare & *obligare* liti non differunt, niſi nominis ſono. Et magis adhuc proprie idem Marcianus in *l.* 3. §. 3. *ff. de Bon. eor. qui ante ſent. mort. ſib. conſciv.* dixit *crimine nexum* pro *accuſato*, nec, ſi vim verbi ſpectes, *nectere* & *obligare* differunt quicquam. Inde eſt quoque, quod Paulus quidam, inſignis calumniator tempore Conſtantii, dictus fuerit CATENA, ut auctor eſt Amm. Marcellinus *L. XIV. p. m.* 19. & *L. XV. p. m.* 65. quod, inquit priori loco, *crimina multa conſarcinando, in* COMPLICANDIS *negotiis dirus artifex erat*, & poſteriori, *quod in* COMPLICANDIS *calumniarum nexibus erat indiſſolubilis, tetra venena ſerens, varieque diſperdens.* Pro *diſperdens* legerim *diſpergens*, quod magis eſt appoſitum. Igitur, ut uno verbo abſolvam, *ad obligationem innocentium* hic erit ad irretiendos falſa criminatione innocentes, quemadmodum & Hermogenianus in *l.* 20. *ff. h. T.* cum idem, ut credibile eſt, dicere voluiſſet, eodem *obligationis* verbo uſus eſt. Sed contra *d. l.* 20. ſeu potius contra Tribonianum, qui hanc, ſi credas, ſubtracta *innocentium* voce, mutaſſet, prolixe de-

declamavit Salmaſius. Verum non eſt, ut hoc jam agamus.

Ait, *ex Senatusconſulto coërcetur.* Non *Voluſiano* ſcilicet, ut Accurſius exiſtimabat, quo de agitur in *l.* 6. *ff. ad L. Jul. de vi priv.* nam hoc aliud erat; ſed ex SCto, quod memorat Ulpianus *Coll. LL. Moſ. & Rom. d. loc.* quodque factum eſt Cotta & Meſſala Conſſ. Quod autem *ex SCto coërceri* dicantur ejusmodi calumniatores, conſtat inde eſſe, quod SCtum iis poenam ſtatuerit, ut ipſa Lex dicitur *delictorum coërcitio* in *l.* 1. *ff. de Legib.* quod, quo genio impulſi, corrumpant nonnulli, plane non perſpicio.

C A P U T XX.

Ad L. 1. §. 2. D. de Lege Corn. de falſ.

PErgo in explicando Marciano, cujus §. 2. *d. l.* 1. in Tuſco Libro ita legitur: *Sed & ſi quis ob renuntiandum remittendumve teſtimonium, dicendum vel non dicendum, pecuniam acceperit, poena Legis Corneliae adficitur.* Etiam ex hoc loco conſtare poterat, dictionem *ſed &* non ſemper augere & intendere orationem, at ſaepe minuere & remittere; multo gravius eſt delictum, de quo dixerat §. 1. levius autem, de quo *h.* §. 2. incipit tamen, *ſed &.* Hoc & alia exempla, quae ad manum ſunt, debuerant monere Cujacium & Fabros, Antonium & Petrum, ne, ut ſcilicet oratio creſceret, ubi ea dictio occurrit, plurima loca Juris Civilis inverterent. Sed agamus, quod res eſt.

Ait

Ait Cornelia teneri, qui pecuniam acceperit *ob renuntiandum remittendumve teſtimonium, dicendum vel non dicendum.* Pro *renuntiandum* omnes fere Editiones, excepta Florentina & antiquiſſima apud Chevallonium, habent *denuntiandum.* Probat tamen *renunciandum* Heraldus *de Auct. Rer. Judic. L. I. C. 6. Renuntiare*, inquit, *teſtimonium eſt dicere, remittere contra non dicere: ergo ob renuntiandum remittendumve teſtimonium, eſt, ob teſtimonium perhibendum vel non perhibendum.* Atque ita exiſtimat, ad teſtes hoc pertinere, quemadmodum & quod ſequitur, *dicendum vel non dicendum*, ſed quia tunc bis idem diceret, haec ultima putat eſſe e Gloſſemate, quo quis *renuntiandum remittendumve* interpretatus eſt. Idem Heraldus eadem ratione in *l. ult. ff. de Concuſſ.* pro *denuntiandum vel non denuntiandum teſtimonium*, mavult legere, *renuntiandum vel non renuntiandum teſtimonium.* Sed merito haec diſplicent Salmaſio *Obſerv. ad Jus Att. & Rom. C. XXX. p. m. 866. & ſeqq.* praelata ſcriptura, quae *denuntiandum* exhibet, quamqui & ego lubens praefero, Negat Salmaſius *renuntiare* vel *remittere teſtimonium* eo ſenſu, quo ille putabat, Latine dici, nam *remittere teſtimonium* non eſſe aliud quam gratiam facere dicendi teſtimonii, cui contrarium eſt non *renuntiare teſtimonium*, quod eo ſenſu nemo dixit unquam, ſed *denuntiare teſtimonium*, hoc eſt, auctoritate Judicis vel Legis teſtimonium a volente vel invito exigere. Utque ea *denunciatio* quandoque facta fuit ab his, qui Magiſtratu, Poteſtate, vel quo alio munere fungebantur, quoſque, ſi ob denuntiandum vel non denuntiandum pecuniam accepiſſent, coërcebat Lex Julia Repetundarum *l. 6. pr. ff. de L. Jul. Repet.* ita quoque fiebat a privatis, & praeſertim ab accuſa-

 tore,

tore, ut teſtimoniis cauſam accuſationis poſſet inſtruere; hique privati, ſi ob denuntiandum vel non denuntiandum pecuniam accepiſſent, L. Cornelia de falſis tenebantur, ut hic retulit Marcianus. De ejuſmodi denunciationibus, ab accuſatore factis, quaedam notavit Salmaſius, & alia alibi occurrunt. Inde olim Lege finitum, quot teſtibus licuerit denunciare, Valer. Maxim. *L. VIII. C.* 1. *n.* 10. *l.* 1. §. 2. *ff. de Teſtib.* & quibus *l.* 4. & *ult. ff. de Teſt.* Aſcon. Pedian *in Verr. de Praet. Sicil. p.m.* 116. Ut autem verum eſt, accuſatorem praecipue teſtimonia denuntiaſſe, ita non deſunt exempla, id ipſum feciſſe reos, quo innocentiam ſuam probarent, imo & patronos, qui vel pro accuſatore vel pro reo dicebant, exploraturi ſic, inſtante judicio, quemadmodum accuſatio vel defenſio eſſet peragenda. Formam ejus rei, in cauſa Milonis, luculenter expoſuit idem, quem modo laudabam, Aſconius in *Argum. ad Tullii Orat. pro Milone.* Vetantur igitur *hac L.* accuſatores, vetantur patroni, corrupti pecunia, ſive a Provincialibus, frequenti malo, ſive etiam aliis, quicquam fraudis admittere in producendis teſtibus; quin nec in omittendis, corrupti forte a reis, ipſiſve teſtibus.

Atque ita res ipſa poſtulat, in *h.* §. 2. legi oportere *denuntiandum*, non *renuntiandum*, poſtulat & *l. ult. ff. de Concuſſ.* quae idem dicit. Poſt Heraldum quidem & Grotius *Flor. ſparſ.* ad *d. l. ult.* juſſit legere, *renuntiandum vel non renunciandum*; ſed illis parendum non eſt, cum ob plurium Librorum contrariam fidem, etiam a Gratiano tranſſcriptam in *C.* 128. *Quaeſt. I. Cauſſ. I.* tum quod plane neſciatur, quid hac in re ſit *teſtimonium renunciare*, utique ſi diſtinctum ſit, ut eſſe debet,

bet, a *teſtimonium dicere*, quod incontinenti additur. Imo, ait Grotius *d. loc. Renunciare* idem eſt, quod *negare teſtimonium*; nova, opinor, Latinitate, adducta tamen, ut id probet, *h. l.* 1. §. 2. ſed valde perperam: nam ſi hic ſerves *renuntiandum*, fere eſt, ut contra probet, utpote quum diſtincta mox ſanctione agat de iis, qui corrupti teſtimonium negant, in verſ. *dicendum vel non dicendum.* Niſi & ipſe, ſequutus Heraldum, emendationis auctorem, in his poſtremis Gloſſema agnoſceret, de quo tamen videas altum ſilere. Et ſane, conceſſis facile Gloſſematibus, non alia via eſt, qua promptius eatur in perniciem Juriſprudentiae, quaque ego non facile incedam, ſi vel oberrem pede incerto. Denique ſi, auctore Grotio, *renuntiare* hic ſit *negare teſtimonium*, velim ſcire, quid eo auctore eſſet, *teſtimonium remittere*? Sed, ut dixi, omnino legi debet, *denunciandum*, quomodo & Pithoeus apud *Coll. LL. Moſ. & Rom. T. VIII. loc. 6. verſ. ſed &.* recte repoſuiſſe videtur pro *denudandum*, non autem recte addidiſſe, *denunciare accuſatorem reo, ut eos teſtes producat, quibus ſuam ipſe accuſationem confirmare velle ſe dicit, ut*, inquit, *ex Apuleji priore Apolog. conſtat.* Id, inquam, non recte, nam aliud eſſe *teſtimonium denuntiare*, conſtare opinor ex iis, quae ſupra dicebamus. Neque a reo etiam exigi poterit, ut contra ſe teſtes producat, ut Juris eſt certi ex *l.* 7. *C. de Teſtib.* Sed alia eſt denunciatio, cujus Apulejus meminit, ea nempe, qua domino, in quibuſdam criminibus, indicebatur ſervorum exhibitio, ut de iis haberetur quaeſtio, & ſic Apulejo, Magiae reo, exhibitio indicta *Apolog. p. m.* 280. & 282. Idem in judicio *de Vi* obtinuiſſe ex eo probabile eſt, quod idem Apulejus *d. p.* 282. ſic ajat:

Qq 2 *De*

De quindecim ſervis denuntiaſti; quod ſi DE VI *accuſares, quot tandem ſervos poſtulares?* & Milonem de Vi reum, exhibere familiam coactum aliquoties memorat Aſconius in *Argumento Milonianae.* Atque ex his forte ſupplenda eſt *l.* 1. *ff.* & *l.* 1. *C. de Quaeſtion.*

Hactenus Marcianus dixerat de iis, qui ob pecuniam teſtimonium indicunt vel remittunt, de ipſis teſtibus cautum eſt his verbis: *dicendum vel non dicendum.* Sic abſolvit omnes ſpecies falſi, quae in teſtimonia cadunt. Paulus *L. V. Sent. T. XXV.* §. 2. hunc locum de teſtibus ita extulit: *qui ob falſum teſtimonium perhibendum, vel verum non perhibendum, pecuniam acceperit* &c. quae ſententia tranſlata eſt in *Coll. LL. Moſ. & Rom. T. VIII. loc.* 4. omiſſis his, *vel verum non perhibendum*, ut dubites, an apud Collatorem utriuſque Legis exciderint, an vero Paulo ſint addita. Quicquid ſit, ſecundum haec non ſufficit, ut pecunia detur ob teſtimonium, ſed quo falſum perhibeatur, vel verum non perhibeatur. Quae verba tantum abeſt, ut Heraldo concedam, Paulo eſſe adjecta a mala manu, ut contra cenſeam, ipſum Marcianum hic ea amplitudine accipiendum videri: ſi enim, ob pecuniam, falſum non dixerint teſtes, nec vero abſtinuerint, Legi Corneliae de falſis locum non dederim, ſed forte Edicto de Calumniatoribus *l.* 1. *pr.* & §. 2. *l.* 7. *ff. de Calumniat.* Atque haec de teſtibus, una teſtimonii *venundandi* voce expreſſit SCtum, quod duobus Geminis Conſſ. in hanc rem factum eſſe memorat *Coll. LL. Moſ. & Rom. T. VIII. loc. ult.*

Ait, *pecuniam.* Pro quocunque dato *pecuniam* dixiſſe non eſt dubium *l.* 178. *pr. ff. de V. S. l.* 1. §. 4. *ff. de Calumn.* qua de re & Pauli ſententia eſſe videtur *eod.*

T.

T. VIII. Coll. LL. Moſ. & Rom. loc. 2. Hi, inquit, *qui falſum vel** ALIQUA *teſtimonia dixerunt* . . . . . . *aut in exilium aguntur* &c. Exhibetur lacuna ante τὸ *aliqua*, quae forte ſupplenda eſt vocula *ob*, aut quae ſimilis eſt notionis; *hi, qui falſum, vel ob aliqua teſtimonia dixerunt* &c. *ob aliqua*, nempe data. Alioquin ſi pro *aliqua* legas *alia*, ſatis, ſi non verbis, certe ſenſu, conveniet locus eidem, unde deſumptus eſt, Paulo *L. V. Sent. T. XV.* §. *Qui falſo.* ut & *l.* 16. *ff. de Teſtib.* quae ipſa hanc Pauli ſententiam repraeſentat. Ita diceret, exilio & reliquis poenis coërceri, qui dixerit teſtimonium *falſum vel alia*, quae nempe ſimilia ſunt. Quod autem Pithoeus pro *aliqua* ſubſtituit *obliqua*, nequeo probare, cum me lateat, quae ſint *teſtimonia obliqua.* Mallem pro *aliqua* reſcribere *varia*, quae ipſa vox eſt apud Paulum in *Fragm. Sentent.* & in *d. l.* 16. quam verbum, adeo, ni fallor, a teſtimoniis alienum Paulo obtrudere; ſed tamen neque illud probo ob vim majorem.

Ita vero Senatus cenſuit, ſi ob pecuniam teſtimonium dicatur, vel non dicatur. Quid igitur, ſi ob inimicitias, aut gratiam? ita enim frequenter fieri Lycurgus ait *Orat. contra Leocratem.* Sed pecuniae dationem SCtum exigit, nec ab eo auſim recedere, & tamen dicere, SCto locum eſſe. Quod porro ſequitur in *h.* §. 2. *& qui judicem corruperit, corrumpendumve curaverit*, tranſeo, quia difficultatem non habet; ut tranſeo quoque alias, quas vidi, *hujus* §. 2. interpretationes, nam ignobilis opera eſſet, quae iis refutandis daretur.

CAPUT XXI.

Ad L. 1. §. 3. & 4. D. de Lege Cornel. de falſ.

NOndum dimitto Marcianum, adeo me trahit dulcedo argumenti. Pergit recenſere, qui obligentur Legi Corneliae, & in §. 3. ita ait: *Sed & ſi judex Conſtitutiones Principum neglexerit, punitur.* Haec interprete non egent, nec etiam retuliſſem, niſi monendum eſſet, Salmaſium *Obſerv. ad Jus Att. & Rom. C. XXX. p.* 881. & 882. inſigni audacia *hunc* §. adſcripſiſſe Triboniano interpolanti, pro quo Marcianus dixiſſet, *ſed & ipſe judex punitur*, ſimpliciter & reliquis omiſſis; nempe judex, qui ſe corrumpi paſſus eſt, nam ante dixerat de iis, qui judicem corrumpunt, corrumpendumve curant. Quumque de ipſo judice corrupto nihil quoque ſit apud Paulum *Sentent. L. V. T. XXV.* §. 2. & hunc, aeque ac Marcianum, interpolatum credidit Salmaſius. Inſigni utrumque audacia; atque ſi ſcilicet iis locis neceſſario & de judice corrupto dicendum fuiſſet, & rurſus, quod ad Marcianum, atque ſi verum non eſſet, ejus aetate judices falſi fuiſſe reos, ſi Conſtitutiones Principum neglexerint, cum tamen id ipſum & Paulus, Marciani aequalis, aperte adfirmet *Sent. L. V. T. XXV.* §. 3. Et cedo mihi Jus novum, ex quo haec interpolata eſſent; quin potius illa Juris priſci ſeveritas in puniendis judicibus, qui neglectis Legibus pronuntiant, poſtea exolevit. Alexander Paulinum repulit in *l.* 1. *C. ad L. Jul. Maj.* quod judicem, qui adverſus Conſtitutionem ſuam

ſuam judicaſſet, Majeſtatis accuſare conſtituerat: nec ſcio, ejuſmodi judices unquam Majeſtatis fuiſſe poſtulatos, contra quam tamen Salmaſio viſum eſt. Sed quod Majeſtatis crimen non fuit temporibus Alexandri, potuit fuiſſe Legis Corneliae de falſis, idque Marciano & Paulo, idoneis auctoribus, facile largior. Tandem ejus juris nihil quicquam obſervatum eſt; unde factum opinor, ut & Baſilici *hunc* §. 3. omiſerint. Et quis cuſtodiat ipſum cuſtodem? judices judicibus facile ejus delicti gratiam fecerunt. Mavult quiſque ex arbitrio, quam ſecundum Leges jus dicere, ſordidum ratus, poteſtatem ſuam Lege contineri. Rigorem Juris veteris reductum iri magis optandum, quam ſperandum eſt.

Sequitur §. 4. *Qui in rationibus, tabulis, cereiſve, vel alia qua re ſine conſignatione, falſum fecerint, vel rem amoverint, perinde ex his cauſis, atque ſi erant falſarii, puniuntur. Sic & Divus Severus Lege Cornelia de falſis damnavit Praefectum Ægypti, quod inſtrumentis ſuis, cum praeerat Provinciae, falſum fecit.* Quid ſint *cereae* in Pandectis Flor. & apud Haloandrum, non conſtat. Scholiaſtes Graecus ad *Baſil. L. LX. T. XLI. C.* 1. §. 4. *lit. D.* legiſſe videtur, *tabulis cereis*, vertit enim, πινακιδίοις κηρὸν ἔχουσι, *tabellis ceram habentibus*, mutatione non difficili, quaſi τῷ *ve* male repetito ex ſequenti vocula *vel:* nec deſunt, qui in eam ſcripturam proclives eſſent. Sed ei & Latinorum Codicum auctoritas obſtat, & ipſe uſus; quo enim illa adjectio, tabulis *cereis*? an ut duntaxat de *ceratis* tabulis ageretur? Imo potius ſimpliciter exprimi oportebat, *tabulis*, quo generaliter omnes intelligerentur, ut in *l.* 1. *D. de Bonor. poſſ. ſecund. tab.* Non licet etiam pro *cereis* legere

cae-

caeteris, ut legit infelix quidam Criticus, quia ſequitur, *vel alia qua re:* quae inepta repetitio eſſet. Atque adeo quia *cereas tabulas* non recte dixeris, neque *cereas a tabulis* recte diſtinxeris, malo ſequi antiquiſſimam Editionem Blaublommii, quae Pariſiis prodiit 1524. quaeque pro *cereis* habet *ceris*. Hanc ſequutus eſt Robertus Stephanus 1528. & deinde Editores alii. Optime, ſi quid judico, nam ex antiquis formulis ea locutio obtinuit. In nuncupatione teſtamenti apud Ulpianum *Fragm. T. XX. §. 9.* ita legitur: HAEC UTI HIS TABULIS CERISVE SCRIPTA SUNT, ITA DO, ITA LEGO, ITA TESTOR. ITAQUE VOS QUIRITES TESTIMONIUM PRAEBITOTE. Non eſt, ut hoc in tranſitu moneam, cur illud *praebitote* mutetur in *perhibitote*, ut mutavit Cujacius *Obſerv. L. VI. C.* 37. & ad *Paulum Sentent. L. III. T. IV.* §. 4. Veteres enim dixerunt cum *dare*, tum *praebere teſtimonium*, & ita Cicero *Orat. pro Flacco C.* 10. & Scholiaſtes Juven. ad *Satyr. XVI. verſ.* 31. interim de *tabulis ceriſve* liquet. Exſtat quoque ea geminatio in Foedere Albano apud Livium *L. I. C. XXIV.* AUDI JUPITER . . . . . UT ILLA PALAM PRIMA POSTREMA EX ILLIS TABULIS CERAVE RECITATA SUNT SINE DOLO MALO &c. Metuenda ſcilicet erat captio, ſi ſimpliciter *tabulis* dixiſſent, quia tabulis erat inſcriptum nihil, verum cerae, tabulis inductae. Similia ſunt cavillationum exempla, quae Cicero notavit & riſit in *Orat. pro Muraena.*

Ait deinde Marcianus: *vel alia qua re ſine conſignatione.* Quaſi dixiſſet, vel alia qua re *non ſignata*, & ita Baſilici, πιναϰιδίοις ἀσφραγίστοις. Interpres tamen ita haec transfert in *Scholiis*, ac ſi de re ageretur, quae obſignata eſſet: ut legiſſe videatur, non *ſine*, ut Florentiae,

rentiae, verum *ſive conſignatione*, quae & antiqua lectio eſt, etiam ab Haloandro expreſſa. Utraque poteſt ferri, & quodammodo explicari. Florentinam defendit & explicat Ruſſardus in *Not.* & pro ea ſtabit Paulus in *l.* 16. §. 2. *h. Tit.* ubi plane ſimilis eſt locutio, niſi & ibi ſequaris Libros Vulgatos & Haloandrum. Sane negari non poteſt, ſententiam minus tortam, magis commodam eſſe, ſi utrobique praeferas ſcripturam antiquam & Noricam, ſed ita, opinor, uterque locus poſtulat, ut verba quoque hac ratione tranſponas: *ſive conſignatione, vel alia qua re.* Quicquid placuerit, me judicem habebis aequum. *Conſignatio* autem opponitur ei, quod ſine ſcripto fit *l.* 5. *ff. de Fid. inſtrum.* & accipitur pro omni eo, quod probationis ergo in ſcripturam redigitur. Unde Fabius *Inſtit. L. XII. C.* 8. *Promittit litigator omnia, teſtem, populum, paratiſſimas* CONSIGNATIONES, *ipſum denique adverſarium quaedam non negaturum.* Et Seneca *Controv. L. IV. C.* 8. hoc thema proponit: *Bello civili patronus victus & proſcriptus ad libertum confugit. Receptus eſt ab eo, & rogatus, ut operas remitteret. Remiſit.* CONSIGNATIO *facta eſt. Reſtitutus exigit operas. Contradicitur.* Quam hic dicit *conſignationem*, poſt vocat *tabulas crudeliores tabula Syllanae proſcriptionis.* Controverſiam vero, quam eo themate propoſuit Seneca, Pomponii ſententia definit in *l.* 9. §. 1. *ff. Quod met. cauſ.* Utque ita neganda videretur reſtitutio, quia, te liberando, *operae meae mercedem accepiſſe videor*; in quam ſententiam eſt quoque *l.* 34. §. 1. *ff. de Donation.* Sed tamen in liberto contradixerim, cum is non recte petat mercedem operae, quam ipſe debet.

Sed pergamus. Ait, *vel rem amoverint.* Eſt id

 obſcu-

obſcurum, & ſpecies furti potius, quam falſi. Tentabam aliquando, an non conjunctim legi poſſit, *removerint*, rationes ſcilicet, tabulas, & ceras, de quibus dixerat, nec adhuc id diſplicet. Baſilici ajunt: ἢ ἀπαλείψας, *aut deleverit*, ſed *delendi* verbum ſatis continetur in τῷ πλαστὸν ποιήσας, in *falſo faciendo*, quod praeceſſerat; *removere* autem & *intervertere* rationes, tabulas, ceras, poterat videri alia ſpecies, quam idcirco & Scholiaſtes Baſilicorum ſervat, & ſic effert, ἢ πρᾶγμα ἀφέληται. In hanc ſpeciem incidunt, qui, *ut verum non appareat, quid celaverunt, ſubripuerunt, ſubjecerunt, reſignaverunt*, quemadmodum Paulus reſpondet in *l.* 16. §. 2. *h. T.* quaeque hic interpretationis loco eſſe poſſunt, cum idem plane argumentum tractet. Accurſius *rem* exponit *veritatem*, ſatis perperam. Alii interpretantur, *rem, ut erat*, amoverint, mutarint, corruperint. quod huic loco inutile eſt ſupplementum. Poſſumus, ſi ita videatur, lectionem, ubique conſtantem, retinere, & *rem* intelligere, de qua proxime locutus erat, ut hic ſermo ſit de amotis vel interverſis rationibus, tabulis, ceriſve. Solemne eſt Veteribus, praeſertim JCtis, de quibuſcunque rebus agant, ea voce, velut formula, uti. Atque ita uſus eſt Ulpianus in *l.* 5. *ff. Qui pot. in pign. Si navis fuit obligata, & ad armandam eam rem vel reficiendam ego credidero.* Perperam enim ibi Haloander τὸ *rem* expunxit. Utuntur etiam, quum de rebus pluribus agant, etiamſi plurium numero fuerint propoſitae, ut in *h.* §. 4. & in formula interdictionis bonorum apud Paulum *L. III. Sentent. T. IV.* §. *moribus*, quae ita habet: *Quando tua bona paterna avitaque nequitia tua diſperdis, liberoſque tuos ad egeſtatem perducis, ob eam rem tibi* EA RE *commercioque in-*

interdico. Et in ſtipulatione emptioneque ovium apud Varronem de *R. R. L. II. C.* 2. *Illaſce oves*, *qua de re agitur*, *ſanas recte eſſe.* Id autem ſatis conſtat, de *amotione* quod Marcianus dicit, de ea intelligendum eſſe, quae fit veritatis intervertendae ergo, nam lucri cauſa ſi fiat, furti competere Ulpianus ſcripſit in *l.* 27. §. 1. *ff. de Furt.*

Ait, *quod inſtrumentis ſuis . . . falſum fecit.* Dubito, an ſatis Latine dicatur, *falſum facere inſtrumentis.* Nihil erit periculi; ſi τὸ *in*, ex uſu antiquo, geminemus, hoc modo: *quod in inſtrumentis ſuis ..... falſum fecit.* Inſtrumenta ſunt vel *literae publicae*, de quibus *l.* 16. §. 2. *h. Tit.* vel *dyplomata*, de quibus *l.* 27. §. 2. *eod. T.* & Plinius *L. X. Epiſt.* 46. & 47. vel alia, his ſimilia.

CAPUT XXII.

De Quaeſtione Dotis Licinniae.

POſtquam Javolenus, Servii auctoritate, adfirmaſſet, in his rebus, quas praeter numeratam pecuniam doti vir habuit, dolum malum & culpam eum praeſtare oportere, ita porro infit in *l.* 66. *pr. D. Solut. matr. Ea ſententia Publii Mucii eſt*, *nam is in Licinnia, Gracchi uxore, ſtatuit, quod res dotales in ea ſeditione, qua Gracchus occiſus erat, periiſſent: ait, quia Gracchi culpa ea ſeditio facta eſſet*, *Licinniae praeſtari oportere.* Contorta eſt ſententia in poſterioribus; unde factum opinor, ut illud *ait* plurimae ex antiquis Editiones omiſerint, ſervari tamen poterit, ut eſt in

Florentina, ſi ordinem duorum vocabulorum mutes, & pro *ait*, *quia* legas, *quia*, *ait*. Alioquin, cum jam dixerat, *ſtatuit*, abundat τὸ *ait*, niſi interjectae rationi applices. Quomodo & in *l.* 3. *ff. Si pars haered. pet.* poſt τὸ *ſcribit*, *ſed & Laelius ſcribit*, mox additur, quod tamen abeſſe poterat, *inquit*. De re ipſa videamus. Recte obſervatum eſt a Franciſco Balduino in *Juriſpr. Mucian. p.m.* 38. & Guidone Pancirolo *L. II. Var. Lect. C.* 53. agi heic de Cajo Graccho, non Tiberio, quia Caji uxor fuit Licinnia. Ejus Licinniae dotem, quia in ſeditione perierat culpa mariti, illi praeſtandam eſſe, reſpondit Publius Mucius, ſed a quo, & quemadmodum id Hiſtoriae conveniat, meretur deſpici. Pancirolus *d. loc.* ita videtur Mucium exaudire, atque ſi Licinniae dos periiſſet publicatione, publicatam quippe conſtat ex Plutarcho in *C. Graccho p.m.* 252. ſed fuiſſet reſtituta ſententia Mucii, magna ſcilicet aequitate judicantis. Quod manifeſte refutat *h. l.* 66. quae ait res dotales periiſſe *in ſeditione*, & quis perdita reſtituat? de pretio igitur loquitur dotis deperditae, & cujus id damno eſſe debeat. Non certe Populi, quem Gracchus concitarat, at ipſius Gracchi, cujus culpa orta ſeditio, & per ſeditionem dos deperdita. Sic innuit Mucius; ſed nullus tunc Gracchus erat, nam in tumultu & ipſe perierat. Imo nulli haeredes, nam bona ejus publicata eſſe Plutarchus auctor eſt *d. loc.* utque ita nec haeredes de debitis ejus conveniri potuerint *l.* 2. & 3. *ff. de Sent. paſſ. & reſtit.* Quid igitur? an aerarium a Licinnia conveniendum erat? ita diceres ex *d. l.* 2. & 3. ſed in aerarium redacta fuit & ipſa Licinniae dos, nec unquam remiſſa. Remiſſam utique nullibi legimus, quod tamen commemoraſſet

Plu-

Plutarchus in *C. Graccho*, commemorare certe debuiſſet. Dicemus igitur, non obtinuiſſe Mucii ſententiam de praeſtanda Licinniae dote? & nullo jure fuiſſe publicatam? Puto rem ita commodum poſſe explicari. Perierunt res dotales Licinniae vel in ipſa direptione domus Gracchanae (nam domum ejus direptam memorat Appianus *Bell. Civil. L. I. p. m.* 37.) vel alias in ſeditione; periit Gracchus, bona ejus publicata ſunt. Si, antequam publicarentur, Mucius fuiſſet conſultus, quod fieri potuit, ab haeredibus Gracchi dotem repetendam dixiſſet; ſi poſt publicationem, ab aerario, ut a Graccho potuiſſet repeti, ſalva enim Licinniae dos ſua eſſe debuit, quamvis mariti bonis publicatis, ob crimen, quod ipſe, non uxor commiſiſſe legitur. Incertum vero, ecquo tempore conſultus fuerit Mucius, nam ſimpliciter reſpondet, *res dotales Licinniae praeſtari oportere*, nec ait, a quo, ut ſic inde tempus Reſponſi nequeat dignoſci.

Sed quid ſi poſt publicationem? eam aeſtimationem rerum dotalium praeſtabit Fiſcus? nec ob publicationem dotis agentem Licinniam repellet? repellet ſine dubio. Eccur igitur pro dote reſpondet Publius Mucius? Franciſcus Balduinus in *Juriſpr. Muc.* ad *h. L.* varia comminiſcitur, quo ſe extricet. Nunc Plutarcho, de publicatione dotis teſtimonium perhibenti, fidem abrogat; nunc ſugillat integritatem P. Mucii, atque ſi parum candide reſpondiſſet in cauſa Licinniae, quae ejus ex fratre neptis erat; vel diſſimulaſſet, Licinniam cum marito conſilia communicaſſe de concitanda plebe, & hinc forte dote eſſet mulctata; nunc de favorabili cauſa dotis, nunc de aliis tricatur. Sed nemo haec probaverit; ego nondum potui diſcere, quo

 aucto-

auctore Balduinus ſcribat, Licinniam fuiſſe P. Mucii ex fratre neptim, nec, ſi fuerit, mihi unquam perſuadebitur, Mucium gratiae vel ſordibus dediſſe locum. Scio & in Scaevola id argui in *l.* 14. *ff. de Tranſact.* gentilitio forte vitio, ſi Mucius hic praeceſſerit, &, ut Cujacius exiſtimabat, ex Muciorum Gente fuerit Cervidius Scaevola; ſed horreſco referens. Omnino eſt ſequendum, quod ipſe Balduinus non obſcure etiam ſignificat, Mucium reſpondiſſe, cum Licinnia nondum rea eſſet, vel, ut preſſius dicam, reſpondiſſe ante publicationem dotis, tunc enim verum erat, vel ab haeredibus Gracchi, vel a Fiſco dotem Licinniae praeſtari oportere, poſt publicationem, nulla Licinniae actio; & ſane pluſquam ſtultum eſſet, bonis meis publicatis, reſpondere, mihi jus faſque eſſe ea denuo a Fiſco repetere.

Nec dubitandum eſt, quin fuerit, cur publicaretur dos Licinniae. Balduinus, ſi Plutarcho, id narranti crederet, inde fuiſſe exiſtimaret, quod & ipſa Licinnia alicujus criminis fuerit convicta, aut alias marito, Rempublicam turbanti, adfuerit, ſed, quod ſciam, nemo eſt ullus, qui id memoriae prodidit. Crediderim potius, Licinniae, ob luctum mariti, ademptam dotem; placuit ſcilicet, Majeſtatis damnatum non lugeri *l.* 35. *ff. de Relig. & ſumpt. fun.* nec hoſtem *l.* 11. §. 2. *ff. de His qui not. inf.* nec quemvis capite damnatum ex interdicto Tiberii apud Suetonium in *ejus vita C.* 61. & vero hoſtem luget, quae luget maritum, ob concitatum populum, tumultu interemptum. Interdictum quoque fuiſſe, ne C. Gracchus a muliere lugeretur, Plutarchus retulit *d. loc.* interdicto luctus mox addens publicationem dotis, uno quaſi ſpiritu. Et paulo ante Plu-

Plutarchus quoque dixerat, Licinniam, exeuntem maritum proſequutam, quiritaſſe, neque mariti ſui luctum ſibi relinqui, neque cauſam ſuam cum his parem eſſe, quae maritos ad bellum profecturos, & glorioſe defuncturos, honeſte deflent. Neque, praeter hoc, aliud Licinniae crimen video referri. Sane id crimini fuiſſe datum, etiam inde liquet, quod, ut Coriolanum lugere liceret, ſpecialiter impetrandum fuerit, ut idem Plutarchus auctor eſt in *Coriolano p. m.* 422

C A P U T XXIII.

Explicata & ex veteribus Libris reſtituta L. 12. §. ult. D. de Aedil. Edict.

QUaerit Ulpianus in *l.* 12. *§. ult. ff. de Ædil. Edict.* an, cui os oleat, ſanus ſit? & ait Trebatium reſpondiſſe, *non eſſe morboſum, alicui os olere, veluti hircorſum, ſtrabonem, hoc enim ex illuvie oris accidere ſolere.* Quum *hircoſus* ſit, qui hircum olet, & hircus ſit alarum, non oris foetor, dixeris, neque ſanam hic eſſe videri Ulpiani ſcripturam; maxime, quum & in exemplum *ſtrabonem* addat, qui utique bene olere poteſt, diſtortis quamvis oculis. Gulielmus Budaeus legendum cenſuit, *veluti hircos vel tragon.* vel, *hircoſum tragonta.* Sed ita bis idem diceret, ſemel Latine, ſemel Graece, quemadmodum & ſi cum Lindenbrogio ad *Cenſorinum de Die Natali C. XIV.* legas *hircoſum graſonem*, quia ſecundum Gloſſas Philoxeni *hircoſum* eſt γράσων; ita tamen & Cujacius, Lindenbrogio non laudatus, tentaverat *L. XI. Obſerv. C.* 10.

C. 10. quamvis ipſe proclivior ſit in *hircorſum*, *ſcabronem*, ut ſcabro ſit, qui dentes aut gingivas alluvie ſcabras & ſpurcas habet. Sed non puto, quemquam Latinorum ea voce fuiſſe uſum, nec, ſi fuiſſet uſus, animadverto, qui tunc ſcabro differat ab hircoſo, largiendum enim eſt Cujacio, hircum etiam oris eſſe vitium; & id largiri poſtulat quoque Cenſorini locus *d. C. XIV.* qui τραγίζειν ad os & vocem retulit. Joſephus Scaliger *Conject. ad Varron. de L. L. Libr. VI. p. m.* 132. legit *lurcoſum raponem*, & mox *ingluvie* pro *illuvie*, ſed quae omnia, tacito nomine, recte refutavit Cujacius *d. L. XI. Obſerv. C.* 10. cujus ſententiam, hac parte, omnino probo, quamvis *raponem* quoque exhibeat M. S. Ruſſardi, ut ipſe ad *h. L.* notavit. Caeterum abſque ulla emendatione haec verba Ulpiani ſatis mihi videntur ſubſiſtere, ſi vel *hircoſi* & *ſtrabones* ſignificatione vulgari accipiantur; ita enim dixiſſet, eum, cui os olet, morboſum non eſſe, uti neque hircoſus, neque ſtrabo morboſus eſt, aeque ſcilicet ſanos eſſe, quibus os male olet, ac quibus alae. Difficilius eſt, quod de ſtrabone ſequitur, ſed quum id vitium non ſit vitium, quod ad Aedilitium Edictum, recte etiam hoc exemplo utitur, his ita, quamvis ſtrabones non foeteant, recte comparatis. Sic licet interpretari Ulpianum, vel potius Trebatium, & ſimul abſtinere plurimis, atque his incertis emendationibus.

Magis exiſtimarem, aliquid mendi latere in ſequentibus Ulpiani, quae ſic habent; *Si tamen ex corporis vitio id accidit, veluti quod jecur, vel pulmo, aut aliquid ſimiliter* DOLET, *morboſus eſt.* Quid verba velint, in aperto eſt, ſed non bene habet τὸ *dolet*, quod miror animadverſum non eſſe ab iis, qui in *h.* §. interpretando

tando & emendando verſati ſunt. Legendum eſt omnino, *ſimiliter* OLET, de foetore quippe, non de dolore loqui debuit; quum τὸ *ſimiliter* ad os referatur, quod in *princ. h.* §. non *dolebat*, ſed *olebat*: niſi dicamus τὸ *dolet* idem eſſe, quod *morboſum* eſt, quod tamen ſignificatio verbi non patitur, neque etiam ejus loci ſententia, quia negaverat, os foetidum cenſeri morboſum. Quare, ſi ulla ratione τὸ *dolet* poterit defendi, non *ſimiliter* legendum eſt, ut nunc Florentiae legitur, ſed ut in MS. meo, & veteribus quibuſdam Libris, *aut aliud quid ſimile*, quo *ſimile* referatur ad *jecur* vel *pulmonem*, non ad *dolet*. Sed vero vel ita erit inſolens ſignificatio τοῦ *dolet*, cum omnis dolor non arguat morbum. Igitur ſequenda eſt emendatio, vel ſi mavis, genuina lectio ex veteribus Libris. Poſtquam enim nactus ſum varias Editiones, Florentina antiquiores, magna pars Emendationum, quas pridem annotaveram, mihi periit, interque eas & haec eſt, de qua nunc moneo. Nam & in antiquiſſima Editione apud Chevallonium, Pariſiis 1523. & apud Robertum Stephanum, ibidem 1527. non *dolet* vel *doleat*, ſed *olet* vel *oleat* aperte ſcribitur, quam ſcripturam in ſua quoque Editione ſequutus eſt Petrus ab Area Boudoza, Lugduni 1593.

CAPUT XXIV.

Quemadmodum pubertas fuerit aeſtimata apud Veteres, emendatis leviter Inſtitutionibus.

QUum de contrahendis nuptiis, de finienda tutela, & aliis, quae pubertatem deſiderant, in Jure ſermo eſt, quaeſitum olim fuit, quo argumento cenſenda eſſet pubertas. Narrant *Inſtitutiones, pr. Quib. mod. tut. fin.* Veteres quidem pubertatem in maſculis aeſtimaſſe *non ſolum ex annis, ſed etiam ex habitu corporis*, hoc eſt, per *inſpectionem habitudinis corporis*, ut mox id efferunt *Inſtitutiones*, ſive, ut ipſe ille loquitur Juſtinianus in *l. ult. C. Quando tut. vel curat. eſſe deſin.* per *indecoram obſervationem*, & mox, per *indagationem corporis inhoneſtam.* Quod cum & olim, ut ipſe ait, diſplicuerit in foeminis, etiam in maribus abrogat, pubertatem ſimpliciter finiens anno quarto decimo. Sunt, qui exiſtimant, Tribonianum in enarranda hiſtoria veteris aevi Principi & lectori ſuo fucum feciſſe, ad commendationem ſcilicet Juris novi, illamque adeo marium inſpectionem, tanquam lepidam fabellam, irrident & explodunt. Alii non tam crude, ſed quod de inſpecto *habitu corporis* dicitur, de externa corporis ſpecie, de geſticulatione, vultu, barba, non de inſpecta pube & lanugine prima intelligunt. Ab utriſque autem peraeque cavendum puto: nam, ut de poſteriori ſententia prius dicam, quis credat, Veteres ex vultu conjeciſſe facultatem virilem? fuerunt illi Prudentes Juris, non artis Phyſiognomicae: nec vel probe aruſpex id facile praeſtiterit. Et quid tunc ſub-

erat

erat probri, vel inverecundiae, vel indagationis, de quibus tamen totiens Tribonianus? mendacii eum accuſare, ut accuſant quoque, qui quicquid ejus inſpectionis eſt negant, indignum & illiberale facinus eſt: praeſertim, cum omnis in contrarium abeſt auctoritas; ut certe hic abeſt. At ſi non credimus Triboniano, credamus utique Ulpiano, qui *Fragm. T. XI. §. ult.* ita ſcribit: *Puberem autem Caſſiani quidem eum eſſe dicunt, qui habitu corporis pubes apparet; id eſt, qui generare poteſt. Proculeji autem eum, qui quatuordecim annos explevit. Verum Priſcus eum puberem eſſe, in quem utrumque concurrit, & habitus corporis, & numerus annorum.* Vides tres ſententias Veterum: prima eſt Caſſianorum, qui pubertatem maris aeſtimabant ex habitu corporis, ſecunda Proculejanorum, qui ex anno quarto decimo, tertia Priſci Javoleni, qui ex utroque. Caſſiani igitur rem cernebant κατὰ τὴν φύσιν, naturaliter quippe pubes eſt, qui generare poteſt: eamque definitionem putabant eſſe certiſſimam, haud concedentes Scholae contrariae, ex numero annorum hanc rem recte definiri, utpote cum in alio natura ocyus, in alio ſerius exſurgat. Quid autem, ſi pubertas fuerit incerta? Caſſianorum ſententiae conſequens eſt, ut eundum fuerit in rem praeſentem, nudandae corporis partes, unde viri ſumus, nec forte nudandae ſolum, ſed ea quoque peragenda, ex quibus conſtet de argumento viri. Verecundia prohibet, haec latius exſequi. Sane abſque eo vix ſuffecerit ſola inſpectio τῶν αἰδοίων, & tantum non lubrica fuerit ejus rei definitio. Sed Proculejanis diſplicuit, Praetorem forte ventrem maris inſpicere, & mox tentare pubertatem: quin potius omnem de pubertate quaeſtionem ſolis annis dirimebant,

 ſer-

ſervato eo, quod fit ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Inter has ſententias media fuit Priſci Javoleni, qui pubertatem non cenſebat ante annum XIV. imo nec poſt annum XIV. niſi ex habitu quoque corporis ea de re conſtaret. Haec Veterum controverſia cauſae fuerit, quur Quintilianus *L. IV. Inſt. Orat. C.* 2. non conſtare dixerit, *annis, an habitu* aeſtimanda ſit pubertas. Hinc etiam ejus diſſenſionis veſtigia apud Auctores exteros, Jano a Coſta *ad Inſt.* & aliis laudatos. Javoleni tamen ſententiam plurimum valuiſſe, colligo ex loco Servii ad *Virgil. Eclog. VIII. verſ.* 39. & 40. nam ad illa,

Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus,
Jam fragiles poteram a terra contingere ramos.

ita notat: *Id eſt, tertius decimus.* ALTER *enim de duobus dicimus. Et vult ſignificare jam ſe vicinum fuiſſe pubertati, quod de duodecimo anno procedere non poteſt. Bene cum annis jungit habitum corporis* : NAM ET IN JURE PUBERTAS EX UTROQUE COLLIGITUR. Quumque ea Javoleni ſententia videatur fuiſſe frequentata, id forte cauſae fuerit, cur hanc ſolam Tribonianus propoſuerit in *princ. Inſt. Quib. mod. tut. fin. Pubertatem,* inquit, *Veteres quidem non ſolum ex annis, ſed etiam ex habitu corporis in maſculis aeſtimari volebant.* Non fuit haec ſententia Caſſii, non Proculi, at ſola Javoleni, quoſque ille deinceps habuit ſectatores. An igitur hos poſtremos intelligemus nomine *Veterum?* ſic dicendum videbatur, ſed obſtat nimia κατάχρησις: neque enim, cum Caſſiani & Proculejani de re, qua de agitur, diſſenſerint, appellatione *Veterum* ſimpliciter intelligere licet Javolenum, quique ejus ſingulari ſententia uſi ſunt. Mallem igitur, niſi magna auctoritas intercederet, in

d.

d. princ. Inſt. leviſſimo motu pro *Veteres quidem* reſcribere *Veteres quidam*, quo ſignificet, non omnes ſimpliciter Veteres, ſed quoſdam ex his, ſequutos eam, quam memorat, ſententiam; Javolenum puta, caeteroſque ejus ſectatores. Plane quemadmodum Feſtus in Voc. *pubes*, Proculejanorum ſententiam recitat his verbis: *Pubes & puber, qui generare poteſt* (non improbo hanc Scaligeri emendationem, niſi malis, quod magis accedit ad lectionem vulgatam, *pubes eſt, qui pube generare poteſt*) & pergit: *Is incipit eſſe a quatuordecim annis, foemina a duodecim viripotens, ſive patiens, ut* QUIDAM *putant.* Ait, *quidam*, quia de omnibus verum non eſt: & hac ratione potes quoque reſtringere Inſtitutionum verba, alioquin generalia. Etiam alias in Libris antiquis *quidem* & *quidam*, proclivi vitio, commutari obſervavit Rittershuſius ad *Pauli Sentent. L. V. T. IV.* §. 15. ſed an idoneis exemplis probaverit, ſubſiſto: de hoc certe tacet. Quamvis autem Caſſiani in aeſtimanda pubertate naturam ſequerentur, facile tamen adſentior iis, qui exiſtimant, non promiſcue in quaeſtionibus pubertatis partes neceſſarias fuiſſe exploratas: nam cui id bono in finienda tutela, in condendo teſtamento, & reliquis, quae virtute maſcula non peraguntur? non oportet hominum graviſſimorum ſententiam deridiculo exponere. In nuptiis alia ratio eſt, non enim in his ſufficit pubertas, ut ita dicam, civilis: qui virum ſe praeſtare debet, nec vir eſt, a nuptiis abſtinere jubet ratio, jubet Caſſianorum & Javoleni auctoritas. Sola tamen Proculejanorum ſententia, a Juſtiniano poſt probata, in Pandectas relata fuit, neque ulla ibi, quocunque demum caſu, de inſpiciendis maribus mentio. Niſi veſtigium eſſe dicas in *l.* 32.

ff. de Minor. quod tunc verum eſt, ſi *aſpectum corporis* cum Cujacio ad *d. l.* 32. interpreteris non de partibus externis, ſed de ipſa inſpectione τῶν αἰδοίων. de quo tamen eſt, cur dubites.

Haec de maribus. De fœminis conſtans opinio eſt, earum pubertatem ſemper fuiſſe aeſtimatam ex anno duodecimo: qui tamen id probet, hactenus vidi neminem. Cujacius *Comm.* ad *l.* 2. *ff. de Excuſat.* provocat equidem ad *d. princ. Inſt. Quib. mod. tut. fin.* at ibi nihil reperio, quam foeminas olim non fuiſſe inſpectas, quod ipſum ſatis quoque indicat Ulpiani locus *Fragm. d. T. XI. §. ult.* loquitur enim de ſolis maſculis. Sed differunt haec, virgines inſpectas non fuiſſe, & viripotenteis cenſeri ex anno XII. Caſſiani, qui eam rem tractabant φυσικῶς, mihi non videntur in hoc articulo foemellas a maſculis diſtinxiſſe, cum alioquin defeciſſet ratio, quam illi in adoleſcentibus urgebant a ſola maturitate & naturae potentia. Et ſi quid rurſus credimus Servio ad illud Virgilii, *Jam matura viro* &c. Poëta ibi locutus eſt (& loquitur de ſexu ſequiori) *ſecundum Jus*, in quo & ex annorum ratione, & ex habitu corporis aetas probatur. Neque opinor, Servium eo loco falli, quemadmodum opinatur Cujacius ad *d. l.* 2. ſed potius Caſſianos, etiam in virgine, ex ſtatu corporis aeſtimaſſe, nunquid valeret munia comparis aequare, ac tauri ruentis in Venerem tolerare pondus. Hoc tamen non impedit, quominus credamus, mulieres olim inſpectas non fuiſſe, non tam prohibente verecundia, quid namque in eo eſt inverecundi, ſi mulierculae inſpiciant & tractent virgines (neque enim neceſſe erat viris hanc provinciam demandare) non, inquam, illa ratione, ſed quod pubertas foeminarum fa-

facilius & tutius exploretur purgatione menſtrua. Nihil hic proficeret obſtetricum vel decies repetita inſpectio, nihil praeter inſpectionem alia εὑρήματα, niſi incerta, probroſa, & quae nec ipſe Priapus probaverit. Bene igitur vel ipſi Caſſiani, quod mulieres inſpici noluerint, quum id, ſecus atque in maribus, nihil quicquam praeſtare poſſit, niſi ea adhibueris, quae virginem perderent: & bene vel ideo, quod alia ſuperfuit ratio, certior & honeſtior, qua licebat expedire quaeſtiones de pubertate foeminarum, videlicet, ut dixi, per τὰ καταμήνια: quicquid enim ejus rei eſt, ſola menſium obſervatio abſolvit. Annum tamen duodecimum in cauſis mere civilibus fuiſſe ſervatum nullus dubitaverim, quemadmodum, quod ad mares, ſuſpicatus ſum de anno XIV. Simpliciter quidem, etiam in cauſa nuptiarum, anni duodecimi meminit *l.* 4. *ff. de R. N.* ſed haec, ſi explicanda non ſit de ſola Proculejanorum ſententia, commode explicabitur de iis, quae non ἐκ παραλόγου, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὸ πλεῖστον accidunt, nam poſt annum XII. de pubertate foemellarum nulla fere incidebat quaeſtio, & minus de ea, quae, ut ait *d. l.* 4. jam ante annum XII. nupta fuerat. Unde, abſque ulla mentione inſpectionis, foeminas annos XII. nuptiis aptas cenſuiſſe Romanos, Plutarchus dixit in *Numa p. m.* 135. quamvis Lycurgus, ut ipſe ibi refert, maturitatem corporis magis ſpectaverit, quam annorum numerum, plane ad inſtar Caſſianorum. Simpliciter tamen ex Proculejanorum ſententia, & τοῖς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, Auguſtus apud Dionem, vel potius ipſe Dio *L. LIV.* Δώδεκα ταῖς κόραις, ἐς τὴν τοῦ γάμου ὥραν ἔτη πλήρη νομίζεται. Et ſic paſſim Auctores alii, noſtri & exteri. Atque haec in tenebris antiqui Juris mihi videntur probabilia

de

de aeſtimata pubertate in utroque ſexu: non repe-ri, qui hanc rem recte expoſuiſſe videatur. Oratione uſus ſum, quam potui, caſta; ſi offendaris, fungus es.

CAPUT XXV.

Defenditur recepta lectio l. 2. §. 4 ff. Si quis caut. in jud. ſiſt. cauſ. fact. non obtemper.

JUbet Lex XII. Tabul. judicii diem diffindi, ſi judex, vel alteruter ex litigatoribus morbo ſontico impediatur; hoc dixit Ulpianus in *l.* 2. §. 3. *ff. Si quis caut. in jud. ſiſt. cauſ. fact. non obtemp. Diffindere diem* quid ſit, nunc non eſt, qui ignorat: quicquid ad eam rem pertinet, abſolvit Cujacius *L. XII. Obſerv. C.* 18. *Morbus* autem *ſonticus* definitur in *l.* 113. *ff. de V. S. qui cuique rei nocet*, niſi tamen legendum ſit, *quicunque re nocet*, & iterum in *l.* 60. *ff. de Re jud. qui cujuſque rei agendae impedimento eſt*, niſi & ibi mamalis, *quicunque rei agendae impedimento eſt.* ſed nihil certi ſtatuo. Hoc ſane conſtat ex *d. l.* 60. ob morbum ſonticum diem judicii fuiſſe diffiſum *ipſo jure*, etiam invito judice, ut ante Cujacium *d. loc.* etiam recte obſervavit Raphaël Fulgoſius *Conſil. XVI.* Unde & Carolus Audax in §. 39. *Formae*, quam Curiae Hollandicae dedit 4. Sept. 1462. non aliter abſentes eremodicii damnandos jubet, quam ſub conditione, niſi ſi qua cauſa ſontica impediverit. Quod miror in reliquas utriuſque Curiae formas non eſſe tranſſcriptum: nam utique id praeſtat, quam continuo mutare ſententias de

eremo-

eremodicio latas, ut nunc uſus fori ſervat. Quum vero illa diffiſſio & dilatio fiat ipſo jure, ex verbis XII. Tabb. ut Ulpianus memorat *d.* §. 3. quaeſitum eſt, an & quemadmodum mulier cum gravida, tum puerpera ea Lege uti poſſit? an in utraque, vel alterutra cenſendus ſit morbus ſonticus, vel valetudo, quae prohibeat? Ulpianus id mox exponit §. 4. *Si*, inquit, *non propter valetudinem mulier non ſteterit judicio, ſed quod gravida erat, exceptionem ei dandam Labeo ait: ſi tamen poſt partum decubuerit, probandum erit, quaſi valetudine impeditam.* Conſtans haec eſt omnium Librorum lectio, etiam a Baſilicis in eandem ſententiam expreſſa, ſed quae tamen non placuit Cujacio *d. L. XII. Obſerv. C.* 18. Ipſe putat, mulierem tam pleno, quam vacuo utero judicio ſiſti oportere, nec, quod gravida ſit, exceptione tutam eſſe; legendum igitur videri: *exceptionem ei* NON *dandam Labeo ait.* Quo commodum ſic ſequatur oppoſitio: *ſi tamen poſt partum decubuerit* &c. Non amo id genus emendationum, ob audaciam facinoris, ita enim ex JCtis repente prodibimus Legiſlatores, non ſuum cuique tribuentes, ſed auferentes pro lubitu. Mulieri gravidae exceptionem tribuit ex Labeone Ulpianus, Cujacius nullo auctore negavit; ego Ulpianum ſequor, & ſic porro interpretor. Si mulier, quae uterum gerit, judicio non adſit, ipſa Lege XII. Tabb. tuta non erit, haec enim morbum ſonticum deſiderat, qui non eſt in gravida. Quid igitur? exceptione, inquit Labeo, ſe defendet. Aliud eſt, ſi poſt partum decumbat, tunc enim non exceptione, ſed ipſo jure, ex verbis XII. Tabb. tuta erit, *quaſi* ſcilicet *valetudine impedita.* Frequens eſt oppoſito ejus, quod ex ipſa Lege deſcendit, quodque ex interpretatione, ſuggeren-

rente aequitate, eſt additum. Ipſa Lex XII. Tabb. gravidam non excuſabat, quin vel aegrum morbo aut aetate, jumento imponi, atque ex domo ſua ad Praetorem in Comitium efferri juſſit, ut Favorinus retulit apud Gellium *Noct. Att. L. XX. C.* 1. adeo non curabat leviores morbos, ſed vere ſonticos. Succeſſit mollior, erga molliorem ſexum, interpretatio; atque haec exceptionem dedit, non omni forte mulieri gravidae, ſed quae, *quod gravida erat*, *non ſteterit judicio*, quod forte licet interpretari, quae propter uterum *judicio ſtare non potuerit.* ſunt & alibi loquutiones geminae.

Nolim objici, mulierem praegnantem utique ſanam eſſe, idque *inter omnes convenire*, eundem Ulpianum teſtari in *l.* 14. §. 1. *ff. de Aedil. Edict.* hoc elogio: *maximum enim ac præcipuum munus foeminarum eſt, accipere, ac tueri conceptum*; imo vero unicum munus, ait ille apud Lucianum in *Amor. p. m.* 220. nolim, inquam, id objici, nam quamvis praegnans mulier ſit ſana, atque adeo, ut hic dicit Ulpianus, *propter valetudinem* & morbum ſonticum non prohibeatur ſe ſiſtere judicio, nemo tamen negaverit, ea ſaepe eſſe uteri, quem gerit, pericula, dolores, & neſcio quae alia, ut nulli plane rei, nedum itineri, ſufficiat. Si trajicienda flumina ſunt, difficilius trajiciuntur *navi plena*, ut illa dixit; ſi vehiculo utendum, neque id expedit turgidulo ventri; & quis tam rei uxoriae peritus eſt, ut omnia dixerit? Sed nemo mirabitur, mulierem praegnantem apud Aediles ſanam audire, quum & puerpera, quod ad Edictum, ſana audiat in *d. l.* 14. §. 2. peurpera ſcilicet, quae *h. l. quaſi valetudine impedita*, juvatur ipſa Lege XII. Tabb. At vero in Edicto Aedilium morbus eſt vitium rei venditae, ſeu, ut Labeo definivit

finivit apud Gellium *L. IV. C.* 2. *habitus cujuſque corporis contra naturam, qui uſum ejus facit deteriorem*; hic autem, ubi de vitandis vadimonii deſerti poenis agimus, morbus eſt, aut morbi inſtar habetur, quicquid juſto impedimento eſt, quominus quis in jus ire poſſit. Puerperium non eſt habitus contra naturam, imo vel maxime ſecundum naturam; neque adeo etiam morbus eſt ex Labeonis definitione. Atque eo ſenſu dolores partus, morbi eſſe negavit Donatus ad Terentii *Hecyr. Act. III. Sc. II. verſ.* 14. Quia tamen ex puerperio mulieres ſolent decumbere, puerperium non male dicitur νόσημα apud Euripidem in *Electr. verſ. 656.* vulgo enim decumbunt mulieres, non illae quidem in Illyrico, de quibus narrat Varro de *R. R. L. II. C.* 10. ut puerum inveniſſe, non peperiſſe putes, ſed tamen ut plurimum omnes, quod & Ulpianus indicat *h. loc.* Caeterum ſive morbum dixeris, ſive non dixeris, conſtare opinor, eam rem impedimento eſſe, quominus mulier judicio ſe ſiſtat. *Vadimonium promittimus*, inquit Seneca *de Benefic. L. IV. C.* 39. *tamen deſeritur*; *non in omnes datur actio, deſerentem vis major excuſat.* Atque ita malui Ulpianum explicare, quam cum Cujacio negationem infarcire: ſtudendum eſt auctoritati & integritati Juris Romani, & in primis cavendum, ne magna nomina id ſubvertant.

Finis Libri tertii.

CORNELII VAN BYNKERSHOEK OBSERVATIONUM JURIS ROMANI

LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

De Novellis Leonis.

TEmporibus Leonis non dubito, quin in Oriente ejus Novellae habuerint auctoritatem Juris; in Occidente quod non habuerint, non alia videtur eſſe ratio, quam quod Latine non fuerint redditae, ut fuerunt Juſtiniani. Imo ipſius Juſtiniani Leges Graecae, quarum non fuit tranſlatio Latina, non modo neglectae fuerunt, ſed & quandoque iis abrogata fides; certe Azo hac ratione aliquotiens iis auctoritatem negavit. Quod autem Jacobus Cujacius *L. XVII. Obſerv. C.* 31. aliique, qui ejus Obſervationibus ſuas farciunt, ſcripſerunt, Novellas Leonis nunquam obtinuiſſe, ne Leonis quidem aetate, veroſimile mihi non videtur. Non alia mente Imperator has Novellas compoſuit, quam Juris condendi ergo, quod ad vim Legis ſufficit: nam quod Gratianus dixit ad *C.* 3. *Diſtinct. IV.* Leges demum eſſe, *cum moribus uten-*

utentium approbentur, & cum approbatae non ſint, aliter agentes transgreſſionis reos non arguere, verum eſt de iis, quas ſcribunt, qui imperio deſtituuntur, aut cum poſtea Leges exoleſcant, quaſi tacita Legiſlatoris voluntate, aut de receptis alterius Populi Legibus, quemadmodum de Romanis apud pleraſque Gentes, auctoritatem enim illae fere debent *moribus utentium*. Caeteroquin haec non regula, ſed commentum eſt, neque adeo debuit in foro etiam turbas dare, ut tamen dedit: ſed parum advertenti & minus naſuto non difficile fuit ſubrepere *Obſerv. I. Rer. Judic. Supr. Sen.* Igitur ſufficit, quo Legum auctoritate cenſeantur hae Novellae, a Principe non alia fine eſſe editas, quam ut, in vim Juris, valerent: atque ita editas eſſe, Leonis *Prooemium* variis locis prolixe oſtendit. Sed nolim vincere hoc ſolo argumento, praeſtemus potius, Novellas illas ipſo uſu fuiſſe probatas, & ab Imperatoribus poſt Leonem, & a JCtis Graecis, ceu Leges, laudatas, & auctoritate Juris habitas fuiſſe. Ita ſane eas laudat Alexius Comnenus *Novell. II.* περὶ μνηστείας, & *Novell. III.* περὶ διαλύσεως μνηστείας, non uno loco has ipſas Novellas appellans παλαιτέρας νομοθεσίας, quemadmodum id apparet ex Conſtitutionibus Graecorum Imperatorum, quas edidit Joannes Leunclaius anno 1575. Etiam Baſilicorum Annotatores frequentiſſime Novellas Leonis adducunt, non ſecus atque alias Leges, imo ut quae alias abrogant: Scholia in hanc rem ſunt ad *Lib. LX.* Βασιλικ. *T. XXIII. C. 3. lit. P. & Q.* & *L. LX. T. XLI. C. 56. lit. F.* Unde & ſecundum id, quod praecipit *Nov. Leonis XCIII.* Romanus Scholiaſtes ex facto reſpondet *Schol.* ad Βασιλ. *LX. T. XXXVII. C. 85. lit. I.* & tanquam de manifeſto Jure
 Pa-

Patricius, ut ejus ſententiam Harmenopulus retulit in Προχείρῳ Νόμων *L. IV. T. XII.* §. 10. Quin & paſſim in hoc πρόχειρον conjectae ſunt Leonis Novellae, ut Leges inter alias Leges, nec minoris, quam illae, ponderis. Exempla ſunt *d. T. XII.* §. 4. & 6. ex *Nov. Leon. XXXI.* & *XXXIII.* Προχ. *L. I. T. IX.* §. 12. ex *Nov. L. LXXII.* & *L. V. T. I.* §. 11. 12. 30. & 34. ex variis Novellis. alia non addo.

Recte igitur Viglius Zuichemus, qui Novellas Leonis nondum editas ſervabat, ut ipſe auctor eſt ad *pr. Inſt. Quib. mod. teſtam. infirm.* recte, inquam, ille in *Praefat.* ad *Inſtit.* dixit, eas Novellas, ut ut nunc non habeant, apud Graecos tamen habuiſſe Juris auctoritatem. Si, quod dixit, probaſſet, ego potuiſſem ea cura abſtinere, nec forte Interpretes tam large tunc iviſſent in ſententiam Cujacii. Adfert quidem Cujacius Scholium Graeci Interpretis, neſcio cujus, adfert & locum Michaëlis Attaliotae, utrumque quo probet, generaliter non obtinuiſſe Novellas Leonis, niſi eas tantum, quae conſtituebant de his rebus, de quibus nihil ante erat cautum, vel quae Jus vetus ſupplebant explicabantve. Sed vero ex iis, quae ſupra dixi, puto palam conſtare, utrumque locum apud Cujacium eſſe intelligendum non de aetate Leonis, quod Cujacius exiſtimabat, ſed de inſequutis poſt temporibus; conſtare etiam id poterat ex altero eorum loco, ubi Scholiaſtes meminit Novellarum, quas, praeter Leonem, ἐξέθεντο καὶ ἄλλοι πολλοὶ Βασιλεῖς; Principes intelligo, Leonem ſecutos, & quorum adhuc plurimae Novellae exſtant. Quod igitur Cujacius, tanquam illis Auctoribus dixit, illi non dixerunt.

Nec ſane mirum eſt, poſterioribus temporibus Novellas

vellas Leonis aliquatenus uſu obſoleviſſe, quum aliud Corpus Juris fuerit compoſitum, Βασιλικὸν nempe, in quo non relatae ſunt illae Novellae, at ſaepe Leges iis contrariae: atque haec Σωματοποιΐα obſervari juſſa eſt. Neque ipſe credo, quod vulgo video placere, Novellas Leonis poſt Baſilica fuiſſe editas, idque colligi poſſe ex *Novell. L. LXXI.* nam quis tuto affirmaverit, Baſilica ibi intelligi, & non Πρόχειρον Baſilii Patris? imo ante Baſilica extitiſſe Novellas Leonis, certe aliquas, obtineri videtur poſſe argumento *Novell. L. XXXII.* junct. Βασιλικ. *Libr. LX. T. XXXVII. C.* 73. Forte non erraverit, qui pendente Baſilico Leonis Novellas, utique partem, prodiiſſe putet, eoque referat verſ. & *quas*, *Prooem. Novell. Leon.* Plane de eo dubitari nequit, quod Novellae Leonis praeceſſerint τὴν ἀνακάθαρσιν Βασιλικῶν, quam inſtituit Conſtantinus Porphyrogeneta, atque adeo praeceſſerint hos Libros Baſilicorum, quibus hodie utimur. Sed & omiſſis ibi Novellis Leonis, vileſcere caepit, etiam in Oriente, earum auctoritas. Non tamen ita eviluerunt, quin ſaepe adhuc pro Lege valuerint, ubi contraria non erat illa ἀνακάθαρσις, atque ita ab Imperatoribus & JCtis adductae, ut puto me jam eviciſſe. Superſunt etiam, quae hodierna Graecia ex iis obſervat; exempla ſuggerit Angelus *de Statu Eccleſiae Graecae p.* 112. addita Leonis *Novell. III.* & *p.* 115. & 116. additis *Novellis LXXXV.* & *XC.* In Tribunalibus Europae etiam ſunt, quae ſequamur, non modo praeter, ſed & contra Jus Civile, id autem exſequi longum eſſet, & πάρεργον ἔργου μεῖζον.

CA-

CAPUT II.

Defenſa ſcriptura L. 5. ff. de Tranſact.

QUia ſtipulationis Aquilianae verba generaliter concipiuntur *l.* 18. §. 1. *ff. de Acceptil.* ea interpoſita, quodcunque etiam debitum remiſſum videbatur. Sed quum ex verbis valeat acceptilatio, verbis autem expreſſum non videatur, quo de quis loquens non cogitavit *l.* 7. §. 2. *ff. de Supell. leg.* debitum quoque, de quo cogitatum non eſt, non cenſebitur remiſſum, quemadmodum Ulpianus dixit in *l.* 6. *ff. de Acceptil.* & exemplo docemur in *l.* 6. *C. de Solut.* In aliis etiam Juris articulis obtinet, ne extra mentem verba rapiantur *l.* 9. §. 1. & 2. *D.* & *l.* 3. & 31. *C. de Tranſact.* & ſic quoque eſt in *l.* 67. §. 3. *ff. de Condict. indeb.* Nec enim Prudentium interpretatio aliter ſolet verba aeſtimare, quam ex ſententia loquentis *d. l.* 7. §. 2. Atque hoc ipſum eſt, quod eleganter Papinianus definit in *l.* 5. *ff. de Tranſact.* *Cum*, inquit, *Aquiliana ſtipulatio interponitur, quae ex conſenſu redditur, lites, de quibus non eſt cogitatum, in ſuo ſtatu retinentur:* LIBERALITATEM ENIM CAPTIOSAM INTERPRETATIO PRUDENTIUM FREGIT. ſic habent omnes Libri. *Liberalitatem captioſam* dixit, quae contra conſenſum loquentis induceretur, neque enim voluit remittere, de quo non cogitavit. Dixit *fregiſſe*, id eſt, quae verbis expreſſa videbantur, & non ſententia loquentis, ſuſtuliſſe. Nec aliter hoc verbo uſus eſt Catullus ad Manlium, Carmine, *Quod mihi fortuna*, *verſ.* 23.

Tu

Tu mea, tu moriens fregiſti commoda frater:
Tecum una tota eſt noſtra ſepulta domus.

Cum eo autem, quod ait, *Prudentes* fregiſſe captioſam liberalitatem, convenit, quod idem Papinianus, eodem opere *Definitionum*, ex quo eſt *h. l. 5.* ita ſcribit in *l. 36. ff. de Statulib. In tabulis ſecundis filio ſervum data libertate ſubſtitutum jure ſtatuliberi* PRUDENTES *munierunt*, & quae ſequuntur. *Prudentibus*, ut hic, adſcripto eo, de quo agitur.

Sublata igitur eſt, interpretatione Prudentium, liberalitas, quatenus captioſa eſſet & contra mentem promittentis. Corruptio eſt, non emendatio *d. l. 5.* quam Heraldus *Obſerv. & Emend. C. XXX.* proponit, pro *liberalitatem* ſubſtituendum ratus *liberationem*, & pro *fregit*, *fugit*. Plurima Heraldi Grotio placuiſſe ſcio, miror tamen, & illud placere potuiſſe in *Flor. ſparſ.* ad *d. l. 5.* Primam autem conjecturam Heraldus a Gloſſa forte didicit, aut certe occaſione Gloſſae, quae ait, ſtipulationem Aquilianam hic dici *liberalitatem*, *quia* LIBERAT *a primis.* Salmaſius lepide Heraldum, ita emendantem, ridet *Obſerv. ad Jus Att. & Rom. C. 24. p. 520.* ſed ipſe nihilo minus ridendus, qui legit, *litteralitatem captioſam*, id eſt, captionem litterarum & verborum. Et ſic ſcilicet Latine loqueretur Papinianus? Veteres Interpretes ad *h. l. 5.* ſuaviſſimas quoque ſententias adferunt; ſed apage interpretationum & emendationum portenta, dixi, quod res eſt. Nec quicquam, quod mutandum ſit, Cujacius etiam videtur offendiſſe in *Comm.* ad *Papin. L. I. Defin.* in *h. l. 5.* non videas enim eum verba morari.

CAPUT III.

Peculatus teneri, qui pecuniam Civitati ſubtraxit, compoſitis L. 4. §. ult. ff. ad L. Jul. pecul. & L. 81. ff. de Furt.

AN, qui pecuniam Civitati ſubtraxit, teneatur peculatus, an ſimpliciter furti, quaeſitum video: ſed de Jure cum agitur, vix eſt, ut quaeri debuerit. Aſconius Pedianus *Prooem. in Verr.* peculatorem definit, *qui furtum facit pecuniae publicae*, & Ulpianus ex ipſa Lege Julia in *l.* 1. *ff. ad L. Jul. pecul.* ea Lege caveri, *ne quis ex pecunia ſacra, religioſa*, PUBLICAVE *auferat, neve intercipiat &c.* & ea quoque Labeonis definitio eſt, quam Paulus recitat in *l.* 9. §. 2. *eod. Tit.* Unde & in Gloſſis *depeculatio* exponitur νοσφισμὸς δημοσίων χρημάτων. *Publici* autem appellatione continetur etiam, quod Civitatium eſt, licet non μητροπόλεως, Urbiſque dominatricis. Quamobrem cum Seneca *Epiſt. LXXIX.* dixiſſet, JCtos negare, *quicquam publicum uſucapi*, id ipſum de rebus Civitatium adfirmavit Gajus in *l.* 9. *ff. de Uſucap.* bifariam proponens publica, cum Populi Romani, tum Civitatium. Utque *publicorum* nomine veniunt τὰ Civitatium in *l.* 53. *ff. Locat.* & *l.* 21. §. *ult. ff. ad Municip.* ita Civitas opponitur privato in *l.* 15. *D. ad SC. Maced.* Et aperte Ulpianus inter *publica* recenſet bona Civitatium in *l.* 17. *ff. de V. S.* quod ipſe ille non negat in *l.* 15. *eod. Tit.* ſed habita ratione ad Majeſtatem Populi Romani ſignificat, Civitates non minus ac quemvis privatum victori Romano parere, atque ita has *privatorum loco haberi*, ut Gajus proxime dixerat in *l.* 16. *ff. eo ipſo Tit.* Atque ita Civitates quoque,

que, ſi ἀκριβῶς loquamur, a Rebuspublicis diſtinguuntur *l.* 26. §. 9. *ff. Ex quib. cauſ. maj. in integr. reſt.* Sed id tamen non impedit, quominus Civitates, ſalva Majeſtate Populi Romani, etiam apud JCtos, paſſim *Rerumpublicarum* nomine occurrant, earumque jure utantur, quod indicat illa ipſa *l.* 26. §. 6. & *d. l.* 9. *ff. de Uſuc.* & exempla, quae ſunt in *d. l.* 17. *ff. de V. S.* & alia, quae non conquiro. Id autem velim notari, Ulpianum in *d. l.* 15. *ff. de V. S.* cum *ſola* publica eſſe dicit, quae Populi Romani ſunt, proprie videlicet & κατ' ἐξοχὴν, de Republica Romana loqui, cujus jura tractabat, caeterum alias Reſpublicas, aeque liberas & ſui juris, ab ea definitione non excludere, ut perperam videbatur Argentraeo ad *Conſuet. Britann. Art.* 266. *C.* 23. Igitur, ut compendio dicam, peculator eſt, qui publicum furatur, & quae ad Civitates pertinent, publica quoque ſunt.

Sed quid opus eſt rationibus & argumentis obtinere, quod Jure certo conſtitutum eſt? ecce enim Marcianus in *l.* 4. §. *ult. ff. ad L. Jul. pecul.* ita ſcribit: *Sed & ſi de re Civitatis aliquid ſubripiatur*, (vel *ſubripiat*, ut eſt Florentiae) *Conſtitutionibus Principum Divorum Trajani & Hadriani cavetur, peculatus crimen committi: & hoc Jure utimur.* Salva res eſſet, ſi non magna auctoritas turbaret, Papinianus enim in *l.* 81. *ff. de Furt.* ita reſpondet: *Ob pecuniam Civitati ſubtractam, actione furti, non crimine peculatus tenetur.* Inter utrumque locum varie tentata eſt concordia. Scholia ad *Baſilic. L. LX. T. XII. C.* 81. *lit. O.* & ad *L. LX. T. XLV. C.* 5. *lit. E.* diſtinguunt ex *l.* 9. §. 2. *ff. ad L. Jul. pecul.* utrum cuſtos, cujus periculo fuit pecunia Civitatis, eam ſurripuerit, an extraneus; prima ſpecie, qua de

Papinianus egiſſet in *d. l.* 81. non niſi furtum, altera, qua de Marcianus in *d. l.* 4. §. *ult.* peculatum committi. Sed in neutra Lege quicquam eſt, quod diſtinctionem illam ſuggerat, utraque ſimpliciter, & ſine ambagibus concepta eſt, nec licet nobis ita θεματίσαι, ut ſibi licere putavit Scholiaſtes ad *d. l.* 81. *lit. O.* Charondas *Not. marg.* ad *d. l.* 81. eadem prorſus ratione utrumque locum conciliat; ex Graecis, ut vides, quamquam addat, neſcio, quam vere, *Graecos aliter conciliare.* Gloſſae Latinae ad *d. l.* 81. & *d. l.* 4. §. *ult.* diſtinguunt inter Civitatem Romanam, de qua ageretur in *d. l.* 4. §. *ult.* & Civitates caeteras, de quibus in *d. l.* 81. Sed hoc ſequendum non eſt, nam in *d. l.* 4. §. *ult.* Marcianus ſimpliciter *Civitatis* meminit, quemadmodum & ſimpliciter Papinianus in *d. l.* 81. non *Urbis*, dixit Marcianus, quo Urbem Romanam denotaret, ſed *Civitatis*, quo quamcunque aliam. Quinimo a dubia ſanitate non abſolverim, quos tamen ſanos fuiſſe conſtat, Imperatores Trajanum & Hadrianum, ſi caviſſent Conſtitutionibus, quod ipſa Lege Julia abunde erat cautum, peculatorem nempe eſſe, qui res Populi Romani ſubtraxiſſet. Et Marcianum quoque in *d. l.* 4. §. *ult.* vix ſanum putaverim, qui ſuperdixiſſet, *& hoc jure utimur*, nam dubitare, an peculatus ſit ſurripere, quae Civitatis Romanae ſunt, nemo in animum induxerat unquam. Alia Gloſſa ad *d. l.* 81. ſic expedit: qui Civitati furtum facit, non tenetur peculatus, ſcilicet ipſo jure, ex Lege Julia peculatus, qua de Papinianus reſpondiſſet in *d. l.* 81. ſed aliud eſſe ex Conſtitutionibus Principum, quae ad L. Juliam acceſſerunt, quibuſque id cautum fuiſſe Marcianus ſcripſit in *d. l.* 4. §. *ult.*

ult. Separandum igitur eſſe Jus a Conſtitutionibus, ut haec etiam alias ſeparantur, nec ita pugnare JCtos, qui alia atque alia Legiſlatione nituntur. Avide haec ſententia arrepta eſt; & plurimi eam docuerunt, tanquam ſi Gloſſa non docuiſſet; atque ita ſuppreſſa, certe praeterita ejus mentione, Franciſcus Duarenus *L. II. Diſput. Anniverſ. C.* 26. Jacobus Cujacius ad *Papin. L. I. Reſp.* in *d. l.* 81. & forte an quoque Antonius Auguſtinus *L. I. Emend. C.* 3. dum ſimpliciter ait, duas Leges, quas nunc interpretor, *diverſa*, non *contraria* dicere. Neque enim opinor, Auguſtinum ea mente *diverſa* dixiſſe, qua dixerunt Petrus Faber *L. I. Semeſtr. C.* 22. & Jacobus Raevardus *L. II. Varior. C.* 19. puta Papinianum in *d. l.* 81. agere de *pecunia*, Marcianum in *d. l.* 4. §. *ult.* de *re Civitatis*, namque id adeo eſt frivolum, ut referre ſufficiat, refellere pudeat. Quod autem ad illam ſententiam attinet, quam Gloſſa, ut dixi, extulit, & alii ſequuti ſunt, ne quidem haec mihi probari poteſt: quamvis enim Jus antiquum a Conſtitutionibus Principum non uno loco diſtinguatur, quin & haec quandoque invicem opponantur, non eſt tamen, unde conſtare queat, Papinianum in *d. l.* 81. reſpexiſſe potius ad ipſam Legem Juliam, quam ad Conſtitutiones Trajani & Hadriani. Ne nunc repetam, quod ſupra dixi, veroſimile eſſe, ea ipſa Lege Julia vindicatum videri furtum, quod Civitati factum eſſe dicetur, ſiquidem, ut id modo exſequutus ſum, pecunia Civitatium non minus ſit publica, quam pecunia Populi Romani. Sed ne in poſterum neceſſe eſſet, rationibus & argumentis id evincere, tanquam ſecundum L. Juliam, recte Imperatores eam rem palam definiverunt, & Conſtitu-

 tionibus

tionibus ſuis complexi ſunt: neque etiam poſt eas quiſquam de eo amplius dubitaverit. Unde igitur eſt, quod Papinianus, qui poſt Trajanum & Hadrianum vixit & ſcripſit, contra reſpondeat in *d. l.* 81.? Ignoraviſſe dicemus has Conſtitutiones, quem nihil latuit? difficile dictu eſt. Et ſic conſultori conſulet? nam ex *L. I. Reſponſor.* eſt ea *l.* 81. non putem; aliud eſſe poterat, ſi non ex facto reſpondendum, ſed ex ratione Juris diſputandum eſſet: quare non utor hac ſententia. Andreas Alciatus *L. I. Diſpunct. C.* 3. quo uterque locus diceret, quod dicere debet, nempe peculatum quoque eſſe, ſi Civitati furtum fiat, negationem negationi addit in *d. l.* 81. hoc modo: *ob pecuniam Civitati ſubtractam actione furti,* NEC *non crimine peculatus tenetur*, & ſic exhibet, tanquam *ex antiquo exemplari*; probatque hanc lectionem Hugo Grotius in *Flor. ſparſ.* ad *l.* 15. *ff. de V. S.* Alii improbant, quia, inquiunt, ne ſic quidem efficeretur recta ſententia, perperam ſcilicet concurrentibus actione furti & judicio peculatus; quod plane nihili eſt, ut infra dicam. Mihi non alia ratione improbatur ea lectio, quam quod peſſimi exempli res ſit, bruta Criſi negationes Legibus addere vel demere, nam de Libro antiquo quod monuit Alciatus, non uſquequaque mihi perſuadetur, qui ſciam, de Alciati bona fide amplius eſſe deliberandum: certe in antiquis Libris, qui mihi ſunt ad manum, ea lectio fruſtra quaeritur. Aliae aliorum reſponſiones, quae ad me pervenerunt, ut Joannis Roberti *L. II. Recept. Lect. C.* 2. Joannis Goeddaei ad *l.* 17. *ff. de V. S. n.* 17. Antonii Matthaei ad *Tit. ff. ad L. Jul. Pecul. n.* 5. & ſimilium e plebe JCtorum, adeo ſunt

ſunt peſſimae, ut iis refutandis nolim bonas horas perdere; & jam refutationum ſatietas me cepit.

Videamus, an ſic poſſit intelligi Papinianus in *d. l.* §. 1. ut dixerit, ob pecuniam Civitati ſubtractam, qui ſubtraxit, & furti & peculatus teneri. Et ea erit ejus loci ſententia, ſi *non* accipiamus pro *non tantum*; qui pecuniam Civitati ſubtraxit, furti quoque tenebitur, non tantum crimine peculatus ex Conſtitutionibus D. Principum in *d. l.* 4. §. *ult.* Uſu ſermonis Latini receptum eſt, *non* aliquando ſimpliciter poni pro *non tantum*; in Jure noſtro adferuntur exempla ex *l.* 5. §. 2. *ff. de Injur. l. un.* §. 4. *ff. Furti adverſ. naut. caup. ſtabul. l.* 1. §. *ult. ff. de Rer. permut. l.* 1. *D. de Term. mot. l.* 5. *D. de S. P. U. l.* 65. §. 1. *D, de Aedil. Edict. l.* 6. *pr. D. de Contr. E. & V.* Advocantur & in hanc rem Auctores exteri, quos non addo. Negari autem nequit, eſſe inter ea loca, quae id probent, quamvis omnia non aeque liquido. Sic poſſemus defungi, ni Joannes Robertus *L. II. Recept. Lect. C.* 2. Alciato objeciſſet, quod nobis quoque objici poterat, peculatu commiſſo, duntaxat agi poſſe ex Lege Julia, non etiam furti, adductis eo *l.* 5. *ff. ad L. Jul. pecul. l.* 7. §. 1. *ff. de Injur.* & loco quodam Auctoris ad Herennium *L. I. C.* 22. Sed quam prolixe fallatur, oſtenderit tota *l. un. C. Quando civil. act. crim. praejudic.* ubi, inter caetera, actio furti & judicium Legis Fabiae concurrunt, oſtenderint & tot aliae Leges, quas occuparunt & enarrarunt, quicunque verſati ſunt in argumento, quod eſt *de concurſu Actionum.* Ne nunc dicam, in *l.* 31. §. 1. *ff. de Furt.* aperte perſcribi, qui res Civitatium interverterit, utique furti teneri, & de Lege Julia aliunde conſtat. Quin ſimpliciter quicunque peculatores ſex-

centies

centies *fures* vocantur, & ita vocat Vopiſcus in *Aureliano Cap. XXXIX.* pluresque alii in *Hiſtoria Auguſta*; & exemplum peculatoris, *furti* accuſati, eſt in Cornelio Gallo apud Ammianum Marcellinum *L. XVII. p. m.* 166. nihil enim vetat, cur non Ammiani verba proprie accipiamus.

Si haec concordiae via non placeat, alia adgrediamur. Quemadmodum autem conſtat, transpoſitione verborum, quae dictabantur, ſaepius a Librariis peccatum eſſe, ut Antonius Auguſtinus aliquoties, & nos aliquando obſervavimus, ſic non auſim praeſtare, haud trajecta eſſe Papiniani verba in *d. l.* 81. & ita forte reſtituenda: *Ob pecuniam Civitati ſubtractam crimine peculatus, non actione furti tenetur.* Sic ait, furtum Civitati factum, peculatum eſſe, quod verum eſt; ſed quod ejuſmodi peculatorem neget actione furti teneri, pugnare dices cum iis, quae modo diſputavimus de concurſu actionis furti & judicii peculatus. Sed vero non pugnabit, ſi meminerimus, *non* etiam tunc intelligi poſſe pro *non tantum*, & orationem ita melius, quam ante, deſcendere: tenebitur, ſic inquiet, peculator non tantum actione furti, quod minus eſt, & de quo vel furti definitio nos dubitare non ſinit, ſed etiam crimine peculatus, argumento ipſius Legis Juliae, & expreſſa Conſtitutione Divorum Trajani & Hadriani. Poſſes & ita dicere, Papinianum ad propoſitam quaeſtionem, utrum ſubtracta Civitati pecunia peculatus committatur, an furtum ſimplex, reſpondiſſe, peculatum committi, non vero furtum ſimplex; non quod neget, poſſe Civitatem, ſi velit, furti agere, quo de nemo dubitavit unquam, ſed quod alterum negando, alterum magis conceſſerit; & recte, ut dixi, negavit, ſi eum

eum de ſimplici actione furti, ex duobus propoſitis, exaudias. Trajectioni, quam tentavi, favet, quod Charondas notavit, illam *l.* 81. *ff. de Furt.* varie legi in Libris MSS.

CAPUT IV.

Περὶ Αὐτοχειρίας.

AUſim praeſtare, totum, qua patet, Jus Civile Romanorum nihil aliud coërcere quam injuriam, aliorum corpori, bonis, & exiſtimationi illatam, nec cuiquam invidiae, nedum poenae fuiſſe, ſe & ſua, modo alterius injuria abſit, profligare, perdere. Neque adeo dubitari videbatur poſſe, quin eo Jure licita quoque fuerit naturalis libertas ſe ipſum occidendi, hac una cautione, ſi citra alterius injuriam fiat. Si enim ſervis liceat *naturaliter* in ſuum corpus ſaevire, ut licere dixit Ulpianus in *l.* 9. §. 7. *ff. de Pecul.* cur liberis hominibus ea libertas negabitur? dixit autem *naturaliter*, ex praeceptis Stoicorum, nam ut in aliis, ita & in hoc articulo JCti noſtri Stoice fuerunt eruditi, enarrante id Cujacio *L. XXVI. Obſerv. C.* 40. Et, ne quis ſubſiſtat, ecce Juris Civilis Decretum: *mori licet, cui vivere non placet, niſi quis mori, quam damnari maluerit ob conſcientiam criminis*; qua de re prolixa eſt diſputatio Marciani in tota *l.* 3. *ff. de Bon. eor. qui ante ſent. mort. ſibi conſc.* & varia Principum, quae laudat, Reſcripta. Puniendum tamen videri vult §. 6. *d. l.* 3. qui manus ſibi intulit, nec perpetravit, ſi nulla cauſa id fecerit, ſed addit, ſatis cauſae eſſe,

ſi *taedio vitae* ita de ſe ſtatuerit, quae cauſa fere perpetua eſt, niſi fiat *jactationis ergo*, ut quidam Philoſophi, ſed & haec cauſa ſufficit Ulpiano in *l. 6. §. 7. ff. de Injuſt. rupt. irr. fact. teſtam.* vel *pudore aeris alieni*, ſed & hoc ſufficit Paulo in *l. 45. §. 2. ff. de Jure Fiſc.* quanquam & ea ratione taedere quem poſſit vitae ſuae. Quin ille §. 6. unice poſſet accipi de praeſumptione, quae contra accuſatum naſcitur ex eo, quod ſibi tentaverit infeſtas manus inferre, pro confeſſo enim habendum, qui id fecerit ſine ulla cauſa. Caeteroquin una exceptio eſt, ne quis ob metum criminis ſe occidat, jus enim in ea ſpecie Fiſco quaeſitum, citra ejus injuriam auferendum non eſt, manet quippe bonorum publicatio, & ita *l. 1. & 2. C. de Bon. eor. qui mort. ſibi conſciv. l. 11. §. 3. ff. de His qui not. infam. l. 1. §. 23. ff. de SC. Silan. l. 2. C. Qui teſt. fac. poſſ. l. 28. §. 1. ff. de Bon. libert. l. 2. C. Ubi cauſ. fiſcal. agant.* & *l. 32. §. 7. ff. de Donat. inter V. & U.* Extra eam exceptionem non reperi, Jure Romano in hominibus ſui juris αὐτοχειρίαν vel punitam quoquo modo, vel improbatam. Quin in Hiſtoria Romana, & vel in uno Cornelio Tacito, tot exempla ſunt eorum, qui impune mortem occuparunt, imo quorum vel hoc ipſo poſtuma gloria narratur, ut, ſi non aliud, certe experientia convincere potuiſſet, qui diſſentiunt. Diſſentire tamen placuit non tantum minorum Gentium magiſtellis, ſed & Viris primae auctoritatis. Videamus, quod ad jus Civile, quam recte diſſentiant.

Adferunt *l. 6. §. 7. ff. de Re milit.* & *l. 38. §. ult. ff. de Poen.* ubi miles, qui ſe vulneravit, ſibive manus intulit, nec factum peregit, capite plecti jubetur, niſi id fecerit impatientia doloris, aut taedio vitae, aut morbo,

bo, aut furore, aut pudore, aut luctu, quibus caſibus cum ignominia mittitur. Sed quod Juris eſt in milite, ex diſciplina militari, non continuo licet transferre ad non milites; & ratio ejus rei manifeſta eſt. Miles ſe locavit, & vitam pro ſalute Principis vendidit, injuſte igitur facit, quum id, quod alteri obligavit, extra eam cauſam voluit perdere. Semper, inquam, injuſte, at injuſtius, ſi nulla ſit ratio, quae eum ad conſilium propriae necis adegit, niſi ut militiam deſereret, tunc enim capitale eſt. Sin autem alia ſit ratio, ut fere ſemper eſt alia, unaque ex his, quas recitavimus, adhuc peccat miles, quia fortior eſt ratio, quae pro Republica facit; attamen tunc ſola miſſio ignominioſa ſufficere viſa eſt. Et, ſi jam mortem ſibi comparaverit, teſtamentum quoque ejus valebit ex Reſcripto Hadriani in *l.* 6. §. 7. *ff. de Injuſt. rupt. irr. fact. teſt.* & *l.* 34. *pr. ff. de Teſtam. milit.* Verſatur igitur hic cauſa Reipublicae, citra cujus injuriam militi non licet de vita ſua ſtatuere. Atque ita, non diſſimili exemplo, memorat Plinius *L. XXXVI. Hiſtor. Natur. C.* 15. Tarquinium Priſcum, cum Quirites ſibi mortem conſciſcerent non alia de cauſa, quam ut operas, quas juſſerat, evitarent, & ſe Reipublicae ſubtraherent, *omnium ita defunctorum fixiſſe crucibus corpora, ſpectanda Civibus, ſimul & feris volucribuſque laceranda.* Et in milite hoc amplius ſacramentum eſt, quo Reipublicae obligatur, quodque ille αὐτοφονίᾳ polluit.

Sed audio, etiam a Cujacio *Comm.* ad *l. Si quis filio* §. *ejus ff. de Inj. rupt. irr. fact. teſt.* caedem ſui ipſius appellari *facti ſceleritatem* in *l.* 3. *pr. ff. de Bon. eor. qui ante ſent. mort. ſibi conſc.* eoque verbo ſignificari ingentem foeditatem animi ejus, qui ſibi manus infert. Verba haec ſunt: *Qui rei poſtulati, vel qui in ſcelere depre-*

 henſi,

henſi, metu criminis imminentis mortem ſibi conſtituerunt, haeredem non habent. Papinianus tamen (illud *tamen* in multis Libris rectius abeſt) *Libro XVI. Reſponſorum ita ſcripſit, ut, qui rei criminis non poſtulati manus ſibi intulerint, bona eorum fiſco non vindicentur: non enim* FACTI SCELERITATEM *eſſe obnoxiam, ſed conſcientiae metum in reo, velut confeſſo, teneri placuit. Ergo aut poſtulati eſſe debent, aut in* SCELERE *deprehenſi, ut, ſi ſe interfecerint, bona eorum confiſcentur.* Ne *ſceleritas* dicatur, quod impunitum eſſe totiens ſignificat haec ipſa *l.* 3. neve obſtaret vocis inſolentia, hinc, ni fallor, Grotius *Flor. ſparſ.* ad *h. L.* pro *facti ſceleritatem* Papinianum ſcripſiſſe exiſtimat *fati celeritatem*; non teneri ſcilicet, qui fatum properavit, morte in ſe feſtinata. Non eſt autem haec emendatio, ſed varia lectio ex Libris antiquis, *facti celeritatem* Haloander, & ante eum varii Editores exhibent, &, plane ut Grotius, *fati celeritatem* Robertus Stephanus 1528. Editio apud Sennetonios 1550. & Boudoza 1593. Et poteſt ea lectio defendi, eſt enim commoda & Latina, abſolvit ſcilicet homicidas ſui, ſi non ob crimen accedat metus conſcientiae. Non uſquequaque tamen Florentinam damno, vocem quidem *ſceleritatis* non memini me unquam legere, nam in Auguſtino *de Bono Conjug. C.* 15. ubi ea legitur, manifeſto vitio legitur, pro *ſterilitate*, uxoris non *ſceleritas*, ſed *ſterilitas* eſt liberos non procreare, & *ſterilitate* quoque habent alii Libri, & ſic repraeſentat *C.* 27. *Cauſ. XXXII. Q. VIII.* Sed quamvis nuſpiam occurrat *ſceleritatis* vox, non ideo tamen mox delenda eſt; vix decimam partem eorum, qui Latine ſcripſerunt, habemus reliquam, & quis auſit adfirmare, ſe legiſſe, quaecunque ſunt reliqua? Ad haec non eſt fere

Auc-

Auctor Latinus, qui non aliquando utitur verbis, quae alibi fruſtra quaeras; in ipſo Cicerone ejuſmodi aliquot ſingularia notavit Andreas Schottus *de Nodis Ciceronis Lib. III. C.* 17. & in Jure noſtro aliquoties offendas verba & locutiones, quae non offendas alibi. Singularia haec ſunt JCtorum, ab aliis partem obſervata, partem omiſſa, ſed hoc jam non agimus. Per me licet igitur *ſceleritas* ſit *ſcelus*, & ſcelus non una morte piandum, at mihi vix quiſquam perſuaſerit, Papinianum ea voce deſignaſſe ἀυτοχειρίαν, ut Cujacio perſuaſum fuit. Ait *d. l.* 3. *pr.* non omnium, qui conſcientia criminis mortem occupant, bona publicari, ſed eorum demum, qui *rei poſtulati vel in ſcelere deprehenſi ſunt*; unde ex Papiniano efficit Marcianus, in fiſcum non cogi eorum bona, qui rei criminis poſtulati non ſunt, addita ratione: *non enim facti ſceleritatem eſſe obnoxiam, ſed conſcientiae metum in reo, velut confeſſo, teneri.* Hoc eſt, ſi recte judico, non crimen commiſſum, qualecunque ſit, poſt ἀυτοχειρίαν puniri, utpote morte extinctum, *ſed metum conſcientiae teneri*, & hunc metum praeſumi non in quovis facinoroſo, ſed in eo, qui in ſcelere deprehenſus, aut jam reus poſtulatus eſt; namque eum haberi pro confeſſo, non alium quemvis ex ſola facti ſceleritate. Hanc Papiniano mentem eſſe, ſequentia probant: *ergo*, inquit, *aut poſtulati eſſe debent, aut in ſcelere deprehenſi, ut, ſi ſe interfecerint, bona eorum confiſcentur.* Quamobrem *facti ſceleritas* non eſt hic ἀυτοχειρία, & cum id dixit Cujacius, dixeris forte loquutum de peccato, quod *morale* vocant: nam ex Jure Civili aliter eum ſapuiſſe ſatis aliunde conſtat. Sed neſcio etiam, an JCtorum Philoſophia patiatur, ut apud eos ἀυτοθειρίαν credamus, *morale peccatum* eſſe;

certe non opus eſt, ut credamus, explicito, ut explicavi, Papiniano.

Advocant quoque in partes Ulpianum in *l.* 23. §. 3. *ff. de Aedil. Edict.* quem & Ulpiano opponunt in *d. l.* 9. §. 7. *ff. de Pecul.* omnino perperam; dixit Ulpianus in *d. l.* 23. §. 3. *malum eſſe creditum ſervum, qui aliquid fecit, quo magis ſe rebus humanis extrahat, ut puta laqueum torſit, ſive medicamentum pro veneno bibit, praecipitemve ſe ex alto miſit* &c. & hoc recte dixit; quod enim ſervo licet *naturaliter*, non continuo *civiliter* licebit, utique non citra domini injuriam: neque malus tantum, ſed peſſimus eſt ſervus, qui mortem contemnit, quia emptori non magis poteſt eſſe utilis, quam Lacedaemonium illud mancipium, quod maluit illiſum parieti caput rumpere, quam operas domino praeſtare, ut Seneca auctor eſt *Epiſt. LXXVII.* Quare Ulpianus in *Comm.* ad *Edictum Aedilium Curulium*, ex quo eſt *d. l.* 23. recte ſervum, qua malum, excepit, qui mortis conſciſcendae cauſa quid fecerit: & hoc tamen cum temperamento, ut Paulus notat in *l.* 43. §. 4. *ff. eod. Tit.* In eo autem §. 3. puto duo verba eſſe trajicienda, & pro *medicamentum pro veneno bibit*, legendum, *venenum pro medicamento bibit.* Quod miror, obſervatum non eſſe, utique me obſervatum non vidiſſe, in re tam liquida.

Tantum de Jure Civili, ut ſciamus Romanis Legibus, ſi vivere diſpliceret, mori licuiſſe. Dignum quoque argumentum, quod ex Jure Divino enarretur; ſed placet eo abſtinere, etiam ideo, quia, ut inquiebat Cujacius, de rebus Theologicis rogatus ſententiam, *nil hoc ad Edictum Praetoris.* Exempla αὐτοχείρων, apud Graecos praeſertim & Romanos, non adfero; ut nec

mores

mores Gentium, nec auctoritates veteres, novas, in utramque partem, ſic enim Librum ſcriberem de re, quam una Obſervatione conſtitui tranſmittere. De ratione quoque non diſputo, probanda ſit, an damnanda αὐτοχειρία, nam ejus rei varia eſt inſpectio. Tullii ſententia Catonem defendit, quod cum dedecore & pudore Reipublicae ſupereſſe noluerit, Bruti notat, quod, cui prodeſſe poterat, Rempublicam deſeruerit. Sane ut ſui ipſius caedes, quae fit conſulta ratione, animi magnitudini deputatur, ſic non minor pellucet animi virtus in ferendis conſtanter quibuſque adverſis; ut dubitare poſſis, major ſit Stoicus, qui ad ea fugienda conſtituit abire, unde negant redire quemquam, an vero qui pectore bene praeparato quamlibet ſortem irridet, & in adverſis obdurato animo perſtat.

C A P U T V.

Grammaticalia ad L. 16. §. 7. ff. de Publ. & vectig.

ETiam nobis periclitandum eſt ad *l.* 16. §. 7. *ff. de Public. & vectig.* Puto autem ibi enumeratas eſſe merces, quae ex ſolo Barbarico in Imperium Romanum invectae, vectigal ſolvunt; quae enim alias vectigalia ſunt, plura ſunt, quam hic enumerantur. Omnes, inquam, merces vectigales ex ſolo Barbarico, neque enim exempli loco haec in §. 7. referri dixerim, ob ingentem numerum, qui omnium ſollicitam & accuratam recenſionem indicat. Sunt vero multa ex his ob-

obſcuriſſima, ſi non penitus vetuſtate obruta: de quibuſdam videamus.

Inter ſpecies, ad vectigal pertinentes, recte opinor recenſeri *folium pentaſphaerum*; nam ſic legitur Florentiae: alias lectiones, praeter Florentinam, in hoc mercium catalogo vix adferam, portenta enim pleraque ſunt, quae lectorem terrere poſſent. *Pentaſphaerum*, ut debuit, explicavit Iſaacus Voſſius ad *Pomp. Mel. L. III. C.* 7. *verſ.* 8. non recte correxit Salmaſius ad *Solinum p. m.* 755. vel Grotius *Flor. ſparſ. ad h. L.*

Ait, *folium Barbaricum*; forte illud, quod ſimpliciter *folium* appellatur, quemadmodum & ea vox ſimpliciter, & ſine epitheto, hic legitur in Libris antiquis, ut & apud Vindicianum, vel quiſquis alius fuerit, *Carmine, de Re medica verſ.* 48.

> *Thus, coſtum,* FOLIUM, *myrrham, ſtyracem, crocomagma.*

a quo *folio* vel *folio Barbarico* alieniſſima eſſe *folia*, de quibus *l.* 12. §. 1. *ff. de Uſu & habit.* non eſt obſcurum; etſi quibuſdam perperam haec comparata ſint.

Ait, *Caſſia Turiana.* Poſtrema adjectio locum, unde ea Caſſia, indicare videtur. Salmaſius ad *Solinum p. m.* 743. perperam legit *Caſſia Surinx*; nec quicquam etiam eſt *Thymiama* in Libris vulgatis. Non recte quoque Pancirolus *L. II. Variar. Lect. C.* 110. explicat illud *Turiana*, quod in Pandectis Flor. eſt. *Turiana* forte a *Tyro*, niſi malis *Suriana* vel *Syriana*, vel *Syriaca*, a *Suria* vel *Syria*, promiſcue enim ſcribitur, ut *Aſſuria* & *Aſſyria*, eſtque haec extra imperium *l.* 1. §. 6. & *l.* 122. §. 1. *ff. de V. O.*

Ait,

Ait, *malabathrum*. De hoc *malabathro* mihi videtur Doctius & melius ſcripſiſſe Voſſius *d. loc.* quam Salmaſius ad *Solinum d. p. 755.* vel Alciatus *Praetermiſſ. L. I.* verb. *ſpecies*, vel Pius Antonius Bartolinus *Auctar. C. 20.* vel Pancirolus *d. loc.* vel alii, quos vidi.

Ait, *pelles Babylonicae*. De pretioſis ejuſmodi pellibus retulit Buſbequius *Epiſt. III. Legat. Turc. p. m. 156.* In *l. 25. §. 3. ff. de Aur. arg. leg.* ſimpliciter *Babylonica* dicuntur, quae equis inſterni ſolent. De *pellibus Parthicis*, quae mox ſequuntur, optime dixit Iſaac. Voſſius ad *Catullum Epithalam. Thetid. & Pel. p. 190.*

Ait, *ferrum Indicum*. Non recte Guido Pancirolus Libro *de Veteribus deperditis*, *Azzalum Indicum* videtur referre inter ea, quae olim quidem fuerunt, nunc autem amplius non ſunt: nam quod ipſe *Azzalum Indicum*, & Marcianus hic *ferrum Indicum* appellat, puto adhuc uſu frequentari, eſſe enim illam ferri ſpeciem, ſeu chalybem, quae & hodie pretioſiſſima habetur, & ex India in proximas Aſiae Regiones defertur, de quo Joannes Baptiſta Tabernarius *Perſicorum L. V. C. 12.*

Ait, *lapis univerſus*. Ut *lapilli*, ſic *lapides* per eminentiam pro pretioſis. Solinus Polyh. *C. LII. Indicorum lapidum in adamantibus dignitas prima.* & D. Auguſtinus *Dulciloq. L. III. C. 3. non de auro, de argento, de* LAPIDIBUS, *aut decoris veſtibus &c.*

Legitur deinde, *hopia Indica*. Varie id a variis relegitur, & neſcio quo non trahitur. Accurſium ad hunc locum ſomniare non eſt mirum, in *opio* quippe verſatur, & multo quidem, nam numero plurium *opia Indica* eſſe dicit, *quae faciunt homines dormire.* Si nugari liceat, ſtrenue nugemur, & cum in quibuſdam Libris ſit *chopia*, tranſpoſita aſpiratione legamus *cophia*,

& intelligamus fabas illas, quas toſtas & calda mixtas nunc large potamus, praeſertim poſt heſternam crapulam. Quamvis autem illae fabae in India non proveniant, *Indicas* tamen dici non magis abs re eſt, quam varias merces nomen ſortiri ab Regionibus, quarum non ſolo naſcuntur, ſed ſolis navibus advehuntur: & ita paſſim Scriptores. Sin dicas, ut dicit Tabernarius *Indicorum L. II. C.* 12. uſum ejus caldae in ipſo Oriente non fuiſſe ante ſeſquiſaeculum, & quod excurrit, adfirmabis, quod negant alii, utique quod eſt incertiſſimum. Sed mittamus nugas, & credamus potius, in Vulgatis Libris recte legi *opera Indica*, & intelligi ea, quae manu artifice fiunt, ut mox quaedam enumerantur. Plane quemadmodum poſt *lapidem univerſum*, Marcianus deinde ſpecies quaſdam recenſuit, & generi adjecit. Non potes cum Haloandro legere *omnia Indica*, quia tunc fruſtra erat tot ſpecies Indicarum mercium praemiſiſſe, & poſtea adhuc adjeciſſe. Salmaſius *Exercit. Plin. p. m.* 837. ex *hopia* facit *Aethiopia*, quod nihili eſt.

Poſt *hopia* vel *opera Indica* proxime ſequitur *vel adſerta*, pro quo plurimi Codices ſubſtituunt *vela Sarmatica*, quod nimis abit a Libro Florentino. Pancirolus *adſerta* explicat, quae *adſeruntur* eſſe Indica, licet revera non ſint, adulterina ſcilicet & fucata: idque quodammodo poteſt ferri, laudari autem non poteſt. Quid ſi nos *hopia* per ſe, & abſque adjectione ſervemus, & dicamus non liquere; quid ſit, ut, ſi verum amamus, non liquet etiam de multis aliis, quae hic recenſentur, & deinde τὸ *Indica* nectamus ad vocem ſequentem, ita emendatam: *Indica vela*, *ſerica* &c. Mox quidem adjicit de *veſte ſerica*, *ſubſerica*, *vel attincta*,

tincta, ſed *ſericum* ſimpliciter appellando intellexiſſe potuit αὐτοφυὲς, ut de lana Ulpianus in *l.* 70. *pr. ff. de Leg. III.* de velis Indicis & purpureis alii dixerunt. Sic quoque poſſumus retinere *vel attincta*, quod mox ſequitur, & intelligere de *veſte*, quae praeceſſit: alioquin non deſunt Libri, qui pro *vel attincta* exhibent *vela tincta.* Sed hae ſunt merae conjecturae, quibus quiſque tribuat, quantum velit, ego certe multum iis non tribuo.

Ait, *ſpadones.* Pro eunuchis hic *ſpadones* dixit, ut ſaepe alias; caeteroquin ſcimus, qui differant. Vides hic, ut ſupra dicebam, enumerari, quae ex ſolo Barbarico invehuntur, nam in Imperio Romano Lex Cornelia caſtrationem vetuit, quod deinde ab Imperatoribus porrectum & ſeverius punitum fuit, ita tamen, ut Barbarae Gentis eunnchos invehere in Orbem Romanum, ibique emere & vendere, nemo unquam prohibuerit, quo de eſt *l.* 1. & 2. *C. de Eunuch.* Pancirolus *d. l.* 2. non recte intellexit, ſed pergamus.

Ait, *Item marocorum lana*, *fucus*, *capilli Indici*, Quae ſit illa *marocorum lana*, difficile eſt dictu. Hinc *marocorum* vox omiſſa Haloandro, & apud Stephanum alioſque Editores, *fuco* quoque mutato, ita lecta: *item a pecorum lana ſuccus.* Atque ex ea lectione apud Alciatum *L. I. Praeterm.* in verbo *ſpecies*, prognatum eſt *lana ſuccida*, quod emendationi ſuae adſcribit Pius Antonius Bartolinus *Auctar. C.* 28. alto apud utrumque de *marocoris* ſilentio. Guido Pancirolus emendat *arborum lanam*, aut *Aethiopum* vel *Arabum*, & oſtendit, eſſe ibi ejuſmodi lanigeras arbores. Si haec medicina placeat, non eſt locus adeo inſanus, quem non mox ſanem: praeſtat ignorantiam fateri, quam nulla adeo

religione verſari in ſcriptis Veterum. Si *marocorum* vox gloſſema eſſet, ut Haloandro fuiſſe videtur, inde natum credi poſſet, quod ſciolus aliquis eam *lanae* adſcripſiſſet, quia in Mauritania, eo Regno, quod ab Urbe cognomine, hodie *Maroccum* dicitur, ovium & caprarum inſignis ſit proventus. Sed adhuc magis eſt, ut ignorantiam fateamur, quam ut ejuſmodi annotationes in τὸ κείμενον irrepſiſſe ſuſpicemur, eſt enim res magni exempli. Vellem Marcianus ſcripſiſſet, *ombricorum lana*, ὀμβρίκια ſunt oves peregrinae; de his egit Scaliger ad *Varronem de L. L. p. m.* 18. & Voſſius ad *Pomp. Mel. L. I. C.* 8. *verſ.* 1. & de *Umbris*, qui ex muſmone & ovibus naſcuntur, Plinius *L. VIII. C.* 49. Pro non intellecta *ombricorum* voce ſcribi potuiſſet *omrocorum*, & duabus prioribus literis tranſpoſitis *morocorum* vel *marocorum*; non eſt facilior lapſus, quam in deſcriptione peregrinarum mercium, harum enim cum nihil quicquam intelligerent Librarii vel dictantes, vel ſcribentes, voce vel calamo facile erratum fuit. Vel ita cenſeo, vel *Marocorum* verbo intelligi Populum vel Regionem, cujus memoria excidit.

Sequuntur tandem *capilli Indici*. Evulſis his *capillis*, Pancirolus ſubſtituit *lapillos*. Quod ſi admittas, *lapis univerſus*, qui praeceſſit, non etiam de *lapillis* intelligendus eſt, ut tamen intellexit Pancirolus, ſed duntaxat de marmoribus, magnetibus, cotibus, aliiſque non pretioſiſſimis; alioquin bis idem dixiſſet Marcianus. Sed ne ſic quidem admittenda eſt emendatio, quia ſupra *lapillos* per ſpecies enumeravit. Olim pro *capillis Indicis* reſcribebam *bacillos Indicos*, & intelligebam ejuſmodi bacillos, quorum magna copia etiamnum ex India adfertur, quique deambulationibus vulgo inſer-

ſerviunt. Sed non opus eſt quicquam mutare, per *capillos* enim non putem hic ſignificari *pilos capitis*, at quoſcunque alios, nam pili capitis, iique Indici, neſcio cui uſui fuiſſent apud Veteres: quod audio, ad ornandas mulierculas, oppido ridiculum eſt, quis eas unquam legit *capillis Indicis* ornatas? & quod hoc genus eſſet ornamenti? pilos, quos ferunt Indorum capita, nemo pili fecerit. Cum autem *capillos* ſimpliciter *pilos* interpretor, intelligo pilos quorumcunque animalium, etiam ombricorum, quorum quaedam lanam, quaedam pilos ferre Plinius memorat *d. loc.* De *lana* ante dixerat Marcianus, *pilos* hic adjicit, ut vulgo haec conjunguntur, etiam in *l.* 28. *pr. ff. de Uſur.* Nec dubitandum eſt, *capillorum* voce ſimpliciter *pilos* contineri, tam in oratione ſoluta, quam verſa; Joſephus Scaliger & alii id aliquotiens probarunt, ego nihil addam.

Quemadmodum vero Haloander hunc §. 7. conjungit praecedenti §. 6. inſerta exempli nota, hoc modo: *ne decipiat profiteri volentem ſpecies pertinentes ad vectigal, puta cinnamomum*, ita & hic in fine, abſoluto mercium catalogo, adjicit, *& caetera*, quod & Alciatus habet *Praetermiſſ. Libr. I.* verb. *ſpecies.* Sed id probare non poſſum, tantae enim multitudinis recenſio poſtulat, ne, ut ſupra monui, ea exempli loco duntaxat enumerata eſſe dicamus, maxime & propter τὸ *item* in *fin. d.* §. 7. quod perfectam formam videtur indicare.

CAPUT VI.

Paulus emendatus L. III. Sentent. T. VI. §. Supellectile 67. *ut ſibi conſtet in* L. 3. §. 2. ff. de Supell. legat.

QUaeri ſolet, quid ſupellectilis legato contineatur? de eo Paulus *Fragm. L. III. T. VI.* §. *ſupellectile* 67. in hunc modum dixiſſe fertur: *Supellectile legata, capſae, armaria, non ſolum librorum, aut quae veſtis ponendae gratia parata ſunt, debentur, ſed & byſſina, & cryſtallina, & argentea, & vitrea vaſa, tam eſcaria, quam pocularia, & veſtes ſtratoriae legato cedunt.* Quod ait, ſupellectile legata, etiam bibliothecam legato cedere, neutiquam convenire dixeris cum uſu, ex quo tamen voluntatis elicitur interpretatio *l.* 7. §. 1. & 2. *ff. de Supell. leg. l.* 69. *ff. de Legat. III.* ubi enim bibliotheca ad uſum oeconomicum? argumentum quidem praebere videbatur, quod bibliothecam *inſtructo* cedere ait *l.* 12. §. 34. *ff. de Inſtr. vel inſtr. leg.* & Paulus *Sentent. L. III. T. VI.* §. *inſtructo fundo* 51. cui cedit & ſupellex *d l.* 12. §. 28. Paulus *d. L. III. T. VI.* §. *inſtructa domo* 56. ſed ſunt haec plane diverſa; bibliotheca & ſupellex cedunt *inſtructo fundo*, ob amplitudinem vocis, aſt ideo verum non eſt, alterum alterius legato contineri. Quinimo expreſſe, quod ait *d.* §. *ſupellectile* 67. addita ratione improbat idem Paulus in *l.* 3. §. 2. *ff. de Supell. leg.* nam enumeratis quibuſdam, quae ſupellectile legata contineantur, ita porro infit: *Praeterea capſae, armaria. Sed ſunt, qui recte*

recte putant, capſas & armaria, ſi librorum, aut veſtium, aut armamentorum (rectius Haloander, *armorum*, ut apud Baſilicos quoque ὅπλων) *gratia parata ſint, non eſſe in ſupellectili: quia ne hae quidem ipſae res, quibus adtributae eſſent, ſupellectilis inſtrumento cederent.* Rationem, quam addit, veram eſſe, quod ad pugillares & codices, ipſe ille Paulus ex Alpheno docet in *l.* 6. §. 1. *ff. de Supell. leg.* &, quod ad veſtem, Pomponius in *l.* 1. *ff. eod. Tit.* & Celſus ex Tuberone in *l.* 7. §. 1. *D. eod.* rurſus *Tit.* Sed ita Paulus in *d. l.* 3. §. 2. Paulo erit oppoſitus in *d.* §. *ſupellectile* 67. Cujacius *ad Paulum*, praefert ejus Juriſprudentiam in *d.* §. *ſupellictile* 67. ratus, in *d. l.* 3. §. 2. referri diſſentientium opinionem, & τὸ *recte*, quod tunc Paulo non conveniret, eſſe a manu Triboniani. Ubi haerent Interpretes, male ſe habet cauſa Triboniani, nam, cum alia ratio non ſuccurrit, in eum quaquaverſum fit impetus, obtruſa continuo alia Juriſprudentia, quam ipſe ſcilicet interpolatione ſua interverterat. Quemadmodum vero ſemper fui profeſſus, me his Magiſtris, in eo genere diſciplinae, non uti, ita ſane ea ratio ad rem praeſentem prorſus eſt inutilis. Quid enim? interpolavit Tribonianus? unde vero? cedo Jus novum. Quin amove, ſi ita videatur, τὸ *recte*, & quid audies? tunc, inquit Cujacius, Paulus retuliſſet ſententiam diſſentientium. Recte, ſed & fulſiſſet addita ratione, & nihil quicquam reſpondiſſet, & lectorem dimiſiſſet incertiorem, quam dudum. Nolim ita exiſtimare, ſed potius, veriſſimam eſſe Pauli Juriſprudentiam in *d. l.* 3. §. 2. nec tamen a ſe diſſentire in *d.* §. *ſupellectile* 67. Illum enim §. 67. perperam eſſe conceptum ipſa ſignificat oratio, hians fere, quocunque latere accepta; vide-

videtur autem mala vocum disjectione laborare, ac illud praepoſterum *quae* ita ſuo loco reſtituendum: *Supellectile legata, capſae, armaria (non quae ſolum librorum, aut veſtis ponendae gratia parata ſunt) debentur, ſed & byſſina &c.* Nihil muto, niſi locum τοῦ *quae*; atque ita Paulus, quaſi per interjectionem, ea armaria excipiet, quae duntaxat habentur librorum aut veſtis gratia, caeteris, quae ſunt uſus communis, ſupellectili ceſſuris. Plane quemadmodum de iis Paulus ſcripſit in *d. l.* 3. §. 2. & Graeci *L. XLIV. Baſilic. T. XIII. C.* 3. κάψαι καὶ ἀρμάρια, τὰ μὴ ἕνεκεν βίβλων, ἢ ἐσθῆτος, ἢ ὅπλων ἐυτρεπισθέντα. Poſſemus & ita emendare *d.* §. 67. ſola verborum tranſpoſitione: *Supellectile legata, capſae, armaria, quae ſolum librorum, aut veſtis ponendae gratia parata ſunt, non debentur.* Sed tunc non cohaereret conjungendi vocula, quae mox ſequitur in hiſce, *ſed & byſſina*, quae cum delenda eſſet, majori undiquaque mutatione, priori reſtitutioni videtur eſſe acquieſcendum.

Magis ſe haec commendabunt, ſi de re ipſa contra Cujacium conſtiterit. Nempe conſentiunt JCti, id ſupellectilis nomine cenſeri, quod paterfamilias habet uſus communis & oeconomici ergo *l. 6. pr ff. de Supell. leg.* quem *domeſtici* nomine exprimit Pomponius in *l.* 1. *ff. eod. Tit.* & *quotidiani* Tubero in *l.* 7. §. 1. *eod.* rurſus *Tit.* Si igitur ſpeciali alicui uſui armaria ſint deputata, ut librorum veſtiumque, quae ſupellectilis appellatione non continentur, ejus quoque legato non continebuntur, quod & ait *d. l.* 3. §. 2. *ff. h. Tit.* plane quemadmodum & vaſa, quae uſus communis non ſunt, ſupellectili non cedere, idem Paulus ſcripſit in praecedenti §. 1. & Javolenus ex Labeone & Trebatio in *l.* 11. *ff.* *eod.*

eod. Tit. Atque idem de bibliotheca dicet *d.* §. *ſupellectile* 67. ita, ut reſtitui, reſtitutus: ſcilicet capſas & armaria rerum, quae ſupellectilis ergo habentur, ſupellectili cedere; quae non ſupellectilis, ut librorum veſtiumque, non cedere.

Caeterum adhuc alia parte vitioſus eſt *d.* §. *ſupellectile* 67. mox enim ſequitur, *ſed & byſſina* & caetera *vaſa* legato ſupellectilis contineri. quod valde obſcurum eſt. Si enim hactenus notum, quid ſit *byſſum* in *l.* 16. §. 7. *ff. de Public. & vectig.* quid item alibi, ex byſſo vaſa non fiunt. Verum *byſſina* vel *buſſina* videntur eſſe, quae Graecis dicuntur πύξινα, quod enim Latini *buxum*, Graeci πύξον appellant, & duplex S. non raro uſurpatur pro X. nam non minus *Ulyſſes* dicitur, quam *Ulyxes*. Itaque *buſſinorum* ſeu *buxinorum* nomine intelligimus quaeque *lignea*; *buxum* quippe lignum eſt, & ſic conjunget Paulus vaſa lignea, cryſtallina, argentea, & vitrea. Nec quicquam obeſt, recenſeri *buxina* vaſa cum *argenteis*, quum buxina ſint pyxides, & pyxides quoque dicantur argenteae, non ligneae duntaxat, id enim ſi fiat, fieri contradicente adjecto, ſupra obſervavi *L. III. C.* 13. Quod autem Cujacius ad *Paul. Sentent. L. III. T. VI. d.* §. *Supellectile* 67. & Salmaſius *Obſerv. ad Jus Att. & Rom. C. XXIII. p. m.* 480. quia ex byſſo vaſa fieri nequeunt, *byſſina* apud Paulum mutant in *myrrina*, ob duritiem ſequendum non videtur. De caeteris, quae habet *d.* §. 67. agitur quoque in *l.* 3. §. 2. 3. 4. & 5. *l.* 8. & *l.* 11. *ff de Supell. legat.*

CAPUT VII.

Quid interſit inter iter, actum, & viam.

DEfinire haec & diſtinguere docuit Ulpianus in *l.* 1. *D. de Servit. Praed. ruſtic. Iter*, inquit, *eſt jus eundi, ambulandi homini, non etiam jumentum agendi. Actus eſt jus agendi vel jumentum vel vehiculum. Itaque qui iter habet, actum non habet: qui actum habet, & iter habet, etiam ſine jumento. Via eſt jus eundi & agendi & ambulandi: nam & iter, & actum & ſe via continet.* Procul dubio alii recte ediderunt *in ſe*, ut eſt in MS. meo, & in *Inſtitutionibus*, in quas *L. II. T. III.* illa Ulpiani, paucis additis, Tribonianus tranſſcripſit. Non dicam, niſi de difficilioribus, quaeque ab aliis non recte expedita reor. Satis autem inde conſtat, ut & ex *l. 7. pr.* & *l.* 12. *ff. eod. Tit.* iter abſolvi ſola facultate eundi, ambulandi, ſed plus eſſe in actu, hunc enim qui habet, poſſe *agere vel jumentum vel vehiculum*, ſive, ut Paulus dixit in *d. l. 7. pr. plauſtrum ducere & jumenta agere*, ſive, ut Modeſtinus in *d. l.* 12. *armenta trajicere & vehiculum ducere.* Sin autem ea loci ſit anguſtia, ut jumentum duntaxat duci poſſit, non vehiculum, adhuc actus erit, quum alterutrum ſufficiat *l.* 13. *ff. de Servit.* & ſane iter eſſe nequit, cum jumenti ductio notiſſimos itineris terminos excedat, ut verum eſt ex definitione, & *d. l. 7. pr.* Ita diſcimus iter diſtinguere ab actu, & qua re fiat, ut actui iter per conſequentias inſit. Sed de via quid dicemus; valde turbat ejus definitio, ſi enim nihil ſit aliud, quam *jus eundi*, & *agendi*, & *ambulandi*, non video, quid via ha-

habeat praecipuum praeter iter & actum: eundi & ambulandi facultas eſt ex itinere, agendi ex actu. Utrumque habet, qui actum habet, nec, ut videtur, quicquam amplius, qui habet viam. Unde Franc. Connanus *Comment. Jur. Civ. L. IV. C.* 11. eo fere devenit, ut actum a via non diſtinguendum exiſtimaverit, certe ita in definitione non eſt, quod diſtinguat. Igitur ipſe ille Connanus, in definitione viae, pro *eundi* legendum putabat, *vehundi*, ex veſtigio, inquit, veteris Libri, quod ſequitur Donellus *Comm. Jur. Civ. L. XI. C. 6. in fin.* &, neutro laudato, Grotius in *Flor. ſparſ.* ad *pr. Inſt. de Servit. praed.* quodque ego omnino probo, quia *viae* proprium eſt *vehere*, nec viam eſſe exiſtimamus, qua vehiculum ire non poteſt *l.* 23. *pr. ff. de Serv. praed. ruſt.* Sed ita necdum defungimur difficultate; quia, utcunque jus vehendi contineatur via, id ipſum tamen & actu contineri dixeris, quia, qui hunc habet, utique poteſt *agere vehiculum*, non vacuum, opinor, ſed lapidibus, trabibus, aliiſve onuſtum, quo nec *trahere* eſſe videatur praecipuum viae, ut tamen Paulum dixiſſe putes in *l. 7. pr. ff. de Servit. praed. ruſt.* Cujacius *L. XXII. Obſerv. C.* 35. ſcrupulum, quem injicit definitio, non exemit. Exemit quidem Hotomanus, Menagio *Amoenit. Jur. Civ. C. XXXVI.* aliiſque laudatus, ſed truculenta criſi, qua Ulpianus actum definiviſſet, *jus agendi jumentum, non etiam vehiculum*, & viam, *jus eundi, agendi & avehendi*; qua emendatione etiam ideo non utimur, quod & alibi paſſim vehiculum actui tribuatur. Ant. Faber *Conject. Jur. Civ. L. I. C.* 20. & Janus a Coſta ad *princ. Inſt. de Servit. praed.* ſolam *ambulationem* viae κριτήριον eſſe volunt, eoque in definitione ab actu diſtingui, ſed quum

actui inſit iter, atque adeo ambulatio, apparet, haec fruſtra dici: quanquam & ita fere Duarenus *Diſput. Anniv. L. I. C.* 31. Succedat tandem Aegidius Menagius; is autem prolixo *Cap. XXXVI. Amoenit. Jur. Civ.* in quo totus eſt in hoc argumento, nihil, quod ſciam, praeſtitit; nunc Theophilum exſcripſit, nunc Baſilicos, nec tamen quicquam inde attulit in rem ſuam. Hotomani emendationem nunc damnat, nunc defendit: ſane Ulpianum in *d. l.* 1. *ff. de Servit. praed. ruſt.* aliquid ad inſtar ejus emendationis ſcripſiſſe adfirmare non dubitat; quum autem alii JCti vehiculum actui adſcribant, ſimul reſpondet, Auctores noſtros ſibi hac in re non conſtitiſſe, aliis ſequutis verborum proprietatem, aliis loquendi conſuetudinem, & Tribonianum id, qua erat imprudentia, ſuſque deque habuiſſe. Indignum facinus! ita vero JCti noſtri in re trita & quotidiana? tam varie, tam vere Protei? & cedo, ubi diſcrepent. Omnes uno ore: *actum eſſe jus agendi vel jumentum vel vehiculum*, nec, in eo qui diſſentiat, ſcio ullum.

Semper tamen exiſtimavi, viam latius patere, quam actum, actum, quam iter, & Ulpianum id definitionibus ſuis, ubi id agendum erat, ſatis eſſe complexum. Quod cum obtinere non potuerint Interpretes, a me ſententiam rogati, videamus, an non in definitione actus, *agendi* verbum lucem adferat, & difficultatem plane extricet. Quum Lex ait, *actum eſſe jus* AGENDI *vel jumentum vel vehiculum*, utique eadem ſignificatione eam vocem ad *vehiculum* refert, atque ad *jumentum*. *Agit* autem *jumenta* bubulcus, cum ante ſe propellit, ipſe pone ſequens, ut ex Virgilio aliiſque paſſim hic Interpretes adnotarunt. Igitur, ſi eadem notione id

ver-

verbum referas ad *vehiculum*, de eo vehiculo ſermo erit, quod poterit agi, propelli, protrudi, *currum truſatilem* vulgo vocant. Aeque commoda eſt vox *ducendi*, qua utuntur quoque JCti, cum, in deſcribendo actu, id genus vehiculi exprimunt *l. 7. pr.* & *l. 13. ff. de Serv. praed. ruſtic.* nam *ducere vehiculum*, ex proprietate verbi, nihil eſt aliud, quam manu trahere, ſeu attrahere & adducere: quod rurſus *currum manualem*, ſive *traham* notat. Neque praeter duas illas voces, in definitione actus, aliam reperio; neque vel ſimpliciter *vehendi* verbum, vel *jus vehendi*, vel aliud quid, quo ſignificaretur plena vectio, & ea etiam, quae fit bigis quadrigiſve: quod viae proprium eſſe opinor. Ita enim ſentio: qui habet iter, poteſt ire, ambulare, eques, pedes, nihil intereſt. Idem poteſt, qui habet actum, ſed & praeterea agere armenta, & uti vehiculis manualibus. Qui viam habet, praeter haec, poteſt curribus adhibere equos, boves, &, ut libuerit, uti omnigena vectione.

Niſi ita diſtinguas, aut fallor, aut in definitione alia diſtinctio non eſt. Confirmant haec veteres Grammatici, ubi, quid ſit iter, actus, & via exponunt; loca non recitabo, quia ab Interpretibus noſtris promiſcue recitata ſunt, ſed, quod ſpondere auſim, in rem noſtram potius, quam ſuam. Unde addo, quod illi omiſerunt, nempe *vehiculum*, quo verbo potiſſimum Auctores noſtri utuntur in definitione actus, ſecundum Varronem non eſſe, niſi *minorem veham*, qualem & nos, qui actui conveniat, deſcripſimus. Sed quia fallunt ſaepe argumenta, quae ab etymis ducuntur, dabo aliam rationem, quam res ipſa ſuggerit. Viae latitudo, ex XII. Tabb. octo pedum eſt in porrectum, ſedecim in anfractum

l. 8. *ff. de Serv. praed. ruſt.* atque haec ſervatur, niſi aliud convenerit *l.* 13. §. 2. *eod. Tit.* Actus latitudo non quidem definita eſt Jure civili, nam, ſi nihil dictum ſit, arbitri partes erunt *d. l.* 13. §. 2. attamen olim definitam fuiſſe dubitare non patitur Varro *de L. L. Libr. VI. Actus*, inquit, *finis minimus conſtitutus in latitudinem pedes quatuor.* Quocum convenit Paulus apud Feſtum in verb. *Actus*, quem definit, *iter inter vicinos quatuor pedum latum*, & *Iſidorus L. XVI. Orig. C. ult* qui viam ait *capere duos actus.* Quatuor pedibus quidem ſucceſſit boni Viri arbitratus, ſed is ſolet ſtatuere ſecundum ea, quae fiunt ἐπὶ τὸ πλεῖστον; quin olim, ubi tatitudo legitima fuit IV. pedum, actus non minus fuit *jus agendi vehiculum*, quam poſt, ubi latitudo fuit arbitraria. Nunc ſcire velim, qui vehiculum, ab equis bubuſve tractum, potuerit agitari ſpatio quatuor pedum; nemo id dixerit. Quare ſupereſt, ut Auctores noſtros intelligamus de eo vehiculo, quod ejuſmodi ſpatio agitari potuit, de minori ſcilicet, & manuali, quod propelli adducique ſolet. Etiam alias in conſtituenda ſervitute de genere vehiculi fuiſſe actum, palam eſt ex *l.* 4. §. 1. *ff. de Servit.* & *l.* 11. *pr. ff. Quemadm. ſervit. amitt.* ut ita diſtinctio vehiculi ei rei ſaepe formam dederit ac modum.

De Graecis dicam uno verbo, neque enim lubet deſcribere. Theophilus *viam* definit δίκαιον τοῦ ἐμὲ πορεύεσθαι, καὶ ἔχειν, καὶ ὑποζύγιον. Vocem aliquam excidiſſe arguit, inquit Menagius *d. C. XXXVI.* illud poſtremum καὶ. Ille igitur legit, καὶ ἐλαύνειν ὄχημα, καὶ ὑποζύγιον, vel, καὶ ἄγειν ὄχημα, καὶ ὑποζύγιον. Quod non probo, niſi quod ἔχειν mutet in ἄγειν, id enim omnino ſequor. Caeteroquin ſi poſtrema conjunctim legas, ſublata diſtinctione,

tione, integer ſenſus erit, hac ratione: *Via eſt jus eundi, & agendi quoque jumentum.* Sed quum ita fatear abeſſe κριτήριον viae, ut abeſt etiam in Latina definitione, niſi *eundi* mutes in *vehundi*, ego quoque malim apud Theophilum, non verba aliquot infarcire, ſed levi mutatione ita legere: καὶ ἄγειν, καὶ ὑποζυγεῖν. Sic tria dicit; πορεύεσθαι, quod itineri; ἄγειν, quod actui; ὑποζυγεῖν, quod viae proprium eſt: nam apud Graecos ὑποζυγεῖν eſt currui jungere equos, boves, mulos. quare, ut ſupra dicebamus, via ab actu diſtincta eſt. Perperam etiam Menagius *actus* definitionem mutavit in Baſilicis, quamvis enim de *vehiculo* non dixerint, propterea id addendum non erat, de vehiculo non dixit quoque Iſidorus *L. XVI. Orig. C. ult.* nec Pauli interpres *L. I. Sent. T. XVII.* nec plures alii, quum de actu loquuntur: non alia de cauſa, quam quod, ut actus ſit, alterutrum ſufficiat, vel jumentum agere, vel vehiculum. Unde rurſus Graeci, omiſſa *jumenti* mentione, *actum* dixerunt ἁμαξικὴν ὁδὸν, quod etiam non erat, ut reprehenderetur; certe haec mutare & interpolare inſanum eſt.

Conſtat autem, quae hic diſputavi, eſſe de differentiis, quae ex definitionibus poſſunt haberi; an aliunde aliae conſtitui poſſint, & quemadmodum haec conſiſtant cum reliquis Juris noſtri capitibus, alia & longioris operae quaeſtio eſt.

CA-

CAPUT VIII.

Non uno loco emendata L. 2. ff. de Diverſ. tempor. praeſcript.

SI dixero, *l. 2. ff. de Diverſ. tempor. praeſcr.* ut nunc legitur, mendoſam eſſe, dixero, quod res eſt. Legitur autem ita: *In tempore conſtituto judicatis, an intercalaris dies proficere judicato, necne, debeat, quaeritur? Item de tempore, quo lis perit? Sic ſine dubio exiſtimandum eſt, ut auctum litis tempus intercalari die exiſtimetur: veluti ſi de uſucapione ſit quaeſtio, quae tempore conſtituto expleri ſolet, aut de actionibus, quae certo tempore finiuntur, ut Aedilitiae pleraeque actiones & ſi quis fundum ea lege vendiderit,* UT NISI IN DIEBUS TRIGINTA PRETIUM ESSET SOLUTUM, INEMPTUS ESSET FUNDUS, *dies intercalaris proficiet tempori. mihi contra videtur.* Eleganter ſcilicet quaerit Marcellus, hodieque, nam res uſum habet, quaeri poteſt, an dies intercalaris augeat dierum numerum? Et quidem, ſi naturam temporis ſpectes, dies intercalaris aeque dies eſt, ac caeteri; ſed tamen, propter intercalationem pro die non habetur, ſeu potius biduum, quod in Biſſexto eſt, cenſetur pro uno die, quemadmodum Celſus id docuit in *l. 98. ff. de V. S.* Quapropter in nundinis, menſibus, annis, quorum tempus civile & a Populo eſt, dies intercalaris numerum dierum non augebit, nec actio, cui annus Jure Civili praeſcriptus eſt, eo anno, quo intercalatur, extincta erit pridie Kalend. Jan. verum ipſis Kalendis. Civiliter itaque dies intercalaris numerum non auget, naturaliter, ut intercedit,

ita

ita auget: unde ſi quis dicat, *intra dies decem*, *viginti*, *triginta*, & ſic porro, in numerum quoque intercalaris computabitur, quoniam verum eſt, qui ita dixit, reſpexiſſe ad computationem dierum naturalem, non civilem.

Secundum haec videamus de Marcello in *h. l.* 2. Quaerit, an dies intercalaris proficiat in his duobus, *in tempore conſtituto judicatis?* & *in tempore*, *quo lis perit?* ita tamen, ut ad alterum & proximum duntaxat reſpondeat. Saepe ſolent JCti non ad omnia, quae proponuntur, reſpondere, ſed ad unum aut alterum duntaxat, omiſſis reliquis: exemplum in ipſo Marcello eſt in *l.* 10. *ff. de Servit. praed. urb.* & plura alibi; quo non animadverſo Interpretes in Auctores noſtros quandoque immane ſaeviunt; ſed hoc jam non agimus. Quia autem de poſteriori affirmat Marcellus, diem intercalarem proficere, de priori quid dicendum videatur, quaeſtionis eſt? Et fere ſubſiſto, ſi ſermo eſſet de tempore judicati faciendi, quod olim fuit ex XII. Tabulis, iis quippe Decemviros judicatis ſtatuiſſe XXX. dies juſtos auctor eſt Gellius *Noct. Attic. L. XX. C.* 1. Si enim per XXX. dies intelligamus menſem, ut in Jure intelligimus *l.* 40. *ff. de Reb. cred. l.* 28. junct. *l.* 38. *pr. ff. de Aedil. Edict.* dici poterat, ſignificari tempus legitimum, atque adeo diem intercalarem non numerari. Alioquin & defendi poſſet, inter XXX. dies juſtos ex XII. Tabb. intercalarem quoque numerandum videri, quia XXX. dies conſtituti ſunt, non tam ut tempus civile, quam naturale, quo interim condemnatus pecuniam extricaret, quod aeque fit intercalari, ac quovis alio die. Caeterum poſtquam tempus judicati faciendi ex Conſtitutionibus eſſe coepit duorum

 men-

menſium, & quatuor ex Juſtiniani *l.* 2. & 3. *C. de Uſur. rei judic.* dubitari nequit, quin hoc curſu temporis legitimi dies intercalaris non computetur. Tempore Marcelli ecquod tempus judicati faciendi fuerit legitimum, non facile dixerim, certe Ulpiani & Calliſtrati aevo fere arbitrarium fuiſſe indicant *l.* 2. & *l.* 31. *ff. de Re judic.* ſervata tamen mentione *temporis ſtatuti* in *d. l.* 2. & *duorum menſium* in *d. l.* 31. alio quidem, quod de duobus menſibus dicitur, Cujacius detorquet *L. III. Obſerv C.* 49. ſed ne nos caligemus in tanta luce.

Poſtquam Marcellus dixerat, ſic exiſtimandum eſſe, ut dies intercalaris tempus litis augeat, non perimat, exemplum ejus rei adfert in uſucapione & praeſcriptione: *veluti*, inquit, *ſi de uſucapione ſit quaeſtio, quae tempore conſtituto expleri ſolet, aut de actionibus, quae certo tempore finiuntur, ut Aedilitiae pleraeque actiones.* In his omnibus diem intercalarem non numerari apertum eſt, ſed non aeque apertum, cur de actionibus temporalibus dicturus, *Aedilitias pleraſque* memoret, cum omnes ſint temporales, nulla, quod ſciam, excepta. Conveniret id quidem Praetoriis actionibus, quarum *pleraeque* annales, quaedam, ut illa de furto manifeſto, perpetuae ſunt, ſed quis per *Aedilitias* intellexerit *Praetorias*? Imo, ſi vel Aedilitia daretur, quae perpetua eſſet, minus apte Marcellus ex Juris Honorarii parte viliori exemplum daret, cum pars potior in hanc rem ſufficiat. Sed, ut dixi, vix crediderim, vel unam actionem Aedilitiam fuiſſe perpetuam, & ſane cum de nulla id perhibeatur, ſequemur argumentum *pr. Inſt. de Perp. & temp. act.* Quinimo Edicta Aedilium fuiſſe pauciſſima conſtare poterit ex ratione, quam habet Ulpianus *l.* 63. *ff. de Aedil. Edict.*

In

In Jure noſtro ipſe plura non offendi, quam tria; quorum primum eſt de eo, qui puerum caſtraverit in *l.* 27. §. 28. *ff. ad L. Aquil.* & apud Graecos *Baſil. L LX. T. III. C.* 27. §. 28. Secundum de vitiis venalium *l.* 1. §. 1. & *l.* 38. *pr. ff. de Aedil Edict.* Ultimum de beſtia noxia, juxta viam habita, in *l.* 40. §. 1. *l.* 41. & 42. *ff. eod Tit.* Quod ad actiones ex Edicto de vitiis venalium, has ad ſummum ultra annum non extendi liquet ex *l.* 19. §. *ult.* & *d. l.* 38. *pr. eod. Tit.* Actionem ex Edicto, quod poſtremum dixi, perpetuam eſſe, non abſurde quidem dici poterat argumento ejus, quam Praetor de dejectis & effuſis propoſuit in *l.* 5. §. 5. *ff. de His qui effud. vel dejec.* quemadmodum & actionem ex Edicto de caſtratione, ad exemplum Legis Aquiliae introductam, ſed quia utrobique deſtituimur expreſſa auctoritate, id nobis dicere non licet. Igitur ſic omnino habendum eſt, omnes actiones Aedilitias, utpote a Magiſtratu temporali profectas, eſſe temporales, & id perſuaſerit ratio & auctoritas *d. princ. Inſt. de Perp. & temp. act. Omnes*, inquam, Aedilitiae actiones, non *pleraeque*: quum tamen id verbum apud Marcellum ſit, in mendo eſſe nullus ego dubitem. Fuit, cum juvenis & audacior legerim, *ut Aedilitiae Praetoriaeque actiones*, quaſi *praetoriaeque*, compendio ſcriptum, migraſſet in *pleraeque*. Quod nunc non placet, ſed ita potius, ut pro *pleraeque*, eliſa litera, reſcribam *peraeque*, quo ſignificet Marcellus, omnes Aedilitias certo tempore finiri. quod verum eſt.

Sequitur apud Marcellum: *Et ſi quis fundum ea lege vendiderit*, UT NISI IN DIEBUS XXX. PRETIUM ESSET SOLUTUM, INEMPTUS ESSET FUNDUS, *dies intercalaris proficiet tempori. mihi contra videtur.* Pro

tempori, quod Florentiae eſt trajectis literis, plerique Libri exhibent *emptori*, quod clarius & mollius eſt; ſi Florentinam ſcripturam tuearis, duriſſima erit loquutio, nec minus obſcura. Hic autem verſiculus, ut nunc legitur, videtur repraeſentare ſententiam non Marcelli, ſed alterius cujuſdam, exiſtimantis, in lege Commiſſoria diem intercalarem emptori proficere, quamque ſententiam mox improbat Marcellus. At vero cohaeret hic verſiculus praecedentibus, quae Marcelli ſunt, nullo, qui interveniat, laudato; quo fit, ut ipſe ajat, quod mox negat. Ego conjecerim, ea verba perperam legi & diſtingui, & leviſſima, an nulla, mutatione ſic poſſe reſtitui: SED *ſi quis fundum ea lege vendiderit*, UT NISI IN DIEBUS XXX. PRETIUM ESSET SOLUTUM. INEMPTUS ESSET FUNDUS, *dies intercalaris proficiet emptori? mihi contra videtur*. Nihil muto, quam *et* in *ſed*, vel *ſet*, quod perinde eſt, vel, ſi hoc mavis, in *at*, appoſita, pro arbitraria ratione interpunctionis, interrogandi nota. Praeferendum vero eſt *ſet*, quia ſic nihil omnino mutatur, potes enim literam S, quae ultima eſt praecedentis vocabuli *actiones*, bis legere, ex regula geminationis. Atque ita Marcellus ordietur novam quaeſtionem, num videlicet in lege Commiſſoria dics intercalaris numerum dierum augeat, & ordietur adverſandi vocula, quia alia & ſuperioribus contraria eſt reſponſio, nam ait in hac ſpecie non augere: quod conſequens eſt iis, quae ſupra dicebamus, conſtituto ſcilicet inter partes dierum numero, naturaliter conſtitutum videri; niſi tamen, quod excipiendum reor, partes ſignificaverint, ſe his, quos praeſcripſerint, diebus intellexiſſe tempus legitimum, non naturale, ut ſi dexerint, vel in hac ipſa lege Commiſ-

miſſoria, *intra dies triginta*, *id eſt*, *menſem*, tunc enim ea verba acciperem ſecundum ea, quae jam diſputavi de diebus XXX. juſtis ex Lege Decemuirali. Sin autem omnino ſedeat nihil quicquam mutare in *hoc verſ.* ſervari poterit τὸ &, ſalva tamen interrogatione, & porro dici, JCtos noſtros aliquando non cohaerentibus loquutionibus de ſententia in ſententiam tranſire, ut ſunt plura ejuſmodi loca. Sed praefero emendationem modeſtam explicationi contortae & difficili; & magis praefero, cum ſciam, etiam alias *ſed* & *et* in Pandectis commutari. In *l.* 74. §. *ult. ff. de Evict.* Elorentiae legitur: *Qui nomen quale fuit, vendidit, duntaxat ut ſit, non ut exigi etiam aliquid poſſit, & dolum praeſtare cogitur.* Pro *et* omnino & ibi legendum eſt *ſet*, vel *ſET* pro *ſet et*, quemadmodum & plerique antiqui Editores exhibent, *ſed &:* abſurda alioquin eſſet ejus loci ſententia.

Sic puto de *h. l.* 2. de qua, quod Accurſius ſcripſit, per me licet deleatur. Cujacius ad *l.* 7. *ff. de Uſurp. & uſucap.* eam quoque attigit, ſed tam parum dixit, ut praeſtitiſſet ſilere. Miror ſane, legem difficilem ab omnibus levi manu fuiſſe transmiſſam, ne tentatis quidem difficultatibus, quas modo ſuſtuli. De *Aedilitiis pleriſque* nemo, quod ſciam, verbum dixit, niſi ſolus Accurſius, qui tamen, niſi ego hallucinor, plurimum hallucinatus eſt

C A P U T IX.

Variae JCtorum ſententiae de cautione damni facti & infecti, & quae ſequenda videatur.

VIdeo inter Auctores noſtros non conſtare, an ſi aedes ruerint, non interpoſita damni infecti ſtipulatione, damni quoque facti nomine cavendum ſit? Ulpianus in *l.* 7. §. 2. *ff. de Damn. infect.* Julianum conſultum reſpondiſſe memorat, domino aedium, quae, antequam cautio damni infecti poſtularetur, ruerunt, ſi ruinam velit egerere, non aliter permittendum, quam ſi duo haec praeſtiterit, primo ut ruinam utilem cum inutili tollat, & deinde caveat de damno, cum futuro, tum *praeterito.* Sin autem noluerit egerere, interdictum reddendum, ut tollat, aut *totas aedes* pro derelicto habeat. Recte reſpondit, utilem ruinam non poſſe tolli, & inutilem relinqui, nam quaecunque prolapſa ſunt, tolli, oportere Alphenus quoque dixit in *l.* 9. §. 2. *eod. Tit.* & habet rationem. Sed quod ait, ni ruina tollatur, praeſto eſſe interdictum, *per quod compelletur aut tollere, aut totas aedes pro derelicto habere*, difficultatem habet, certe Gajus in *l.* 6. *eod. Tit.* auctor eſt, PLERISQUE *placuiſſe, nec cogi quidem poſſe, ut rudera tollat, ſi modo* OMNIA, QUAE JACEANT, *pro derelicto habeat.* Neque ea Juriſprudentia ſine ratione eſt, cur enim univerſas aedes relinquat, quarum pars duntaxat, forte paries, vicino nocuit? rem noſtram ultra ſui pretium nobis nocere poſſe vix eſt, ut in Jure obtineat. Utque id in ſervo verum eſt ex Lege XII. Tabb. de noxa, ita ad alia

paſ-

paſſim tranſlatum; ſane ab animalibus ad ea, quae anima carent, quin ad hanc ipſam ſpeciem tranſtulit Ulpianus in *l.* 7. §. 1. *h. Tit.* Sed vero quia in aedificiis, minoribus praeſertim, partes reliquae a vitioſa parte trahuntur *l.* 38. §. 1. *ff. eod. Tit.* poſſet quodammodo defendi ea Juliani ſententia, ſi re integra cautio poſtuletur, tunc enim vel cavendum, vel totis aedibus carendum eſſe; & hoc eſt, quod ipſe in *l.* 9. *pr. eod. Tit.* dixit, unumquemque re integra cogendum, *aut de damno cavere*, *aut aedibus carere*, nam quod de aedibus dicit, de totis intelligo, ita tamen, ut in majoribus quandoque rem temperet Praetor *d. l.* 38. §. 1.

Caeterum quod ipſe ille Julianus apud Ulpianum ait in *d.* 7. §. 2. & ea ipſa *l.* 9. *pr. ff. h. Tit.* non praeſtita ſcilicet cautione, ſi vitioſae aedes jam corruiſſent, domino ruinam tollere non licere, niſi caviſſet *non ſolum de futuro, ſed & de praeterito damno*, numquam mihi probabitur, &, ni fallor, alienum eſt a ratione & reliqua auctoritate Juris. Sed preſſius agamus. Novum eſt, & praeter Jus Civile ex utilitate introductum de damno infecto Edictum, neque unquam, ubi Jus Civile ſufficit, inde competit actio *l.* 18. §. 2. *l.* 32. *ff. de Damn. infect.* extra obligationis enim cauſam eſt, quod ex eo Edicto petimus. Nihil autem quicquam eo continetur de damno *facto*, ſed de *infecto* duntaxat, ut ex verbis Edicti manifeſtum eſt in *l.* 7. *pr. h. T.* & ex interpretatione & ratione Ulpiani, id adnotantis in *d. l.* 7. §. 1. Unde liquidum videbatur, ante cautionem lapſam aedium partem, quae ſola damnum dedit, ſi dominus velit derelinquere, nullam omnino eſſe actionem, ſi nolit, ſed repetat, non eſſe cogendum, niſi ut de damno infecto caveat, de facto autem nequaquam:

quam: idque eſſe veriſſimum uno ore conſentiunt Labeo, Gajus, Africanus, Ulpianus, Paulus in *l.* 6. *l.* 7. §. 1. *l.* 15. §. 34. *l.* 44. *ff. de Damn. infect. l.* 3. §. 3. *l.* 11. §. 3. *ff. de Aq. & aq. pluv. arc.* Cui conſequens eſt, ut nec ratis, in alienum agrum delatae, dominus aliter teneatur, quam ſi ratem repetat, idque ipſum eſt, quod continetur *l.* 5. *ff. de Incend. ruin. naufr.* & *l.* 5. §. 4. *D. ad Exhibend.* Et de infecto quoque duntaxat agimus actione de aqua & aquae pluviae arcendae, quae multam cum hac de damno infecto affinitatem habet *l.* 1. §. 1. & *l.* 6. §. 6. *ff. de Aq. & aq. pluv. arc.* Neque in privato tantum, ſed & in publico rem noſtram ſine fraude relinquimus, ut de arbore in viam lapſa ex Labeone Ulpianus retulit in *l.* 1. §. 40. *ff. Ne quid in loc. publ.* Eoque nihil quicquam eſt juſtius, cum nón proponatur factum, quod illicite fiat; licitum eſt parietem habere, licitum arborem, quae ſi ventus, tempeſtas, vel quis alius caſus dejecerit, domino non eſt, quod imputes, qui nihil fecit, niſi quod jure ſuo ei licebat. Fatum eſt, quod damnum dedit, pro quo iniquum eſſe teneri dominum, vel bubulcus judex perſpexit & pronunciavit apud Longum *Paſtoral. L. II. p. m.* 61. Quin nec interpoſita ſtipulatione id luet dominus, ut JCti noſtri diſputant in *l.* 24. §. 3. & 4. *h. T.* quid igitur luat cautione non praeſtita? nihil ſane quicquam.

Ex eadem ratione notandum eſt, & ſi rudera velit tollere dominus, nullo jure de damno facto agi, aut de eo cautionem exigi, contra quam de infecto, illud enim nulla injuria, aut alicujus facto, ſed mero caſu datum eſt, hoc vero infert, qui ſuum repetit, ſi hac mercede non placet. Ita ſentio, niſi ſi tu docte Trebati

diſ-

diſſentis; ſed non diſſentis, refers enim apud Ulpianum in *l.* 9. §. 1. *h. T. cum Tiberis abundaſſet, & res multas multorum in aliena aedificia detuliſſet, interdictum a Praetore datum, ne vis fieret dominis, quo minus ſua tollerent, auferrent, ſi modo* DAMNI INFECTI *repromitterent.* Uſu igitur ſervatum, nihil a domino, qui ſuum repetit, niſi de infecto cautionem exigi. Ad haec non video, ſi, etiam non interpoſita cautione, damnum datum a domino eſſet ſarciendum, cui bono eum hoc nomine repromittere juberet Praetor? conſtat enim, qui ſuo nomine poſſidet, non niſi repromittere, ſed qui alieno, ſatisdare *l.* 7. *pr. ff. de Damn. infect.* Satisdatio poſſet eſſe uſui, at non ſola repromiſſio, ſi, ea omiſſa, nihilominus de damno facto teneretur dominus. Denique & Alphenus ea, quam defendimus, ſententia uſus eſt in *l.* 9. §. 2. *ff. h. T.* dummodo verba ejus, ut legenda ſunt, legantur; ait ille, ſi cruſta ex fundo tuo in meum lapſa ſit, eamque petas, dandum in te judicium *de damno infecto*, ita enim, ut quidam Codices, omnino legendum eſt, non *de damno jam facto*, eſtque id apertum ex addita ratione: *nam*, inquit, *arbitrio judicis, apud quem res prolapſae petentur, damnum, quod ante ſenſi, non contineri.* eſt & apertum ex tranſeundi formula, nam ita incipit §. 2. *Alphenus* QUOQUE *ſcribit*; quo Ulpianus ſignificet, idem ſcribere Alphenum, quod de Trebatio dixerat in §. 1. *d. l.* 9.

Nova igitur eſt Neratii Priſci ſententia, quam Ulpianus mox exponit in §. 3. *d. l.* 9. his verbis: *Neratius autem ſcribit, ſi ratis in agrum meum vi fluminis delata ſit, non aliter tibi poteſtatem tollendi faciendam, quam ſi de* PRAETERITO *quoque damno mihi caviſſes.* Eſſe

Bbb hanc

hanc Neratii ſententiam prioribus contrariam, indicat quoque τὸ *autem*; eſtque haec ipſa ex Neratio relata in pr. 8. *ff. de Incend. ruin. naufr.* & *l.* 5. §. 4. *ff. ad Exhib. Illa* ie in eadem ſpecie; quae, quod ad rationem Juris attinet, nihil quiquam differt a ſpecie, quam Trebatius propoſuit in *d. l.* 9. §. 1. & ubi aliud quoque ſenſiſſet Neratius, quique ejus opinionem ſequuti ſunt. Sequutus certe eſt Julianus, ut ſupra dixi, in *d. l.* 7. §. 2. & *l.* 9. *pr. h. T.* Sed ob rationes Juris, quas ſatis jam expoſuiſſe mihi videor, magis placeret Alpheni, Trebatii, aliorumque, qui diſſentiunt, opinio. Julianus quidem in *d. l.* 9. *pr. h. T.* ſententiam ſuam de damno praeterito hac ratione tuetur: *quod re integra cuſtoditur, hoc non inique etiam poſt ruinam aedium praeſtabitur, integra autem re unuſquiſque cogitur aut de damno infecto cavere, aut aedibus carere, quas non defendit*; ſed nunquam peccatur pernicioſius, quam Jure praetextu aequitatis neglecto. Generaliter enim ſequendum eſt, qui cautionem non exegit, ſibi damnum dediſſe videri, ex ratione *l.* 203. *ff. de R. J.* culpa enim eſt, propoſita damni infecti ſtipulatione, ſibi non cavere *l.* 18. §. 9. & *l.* 38. *pr. ff. h. T.* Caeterum ipſe Gajus, qui alioquin aliter ſentiebat in *l.* 6. *ff. de Damn. inf.* propoſitam Juliani ſui ſententiam in *d. l.* 7. §. 2. quam probare non poterat, mox in *l.* 8. temperare ſtudet, cum ait, *quod forte tunc recte dicetur, cum non ipſius* (domini) *negligentia, ſed propter aliquod impedimentum ſibi non proſpexit.* Quinimo ipſe Julianus ſententiae ſuae diffidit in *d. l.* 9. *pr. vers. denique*, nam, quod primum generaliter dixerat, nunc ipſum videas temperare, ut fere temperavit Gajus, & reſtringere ad eum, *qui propter anguſtias temporis, aut quia Reipublicae cauſa aberat,*

non

non potuerat damni infecti ſtipulari. Cui Ulpianus ſuperdicit, *Juliani ſententiam utilitatem comprobare*, quod duntaxat de eo, quod praeceſſerat, temperamento intelligendum eſſe opinor; quamvis ne tunc quidem, an admittenda ſit Juliani ſententia, liquido auſim adfirmare, ſi ex mera ratione Juris rem putemus: ut enim abſentibus non nocet, ita neque praeſentibus, Reipublicae cauſſa abſentia *l.* 140. *ff. de R. J.*

CAPUT X.

Hic illic correcta L. 40. §. 1. D. de Dam. infect.

QUin vitioſa ſit, ut Florentiae legitur, *l.* 40. §. 1. *D. de Damn. infect.* negare poterit nemo, legitur autem ita: *Quotiens communis parietis vitio quid accidit, ſocius ſocio nihil praeſtare debet, cum communis rei vitio contigerit. Quod ſi quia alter eum preſſerat, vel oneraverat, idcirco damnum contigit, conſequens eſt dicere, detrimentum hoc, quod beneficio ejus contingit, ipſum ſarcire debere. Quod ſi aequaliter utriuſque oneribus preſſus decidit, rectiſſime Sabinus ſcripſit, parietem utriuſque cauſam eſſe. Sed ſi alter plures vel pretioſiores res amiſerit, melius eſt dicere, quia ambo onera impoſuerunt, neutri adverſus alterum competere actionem.* Plana eſt ejus loci ſententia, ſed in verbis quaedam reſtituenda ſunt. Ait, *beneficio*, ſed mendoſe, neque enim beneficium eſt, parietem communem ita premere vel onerare, ut decidat. Gloſſa *beneficium* interpretatur *maleficium*; *ironice*, inquit, ſed quid hoc eſt, niſi ut rideamus? Omnes tamen Editores, quos ego conſului,

lui, conſtanter exhibent *beneficio*, niſi quod Ludovicus Blaublommius ad marginem Editionis ſuae 1524. Pariſiis apud Claud. Chevallonium, notaverit, in vetuſto quodam Libro M. S. legi *vitio*, quod prope, ni fallor, accedit ad genuinam ſcripturam, ſed propius adhuc, ſi, ut ego legerim, legamus *pene vitio*. Dixiſſet autem Ulpianus *pene vitio*, quia, ſi paries ſufficiat oneri ferundo, utique nihil nocebit appoſitum onus, ſed ſi quodammodo ventrem faciat, aliterve ruinam minitetur, jam peccat ſocius, quod ejusmodi parietem oneribus premat, & ſi preſſerit & decidat, *pene vitio* ejus decidiſſe intelligimus; atque hinc damnum ſarciet. Vellem τὸ *beneficium* liceret accipere pro quocunque *facto* ſimpliciter, vel *cauſa*, ſed quia ea vox in hanc ſententiam mihi lecta non eſt, emendationi, adhuc quidem acquieſco.

Quod ſequitur, *parietem utriuſque cauſam eſſe*, non video ſenſum habere, niſi ἔμφασιν conſtituamus in τῷ *utriuſque*, ut dixerit, ſuum cuique parietem damnum dediſſe, ſi uterque oneribus preſſerit. Sed potius eſt, ut τὸ *parietem* dicamus eſſe vitioſum, quemadmodum & Taurellius ei vocabulo vitii notam appoſuit; nec tamen eo auctore mutem in *pariatam*, id eſt, *parem redditam*, ab antiquo *pariare*, quamvis & Charondas illi emendationi applauſerit, ſed vel ſequar omnes omnino Libros, excepto Florentino, qui exhibent *parem utriuſque cauſam*, vel, ne tantum ruat ex *pariete* Florentino, legam *parem tum utriuſque cauſam eſſe*.

Adhuc ſequitur, quod purgem. *Sed ſi alter plures vel pretioſiores res amiſerit.* Dixerat jam, parem utriuſque cauſam eſſe, ſi paries aequaliter utriuſque oneribus preſſus decidat. Id nunc verum eſſe oſtendit, etiamſi

etiamſi alter ſocius plus damni patiatur: quare placeret haec lectio, *ſET ſi*, per geminationem, pro *ſet et ſi*, *ſet* enim & *ſed* promiſcue ſcribi in Pandectis Florent. notum eſt. Exemplum ejus ſcriptionis & emendationis (ſi tamen emendatio vocanda ſit) ſupra dedimus ex *l.* 74. §. *ult. ff. de Evict.* Si, ut vulgo, haec verba legas & intelligas, plus ſatis languebit ſenſus. Atque ita Ulpianus, a triplici mendo liberatus, lectorem ſuum in poſterum non morabitur.

CAPUT XI.

Qui poſtulare poſſint, ad L. 1. §. 3. D. de Poſtul.

JCti noſtri in ejuſmodi quaeſtionibus ita ſemper ſolent verſari, ut, qui non poſſint facere id, quo de agitur, duntaxat exponant, nam ſi ſcierimus, qui non poſſint, intelligemus ſtatim, qui poſſint, ut in ſimili quaeſtione Macer notabat in *l.* 8. *ff. de Accuſat.* Quam varia autem ſit non poſtulantium ratio, tres ordines diſtinxit Praetor in *l.* 1. §. 1. *ff. de Poſtul.* & ex eo C. 2. *Cauſſ. III. Quaeſt. VII.* primum eorum, qui penitus prohibentur; ſecundum, qui pro aliis, quam ſe; tertium, qui pro aliis, quam ſe & quibuſdam tantum. De primo ait Ulpianus in *l.* 1. §. 3. *ff. de Poſtul.* *Initium fecit Praetor ab his, qui in totum prohibentur poſtulare. In quo Edicto aut pueritiam aut caſum excuſavit. Pueritiam, dum minorem annis decem & ſeptem, qui eos non in totum complevit, prohibet poſtulare: quia moderatam hanc aetatem ratus eſt ad procedendum in*

 pu-

publicum. Qua aetate, aut paulo majore fertur Nerva filius & publice de Jure reſponſitaſſe. Quod dixit, Praetorem *pueritiam aut caſum excuſaſſe*, apparet perinde eſſe, atque ſi dixiſſet, quoſdam ob minorem aetatem, aut vitium eorum, quibus de agitur, poſtulare noluiſſe. Pueritiam definit XVII. annis minorem aetatem, cum eo demum tempore depoſita praetexta togam virilem ſumi more Majorum obtinuerit. Unde & ea forte *prima aetas* eſt in *l.* 68. *pr. D. ad L. Falcid.* Ita tamen, ut, qui poſtulabit, annum XVII. compleviſſe oporteat. Quod autem ait, Praetorem, quos vetat, *excuſaſſe*, adeo diſplicuit Cujacio, ut *Obſerv. L. XXVI. C.* 38. & ad *L. V. Paul. ad Edict.* in *l.* 4. *ff. de Poſtul.* pro *excuſavit* reponendum cenſuerit *excuriavit*, verbo antiquo, pro *Curia excluſit*, quia ſcilicet nec volentibus pueris jus poſtulandi eſt. Hanc Praeceptoris ſui emendationem ſequitur & probat Marquardus Freherus *de Exiſtimat. L. III. C.* 26. Sed, ni fallor, perſpicue eſt mendoſa; *excuriare* enim, ut vox ipſa indicat, nihil eſſet aliud, quam *Curia excludere*, *movere*, *expellere.* Quae ſignificatio quam ſit ab hoc loco aliena, inde conſtare poterit, quod Praetor, quantum ego memini, nunquam Jus dixerit in *Curia*, ſed olim in Comitio, etiam ſub dio, poſt in Baſilicis. Unde quum de morte Germanici ageretur, Tiberius apud Tacitum *L. III. Annal. C.* 12. *Id ſolum Germanico ſuper Leges praeſtiterimus, quod in Curia potius, quam in foro, apud Senatum, quam apud Judices, de morte ejus anquiritur.* In Provinciis quoque cauſae agebantur in foro vel Baſilica. Seneca in *Praefat. L. IX. Controverſ.* de Latrone Porcio ita dixit: *Cum in Hiſpania pro Ruſtico Porcio propinquo ſuo diceret, uſque eo eſſe confuſum, ut a ſoloeciſmo inci-*

inciperet, *nec antea potuiſſe confirmari*, *tectum ac parietes deſiderantem*, *quam impetravit*, *ut judicium ex foro in Baſilicam transferretur*. *Uſque eo*, inquit, *ingenia in ſcholaſticis exercitationibus delicate nutriuntur*, *ut clamorem*, *ſilentium*, *riſum*, *caelum denique pati neſciant*. Laudantur tamen Latini magiſtri, qui *excuriandi* voce uſi ſunt, vel potius laudatur unus Varro apud Nonium Marcellum in voc. *Excuriari*. ubi ſic eſt: *Excuriari*, *Curia excludi*. *Varro* Ἱπποσύνῃ: *Apollonium ideo excuriant*, *quia nihil habebat*. Sed non eſt, unde conſtet, *excuriandi* verbum de interdicta poſtulatione apud Varronem oportere accipi; & ob paupertatem cur quis a poſtulando arceatur, cum fere bonae mentis ſoror ſit paupertas? poteſt autem Varro variis modis aliter intelligi. Dixerit fortaſſe, Apollonium *Curia* i. e *Senatu* motum, quia nempe Senatus in Curia conveniebat, Tacitus *d. C.* 12. & ideo Apollonium dixerit Senatu motum, *quia nihil habebat*, i. e quod cenſum Senatorium non haberet, nam quibus non licebat tam eſſe beatis, eum ordinem amittebant, atque ita *excuriabantur*, ſive *Curia excedebant*, quemadmodum Tacitus id effert *L. IV. Hiſtor. C.* 41. & 43. Idem, eadem locutione, Tarquitium *Curia exactum* dixit *L. XII. Annal. C.* 59. Fortaſſe & hoc voluerit Varro, Apollonium, quod nihil haberet, fuiſſe motum *Curia* i. e. *Tribu*; quaeque enim Tribus habebat Curiam, ad quam Tribules pertinebant, ut variis locis ex Feſto Pompejo cognoſcimus. Quum vero extremus cenſus, etiam eorum, qui Capitecenſi vocabantur, fuerit aeris CCCLXXX. ut ex Gellio diſcimus *L. XVI. Noct. Att. C.* 10. non eſt, quod miremur, Appollonium, quia nihil quicquam habebat, ea ratione fuiſſe Tribu motum. Valde quoque

que dubitem, an non de hac ipſa Curiae motione intelligenda ſit poena, cujus Paulus meminit *L. V. Sentent. T. XV.* §. 5. & *T. XX.* & *T. XXVIII.* §. 1. & *l.* 38. §. 10. *ff. de Poen.* & Tertullianus *de Spectac. C. XXII.* ut ſcilicet ejus poenae rei, ex numero Tribulium expuncti, carerent commodis Tribuum: iis quippe commodis non omnes promiſcue Cives fruebantur, verum duntaxat, qui Tribum habebant *l.* 35. *pr. ff. de Legat. III.* facta, ut videtur, inter Curias cujuſque Tribus diſtributione a magiſtris Curiarum. Plautus hoc indicat *Aulul. Act. I. Sc.* 2. *verſ* 28. *& ſeqq.*

Sed quid agam ſcio.
Nam noſter noſtrae qui eſt magiſter Curiae,
Dividere argenti dixit nummos in Viros.

Neſcio, an Cujacius ad Paulum *dict. locis*, recte dixerit de iis, *qui Curia ſubmoventur*; ſed jam nimium ſumus digreſſi.

Caeterum vel hoc ipſo apud Ulpianum peſſima eſt *excuriandi* vox, quod optima ſit *excuſandi*. Fere eſt, ut ea in re Interpretis vice fungi poſſit Calliſtratus in *l.* 11. *ff. de Decurion.* qui quod primo *prohibitionem* dixerat, ut eſt, deinde *excuſationem* vocat. Et in *l.* 4. §. 3. *D. de Offic. Proconſ.* quae & ipſa Ulpiani eſt, *excuſantis* nihil eſt aliud, quam cum humanitate quadam recuſantis. Similem ejuſdem Ulpiani locutionem animadvertere licet in *l.* 17. §. 2. junct. *l.* 19. *ff. de Procurat.* quamvis & illa *l.* 19. continua oratione conjungi videatur poſſe cum *l.* 24. *eod. Tit.* Plura etiam ex Jure noſtro, de *excuſandi* vocabulo in hanc rem attulit Vir non inelegantis ingenii Timaeus Faber ad §. *pen. Inſt. de Excuſat. tut.* quae ſi videre potuiſſet alius Faber,

Anto-

Antonius nempe in *Rational.* ad *h. l.* 1. §. 3. abſtinuiſſet, credo, profunda illa ſubtilitate, qua nunc *excuſandi* verbum explicare ſibi viſus eſt. Nec, ſi haec vidiſſet alius iterum Faber, Petrus ſcilicet in *Comment.* ad *l.* 2. *ff. de R. J.* illud *excuſavit*, opinor, mutaſſet in *excepit*, fictis literarum compendiis. Si ita legeretur, bene eſſet, quum ſecus, contra. Probat idem Faber ſuum illud *excepit*, *Semeſtr. L. III. C.* 23. nec tamen minus conjicit, ſi receptae lectioni ſtandum ſit, τὸ *excuſavit* exponi poſſe *comprehendit*, *allegavit*, ut in *l.* 3. §. 1. *ff. de Sepulchr. viol.* ſed utrobique aeque perperam. Nec melius pro recepta lectione ſe extricavit Aeguinarius Baro in *Comment. ad h. l.* 1. §. 3. piget id referre, refellere puderet. Aperta eſt ſententia *d.* §. 3. nam qui ibi *excuſantur*, molliori verbo arcentur, removentur, ſed abſque inhoneſta cauſa eorum, de quibus agitur. Quomodo & Tranquillus ea voce uſus eſt in *Auguſt. C.* 35. *Quoſdam*, inquit, *ad excuſandi ſe verecundiam compulit*, *ſervavitque etiam excuſantibus inſigne veſtis*, *& ſpectandi in Orcheſtra*, *epulandique publice jus.* De Senatoribus loquitur, de quibus idem Dio ſcribit *L. LIV.* Sed quum is id referat de Senatu motis, non exiſtimandus eſt Tranquillo contradicere, ut exiſtimatus eſt Cujacio ad *Rubr. D. de Excuſat.* alii enim ob ſordes, vel quam aliam infamem cauſam, vere movebantur Senatu, exuti omni dignitate Senatoria; alii quaſi movebantur, ſive *excuſabantur*, ob ſolam vilitatem, abſque inhoneſta cauſa, ſalva dignitate. Non itaque eſt quicquam, cur Tranquillo non accedatur aeque, quam Dioni, uterque enim idem ſcripſit, & Cujacius perperam diſſenſum arguit. In ſumma tenen-

Ccc dum

dum eſt, Auctores cum noſtros, tum exteros res aſperiores ſaepe temperare leniori phraſi, cujus rei exempla dedi ſupra *L. I. C.* 21.

Ita autem Praetor excuſando prohibuit minores XVII. annis, ut majores admiſerit, *quia*, inquit Ulpianus, *moderatam hanc aetatem ratus eſt ad procedendum in publicum.* Et ſic quoque, ut ſupra dixi, more Majorum obtinuit, ut, qui ejus aetatis eſſent, togam virilem ſumerent, eoque cenſerentur apti, qui civium munia obirent. Cumque haec ſit ἥβη ἀκμαστάτη, non putem ejus aetatis fuiſſe, quem Feſtus deſcribit in *Improlis. Improlis*, inquit, *eſt, qui nondum eſt adſcriptus in Civitate*; quique adeo nondum obit munera Civium. Confirmant id Gloſſae veteres, in quibus ita eſt: *Improlis*, ἀφῆλιξ μήπω πολιτευόμενος; ita certe Gloſſas repraeſentat Scaliger ad *Feſtum d. loc.* & ita Cujacius ad *Novell. V.* qui falſi etiam eos notavit, qui aliter Gloſſas exhibuerunt, ut aliter exhibuiſſe video Turnebum *L. XVIII. Adverſ. C.* 26. qui ipſe perperam interpretatus eſt *improlem* apud Feſtum, *L. VII. Adverſ. C.* 21. Aetas illa XVII. annorum, ſumma quippe pubertas, ad prolem moderata fuit. Apta quoque ſubeundis Civitatis oneribus; unde factum puta, ut, qui iis annis ad Rempublicam adhibebantur, ſeu adhiberi poterant, tunc demum viderentur πολιτεύεσθαι: ante eos annos *improles* καὶ μήπω πολιτευόμενοι. Non video, quid probabilius notem de *improlibus* καὶ μήπω πολιτευομένοις.

Igitur & hac aetate Praetor poſtulare permiſit; poteſt enim his annis ea rerum Juriſque peritia acquiri, quae in hanc rem ſufficit §. 5. *Inſt. Quib. ex cauſ. manum. non lic. l.* 13. *D. de Manum. vind.* &, ne dubites,

ex-

exemplum hic addit Ulpianus: *Qua*, inquit, *aetate, aut paulo majore, fertur Nerva filius & publice de Jure reſponſitaſſe.* Si vim verbi ſpectes, *reſponſitare* videtur minus eſſe, quam *reſpondere*, ut *quaeritare* minus eſt, quam *quaerere*, auctore Donato ad *Terent. Andr. Act. I. Sc. I.* ſed tamen utrumque verbum, cum *reſpondendi*, tum *reſponſitandi*, intelligendum eſt de *Reſponſis*, quae de Jure conſulentibus ſolent impertiri, ut Aeguin. Baro in *Comm.* & Ant. Faber in *Ration* ad *h.* §. & poſt eos contra Mornacium obſervavit Menagius toto *C. II. Amoen. Jur. Civ.* in quam ſententiam etiam alias *reſponſitandi* verbum uſurpari certum eſt. Si enim, ut hoc addam, de poſitionibus defenſis & diſputatione Juris haec intelligas, ut intellexit Mornacius, non recte hoc exemplo uſus fuiſſet Ulpianus, quia nempe ex diſputatione Scholaſtica non recte probaretur aptitudo forenſis, quae in poſtulationibus una virtus eſt. Laudantur & alii in Hiſtoria Romana, qui Juvenes praecocis ingenii & operae fuerunt. Oratores aliquot recenſuit Auctor *Dial. de Oratoribus C.* 34. *in fin.* & Quintilianus *L. XII. Inſt. Orat. C.* 6. ubi eleganter, quid de maturo auſu ſequendum videatur, diſputat. Cotta quoque eo ipſo die, quo virilem togam ſumpſit, C. Carbonem poſtulavit, & reum peregit, ut Valerius memorat *L. V. C.* 4. §. 4. & Plinius ſe *adoleſcentulum* egiſſe cauſam Julii Paſtoris ipſe retulit *L. I. Epiſt.* 18. Celſus *adoleſcens* quoque de Jure ſcripſit *l.* 91. §. 3. *ff. de de V. O.* Et de Atracino apud Hieronymum in *Chron. Euſeb. Ann. Mund.* 5180. *Olymp.* 189. haec referuntur: *Atracinus, qui ſeptendecim natus annis Celium accuſaverat, clarus inter Oratores habetur. Ad extremum morborum taedio in balneo volutante exanimatus*

 haere-

haeredem reliquit Auguſtum. Verba exhibui, quo monerem, pro *volutante*, trajectis literis, legendum videri *voluntate* i. e. volens, morte voluntaria. Quemadmodum autem hic milites togati, ſic nec ſagati ante annum XVII. legi poterant ex Lege Gracchana, ut Plutarchus memorat in *C. Graccho p. m.* 244. Athenis autem non ante annum XVII. narrante id Ulpiano ad *Demoſt. Olynth. III.* Sed exemplorum ſatis eſt, ut probem, Jus Romanum hac parte & in mores Romanorum tranſiiſſe.

CAPUT XII.

Rurſus, qui poſtulare poſſint, ad L. 1. §. 3. & §. 5. D. de Poſtul.

PORro videamus, qui poſtulare nequeant, ut ita ſciamus, qui poſſint. In primo ordine cum puero, ſeptendecim minori, Praetor excuſavit & *ſurdum, qui prorſus non audit d. l.* 1. §. 3. Atquin Juventius Celſus, aliique Juris noſtri auctores, neminem eſſe dixerunt, *qui penitus non exaudiat, ſi quis ſupra cerebrum illius loquatur l.* 10. *C. Qui teſtam. fac. poſſ.* quod ſunt, qui ſuaviter rident, defendit tamen Aegidius Menagius profunda philoſophia *Amoenit. Jur. Civ. C. XXVII.* Quicquid ſit, hoc certum eſt, eum, qui ita duntaxat audit, hic prorſus audire non videri; neque enim quiſquam a Praetore deſideret, ut Decretum pronunciaturus ſupra cerebellum Advocati Stentore clamoſior ſe oſtendat. Secundum quae & recte negat *l.* 1.

§. *ult.*

§. *ult. ff. de O. & A.* & *l.* 1. *pr. ff. de V. O.* ſurdum poſſe ſtipulari, non, ut ait *d.* §. *ult. qui tardius exaudit, ſed qui omnino non exaudit*, ſeu, quod perinde eſt, qui ſecundum ea, quae proponuntur, habendus eſt, atque ſi nihil quicquam audiret. Quomodo & Paulum intelligere oportet in *l.* 7. §. 1. *D. de Decurion.* ſed pergamus.

Haec de primo ordine; aliter ſecundum excuſavit Praetor in *l.* 1. §. 5. *ff. h. T.* ſcilicet pro aliis ne poſtulent. *In quo Edicto*, inquit, (hoc eſt, *in qua parte Edicti*, ut ſaepe haec ita efferuntur) *excepit Praetor ſexum & caſum. . . . Sexum, dum feminas prohibet pro aliis poſtulare.* Aliter nempe ac Plato, qui in ſua Republica non tam mulieres, quam vetulas, nempe adhuc magis garrulas ac rixatrices, ad cauſas agendas admiſit *L. XI. de LL. p. m.* 1127. Et Romae olim quoque, ante C. Afraniam, foeminis fuiſſe poſtulandi poteſtatem, Ulpianus mox oſtendit, dum inquit: *Origo introducta eſt a Carfania; improbiſſima femina, quae inverecunde poſtulans, & Magiſtratum inquietans, cauſam dedit Edicto.* In antiquis Libris fere legitur *Calphurnia*, in Pandectis Flor. *Carfania*, ſed Andreas Alciatus *L. II. Parerg. Jur. C.* 37. reſtituit *C. Afrania*, disjunctis literis, quae male coaluerant, & una inſuper trajecta. Videbatur id apertum ex Valerio *L. VIII. C.* 3. §. 2. qui ejuſdem, ut videtur, C. Afraniae improbitatem & impudentiam deſcribit; ſed contradicit Cujacius *L. XXVI. Obſerv. C.* 38. ajens, *Carfaniam* quoque in Baſilicis eſſe: at fruſtra ego *Carfaniam* quaeſivi cum in ipſis Baſilicis, tum in Scholiis. Quod deinde ait, apud Juvenalem *Satyr. II. verſ.* 69. *Carfaniae* nomen eſſe,

 mihi

mihi etiam non liquet, ita enim legitur in omnibus Libris meis:

Damnetur ſi vis etiam Carſinia: talem
Non ſumet damnata togam.

Et ſi vel *Carſania* legeretur, quis dixerit, eandem ibi, quae hic eſt, mulierem eſſe? &, ſi ſit, nomen metri ergo non eſſe contractum; certe Valerius peſſime mutaretur, quod tamen Cujacius *d. loc.* voluit. His adde, quae pro *C. Afrania* porro dixit Petrus Faber ad *l. 2. ff. de R. J.* aliique, quos, ut ſolet, prolixo ordine laudavit Hilliger *Donell. Encl. L. XVIII. C. 3. lit. V.* ipſe neſcio quid commentus de varia ætate tum Carſaniae, tum Cajae Afraniae, commentus, inquam, nihil enim probat.

Excepit Praetor & caſum, dum caecum repellit, ut mox ait Ulpianus, ſed repellit, qua poſtulat pro aliis, ut ante dixerat, & deinde etiam addit. Id autem, certe olim, non videtur Juriſdictionis tralatitiae fuiſſe, pro aliis enim caecos poſtulaſſe PAULLUM, ſeu, ut habet vulgata lectio, PUBLIUM *Senatorem*, *& Pontium Lupum*, *Equitem Romanum*, memorat Valerius *L. VIII. C. 7. §. 5.* Non refutaverim vulgatam Valerii lectionem, ut nullo argumento refutant alii; quin ſequor potius, & de ea conſtituo ex *h. l. 1. §. 5.* ſic enim infit Ulpianus: *Refert etiam Labeo*, PUBLIUM *caecum*, *Aſprenatis Nonii patrem*, *averſa ſella a Bruto deſtitutum*, *cum vellet poſtulare.* Hunc *Publium* non alium fuiſſe putem, quam cujus meminit Valerius, uterque enim paris nominis, advocatus uterque, uterque caecus, &, ut videtur, uterque Senator; nam, cum

cum de Publio dixiſſet Ulpianus, incontinenti addit, caecum *retinere Senatorium ordinem*, quemadmodum retinuiſſe Publium ex appellatione Valerii conſtat.

Ait Ulpianus, Publium illum caecum *Aſprenatis Nonii patrem* fuiſſe. Per *Aſprenatem Nonium*, quamvis fere tempora conveniant, non intelligo *Lucium Aſprenatem*, cujus mentio eſt apud Senecam *Praefat. L. X. Controv.* nam *ejus famam cum ipſo extinctam eſſe* refert ibi Seneca, hic autem Aſprenas Nonius oportet valde fuerit celebris, quum ex eo demonſtretur pater. Pancirolus *Var. Lect. L. II. C.* 19. intelligit *L. Nonium Aſprenatem*, qui cum M. Aquilio Juliano ſub Caligula Conſul fuit, quemque eundem eſſe cenſet, quem in ludicro Trojae, aureo torque donatum, Auguſtus *Torquati* cognomen ferre paſſus eſt, Suetonius in *Aug. C.* 43. amicus ſcilicet ille Auguſti, & a Caſſio Severo veneficii accuſatus, ut idem Tranquillus retulit in *Aug. C.* 56. & de quo, veneficii reo, Plinius quoque dixit *L. XXXV. C.* 12. *in fin.* Atque hunc Nonium Aſprenatem Pancirolus eundem facit cum *L. Aſprenate*, qui legatus fuit Vari, cujuſque memoria eſt apud Vellejum *Hiſt. Rom. L. II.* Sed quem Suetonius memoravit *d. C.* 43. fuit *Cajus Nonius Aſprenas*, non *Lucius*, quoſque ita perperam ille eoſdem eſſe dixit. Jac. Curtius Εἰκαστῶν *L. III. C.* 40. per *Publium Aſprenatem caecum* intelligit Declamatorem apud Senecam, & per *Aſprenatem Nonium* eum, quo de Suetonius *d. loc.* adeo illuſtrem ſcilicet *Torquati* nomine, ut parens ab eo demonſtrari meruerit. Et ita quoque Ruſſardus conjicit in *Not. ad h.* §. 5. Ego de rebus, adeo incertis, nunquam certi quid adfirmaverim, potuit *Publius*

blius ille caecus idem fuiſſe cum *Publio Aſprenate*, cujus multa benedicta exſtant apud Senecam in *Libris Controverſ.* potuit fuiſſe alius; tuto non eſt, qui dicat. De Nonio Aſprenate, hujus filio, nihil etiam certi ſtatuo, ecquis enim ille fuerit, nihil profecto quicquam eſt, unde ſciri queat. Sane fuiſſe virum in Republica celebrem, ſatis inde conſtat, quod ex eo demonſtretur pater Publius, non alia cauſa, quam ob celebritatem nominis; unde de M. Catone dixit Cicero *de Offic. L. III. C. 66. Ut ceteri parentibus, ſic hic, qui lumen illud progenuit, ex filio eſt nominandus.* Ita Labeonem patrem, ob Labeonem filium, tantum in Jurisprudentia nomen, celebravit Appianus *Bell. Civil. L. IV. p. m.* 517. Et per filii eloquentiam, juſtitiam, aut virtutem, *patri quoque ingentem circumfundi famam, tenebraſque natalium clara luce diſcuti*, laudatis exemplis, egregie exſequutus eſt Seneca *de Benefic. L. III. Cap.* 32.

Caeterum ad *h.* §. 5. de caecis, qui munera obierint, & de Jure reſponderint, videndus omnino eſt Tullii locus *Tuſcul. Quaeſt. L. V. C.* 112. qui de iis, ut ſolet, acute & luculenter dixit.

C A P U T XIII.

Ad L. 19. D. de Ritu Nupt.

EX Marciano *L. XVI. Inſtitutionum*, ita Florentiae exhibetur *l.* 19. *ff. de R. N. Capite trigeſimo quinto Legis Juliae; qui liberos, quos habent in poteſtate, injuria prohibuerint ducere uxores, vel nubere, vel qui dotem dare non volunt, ex Conſtitutione Divorum Severi & Antonini per Proconſules Praeſideſque Provinciarum coguntur in matrimonium collocare, & dotare. Prohibere autem videtur, & qui conditionem non quaerit.* Ait, *Capite XXXV.* Haloander edidit, *Capite LIII.* Apud Sennetonios Lugduni 1549. editum eſt, *Capite LIV.* utrobique per incuriam, ut credibile eſt, ſcriptura aberrante; ſed cur Jacobus Gothofredus ad *L. Jul. de Marit. Ordin. p.* 290. & 329. reſcribat, *Capite XV.* nulla auctoritate, nullo item argumento, plane non adſequor.

Ait, *Legis Juliae.* Sciri nequit, cujus. Cujacius *Comm. poſt.* ad *l.* 13. *ff. de Teſt.* quae eſt ex *Papin. L. I. de Adult.* intelligit *L. Juliam de Adulteriis*, quod ut fateor nullo argumento dici, ita verum eſt, etiam nullo reprehendi a Jac. Gothofredo *d. p.* 329. cum plane ignoremus, quid *hac Lege Julia*, vel *hoc Capite* fuerit cautum; nam alia etiam praeter adulterium, Lege Julia, quae *de Adulteriis* dicitur, fuiſſe tractata, Cujacius eo loco recte docuit. Ant. Auguſtinus *Libr. de Legibus & SCtis p.* 79. intelligit *Legem Juliam de maritandis Ordinibus*, nulla addita ratione; ſed quum animadverteret, fingi non poſſe, quod hic Marcianus ait

 de

de Divis Severo & Antonino, eſſe ex eo Capite Legis Juliae, videtur aliquantiſper ſubſiſtere: nam commemorato Capite L. Juliae, mox ſubjicit: *ita enim inſcriptum eſt*, nihil porro definiens. Juſtus Lipſius *Excurſ.* ad *L. III. Ann. Tacit.* ex verbis *h. l.* 19. confinxit & recitavit quoque *Caput XXXV. Legis Juliae de maritandis Ordinibus*, ſed quum in eo recitando ad nomina Severi & Antonini perveniſſet, mox ſubſtitit, neque pertractare aut perſcribere auſus eſt, quod ſine pudore non potuit. Eandem tamen Legem Juliam intellexit & Jac. Gothofredus *d. pagg.* at quum & ipſe animadverteret, obſtare ea, quae ſequuntur in *h. l.* 19. commentitia quadam ratione eluſum ivit, dum inquit, hanc *l.* 19. non eſſe quidem *Caput Legis Juliae*, ſed quoddam *L. Juliae ſupplementum*, a D. Severo poſtea additum; nec tamen habet, unde quicquam ejus rei probetur. Dicamus potius, quod hic Marcianus retulit, nec Lege Julia de Adulteriis, nec de maritandis Ordinibus, nec qua alia, ſancitum fuiſſe, aut ſanciri per rationem temporis potuiſſe, ſed hanc *l.* 19. aut vitioſe legi in Pand. Flor. aut certe vitioſe a Taurellio eſſe editam; neque enim, ut nunc eſt, verba cohaerent, vel ſententiam continent, quae videri poſſit idonea. Nam quis dicat recte, *Capite XXXV. Legis Juliae, qui liberos*, & reliqua? deeſſet utique *cavetur*, *continetur*, aut alia qua ſimilis vox. Puto autem illa, *Capite XXXV. L. Juliae*, ad verba Marciani *qui liberos* &c. nihil quicquam pertinere, non magis, quam τὰ *a quo fundus petetur*, *ſi rem nolit* ad *l.* 45. *ff. de Damn. infect.* niſi vero utrobique ea quis velit expungere, quod tamen me auctore nemo fecerit, Legibus praeponenda ſunt, ut Libri, unde petitae ſint, Rubricam

bricam ſignificent. Etiam aliis locis Digeſtorum Compoſitores non Libros duntaxat, ſed & Capita & Titulos, unde Leges deſumptae, Legibus praeſcripſerunt: quod, quia inſolentius, facile turbavit Librarios, commiſta ſic Rubrica cum ipſa Lege; & ſic multi diu vitioſe uſi ſunt *l.* 48. *ff. de V. S.* Veteres Editores in *h. l.* 19. *τὰ Capite XXXV. L. Juliae* omiſerunt, ſicut & omiſiſſe videas reliqua Inſcriptionum verba, plane ut Graeci in *B*aſilicis, ſolo auctoris retento nomine. Quae veterum omiſſio indicat quoque, ea ex Inſcriptione eſſe. Quia autem in Codice Florentino inveniuntur, ut caetera, quae ad Inſcriptiones pertinent, reſtitui poſſunt, & eo rejici. Nec majus ejus ſententiae argumentum eſſe poterit, quam quod, ex fide forte veterum Librorum, in Inſcriptionem modo rejecta ſint in Editione Haloandri, Sennetoniorum 1549. & Lugdunenſi 1593. & 1600. Atque ita expedita res erit, nec quicquam opus tot hallucinationibus, quibus alioquin Viros doctos haerere videas. Marcianus ſcilicet *L. XVI. Inſtit.* interpretatus eſt *Caput XXXV. Legis Juliae*, neſcio cujus, forte de maritandis Ordinibus, ſed perinde eſt; ea vero occaſione Marcianus retulit Conſtitutionem Severi & Antonini, quam hoc loco Pandectis inſeruerunt Compoſitores Juris, praeſcripto Marciani *L. XVI. Inſt.* ſed & adjecto Capite, Titulo, Rubrica, quocunque velis appellare nomine, ubi eam memoraverat Marcianus.

Ait, *ex Conſtitutione Divorum Severi & Antonini.* Ipſa ſententia Conſtitutionis ſatis indicat, tale quid Lege Julia non fuiſſe cautum, ſed poſtea, exoleta jam magis magiſque parentum poteſtate, introductum. Olim utique ſimpliciter verum, liberos invitis parenti-

 bus,

bus, in quorum poteſtate erant, nuptias contrahere non potuiſſe: ab eo jure aliquantisper deinde receſſum eſt, praetexta aquitate.

Ait, *prohibere videtur, qui conditionem non quaerit.* Parentum eſſe conditionem quaerere, filiabus praeſertim ſuis, ſi Leges non juberent, ſatis diceret ipſa ratio. Eleganter ex Ambroſio id explicat *C.* 13. *Cauſſ. XXXII. Q. II.* Hodie quia parentes in hanc partem prolixe peccant, peſſimo more, filiae paſſim peſſumdantur. *Conditionis* verbum vulgare eſt de *nuptiis*, loca aliis notota non adſcribo, nec plura etiam addo in re manifeſta. Id obſervari poterit, quia minus vulgare eſt, *conditionis* vocem de quocunque coitu accipi apud Capitolinum in *Antonino C.* 19. & Lampridium in *Heliogabalo C.* 5. & 8.

CAPUT XIV.

Uſquequaque ſervata lectio L. 12. pr. ff. de Capt. & poſtlim. reverſ. *mutata ſaltem interpunctione.*

DOcui ſupra *L. I. C.* 20. qua mente dixerit Tryphoninus in *l.* 12. *pr. ff. de Captiv. & poſtlim. reverſ.* in pace etiam poſtliminium his eſſe, *de quibus nihil iu pactis erat comprehenſum*, & ſimul ea verba vindicavi ab variis Interpretum injuriis. Intellexi ſcilicet Tryhoninum de ſpecie, quam ipſe, interpretationis loco, mox addidit, atque ita expoſuit: *Verum in pace qui pervenerunt ad alteros, ſi bellum ſubito exarſiſſet,*

ſiſſet, eorum ſervi efficiuntur, apud quos jam hoſtes ſuo facto deprehenduntur, quibus jus poſtliminii eſt, tam in bello, quam in pace: niſi foedere cautum fuerat, ne eſſet his jus poſtliminii. De ſententia ejus loci dixi, quod ſatis eſt, ſed de ſententia dicere contentus, a verbis tunc abſtinui. Sed vero, quia Grammatici, & qui Grammatici non ſunt, varie ea ſollicitant, defendam, ut exhibui ex Libro Florentino. Ita, opinor, nihil deerit, quod in illo Tryphonini loco deſideretur.

Dixit autem, *qui pervenerunt ad alteros.* Non patitur hanc locutionem Claudius Salmaſius *Obſerv. ad Jus Att. & Rom. C. XXVI. p. 576. & C. XXVII. p.* 618. & pro ea reſcribit, *qui pervenerunt ad exteros*, reprehenſo Heraldo, qui haec e Gloſſemate eſſe putavit. Recta, ni fallor, reprehenſio, ſed in eo reprehendendus & ipſe, quod locutionem rectam & Latinam mutavit. *Alterum* ſimpliciter pro *alium* ſexcenties dixit Plautus, ac praeter Plautum alii. Etiam in numero plurium, ut hic, frequentatur ea vox Auctoribus Latinis. Apud Horatium, *L. II. Epiſt. ult.* ſic eſt:

Permutet dominos, & cedat in ALTERA *jura.*

plura exempla ad manum ſunt, ſed ne otioſe videar diligens in re certa, haec mitto.

Valde autem offendunt, quae ſequuntur: *apud quos jam hoſtes ſuo facto deprehenduntur.* Illud *ſuo facto* nemo eſt, qui poſſit concoquere; &, quod loci ſuſpecti fere indicium eſt, variant lectiones in antiquis Libris. Qui notas perpetuas ſcripſit ad Jus Civile, laudavit Budaeum, Haloandrum & Hugonem a Porta, atque ſi legerent, *ſuo pacto*, ſed, qua eſt imprudentia, impo-

 ſuit

ſuit Lectori, illi enim una omnes voce *ſuo fato*, quomodo & Editiones apud Rob. Stephanum, Sennetonios, & Vintimillii apud viduam Chevallonii, & aliquot recentiores. Et puto eum hominem etiam Grotio impoſuiſſe, qui *de Jure B. & P. L. III. C. 6. n.* 12. ſcribit quoque, ac ſi Libri eſſent, qui haberent *pacto.* Nullum vidi, qui ſic habeat: & aperte etiam repugnaret ſenſus. Antiquiſſima autem Editio Blaublommii apud Chevallonium, Pariſiis 1523. habet, ut Florentiae, *ſuo facto*, ut ſane in plurimis inter hanc & Florentinam probe convenit. Video quoque notatum a Ruſſardo & aliis, eſſe, qui legant, *apud quos jam hoſtes ſuos factos*, quod miror eſſe, qui ſibi poſtea vindicarunt. Ex ea lectione ſuam quoque interpolavit Salmaſius *ad Jus Att. & Rom. d. C. XXVII. p.* 620. reponit enim, *apud quos jam hoſtes ſuis factos deprehenduntur.* Quin illud *fato ſuo*, quod in Libris antiquis adeo vulgare eſt, non aliter notavit Ruſſardus, atque ſi ingenio ſuo deberetur. Cujacius *L. IV. Obſerv. C.* 9. narraturus ſententiam *h. L. fato* quoque exhibuit, quod in primis & Grotius defendit *de Jure B. & P. d. L. III. C. 6. n.* 12. & prolixe ſequuntur alii, nec tamen eorum quemquam videas meminiſſe veterum Librorum. Ideo autem, inquit Grotius, *fato, quia nullo ſuo merito in ſervitutem deveniunt*, ſed eo fato, quo Romae fiebant Metelli Conſules. Quicquid cavilletur Salmaſius *d. loc.* ſi *fato* Florentiae legeretur, ego non mutarem vocem, etiam alias JCtis hoc ſenſu uſurpatam in *l.* 11. §. 3. *ff. de Minor.* & *l.* 32. *pr. ff. ad L. Jul. de adult.* praeferremque cum ejus, tum alterius, unde habuit, lectioni. Nunc quum *facto* legatur in Librorum optimo, hanc ſcripturam ſequor, quia proba recta eſt. Accurſius, eam quoque

que

que ſecutus, *facto* addidit hanc notam, *quia ſcilicet iverunt.* Ut dixerit, qui in pace ad alteros pervenerunt, exorto bello, eorum ſervos effici, apud quos deprehenduntur *facto ſuo*, profecti nempe ad amicos primum, mox hoſtes, quo ita quaſi ſponte ſua in eorum poteſtatem conceſſerint, deprehenſi, non capti. Fateor, ita expediri poſſe difficultatem locutionis; nec tamen diffiteor, dilutam ſic & humilem eſſe Tryphonini orationem, ut quae praecedentia non explicet, ſed minus commode repetat. Ego exiſtimo interpunctione peccatum eſſe, ita enim vulgo exhibentur verba: *apud quos jam hoſtes, ſuo facto deprehenduntur.* Ita, inquam, locus interpungitur, vel ſane intelligitur, atque ſi ita interpunctus eſſet. Sic autem malim: *apud quos, jam hoſtes ſuo facto, deprehenduntur.* Hoc eſt, apud quos deprehenduntur jam hoſtes, non praevia forte indictione belli, ſed re ipſa, *facto ſuo*, dum detinent, qui ante ad ſe pervenerant amici. Si enim ſubito bellum exarſerit, de qua ſpecie Tryphoninus agit, & me peregrinantem hoſtis occupet & captivum habeat, jam recte & eleganter dicetur hoſtis *ſuo facto.* Non igitur ea verba referenda ſunt ad vocem *deprehenduntur*, quae ſequitur, ſed ad *hoſtes*, quae praecedit, nec adeo erit quicquam, quod vel tantillum turbet.

C A-

CAPUT XV.

De Fato Juriſconſultorum.

IN omni diſciplina acerrima eſt & ſemper fuit de Fato diſputatio: quidni igitur & JCtos audiamus? Sed quum illi hac parte doceant, quod a Philoſophis didicerunt, praemitto Fati definitionem, quam dedit Marcus Tullius Cicero *L. I. de Divinat. C.* 125. *Fatum*, inquit, *id appello, quod Graeci* εἱμαρμένην, *id eſt, ordinem ſeriemque cauſarum, cum cauſa cauſae nexa rem ex ſe gignat: ea eſt ex omni aeternitate fluens veritas ſempiterna. Quod cum ita ſit, nihil eſt factum, quod non futurum fuerit, eodemque modo nihil eſt futurum, cujus non cauſas id ipſum efficientes natura contineat.* Secundum hanc definitionem futura per naturam ſunt certa & immobilia, probante id eventu; ex eo enim apparet, quod accidit, futurum fuiſſe, hoc eſt, neceſſario fieri debuiſſe, quia ſimul futura, & non futura eſſe non potuerunt, horum enim pugna naturalis eſt. Atque haec eſt Diodori ſententia, quam prolixe enarrat idem Tullius *de Fato C.* 13. 17. & 18. nec diſſentit Stoicus Seneca *Epiſt.* 101. quamvis Cujacius *Comment.* ad *l.* 100. *ff. de V. O. Stoicos omnes* exiſtimare dicat, quod futurum eſt, non eſſe neceſſe evenire, cum poſſit & non evenire. Quum autem Auctores noſtri, ut addit ibi Cujacius, & latius exſequitur *L. XXVI. Obſerv. C.* 40. ab Stoicis fére fuerint imbuti, etiam hac eos mente fuiſſe ſcribit, ut exiſtimaverint, praeſentia quidem & praeterita eſſe certa, ſed non aeque futura. Agnoſcit tamen, & agnoſcere debuit Pauli, in contrarium euntis, ſen-

ſententiam in *l.* 28. §. *ult.* *D. de Judic.* ſed nihil porro extricat. Digna vero eſt haec Pauli ſententia, quam accuratius explicem & cum reliquis JCtorum Familiis componam. Ecce verba Pauli: *Si paterfamilias mortuus eſſet, relicto uno filio, & uxore praegnante, non recte filius a debitoribus partem dimidiam crediti petere poteſt, quamvis poſtea unus filius natus ſit, quia poterant plures naſci,* CUM PER RERUM NATURAM CERTUM FUERIT, UNUM NASCI. *Sed Sabinus, Caſſius, partem quartam peti debuiſſe, quia incertum eſſet, an tres naſcerentur: nec rerum naturam intuendam,* IN QUA OMNIA CERTA ESSENT, CUM FUTURA UTIQUE FIERENT, *ſed noſtram inſcientiam aſpici debere.* Vides, non aliam eſſe Philoſophiam Pauli, quam Sabini & Caſſii, qui futura ajunt eſſe certa *per rerum naturam*, hoc eſt, per eam cauſarum ſeriem, de qua Tullius dixit in definitione Fati. Joannes Mercerus ad *Praefat. Harmenop.* certum eſſe putat, per *rerum naturam* apud Paulum intelligendum eſſe *Deum*; nec ego inficior id verum eſſe ex mente Veterum, qui fatum, naturam, Deumque, & hoc, quod vides, univerſum idem eſſe crediderunt, quemadmodum id aliquoties extulit Seneca, in primis *L. IV. de Benefic. C.* 7. & 8. & quae Veterum ſapientia in Spinoſa quadam progenie noſtra aetate repullulavit. Sed vero nobis idem dicere non licet.

ait, *quia poterant plures naſci.* Videtur id contradicere ſequentibus, qui enim poterant plures naſci, *cum*, ut ſubjicit, *per rerum naturam certum ſit, unum naſci?* Sed loquitur de eo, quod nos latet; *poterant.*, ſcilicet quod ad *noſtram inſcientiam*, ut mox ait, & inde natam Praetoris prudentiam, ſic, inquam, *poterant plures*

 naſci,

naſci, *cum*, id eſt, quamvis *per rerum naturam certum fuerit*, *unum naſci*. De ea prudentia Auctorum Juris idem Paulus *eodem Libro XVII. ad Plautium* eleganter dixit in *l.* 3. *ff. Si pars haered. pet.* eadem plane Philoſophia; quamvis enim unum duntaxat ſit paritura materfamilias, atque adeo id natura certum ſit, tamen non niſi quartam partem recte peti cenſet, *quia fieri poterat*, *ut tergemini naſcerentur.* Rurſus quod ad ignorantiam noſtram, quae incertum facit, quod alioquin natura certum eſt.

Scilicet JCti noſtri, verae illius Philoſophiae Sacerdotes, ſic verſantur in Arte, quam profitentur, populari, ut, de quacunque re ſermo ſit, eam transferant ad Jus, quod homo homini praeſtare debet, quodque, ut uſu obtineat, non aliter aeſtimare licet, quam ex humana ſcientia vel ignorantia. Quamvis igitur putaverint, ut putavit Sabinus & Caſſius, itemque Paulus, futura per rerum naturam eſſe certa, continuo tamen docent, in Arte noſtra *non rerum naturam intuendam*, *ſed noſtram inſcitiam aſpici debere.* Audis ipſos JCtos noſtros, cum audis Senecam *d. Epiſt.* 101. *Volvitur*, inquit, *tempus rata quidem lege*, *ſed per obſcurum. Quid autem ad me*, *an naturae certum ſit*, *quod mihi incertum eſt?* Neque ab hac doctrina diſſidet Modeſtinus in *l.* 100. *ff. de V. O.* licet ita videatur Cujacio ad *d. l.* Sic Modeſtinus ait: *Conditio in praeteritum*, *non tantum praeſens tempus relata*, *ſtatim aut peremit obligationem*, *aut omnino non differt.* Quod ait, obligationem, de qua agit, *ſtatim* perimi, aut non differri, ita intelligo, ſi *ſtatim* de ea conditione conſtare poterit, alioquin dilatio requiritur, uſque dum conſtet, nec ipſo jure, propter ignorantiam noſtram, committetur obligatio.

gatiō. Quod autem Modeſtinus idem non dixerit de futura conditione, quod de praeſenti & praeterita, aliam ei, quam Sabino, Caſſio, & Paulo mentem fuiſſe Cujacius ſibi perſuaſit; ſed, ni fallor, temere. Hi ipſi, de futura conditione ſententiam rogati, reſpondiſſent, per naturam quidem eam eſſe certam, ſed quod ad nos incertam, atque adeo obligationem ſuſpendi, donec de eventu conſtet; hoc enim eſt, quod dicunt, *non naturam rerum*, *ſed inſcientiam noſtram aſpici debere.* Obligatio in modum conditionis, de praeterito aut praeſenti concepta, ſtatim, ſi conſtet, committitur, neque eam ad conditionem exiſtentem differre neceſſe eſt, quum revera conditio non ſit *l.* 10. §. 1. *ff. de Condit. inſt.* de praeterito praeſentique certum notumque idem eſſe poteſt, de futuro non aeque. Quapropter, quamvis res futura naturaliter certa ſit & immutabilis, attamen dilatio requiritur, uſque dum per eventum liqueat id, quod futurum fuit. Neque iis obeſt, ut ille putabat, *l.* 75. §. 4. *ff. de V. O.* nam quod ibi ſtipulatum erat, ſi naturam rerum intuearis, certum quidem, ſed ſi, quae omnium hominum eſt, ignorantiam, incertum erat; atque ita in caeteris, quae tanquam contraria arripuit Cujacius ad *d. l.* 100. & in *Comm.* ad *l.* 16. *ff. de Injuſt. rupt. irr. fact. teſt.* Dixeris tamen Paulo in *d. l.* 28. §. *ult. de Jud.* Ulpianum contradicere in *l.* 30. §. 6. *ff. de Aq. vel omitt. haered.* quo forte & referas vulgatam de utriuſque aemulatione & diſſenſione fabulam, ſed etiam hac parte inter utrumque convenire, tam recte expedivit Donellus *Comm.* ad *l.* 37. *ff. de Reb. cred. n.* 2. ut verbum non amplius addam. Obſervavi tamen alia loca Juris Civilis, quae niſi interpreteris ex diverſis Philoſophorum ſententiis,

 quas

quas illi olim de fato tradiderunt, & noſtri Auctores ab his acceperunt, plane fruſtra eris. Ille ait, hic negat, alii non liquet: & ſic abis incertior, quam dudum. Sed invidiae eſt, & prolixioris operae, quicquid eſt ejus argumenti excutere. Satis ſit abſolviſſe JCtos noſtros a diſſenſionibus, quae in civilem ſapientiam cadere non poterant.

CAPUT XVI.

Ad L. 29. §. 1. & 2. D. ad L. Aquil.

QUi ſuggrundam, ſupra aream ſuam projectam, recidit, Lege Aquilia tenetur, qui aquaeductum, per fundum domumve ſuam trajectum, jure ſuo utitur, neque adeo Aquiliae obligatur. Hoc dicit Ulpianus in *l.* 29. §. 1. *ff. ad L. Aquil.* & rationem differentiae addit, *quod hic in ſuo protexit, ille in alieno fecit.* Qui nempe aquaeductum trajecit, fecit eum vicini, utpote in vicini fundo domove. Sed ſuggrunda, quamvis prominens ſupra vicini aream, domini tamen manſit, quia projecit ex ſuo aedificio in aërem alienum, quem projectione occupaſſe, atque adeo ſuum feciſſe videri poterat §. 1. *Inſt. de R. D.* Quare non licebit mihi hoc protectum recidere, non magis quam vicini radices, quae ab arbore & radice matre dependent *l.* 6. §. 2. *ff. Arbor. furt. caeſ.* ſed agam tecum, tibi jus non eſſe protectum habere, quia ſupra aream meam eſt, & areae vocabulo continetur etiam omne caelum ſupra aream, quemadmodum & ſi quis ſupra ſepulchrum pro-

protexerit, Venulejus reſpondit in *l.* 22. §. 4. *ff. Quod vi aut clam.*

Diverſam quaeſtionem Ulpianus orditur in §. 2. *d. l.* 29. cujus verba adſcribo, quia varie a variis ſollicitantur. *Si*, inquit, *navis tua impacta in meam ſcapham damnum mihi dedit, quaeſitum eſt, quae actio mihi competeret? & ait Proculus, ſi in poteſtate nautarum fuit, ne id accideret, & culpa eorum factum ſit, Lege Aquilia cum nautis agendum: quia parvi refert, navem immittendo, aut ſervaculum ad navem ducendo, an tua manu damnum dederis, quia omnibus his modis per te damno adficior. Sed ſi fune rupto, aut cum a nullo regeretur, navis incurriſſet, cum domino agendum non eſſe.* Quod de nautis ait in prima ſpecie, quod ad ſententiam, ſatis eſt expeditum, ſed verba nonnihil morantur. Cum inquit, *navim immittendo*, de ea immiſſione loquitur, quae non fit gubernaculo, diſtinguit enim ab eo, quod ſequitur, *aut ſervaculum ad navem ducendo.* Solliciti ſunt etiam optimi quique Interpretes, quemadmodum immiſſio navis fieri queat abſque gubernaculo. Sed inanis eſt illa ſollicitudo; poteſt enim fieri variis modis, vel navim impellendo manu, vel conto, vel alio quo inſtrumento nautico. Poteſt etiam fieri, cum de ſicco detruditur navis; finita enim navigatione non duntaxat ſcaphae, verum & majores naves in terram olim extrahebantur, neque tantum in Oceano Poëtico, verum & uſu, quo de eſt Luciani locus in *Amorib. p. m.* 178. & alia etiam alibi.

Ait, *ſervaculum ad navem ducendo.* In Pandectis Florentinis diverſa hic lectio eſt, ut Taurellius annotavit, *ſervaculum* & *ſerraculum.* Prima vox mihi nuſpiam eſt lecta, alioquin ſi *ſervaculum* pro *gubernaculo* diceretur,

quod in primis navim ſervet, diceretur non improprie; ſed abſque auctoritate expreſſa id verbum non donem Civitate Romana; praeſertim quod altera vox, *ſerraculum*, recta ſit & Latina. Cujacius etiam hanc ſervavit *L. IX. Obſerv. C.* 10. & *L. XIV. C.* 13. ſed rationem non habuit, quur *ſerraculum* ibi *contum* interpretaretur. Baſilici in eam rem nihil quicquam juvant, & Gloſſae veteres nihil de conto: nam Graecae, quae Philoxeni nomine circumferuntur, πηδάλιον explicant *gubernaculum*, *clavum*, SERRACULUM, &, ut hoc addam, Latinae quoque, *ſerraculum* πηδάλιον. an *ſerraculi* vox alibi, quam in Gloſſis, legatur, mihi compertum non eſt. Sed praeſtat eam ſervare, quam pejorem ſubſtituere; nam ſi legas *ſerraculum* vel *ſeraculum*, ut fere eſt in Libris Vulgatis, leges, quod non intelliges. Idem erit, ſi cum Haloandro & Vintimillio *verriculum* reſcribas: ex quo alii, ineptius adhuc, *ſerriculum*; quaſi acu aut quo ſimili navibus noceretur. Quod autem Robertus Stephanus & Hugo a Porta legant *gubernaculum*, putem eſſe e gloſſemate, quo ſignificetur uno verbo, quod Accurſius hic pluribus extulit, *inſtrumentum, quo recte ducitur navis.* Suavia ſunt, quae praeter eas lectiones de emendatione & interpretatione illius verbi Viri docti ſcripſere, ut cum apud Ant. Auguſtinum ad *Feſtum* in verbo *Soracum*, non decurrunt aequora puppes, ſed plauſtra, vel cum *lenunculum* vel *renunculum* exſtruunt. ſed de hoc loco infinitae nugae ſunt. Quod ait damnum dari *ſerraculum ad navem ducendo*, tunc dari conſtat, cum quis navim ſuam gubernaculo in alterius navim dirigit; quia vero de *ſcapha* dixerat prius, in quam alterius navis impegerat, hanc nunc *navem* appellari, videbatur duriuſculum.

lum. Non intercederem, ſi, ut eo ſcrupulo careamus, una voce tranſpoſita legeretur, *ſerraculum navem adducendo*, h. e. ſi quis clavum torqueat, atque ita navem ſuam adducat, & immittat in alterius ſcapham. *Serraculum* ſcilicet ſimpliciter pro *ſerraculo*, ſeu *per ſerraculum*, ut *ſortem obvenire*, pro *ſorte*, *per ſortem* apud Ulpianum *Coll. LL. Moſ. & Rom. T. I. loc.* 2. quod non erat, ut mutaret Pithoeus, quum & alibi occurrant locutiones geminae. Non tamen negem, ſervari hic poſſe lectionem Florentinam, & vel *ſcapham* dici *navem*, neque adeo ſemper ſcapham ſcapham vocari, vel commutata, ut ſaepe fit, oratione pro ſpecie genus ſubſtitutum eſſe. Scio etiam veteres Libros eſſe, qui exhibent, *a nave*, non *ad navem*, ſed peſſima ea lectio eſt, & abſque idoneo ſenſu, quicquid de ea nugetur Accurſius; ſed nugatur de utraque.

Sequitur verſ. *Sed ſi fune.* Dixerat cum nautis agendum, ſi qua culpa mihi damnum dederint, nunc dicit, quae ſecunda ſpecies eſt: *Sed ſi fune rupto, aut cum a nullo regeretur, navis incurriſſet, cum domino agendum non eſſe.* Eſſe quid in his verbis quod aures non vitioſas offendat, vix eſt, ut negari videatur poſſe. Si enim dominum nautis oppoſitum accipias, diceres, inde ſequi, priori caſu utique dominum teneri, nam in oppoſitione, altero caſu, teneri negat: vel diceres, in praecedenti cauſa cum nautis agi, quia in culpa ſunt, ſed in proxima, quia verſatur culpa domini, cum nautis non agendum, at cum domino; quo ſic adfirmandum videretur, quod nunc negat Ulpianus. Et hoc in primis urget Antonius Faber *L. V. Conject. Jur. Civ. C.* 17. & in *Ration.* ad *h. L.* ratus ſublata negatione legendum, *cum domino agendum eſſe.* Sed verum eſt,

neu-

neutro caſu dominum teneri, non priori, quia culpa domini non arguitur, quod navem forte commiſerit hominibus minus idoneis, ſed nautarum, qui navim regebant, quique adeo ſoli tenentur, quod ſoli damnum dederint, ut ſatis Ulpianus expoſuit in prima parte, & mox repetit in §. 4. *h. l.* 29. Alpheno etiam ſuppetias ferente in *l.* 52. §. 2. *ff. ad L. Aquil.* Altero vero caſu ideo non tenebitur dominus, quia, contra quam Faber putabat, tunc quoque extra culpam fuit. Sed priuſquam id probem, de verbis & oppoſitione Ulpiani videndum eſt. Faber *d. C.* 17. rectam, ſed, minus veram orationem cenſet, ſi legeretur, *ſed & ſi fune rupto* &c. Quamvis autem commode ita legi poſſit, per ἀναδίπλωσιν, *ſETſi*, minus tamen adhuc rectam dixeris orationem, nam aliena nihilominus videri poterit Ulpiani illatio, quia in praecedentibus nihil adhuc dixerat de domino. Cujacius *L. XXV. Obſerv. C.* 10. receptam lectionem tuetur, ita tamen, ut de re ipſa non diſputet, ſed totus occupetur in digerendis & explicandis Ulpiani verbis. Accipit hic *ſed* pro vocula conjungente, vel, ſi disjungat, hoc ſenſu disjungere: ſuperiori caſu cum nautis agendum, quia in culpa ſunt, ſed poſteriori *cum nautis agendum non eſſe, imo nec cum domino*; implicata . ut vides, ſententia, ab aliis tamen deinceps probata. Ego altius rem repeto, ut, quemadmodum Accurſius ait, ad literam magis deſcendat oratio, & ſalva ſit oppoſitio. Propoſuerat Ulpianus, quae actio competeret, ſi navis tua impacta in meam ſcapham damnum mihi dederit? & ex Proculo reſpondet, Aquiliae competere, ſi nautae damnum dederint, ſed nullam competere, ſi fune rupto, aut cum a nullo regeretur, navis incurriſſet. Ita ſenſus piſce ſanior eſt: eadem

eadem plane tranſitione & oppoſitione, quae eſt in *h. l.* §. 4. nautas enim dicit teneri, ubi eorum culpa eſt, ſed, ubi vis major, dominum teneri negat. Quod cum ibi concoquere potuerit Ant. Faber *Ration.* ad *d.* §. 4. oportet hic fuerit difficilioris ſtomachi. Meminit autem in ſecunda parte *domini* duntaxat, quia nautae non erant; navis enim, quae fune rupto damnum dedit, a nullo regebatur. Sed hoc, ſi minima mutatione legas, UT *cum a nullo regeretur*, ſin autem praeferas *aut*, ut nunc vulgo legitur, nihil quidem vetat adeſſe nautas, cum funis rumpitur, ſed ad eos non magis pertinet illa θεᾶ βία, quam ſi abfuiſſent. Quare fruſtra eſſet de iis admonere, de domino, qui funem comparavit, vel navim ſine nautis reliquit, magis erat, cur quaereretur.

Sed tamen recte Ulpianus dixit, etiam nullam tunc adverſus dominum eſſe actionem, quis enim domino imputet, funem vitio operis rumpi, aut religatam navim appoſita cuſtodia non ſervari, quum utique ligando navim abunde ſatisfecerit? Quinimo ſi non ligatam reliquerit dominus, an teneatur, dubitari poterit, quia etiam ea ſpecie neque ipſe, neque navis, ſed tempeſtas damnum dediſſe videri poterat, quod & innuere videbatur verſ. *aut cum*, qui ſine mentione ligatae navis ſimpliciter actionem negat. Plane ut extra culpam quoque eſt, qui ruinoſum parietem habet, & non fulcit *l.* 7. §. 2. *l.* 8. *ff. de Damn. inf.* quamvis fere ſciat ruiturum *l.* 44. *pr. eod. Tit.* & poteſt id plerumque praevidere caduci parietis dominus, non autem navis dominus, tempeſtatem navim eſſe impulſuram. Neque his obeſt, quod ſupra dixit, nautas teneri,

neri, ſi navim non temperent, illi enim, ſi non temperant, cum poſſint, tenentur, quia ex ipſorum facto navis damnum dedit: nam, ut recte regant naves, & damnum, quantum in ſe eſt, prohibeant, nautae ſunt, & in Aquilia culpa eſt non providere, quod a diligente provideri poterit *l.* 31. *ff. ad* L. *Aquil.* Similiter ſi quis ſua culpa caducum murum exſtruxerit, ut vicino noceat, videtur teneri, non autem ſi per vetuſtatem concidat, quia id non accidit domini facto, ſed fato potius, ſicut ſola tempeſtate mota navis. de eo fato caduci operis plus dixi *h. L. IV. C.* 9. Ligando quidem retineri forte navis potuiſſet, ne damnum daret, ſed & murus, fulciendo, ne rueret. Atque ita dominus, ex ſuo facto, ſe ipſum obligat, non dominum res ſua, ut inde obligatio & actio oriatur: niſi tamen Lex ſit, quae id jubeat, ut eſt Lex de paſtu pecorum. Igitur abſque truculenta emendatione, quam Antonius Faber inſtituit, bene ſe habet *d. l.* 29. §. 2. ait quidem Faber, debuiſſe dominum idoneis funibus & nautis navim inſtruere, ſed teſte producto nullo: negat dicta ratio, negat *d.* §. 2. negat *d. l.* 7. §. 2. *l.* 8. *l.* 44. *pr. ff. de Damn. inf.* utri credere aequius melius eſt?

CA-

CAPUT XVII.

Ad L. 29. §. 3. & 4. D. ad L. Aquil.

SUperioribus difficilior mihi videtur Labeonis ſententia, quam Ulpianus retulit in *d. l.* 29. *§.* 3. *Item*, inquit, *Labeo ſcribit, ſi cum vi ventorum navis impulſa eſſet in funes anchorarum alterius, & nautae funes praecidiſſent, ſi nullo alio modo, niſi praeciſis funibus, explicare ſe potuit, nullam actionem dandam.* Ita creditur Labeo ſcripſiſſe, & ita quoque Labeonem exhibent Baſilici *L. LIII. T. II. C.* 29. §. 2. ſed an ita ſcripſerit valde dubitem. Definiret ea ſcriptura, nautas, vi ventorum in alienos funes impulſos, ſi aliter ſe expedire nequeant, funes impune praecidere. Neſcio, an id facile explicari poſſit ex arte Juris; nullo enim modo videbantur impune funes praecidere, ſed, quamvis ſe aliter explicare non poſſint, tamen domino funium teneri, non tantum de funibus, ſuo facto praeciſis, verum & de reliquo damno, quod inde provenit: neque enim dominus funium pati cogitur funes ſuos incidi, niſi conditione ſibi aequa. Tu, ut navim tuam extrices, meam praeciſis funibus objicies periculo, & impune damnum dabis? ſane ſi navis vi majore, ut hic venti, in alterius arvum fuerit delata, non recte repetes, niſi de futuro damno caveas *l.* 5. §. 4. *ff. ad Exhib.* Et tamen Labeo dixiſſet, funes praecidere, omnino extra culpam eſſe; ille ſcilicet Labeo, qui, contra aliorum ſententiam, in *l.* 3. §. 7. *ff. de Incend. ruin. naufr.* negabat, ne quidem orto incendio poſſe me, defendendi mei cauſa, diſſipare & intercidere aedi-

 ficium

ficium vicini. Sed quamvis de domo vicini recte diſſipanda & intercidenda eadem fuiſſet Labeonis ſententia, quae aliorum in *d. l.* 3. §. 7. *l.* 49. §. 1. *ff. ad L. Aquil. l.* 7. §. 4. *ff Quod vi aut clam.* non tamen ſatis eum id tueretur hoc loco: nam ſi dicas, funes utique perituros eſſe, cum navis, niſi his praeciſis, explicari nequiverit, perinde ut de domo arſura, falleris, cum eandum cauſam putes. Manſiſſe potuit navis implicata funibus, utraque ſalva; & ſi praecidas, in praecidendis funibus cautioni locus erit, arg. *d. l.* 1. §. 4. *ff ad Exhib* quia ſcilicet navis mea praeſentiſſimo periculo exponitur: & ita praeciſo fune, quo religata navis erat, de nave, quae periit, in factum agi conſtat *h. l* 29. §. 5. quod ſane cautionem non excludit; tu excuſabis vim ventorum, ego, interpoſita cautione, navim meam ſalvam cupio. Magno igitur ea res eſt, praeter ipſos funes, in futurum periculo, quod ſecus eſt in domo interciſa. Sed aliam eſſe Labeonis ſententiam in *h.* § 3. facile mihi perſuadeo, & alia erit, ſi recte legatur. Certe mendoſum eſſe *d.* §. 3. ſatis oſtendit antiqua ſcriptura, lectio enim Tuſca in primas Grammaticorum regulas impingit; ait de nautis praecidentibus, *ſi nullo alio modo explicare ſe* POTUIT. Haloander poſt plurimos Editores, *potuiſſent*, ne Orbilius offenderetur. Rurſus idem poſt alios: *ſi, cum vi ventorum navis impulſa eſſet in funes anchorarum alterius, nautae funes praecidiſſent*; deleto τῷ &, quod Florentiae eſt, ne alterum *ſi*, quod mox ſequitur, abundet. Ego ſic lego & diſpungo: *Si cum vi ventorum navis impulſa eſſet in funes anchorarum alterius nautae, & funes* PRAECIDISSET, & quae ſequuntur. parva, ut vides, mutatione, & optima ſententia. Nempe ſi navis, vi ven-

ventorum, in funes alterius nautae impulſa ſit, eoſque, vi tempeſtatis acta, navigando praeciderit, ſi aliter haec impulſa navis explicare ſe non *potuit*, hoc eſt, ſi nautae ejus id prohibere non potuerunt, nulla erit actio; quia vis ventorum, impulſa nave, ſine nautarum culpa damnum dedit *l.* 29. §. 4. *h. T.* Non improbo tamen illud *potuiſſent* in aliis Editionibus, quia clarius eſt. Atque haec, ut dixi, ſi abeſt nautarum culpa, ut ſi navim temperare non potuerint, quominus damnum daret; ſi enim eorum culpa argui queat, conſtat Aquilia agendum.

Addit Ulpianus ex Labeone & Proculo, idem Juris eſſe circa retia piſcatorum, in quae navis incidit, ita tamen, ut, ubi damni injuria agitur, retium, non piſcium, qui ideo capti non ſunt, fiat aeſtimatio. Contra ajunt de Anthia ex Plinio *L. IX. C.* 59; idque convenire Juri recepto, tanquam ex II. Capite Legis Aquiliae. ſed eam fabulam exploſi ſupra *L. I. C.* 13.

Succedat §. 4. ubi ex Alpheno Ulpianus ait: *Si navis alteram contra ſe venientem obruiſſet, aut in gubernatorem, aut in ducatorem actionem competere damni injuriae.* quod mox temperat, niſi vis major ſit, quam nec nauta, nec dominus praeſtabit. Libri ante Florentinum fere habent *ductorem*, non *ducatorem*, & *ductorem* a *ducere* magis videbatur probare analogia ſermonis Latini; at vero non diſplicet quoque *ducator* a *ducare*, quod idem eſt, quod vulgo *ducere*. Sic *educare*, *inducare*, *deglubare* pro *educere*, *inducere*, *deglubere*, de quibus Salmaſius ad *Tertulliani Pallium p.* 169. & 170. & *compeſcare*, *alare*, *ſculpare*, *molare*, *pellare*, *fidare* & *conſulare*, pro *compeſcere*, *alere*, *ſculpere*, *molere*, *pellere fidere* & *conſulere*, de quibus ipſe ibidem *p.* 208.

 &

& *dicare* pro *dicere* in Lucilio apud *Nonium* in *dicare* *p. m.* 287. & apud eundem promiſcue *lavere* & *lavare*, *ſonere* & *ſonare*, *fervere* & *fervare*. Apud Feſtum quoque *fodare* pro *fodere*, in verb. *fodare*. Et cur dubites, a *ducare* recte fieri *ducatorem*, cum ab *alare* fiat *alatrix* pro *altrix*, ut obſervavit Salmaſius *d. p.* 208? Sed, ut magis eam in rem praeſentem, ipſe ille Tertullianus *adverſus Judaeos C. XIII.* utitur *ducatoris* voce, promiſcue ſcilicet pro *duce*. Locum non deſcribo, quia non vacat; idque unum ſufficit ad tuendam lectionem Florentinam. *Ducator* autem hic eſſe videtur, qui in prora ſedens viam gubernatori monſtrabat, nam gubernatorem in proram proſpicere Veterum vela vix patiebantur. πρωρεὺς vertunt Baſilici, qui idem eſt cum *proreta* apud Paulum in *l.* 11. §. 2. *ff. de Publican.* & in *C.* 47. *Cauſ. VII. Q. I.* & alibi. Forte & ille proreta gubernaculum curabat in prora; Veterum enim naves plura habuiſſe gubernacula ubique eſt obvium. Hinc plurium numero Homerus dixit *Hymno in Apoll.*

Ἀλλ' ȣ̓ πηδαλίοισιν ἐπείθετο νηῦς ἐυεργής.

idemque Tacitus *L. XIV. Annal. C.* 5. & Ammianus Marcellinus *L. XXI. p. m.* 357. & *L. XXV. p.* 535. & *L. XXVI. p.* 575. Utque adeo mirer, Graevium ad *Heſiodi* Ἔργ. *verſ.* 45. Juris Interpretibus ejus rei ignorantiam exprobraſſe in explicatione *l.* 3. §. 8. *ff. de Incend. ruin. naufr.* & magis miror, quum ad eam ipſam *l.* 3. §. 8. id etiam illi notarint, qui alioquin minime rerum antiquarum periti habentur, ut perſpicue Franciſcus Accurſius. Et quum Grotius quoque in *Flor. ſparſ.* ita intellexit *d. l.* 3. §. 8. nec alii, quod ſciam, aliter, neſcio, cur ille dixerit, Interpretibus ibi aquam haerere.

Ait in *fin. h.* §. 4. *Puto Aquiliae ſufficere.* Quod non aliud

aliud eſt, quam Aquiliae competere, eſſe paratam. Obſervat eam locutionem, quaſi Pauli eo ſenſu propriam, Cujacius ad *Africanum Tract. VIII.* in *l.* 21. §. 1. *ff. Commod.* ſed vides & Ulpianum ea uſum eſſe.

C A P U T XVIII.

Ad L. 29. §. 5. & 6: D. ad L. Aquil.

SI quis funem, quo religata navis erat, incidat, & navis pereat, non directa Legis Aquiliae, verum in factum agetur *l.* 29. §. 5. *ff. ad L. Aquil.* Sed ſi quis puerum de ponte dejecerit, iſque perierit, directa tenetur, non ſecus ac ſi ſaxo illiſiſſet *l.* 7. §. 7. *h. T.* §. 16. *Inſt. ad L. Aquil.* qui enim puerum dejecit, ſuo facto damnum dedit, non etiam qui navim, inciſo fune, reſolvit. Non ideo perit navis, quod reſoluta aquae innatet, verum, occaſione ejus facti, ex impulſu tempeſtatis: homo autem periit, quia praecipitatus eſt, nam ejus non eſt, uti navis, incolumem in aquis degere.

Sequitur §. 6. ubi ſic infit Ulpianus: *Hac actione ex hoc Legis capite de omnibus animalibus laeſis, quae pecudes non ſunt, agendum eſt &c.* In MS. meo eſt, *laeſis occiſiſque*, & ita quoque in veteribus quibuſdam Libris. Quod probo, quia ſequitur, *quae pecudes non ſunt:* agit enim de tertio Capite L. Aquiliae, quo etiam laeſio pecudis vindicata fuit; & ſimul occiſio laeſioque omnium animalium, quae pecudes non ſunt. Si legas ſimpliciter, ut eſt Florentiae, ex eo Capite agi *de omnibus*

nibus animalibus laeſis, quae pecudes non ſunt, videberis excludere animalia occiſa, &, quod majus eſt, ſtatuere, de laeſa pecude non recte agi ex tertio Capite Aquiliae. Nunc, MS. ſecutus, illud *quae pecudes non ſunt* refero non ad τὸ *laeſis*, ſed ad proximum *occiſis*. & recte ſe tunc habet ea locutio quod ad ſententiam utriuſque Capitis. Sed porro habet is locus difficultatem, quae diſſimulari non debet. Cum ait, *hac actione*, eam utique intelligit, de qua proxime dixerat; haec autem erat in factum §. 5. *in fin.* Atquin verum eſt, ex Capite III. Legis Aquiliae de omnibus animalibus laeſis, & occiſis, quae pecudum numero non ſunt, conſtitutam eſſe actionem directam *l.* 27. §. 5. *ff. ad L. Aquil.* ut de homine & pecude occiſis directa quoque eſt ex capite I. *l.* 2. *pr. Eod.* Tanti ſane eſt haec difficultas, non alia ratione Gregorius Haloander mihi videatur expunxiſſe τὰ *hac actione*, quamvis legantur in Libro Tuſco, & haud dubie etiam extiterint in ἀπογράφῳ Politiani, ejuſque Bolognini. Verum id durius eſt; raro quid in antiquis Codicibus male additum eſt, niſi forte ſit ex gloſſemate, idque ipſum etiam rarius eſt, quam vulgo ſolet perhiberi. Magis placet, minus recte hic officio ſuo functum, qui paragraphos in Pandectis diſpunxit, illaque verba, *hac actione*, pertinere ad proximum §. 5. hoc modo: *in factum agendum hac actione.* §. 6. *Ex hoc Legis capite &c.* Ulpianus, ut apparet, totus erat in interpretatione III. Capitis L. Aquiliae: de actione in factum ex eo Capite dixit in §. 5. ſi quis navim reſolverit, eaque perierit, hac actione ex Capite III. L. Aquiliae in factum agendum. Deinde addit in §. 6. *Ex hoc Legis Capite*, nempe *III.* ut liquet ex *d. l.* 27. §. 5. *h. T.* Juvat

hanc

hanc conjecturam, quod, cum *h.* §. 6. apud Graecos quoque ſit relatus *L. LX.* βασιλικῶν *T.* 3. *C.* 29. *them.* 6. illi tamen τὰ *hac actione* ei non praepoſuerint, ſed ſimpliciter, τοῦτο τὸ κεφάλαιον διαλαμβάνει, & reliqua.

Quae ſequuntur in *d.* §. 6. interprete non egent, modo meminerimus, Ulpianum, cum inquit, *quae pecudes non ſunt*, laxius eſſe uſum appellatione *pecudum*, nempe ut & armenta, quae proprie *quadrupedes* dicuntur, *pecudum* voce intelligat: quadrupedes ſcilicet, quae collo dorſove domantur, & ad primum Caput L. Aquiliae pertinebant. Atque illae etiam hic ſunt *pecudes*: quae ipſa illius verbi amplitudo eſt & apud eundem Ulpianum in repraeſentando Capite III. L. Aquiliae *d. l.* 27. §. 5. *h. T.* Caeteroquin Caput I. L. Aquiliae diſtinctim haec recenſuit, vindicavit enim necem *ſervi*, *quadrupedis*, & *pecudis l.* 2. *pr. ff. h. T.* & proprie ibi Lex eſt loquuta. Hotomanus & alii perperam emendarunt *d. l.* 2. *pr.* ſed hoc jam non agimus; ſufficit de amplitudine verbi hoc loco monuiſſe, ne alioquin prima fronte vitioſam emendationem commendaret.

CAPUT XIX.

Explicata, & ab emendatione vindicata L. 40. ff. de Haered inſtit.

BRevis ero in prolixa Lege: totiens enim ea JCtorum ſcholas exercuit, ut, quid deeſſe videatur, indicare ſufficerit. Si paterfamilias Titium, quem ingenuum eſſe credebat, haeredem ſcripſerit, eique, ſi haeres non eſſet, Sempronium ſubſtituerit, quaeſitum fuit, ſervi dominus, an ſubſtitutus, & pro qua parte uter haeres eſſet? Julianus *L. XXX. Digeſt.* in *d. l. 40. ff. de Haered. inſt.* ita hanc quaeſtionem tractat, ut non obſcure ſignificet, eſſe eam ἐκ τῶν ἀπόρων. *Poteſt dici*, inquit, *Sempronium in partem haereditatis admitti*, & poſt longam diſputationem, ea de re porro habitam, ita definit: *Igitur in hoc caſu ſemiſſes fient, ita ut alter ſemis inter eum, qui dominus inſtituti haeredis fuerit, & ſubſtitutum, aequis portionibus dividatur.* Ne in his verbis ſibi contradicat Julianus, placuit fingere, Sempronium ſubſtitutum eundem & cohaeredem fuiſſe Titii inſtituti, atque ita quidem ſemiſſes fieri, ſed Sempronium, qua cohaeredem, alterum praecipere, alterum vero cum Titii domino dividere. Quam in rem etiam obſervari poterat, eundem Julianum, eodem *L. XXX. Digeſtorum* plures tractaſſe ſpecies de ſubſtituto, eodemque cohaerede, ut in *l. 10. §. ult.* & *l. 27. ff. de Vulg. & pupill. ſubſt.* quin & de ſervo cohaerede *l. 38. §. ult.* & *l. 39. ff. h. T.* quae utraque Lex proxime antecedit *h. l. 40.* Diceres, & *h. l. 40.* fuiſſe par-

tem

tem ejus argumenti, quod de cohaeredibus & ſubſtitutis Ulpianus retulit ex *L. XXX. Digeſt.* Juliani in l. 15. *pr.* & §. 1. & mox ipſe Julianus, eodem Libro, in *l.* 16. *ff. h. T.* praeſertim cum eadem quoque ibi ſint nomina *Titii* & *Sempronii*, ut in *h. l.* 40. cum alioquin Titii nomen vulgo ſervis non conveniat. Sed quicquid pro ea ſententia probabiliter dici poſſit, vincunt tamen rationes, quas contra eam attulit Jacobus Gothofredus *Animadv. Jur. Civ. C. XV.* recte enim expoſuit, neque ego repeto, in hac ſpecie dodrantem non ceſſiſſe ſubſtituto Sempronio, nec quadrantem domino ſervi. Recte etiam ipſe ille Gothofredus, eodem Opere, *C. XVI.* profligavit contrariam eorum ſententiam, qui ſervi domino tribuunt dodrantem, ſubſtituto non niſi quadrantem. Dumque ita altera & altera pars peccat, collatis Juris rationibus, recte expedivit Gothofredus, omnino ſic habendum eſſe, ut Sempronius & Titii dominus concurrant aequis partibus, quiſque in ſemiſſem, nec de eo, praeter rationes Juris & Theophili auctoritatem, dubitare nos patitur §. *ult. Inſt. de Vulg. ſubſt.* ipſa Juliani diſputatio in *h. l.* 40. & exemplum, quod de Tiberio Caeſare ex Pomponio additur in proxima *l.* 41 *Eod Tit.*

Sed quid tunc fiet verbis Juliani? perventum ſcilicet eſt ad emendationes, quas varias recenſet & notat Jacobus Gothofredus *d. C. XVI.* Cujacii *as* pro *alter ſemis*, quod olim pleriſque placuit, ut auctor eſt Janus a Coſta ad *d.* §. *ult. de Vulg. ſubſt.* nunc pleriſque diſplicet: & merito. Compendia ſcribendi, quaſi Veteribus uſitata, proprio Marte comminiſci, & ejus rei ignorantiam Triboniano objicere, exemplo grave eſt, Georgius Conradus Cruſius *Diatrib.* ad *h.* l. 40. ita

 emen-

emendat: *ita ut alter* (ſit) *Sem. as inter eum, qui dominus inſtituti haeredis fuerit, & ſubſtitutum aequis portionibus dividatur*; id eſt, ut alter ſemis Sempronii ſit, as vero inter utrumque dividatur. Sed, per me licet, Cruſius ea emendatione, quin vel toto eo Libello ſcribendo abſtinuiſſet. Emendatio certe eſt peſſima, & quam vel indicare, ſatis refutare eſt. Viglius Zuichem. ad *d. §. ult. Inſt. de Vulg. ſubſt.* ſine emendatione rem tranſegit, ita quoque, ut partes aequas tribuat ſubſtituto & domino ſervi. Quod ut per verba Juliani obtineat, τὸ *alter* accipit pro τῷ *uterque*, nam *alter*, inquit, *de duobus ſaepe dicitur*, adducto quodam Terentii loco. Atque ita Viglius ſcripturam Juliani ſervavit, meliori, opinor, exemplo, quam ſucceſſu. Ipſe Viglius interpretationi ſuae opportune ſuperdixit: *quod colorem quidem aliquem habet, ſed refelli poſſe non nego*. Utque adeo mirer, Jacobum Gothofredum *d. C. XVI.* eadem veſtigia premere; nihilo ſcilicet ipſe felicior. *Alterum* dici de *duobus*, exempla, quae adfert, non probant; *alter*, vulgari ſignificatione, eſt *ſecundus*, ut apud Terentium eo loco, quem Viglius recitavit ex *Andria*. Apud Livium *altero & vigeſimo anno* pro *ſecundo & vigeſimo*. Apud Virgilium: *alter ab undecimo jam tum me ceperat annus*, pro *tertio decimo*. Non igitur dicitur de utroque, vel duobus ſimul, ſed de duorum altero, ſive primo, ſive ſecundo. Quomodo ſi hic intelligas Julianum, utique perperam loquutus erit; diceret enim, duos ſemiſſes fieri, quorum *alter* (primus, ſecundus, nihil refert) inter ſubſtitutum & inſtituti dominum dividetur, de altero autem plane tacebit. Ubi nihil quicquam praeceſſit, *alter* nunquam, quod ſcio, eſt *uterque*, quin nec *ſecundus* quidem. Nihil ad rem pertinet

tinet locus Manilii, quem huc quoque advocant, nec Scaligeri in eum *Commentarius*, nec Feſtus in *Alterplex:* nam qui viderit, aliena eſſe ſciet.

Quum & ego de emendatione *h. l.* 40. cogitarem, ſuccurrebat, *uter* apud Antiquos aliquando uſitatum pro *uterque*, ut & Gerardus Voſſius probavit ad *Paterculum L. II. C.* 34. quo ſenſu dubitabam, an non pro *alter* olim ſcriptum fuiſſet *uter*, pro *uterque*, idque, quia inſolentius, fuiſſet mutatum in *alter*, facili motu. Sed vero explicanda, non emendanda eſt *h. l.* 40. Quod ut recte fiat, tenendum eſt, quod aliquotiens *his Obſervationibus* monui, & eſt veriſſimum, Auctores cum noſtros, tum exteros ſaepe minus accurate animi ſui ſententiam explicare, ita ut verba, quae efferunt, obſcuriora ſint, at ſenſus verborum nihilominus apertus & liquidus. Poſſem ex ipſo Juliano plures, quae id probent, loquutiones adferre, niſi Cujacius maximam partem occupaſſet. Puto autem Julianum hic dixiſſe, *alterum ſemiſſem dividi*, quia alter ſubſtituto, alter inſtituti domino datur, contracto quodam locutionis genere. Haud ſecus ac ſi diceres, re communi inter tres ſocios dividenda, *inter omnes* tertiam partem dividi, clarius, *omnibus*, ſed ſignificatione eadem. Catullus *Epithal. Juliae & Manlii, prope finem*, de virginitate puellae ita dixit:

Tertia pars patris eſt, pars eſt data tertia matri,
Tertia ſola tua eſt. — — ——

quod perinde eſt, atque ſi dixiſſet, *tertia pars data eſt patri, matri, & tibi*, vel inter eos, ſingulis aequa parte, *diviſa eſt tertia pars.* Simillimum minus exactae orationis exemplum eſt apud Strabonem *L. XI. C.* 12.

Ggg 3 ubi

ubi auctore Poſidonio narrat: Τῶν Παρθυαίων συνέδριον εἶναι διττόν. τὸ μὲν συγγενῶν, τὸ δὲ σοφῶν καὶ μάγων, ἐξ ὧν ἀμφοῖν, τοὺς βασιλεῖς καθίστησιν. Quod eſt: *duplex Parthorum eſſe Concilium, alterum cognatorum, alterum ſapientum & magorum: ex utroque deligi Reges.* Dicit ex *utroque*, minus accurate, pro *altero*, ex ſolo enim Arſacidarum corpore apud Parthos Reges fiebant. Adeo ea locutio apud Strabonem offendit Theodorum Rykium ad Taciti *Annal. L. II. C.* I. ut pro ἐξ ὧν ἀμφοῖν legendum conjecerit ἀφ' ὧν ἀμφοῖν. Sed ferenda, non mutanda eſt lectio; *uterque* dixit pro *altero*, & Julianus hic *alter* pro *utroque*. Poſſet forte & aliter tentari Strabo, niſi ſufficeret, quam dedi, obſervatio, atque ita haec omnem emendationem excluderet.

CAPUT XX.

Quemadmodum interpretandum ſit HOSTICOLO *in* L. un. ff. de Bonor. poſſeſſ. ex teſtam. mil. & *ratio variantis ſcripturae in* L. 61. §. 8. *ff. de Furt.*

ULpianus in ea *l. un.* ſic loquitur Florentiae: *Non dubium eſt, quin debeant ratae voluntates eſſe eorum, qui in* HOSTICOLO *ſuprema judicia ſua quoquo modo ordinaſſent, ibidemque diem ſuum obiiſſent* &c. & mox in media Lege: *ſi in* HOSTICOLO *deprehendantur.* Quum quid ſit *hoſticolum* Editores neſcirent, plerique ſubſtituerunt *in hoſtili loco*, ut fere eſt in Libris Vulgatis, vel ſimpliciter *in hoſtico*, ut Gregorius

gorius Haloander; gnarus ſcilicet, *hoſticum* ſimpliciter dici pro *loco hoſtili*, ſive etiam *barbarico:* quomodo idem Ulpianus, *eodem Libro XLV. ad Edictum*, ſimpliciter *hoſticum* dixit in *l. ult. ff. de Teſtam. mil.* eadem plane, qua hic, locutione, *ſi in* HOSTICO *deprehendantur.* Eoque verbo in eam ſententiam uſi quoque ſunt Livius, Plinius, Ammianus Marcellinus, variis locis. Ut non ſit, quod miremur, etiam alios Editores Haloandrum eſſe ſequutos, & probaſſe id Cujacium. Qui vero anno 1576. pro Latinitate veterum JCtorum contra Vallam ſcripſit *Pag. 57. B.* exiſtimat, *hoſticolum* propriam Ulpiani dictionem eſſe, pro *hoſtili loco*; ut ſunt locutiones ejuſmodi ſingulares in Pandectis: alibi enim id verbum non occurrere. Sed ea ratione non utimur, ubi alia ſuppetit. Facile autem adſentio Ludovico Ruſſardo, qui *Not. margin.* ad *h. l. un. hoſticolo*, quod in Pandectis Florentinis eſt, interpretandum cenſuit *hoſtico loco*; ἐν πολεμουμένῳ τόπῳ, ut ad verbum exprimunt Baſilici *L. XXXV. T. XXI.* in *h. l. un.* Vellem dixiſſet Ruſſardus, qua ratione pro *hoſticolo* legendum cenſuerit, *hoſtico loco*, ſed non dixit, forte ratus vitium ſcripturae eſſe; at vero Elbertus Leoninus *L. I. Emend. C. 15. n. 13.* ex regula geminationis id explicat, ſuſpicatus ſcriptum fuiſſe *hoſtiCOlo* pro *hoſtico loco*, duplicata ſyllaba *co*: quodque ipſe dubitabundus profert, alii, ut certiſſimum quid, arripuerunt. Fateor equidem utiliſſimam eſſe in re Critica geminandi artem, ſed nae valde ea videas abuti, qui Critici cluent. Vulgaris eſt geminationis ratio, ut litera, ſyllaba, vox, ſemel ſcripta, ſive eodem, ut in Archetypo Florentino, ſi majori charactere, bis legatur eo loco, quo ponitur, & geminanda ſcribitur. Atque

ejus

ejus geminationis ſexcenta ſunt exempla: non vero, opinor, illius, qua litera vel ſyllaba alicujus vocis prima vel ſecunda retrahitur in quintam forte, & ſextam, ſive ab his rurſus attollitur in primam vel ſecundam. Similis eſto obſervatio de geminationibus retrogradis, in quibus, non ſecus atque in ejuſmodi commigrationibus longinquis, ceſſat ratio Legis Criticae. Igitur, niſi quis harum geminationum exempla adferat ex Antiquis, fruſtra mihi erit in eo molimine; & quidni fruſtra ſit, cum ita ex quavis voce quamvis aliam liceret efficere, & Legibus intrudere, inſigni Juriſprudentiae periculo? Nolim ita ſapere, ſed, ut dixi, literam, ſyllabam, vocem geminare eo loco, quo, ſcribitur, non alio transferre, & ibi repetere. Secundum haec, ſi bis legas *co* in *hoſtiCOlo* erit, *hoſticocolo*, quod monſtri ſimile eſt; qui poſt *lo* repetunt *co* ex ſyllaba penultima, vides eam ſyllabam, ubi alia intercedit, retrahere, quod nos putamus non licere, & ſine exemplo eſſe.

Mihi ita videtur; & ſervandum eſſe *hoſticolo*, & alia via inde efficiendum *hoſtico loco*. Quare exiſtimo coaluiſſe duas voces, quae diſtinguendae erant, legique adeo oportere: *hoſtico lo*; quod idem eſt ac *hoſtico loco*. Inter alia ſcribendi compendia, quae Veteres notis & ſiglis exprimebant, etiam illud obtinuit, ut *locum* ſcripturi uterentur ſimplici *L.* vel *LO.* vel *LOC.* ut de ſimplici *L.* obſervavit Magno in *Not. Juris*, & de reliquis Sertorius Urſatus *Commentario de Notis Romanorum*. De *LO.* hic nobis duntaxat ſermo eſt, & apud Urſatum iis auctoritatibus, quas ipſe laudat, *LO* eſt *locus*. *LO. SN. Locus ſanctus*. *Lo. S. N. SU. P. A. Loco ſacelli nemo ſtatuam ponere audeat*. Et ſic quoque intelligo fragmentum Legis agrariae, quod Lipſius ex-

tulit

tulit *L. I. Elect. C.* 15. Fragmentum ſic habet: *Quae colonia lege deducta, quodve jure municipium, praefectura, forum, & conciliabulum conſtitutum erit, qui ager inter adfines eorum erit, qui termini in eo agro ſtatuti erunt, quo in* LO. *terminus non ſtabit, in eo loco his, cujus* SS. *ager erit, terminum reſtituendum curato.* Vides aperte *lo* pro *loco*, ex uſu; neque adeo opus, ut id verbum ibi integre ſcribatur, ut jubet Lipſius. Similiter, ni fallor, ex uſu *hoſtico lo.* pro *hoſtico loco.* Sine exemplis & probata conſeutudine ſi ejusmodi notas & compendia fingerem, fruſtra eſſem.

Ex his licet intelligere rationem variantis ſcripturae in *l.* 61. §. 8. *ff. de Furt. Fructus*, inquit Africanus, *quamdiu ſolo cohaereant, fundi eſſe.* In aliis: *quamdiu ſuo loco cohaereant.* Cujacius *Tract. VIII.* ad *Africanum* in *d. l.* 61. §. 8. de hac varia lectione ita infit: *Nihil quidem refert, legas, fructus quamdiu* SUO LOCO *cohaereant, fundi eſſe, an, quamdiu* SOLO *cohaereant. Sed in authentico certe P.Flor. eſt,* SUO LOCO, *& in Baſil.* τῷ ἰδίῳ τόπῳ, *& debemus eſſe religioſi etiam in re parvi momenti, ut vel aſſueſcamus eſſe ſemper hujusmodi.* De religione recte monet, ſed an hanc ſuo ſemper exemplo probaverit, nunc non diſputo. Quod autem ajat, in Pandectis Flor. eſſe *ſuo loco*, ejus fide eſſe velim, Taurellius certe *ſolo* edidit, nec quicquam ejus rei admonuit. In aliis Libris variare ſcripturam certum eſt, & quum Baſilici quoque exhibeant τῷ ἰδίῳ τόπῳ, poſſes dicere, iiſdem literis olim expreſſum fuiſſe *ſolo*, & *ſuo loco*, hac forma *SO. LO.* quo *ſo* ſignificet *ſuo*, & *lo loco.* Antiquos dixiſſe *ſos* pro *ſuos*, & inde *ſo* pro *ſuo* Feſtus auctor in *Sos.* De *lo* pro *loco* ſupra diximus. Addo de utroque verbo inſignem locum ex eodem

Feſto in *Solicitare*; *Solicitare*, inquit, *quidam dictum putant, ut citare ex* SOLO, *quod eſt ex* SUO LOCO. Forte diſtinctim legendum, *ſo. lo.* ut idem ſit, quod ait, cum *ſuo loco.* Sin autem in *d. l.* 61. §. 8. illud *ſo* exiſtimes caſcum nimis, quam ut Africano conveniat, non intercedo, quominus Librarius ſcripſerit *ſuo lo.* & inde natum ſit *ſuo loco*, vel etiam *ſolo.* Aut haec, aut nulla ibi eſt variantis ſcripturae ratio: quae tamen utraque bona eſt.

CAPUT XXI.

Conjectura critica ad L. 8. ff. de Lege Cornel. de falſ.

Q*Vicunque*, ait ibi Ulpianus, *nummos aureos partim raſerit, partim tinxerit, vel finxerit; ſi quidem liberi ſunt, ad beſtias dari, ſi ſervi, ſummo ſupplicio affici debent.* Quid ſit *radere* nummos, nemo neſcit, & pertinet ad nummorum ſuperficiem; ſed quid ſit *tingere* nummos, & *fingere*, non aeque expeditum eſt. *Tingere* eſt ἐμβάπτειν, & vel impoſitione, vel aſperſione madefacere: quod nummis, utique aureis, de quibus hic ſermo eſt, non convenit. Argenteus forte poterit tingi, forte & aereus colore aureo, *ſed aureus quorſum tingeretur*, recte videtur quaeſiviſſe Franc. Hotomanus *L. V. Obſerv. C.* 16. Non licet dicere, apud Paulum *L. V. Sent. T.* 25. §. 1. etiam aureos nummos adulterari, lavari, conflari, radi, corrumpi, vitiari, id enim largior, ſed non video *tingi.* Neque etiam de aere, vel argento, quod inauratum eſſet,

eſſet, Ulpianum quiſquam tuto intelligat, nam nemo hac ſententia Latine dixerit, *nummos aureos tingere.* Igitur Hotomanus *d. loc.* apud Ulpianum pro *tinxerit* reponit *ſtrinxerit*, & illud, *vel finxerit*, cenſet eſſe ex Gloſſa alicujus ſemidocti. Sed bene habet *finxerit*, abſque ficto Gloſſemate. *Fingere* hic eſt Ulpiano, quod Paulo *formare* in *l.* 19. *pr. ff. h. T.* Baſilicis χαράττειν, & quamcunque percuſſionem falſae monetae ſignificat. non addo auctoritates in re liquida. Quum autem illud *tinxerit* defendi videatur non poſſe, videamus, an ſequendum ſit Hotomani *ſtrinxerit*. Modeſta ſatis criſis eſt, modo eam patiatur verbi proprietas. *Stringere nummum*, inquit, eſt *circumcidere*, adducto Nonio in *ſtringere*, & aliis quibuſdam locis, quos dudum notarunt vulgares Magiſtri. Auſim vero ſpondere, nullum ex his locum eſſe, ubi *ſtringere* idem eſt, quod *circumcidere*, nec id dicit ipſe Nonius: pro *radere* ibi paſſim occurrit, ut conſtabit, qui Auctores excutiet, quos mihi deſcribere grave eſſet. Sed jam *radendi* vocem adhibuerat Ulpianus in *h. l.* 8. ut non ſit probabile, aliam ejuſdem ſignificationis addidiſſe. At tamen in Gloſſis Philoxeni eſt: *περιξύω, rado, derado,* STRINGO; qui locus videtur praeſtare omnibus, quos Hotomanus attulit, quia *ſtringere* ibi eſt περιξύειν, quod ipſum proprie eſt *circumradere*, *circumcidere*, & ad circulum nummi pertinet, non ad ſuperficiem. Sed vero quia inſolens eſt haec ejus vocis ſignificatio, & longius, quam par eſt, tranſlata, quin in Jure noſtro nova, ego malim, minori adhuc motu, pro nummos *tinxerit*, reſcribere nummos *cinxerit*. Eſt autem *cingere nummos* proprie *circumcidere*, & *ex circulo quid abradere*; περικόπτειν, quemadmodum hic transferunt Baſilici, quoſ-

Hhh 2 que

que ita conſtat non eſſe uſos lectione vulgata, nam *tingere* nunquam eſt περικόπτειν. Sed quid multa? interpretem habemus Paulum in *l.* 5. *pr. ff. Arbor. furt. caeſ. Caedere*, inquit, *eſt*, *non ſolum ſuccidere*, *ſed etiam ferire caedendi cauſa.* Cingere *eſt* deglabrare. *Subſecare eſt ſubſecuiſſe.* Eoque verbo in eam ſententiam non duntaxat utitur Alphenus, optimus Latinitatis auctor, in *l.* 29. *ff. Locat. cond.* ſed & ipſe ille Ulpianus, cui id verbum hic reſtituo, in *l.* 7. §. 4. *ff. Arb. furt. caeſ.* Scio, Paulo in *d. l.* 5. *pr.* ſcripturae controverſiam moveri ab Hotomano, Turnebo, Brodaeo, aliis, ſed conſtantia lectionis tribus aliis, quos dixi, locis, verbi proprietas & aptitudo, & Baſilicorum auctoritas *L. LX. T. XVI. C.* 5. qui *cingere* in *d. l.* 5. *pr.* vertunt ζωννύειν, ſatis omnia defendunt ſcripturae integritatem. Cujacius quoque *L. IX. Obſerv. C.* 12. nihil vitii deprehendit in *d. l.* 5. §. 1.

CAPUT XXII.

Ad L. 14. §. 7. ff. de Relig. & ſumpt. fun.

SIc ibi ait Ulpianus: *Sed interdum is, qui ſumptum in funus fecit, ſumptum non recipit, ſi pietatis gratia fecit, non hoc animo, quaſi recepturus ſumptum, quem fecit: & ita Imperator noſter reſcripſit. Igitur aeſtimandum erit arbitro, & perpendendum, quo animo ſumptus factus ſit; utrum negotium quis vel defuncti vel haeredis gerit, vel ipſius humanitatis, an vero miſericordiae, vel pietati tribuens, vel affectioni*, & quae ſequuntur.

In

In MS. meo ſimpliciter *non recipit*, omiſſa ſumptus voce, quae ſic praeceſſerat, quod elegantius dici negari non poteſt. Idem aliique Libri a Florentino variant & in aliis quibuſdam, ſed levioribus, quae ſenſum nihil quicquam turbant, quaeque adeo tranſeo; in gravioribus, quae offendunt, & mox exponam, conveniunt omnes. De re ipſa Ulpianus dixit, ſumptum in funus factum repeti, ſed qui factus ſit repetendi animo: perpendendum igitur eſſe arbitro funerariae, utrum quis, ut *defuncti* negotium gerens, impenderit, vel *haeredis*, vel *ipſius humanitatis. Defuncti* negotium, inquit Ulpianus, quia, qui in funus expendit, cum defuncto contrahere dicitur; *haeredis* autem, quia ille, ad funerandum obligatus, funeraria tenetur, ſi funeraverit alius, etiam ipſo prohibente *l.* 12. §. 2. & 4. *l.* 14. §. 13. *ff. h. Tit.* Quod cum ſit Juris communis, ſemperque fuerit, mirari licet, quur Iſaacus Caſaubonus, perverſo prius Capitolini loco, id demum ad Antoninos traxerit. Ita habet locus Capitolini in *M. Antonino C.* 13. *Tanta autem peſtilentia fuit, ut vehiculis cadavera ſint exportata ſarraciſque. Tunc autem Antonini leges ſepeliendi ſepulcrorumque aſperrimas ſanxerunt: quandoquidem caverunt, ne, uti quis vellet, fabricaret ſepulcrum. quod hodieque ſervatur.* Conſpirant in perniciem ejus loci Caſaubonus, Salmaſius, Gruterus. Caſaubonus ita mutavit: *quandoquidem caverunt, ut ſi quis ſuccedere vellet, fabricaret ſepulcrum.* Bruta criſis & valde importuna; quaſi ſcilicet ante eam legem licuiſſet haeredi inhumatum relinquere defunctum, quum fieri nequeat, quin illud ſit Juris antiquiſſimi, ac continuo cum jure haereditario introducti. Certe Marco Imperatore longe fuiſſe antiquius conſtat ex

Trebatii Labeoniſque ſententia in *l.* 14. §. 11. & 13. *ff. de Relig. & ſumpt. fun.* neque aetate Marci obſolevifſe potuit, quum Edictum perpetuum haeredem quoque obligatum ponat in *l.* 12. §. 2. *Eod.* niſi quis & id tunc ea parte obſoletum fingat. Sed de Capitolini loco dubito, quid minus recte dici poſſit; niſi forte dixerit Salmaſius, qui pro *vellet* reſcribit *belle*, quaſi vetuiſſent, ne quis bellum, elegans, monumentum exſtrueret, quod nemo etiam probaverit. Gruterus loci vitium indicare contentus, medicinam non attulit. Ego ſane nondum conſtitui, an Capitolini locus, ut nunc legitur, ſit habendus pro deplorato, multis enim modis, graſſante peſte, ea lex dici poteſt, ne, uti quis velit, fabricet ſepulcrum. Atque hoc Legis argumentum narrare ſatis habuit Capitolinus, quum varia forte fuerint ejus Legis capita, quae perſcribere longioris fuiſſet operae, numero plurium quippe dixit, *leges ſepeliendi ſepulcrorumque aſperrimas.* Nota eſt Romanorum in ſepulcris luxuria, hanc Antonini tempore peſtis inhibuiſſe videntur, & lege lata conſtituiſſe, ne quis ſepulcra aedificare vellet nimis ampla, & accedentibus porticationibus diffuſa; inutilis enim eſt, maxime ἐν λοιμῷ, ea ſepulcrorum amplitudo, quae aliis ſepelire volentibus obſtet. Vulgo alioquin ea ſuperbia non in extruendis duntaxat, ſed & in exornandis monumentis obtinuit *l.* 1. §. 6. *ff. de Mort. infer.* ſic tamen & ante coërcita ab Hadriano, ne ejusmodi ſumptus funeris cauſa eſſe cenſeantur *l.* 37. §. 1. *ff. de Relig. & ſumpt. fun.* Etiam alia Antoninos hac Lege fuiſſe complexos liceret conjicere, ſed conjicere tantum; quare praeſtat ἀπέχειν. Sin autem ſederet Capitolini locum mutare, & emendare, ut certi & expreſſi

preſſi quid ſanciat, poterit juvare Codex Palatinus, qui ſic habet: *quandoquidem ita caverunt*, *ne quis velle abſricaretur ſepulcrum.* Ex quo non difficulter reſurgeret ſcriptura: *ne quis villae adfabricaretur ſepulcrum.* Quo ſic conſtitutum fuerit ſpatium aliquod, quod vacuum eſſe oportebat inter villas & monumenta, ne feralis odor contagioſo tempore noceret. Et plane liquet ex Pomponio in *l.* 3. §. 1. *ff. de Mort. infer.* fuiſſe legem, quae prohibuerit, *propius aedificium alienum intra legitimum modum mortuum inferre*, quod de 60 pedibus ex XII. Tabulis apud Tullium *de LL. II.* 61. accipit Pancirolus *Var. Lect. Libr. II. C.* 29. quod ab aedificiis tempore peſtis ad quaſcunque villas tranſtuliſſe Imperatores non eſt, quod miremur. Hoc ſi non placeat, placebit fortaſſe, ſi apud Capitolinum, ad veſtigia Vulgatae ſcripturae, ita legas: *quandoquidem caverunt*, *ne* UNI *quis vellet fabricare ſepulcrum.* Hoc eſt, ne unius duntaxat cineri inſerviret monumentum, aliis inferre vetitis: quod opportunum erat conſtituiſſe in tanta ſepeliendorum hominum neceſſitate. Atque ita, ſive ſanctionem Legis expreſſam dicamus, ſive non dicamus, ſemper abſque vi majori bene erit Capitolino.

Redeo ad Ulpianum. *Utrum*, inquit, *negotium quis vel defuncti*, *vel haeredis gerit*, *vel ipſius humanitatis.* Ut ſcilicet omnibus his ſpeciebus repetantur ſumptus; ſed haec, quo pacto intelligi queant, non animadverto. Sumptus factos quis repetit, aut tanquam pro haerede erogatos, ut ſi pro Titio, aut tanquam pro defuncto, quo quemcumque haeredem obligavit; non datur tertium. Quinimo qui *humanitatis* ergo impendit, nihil repetit, quum nec qui *pietatis*

vel

vel *affectionis*, ut mox addit, quaeque omnino ſunt paria. Accurſius *humanitatem* intelligit, *ſecundum quam intereſt, ut unus alteri ſerviat, non ut donet.* Petrus Faber *L. II. Semeſtr. C.* 1. notato Accurſio, valde aeſtuat, ut *humanitatem*, quam apud alios Auctores in re ſepulcrali a *pietate* non differre conſentit, heic tamen ſollicite diſtinguat, ita tamen, ni fallor, ut poſt anxiam eruditionem denuo relabatur ad Accurſium. Deſiderius Heraldus *Obſerv. & emend. C. XXXIV.* legit, *vel ipſius 'haereditatis*, quod iterum ſequitur Hugo Grotius in *Flor. ſpar.* ad *h. L.* ſed vix eſt, ut bene habeat, ita enim bis κατὰ τȣ̃ αὐτȣ̃ dixiſſet, non ut illi in *l.* 1. §. 7. *ff. de Aedil. Edict.* ne qua dubitatio ſupereſſet, ſed ut major, nam, quum de *defuncto* & *haerede* dixerit, quid attinet de *haereditate* dicere, & bis inculcare, quae Juris ſunt? conſtat, quemcunque actum pro haereditate alium eſſe non poſſe, quam pro defuncto aut pro haerede. Taceo audaciam facinoris. Alia exagitandae emendationi conquiſivit Salmaſius *Obſerv. ad Jus Att. & Rom. C. XXV. p.* 554. *& ſeq.* quae tamen nolim mea facere. Interea auctor ſum, ſequamur ſententiam Salmaſii, exiſtimantis, in ordine & vocabulorum diſtinctione hic eſſe vitium; quod aberit, ſi ita legamus: *utrum negotium quis vel defuncti vel haeredis gerit, an vero ipſius humanitatis, vel miſericordiae, vel pietati, vel affectioni tribuens.* Nempe conſiderabit arbiter, an, qui funus condiderit, animo repetendi ſumptus expenderit, an communi pietate & benevolentia, quam homo homini debet; quod deinde reſtringit Ulpianus in *verſ. Poteſt.* Vocem *humanitatis*, poſteriori praeſertim aetate, hoc ſenſu acceptam Gellius annotavit *Noct. Att. L. XIII. C.* 15. &, quicquid contra-

tradicat Heraldus, proba recta quoque eſt locutio, *negotium gerere humanitatis*; geminam in Petronio obſervavit Salmaſius *d. loc.* pluresque alias Petrus Faber *L. II. Semeſtr. C.* 1. Illi autem gerunt humanitatis negotium, qui, ut id extulit *l.* 1. *C. de Negot. geſt. munere pietatis funguntur*, nec quicquam recepturi, ſoli, quod agunt, *humanitati praeſtant l.* 20. *C. de Poſtl. reverſ.* Praeter Ulpianum paſſim quoque alii Auctores gratuitam ſepulturam *humanitati* tribuerunt, vel hac ipſa voce, vel alia, quae ejuſdem ſit ſignificationis Plura ejusmodi loca attulit Faber *d. loc.* & Grotius *de Jure B. & P. L. II. C.* 19. Ego addo Gloſſas Petronii in verbo *tralatitia humanitas*: (ſic enim Arbiter appellaverat ſepulturae officium) *jus*, inquiunt Gloſſae, *humanitatis commune*, *ſacrum enim erat & execrabile cadaver hominis mortui praeterire*, *& non ſepelire.* Addo & Philonem Judaeum, qui *in Flacc. p. m.* 814. Ipſos hoſtes, dummodo humanitatis memores, ſepelire ait, qui in bello ceciderunt. Sed non eſt illuſtrior in hanc rem locus quam Senecae *de Benef. L. V. C.* 20. ubi iiſdem fere verbis, quibus hic Ulpianus, ita demum, ſi ego ſepelivero, mihi obligari dixit, ad quem funus pertinebat, *ſi non miſericordiae & humanitati dedi*, *ut quodlibet cadaver abſconderem.* Atque ita & hic Ulpianus, ex Salmaſii ſententia reſtitutus; cui magis accedo, ut qui ſciam, facilem eſſe lapſum & frequentem in vocum ordine.

CAPUT XXIII.

De Pediculis argenteis *in* L. 32. pr. ff. de Aur. arg. leg. *tentata emendatione.*

Difficile eſt ſive Paulum ſive Vitellium a *pediculis* liberare in *l.* 32. *pr. ff. de Aur. arg. leg.* ita enim alteruter ſcripſiſſe creditur: P*ediculis argenteis adjuncta ſigilla aenea, caeteraque omnia, quae ad eandem ſimilitudinem redigi poſſunt, argento facto cedunt.* Accurſius *pediculos*, a pede dictos, interpretatur *argentea ſuſtentacula, quibus vaſa, aut res quaelibet, vel ut pedibus, ſuſtentantur.* Quaſi baſes & fulcra dicas, quibus alia quaecunque ſolent inniti. Accurſii interpretationem, cum alia & melior non ſuccurreret, vulgus Interpretum arripuit. Ego dubitem, an *pediculus* ea ſignificatione uſpiam occurrat; nam apud Catonem *de R. R. C. VIII.* Columellam & Plinium, variis locis, aliud ſunt *pediculi*, quamvis etiam diſtincti a celeberrimis illis mendicorum hoſpitibus. κέντρα dixit Julianus *Epiſt. ad ſarapionem p.* 210. *Edit. Par.* 1583. & recte interpres ibi vertit *pediculos*; plane ut etiam de ficu id verbum uſurpavit Cato *d. C. VIII.* Deinde ſi vel *pediculi* etiam eſſent *pedes* ac *fulcra*, cui probabuntur ſigilla *aenea* adjuncta *argenteis* pediculis? utcunque enim *ſigilla* hic eſſent parvae ſtatuae, cubitales vel palmares, ut eſſe dixit Guido Pancirolus *L. I. Variar. Lect. C.* 44. nemo tamen ullus ſtatuam aeneam imponat argenteae baſi; quin junget potius humano capiti cer-

cervicem equinam. Ferrem baſin aeneam, & huic impoſitam ſtatuam argenteam, non vero contra. Atque ea ratio, non dicta, at intellecta forte fuit Joanni Leunclaio *Adnotat.* ad *Pandect. n.* 46. quum in *h. l.* 32. *pr.* JCtum quidem *pediculis* eripuit, ſed, non meliori fato, reddidit *pendiculis* vel *pendiclis*. Hoc autem ita, quia in veteri Gloſſario *pendicli* ſunt ἀρπεδόνες; ſed, quod monuiſſe poterat, idem Gloſſarium *pediculos* quoque tranſtulit ἀρπεδόνας: utque adeo ea ratione nihil mutare fuiſſet opus. Sed vero *pendicula* vel *funes* hic intelligere, ſatis mihi videtur eſſe ineptum; nam, ne aliud dicam, cui in mentem venerit adfirmare, ſignum ſuni, unde pendet, cedere? Nec Vitellius, nec Paulus adeo male prudentes fuerunt.

Pro recepta lectione forte dici poſſet, *pediculum*, pro varia ejus vocis ſignificatione, eſſe etiam os utris aut vaſis, ex quo quid effunditur, quemadmodum eſt apud Feſtum in *Amicinum*; diceres quoque *fundibulum*. Quod ſi ſit, *ſigillum* eſſe poterit ἐπιστόμιον, fundibulo, quo claudatur & obſignetur, adjunctum. Video tamen, quae contra dici poſſint: neque adeo haec urgeo. Quin potius ſollicitus ſum de opportuna emendatione; non alia autem, in qua liceat ſubſiſtere, nunc occurrit, quam ſi remotis forte *pediculis* ſubſtituamus *reticulis*. *Reticulum* proprie ad mundum muliebrem pertinet, eſtque ejuſmodi inſtrumentum, quo ſolebant mulierculae capillos colligere, & coërcere, ne diffluerent. De eo dixit Nonius in *Reticulum*. Utque hic *argenteum*, apud Juvenalem *auratum* eſt *Satyr. II. Verſ.* 96.

Reticulumque comis auratum ingentibus implet.

ſed aurea, argentea, ſerica promiſcuo in uſu, ut &

Joannes Britannicus obſervavit ad *d. loc.* Atque his reticulis optime conveniunt *ſigilla*, nam mulieres apicibus ſuis, quibus comam includunt, ſolent appendere ſigilla, quae recte tunc dixiſſet Paulus *adjuncta* reticulis: ſi enim cum Pancirolo per *ſigilla* intelligere velis & poſſis ſtatuas, & per *pediculos* baſes, minus recte ſtatua diceretur baſi *adjuncta*, pro *impoſita.* Eſt & *reticulum* ſepimentum, ad inſtar retis cancellis diſtinctum, quo prohibebatur vulgaris aditus. Ejuſmodi *reticula aenea* memorat Feſtus in *Seceſpita*; ſed nihil vetat, quominus luxuria etiam *argentea* extruxerit, dependentibus ad ornatum ſigillis. At forte hic tutius erit in reticulis mulierum acquieſcere; etiam ideo, quod de mundo muliebri agat quoque Titulus, ſub quo digeſta haec Lex eſt.

C A P U T XXIV.

Explicatio L. 38. §. 1. ff. de Aur. arg. legat.

EX eodem Titulo digna eſt, quae explicetur *l.* 38 §. 1. ſic ibi Scaevola: SEMPRONIAE PIAE HOC AMPLIUS COOPERTORIA TABIANA, ET TUNICAS TRES CUM PALLIOLIS, QUAE ELEGERIT, DARI VOLO. *Quaero an ex univerſa veſte, id eſt, an ex ſyntheſi tunicas ſingulas & palliola Sempronia eligere poſſit? Reſpondit, ſi eſſent tunicae ſingulares cum palliolis relictae, ex his duntaxat eligi poſſe: quod ſi non eſt, haeredem vel tunicas & palliola, ſet ex ſyntheſi praeſtaturum, vel veram aeſtimationem earum.* An *coopertoria*, quae

quae hic dicuntur, ad veſtimenta referri poſſint, non inelegans inſpectio eſt. Non obſtat certe verbi proprietas, *operire* enim & tegere non duntaxat de pileo, verum & de quocunque veſtimento dicitur. Alciatus *L. II. Parerg. Jur. C.* 21. quid ſint *coopertoria Tabiana* dicere conſtituerat, ſed non dixit, fallit enim inſcriptio Capitis. Pancirolus *L. II. Var. Lect. C.* 100. ſine cunctatione ait, eſſe ſtragulas ex Tabia, Paphlagoniae Civitate, advectas, quas hodieque vulgus Italicum *copertoria* appellat; & ſimpliciter quoque *copertoria* ſcribitur in Libro Florentino, niſi tamen O geminandum ſit. Non difficile eſt Pancirolo, rem Italicam adfirmanti, accedere; alioquin ego tentaveram, an *coopertoria*, Semproniae Piae legata, eſſe potuerint ea Capitum tegumenta, quibus mulieres olim utebantur, & ab *operiendo* Graeci καλύπτρας vocant. Poſſumus tamen ſubſiſtere in Panciroli interpretatione.

Ut porro Scaevolam intelligamus, ſcire oportet, quid ſit *ſynthesis* in re veſtiaria. Et quidem, ſi vim verbi ſpectes, *ſynthesis* idem erit, quod quarumque rerum univerſitas, *maſſam* Symmachus & poſteriores dixerunt; qua ſententia σύγκτησις & *ſynthesis* (ita enim transfert vetus Interpres) eſt plurium agrorum conjunctio in *l.* 34. §. 1. *ff. de Legat. II.* & *l.* 30. §. 1. *ff. de Adim. vel transf. leg.* Quumque *ſynthesis* ad verbum ſit *compoſitio*, (quomodo & ea vox occurrit apud Serenum Samonicum *de Medicina*, *verſ.* 591. & 1084.) *ſynthesis veſtium* eſſe poterit non tantum univerſa veſtis, ſed & quarundam veſtium compoſitio, quae inter ſe conveniunt colore, forma, aut qua alia re; quae ſimul induuntur & exuuntur, atque invicem ſibi, non recte

 aliis,

aliis, aptantur. Nec dubitandum eſt, quin hoc loco *ſyntheſis veſtium* in eam ſententiam accipiatur; non male igitur Alciatus *d. L. II. Par. Jur. C.* 21. hanc definivit, *ordinem quendam & conformem veſtium compoſitionem.* Idem ipſe dixit *L. I. Praetermiſſ.* in verb. *ſyntheſis.* Alii Alciatum mutatis verbis ſequuntur, & tamen, quod turpe eſt, reprehendunt; ſic ſolet pravum & debile vulgus. Si Alciatus reliqua Scaevolae recte explicaſſet, ego ſuperſediſſem huic operae: nunc amplius deliberandum & inquirendum erit. Non autem, ut modo dicebam, *ſyntheſis veſtium* hic idem eſt, quod veſtis univerſa, ſed quod quarundam veſtium una ſpecies; quaerit enim Scaevola de legato, quo de agebatur, an electio fieri poſſit ex omni veſtiario, hoc etiam, etiam ex quacunque ſyntheſi, quae erat in veſtiario, & non duntaxat ex veſtibus ſingularibus, de quibus dubitatum eſt. apparebit id, ſi ſingula excutiamus.

Proponit Scaevola, Semproniae Piae, praeter coopertoria Tabiana, legatas eſſe *tunicas tres cum palliolis, quae elegerit.* Quia vero ſuis tunicis accommodata erant ſua palliola, quaerit, an Sempronia Pia *ex univerſa veſte, id eſt, an ex ſyntheſi tunicas ſingulas, & palliola eligere poſſit?* Non dicit *univerſam veſtem* eſſe *ſyntheſin*, ut prima fronte videbatur, ſed quaerit, an Sempronia pro lubitu eligere poſſit *ex univerſa veſte*, quae in haereditate inveniebatur, id eſt, etiam *ex ſyntheſi*, ex iis nempe, quae compoſita erant. Nunquid igitur liceat Semproniae compoſita palliolorum cum tunicis paria frangere, & ex hoc pari compoſito eligere tunicam, & relinquere palliolum, & alio rurſus pari, relicta tunica, palliolum eligere? Et reſpondit

dit Scaevola, *ſi eſſent tunicae ſingulares cum palliolis relictae, ex his duntaxat eligi poſſe.* Hoc eſt, ſi in haereditate reperiantur tunicae, quae ſibi deputata pallia non habebant, aut pallia, ſuis tunicis deſtituta, ex iis ſingularibus duntaxat Semproniam eligere poſſe, quas vellet tunicas, aut pallia, quoniam nulla paria, in ea ſpecie, poterant perdi. quod habet rationem.

Pergit autem: *Quod ſi non eſt, haeredem vel tunicas & palliola, ſet ex ſyntheſi praeſtaturum, vel veram aeſtimationem earum.* Haloander legit, *quod ſi non eſſent*, ut ſcilicet oratio magis ſit integra. Sed non opus eſt a Florentina recedere; *quod ſi non eſt* JCti dicunt, quaſi ex formula, pro, *ſi ita ſe res non habeat*, ſi nempe ejuſmodi tunicae ſingulares, vel pallia ſingularia, in bonis defuncti non reperiantur. Tot ejus locutionis exempla ubique in Jure noſtro ſunt obvia, ut ſane pudeat probare; nec aliter ipſe Seneca dixit, *quod ſi eſt*, *Epiſt. LXXXV.* In Florentino Libro hic etiam eſt *ſet* pro *ſed*, tralatitium quippe eſt in eo Libro D & T paſſim, in hac & aliis vocibus, commutari. Atque ita in *fin. l. 55. ff. de Acq. rer. dom.* pro *deſIſſET*, quod nunc integre ſcribitur, *deſiiſſet*, &, aptius ſcriberetur, *deſIſSET*, hoc eſt, *deſiiſſet, ſet actionem mihi in factum dari oportere*; ſenſus Proculi id omnino poſtulat. Sed videamus porro de reſponſo Scaevolae. Si res, ut dixerat, ſe ita non habeat, atque adeo nulla in haereditate inveniantur pallia, niſi ſuis tunicis accommodata, an adhuc idem dicendum erit de libera Semproniae electione? res temperamento eget. Eliget quidem adhuc Sempronia, ſed ex paribus compoſitis non niſi paria, conſtat enim teſtatricem legaſſe veſtimenta ſua, atque haec in haereditate

tate non ſunt, niſi compoſita, & ſibi invicem aptata. Ex iis igitur eliget tres tunicas, & tria pallia, quae vult; quod ſi tria paria compoſita eligat, quaecunque ſint, bene eſt: ſin vero frangere velit paria, ex uno eligere tunicam, ex altero pallium, perderet univerſam ſyntheſin, neque adeo id permittet haeres. Quin id permittere voluiſſe teſtatricem non magis eſt veriſimile, quam voluiſſe, ut legataria, cui quatuor paria manicarum erant legata, ex ſingulis paribus unam eligeret rubram, alteram albam, nigram tertiam, & ſic deinceps, omnes ſingulares: ita enim quatuor compoſita paria perderet, ſibique minus prodeſſet, & ſimul haeredi noceret. Idem juris erit de caligis, calceis, & reliquo veſtium genere, quod paribus vel ſyntheſi conſtat. Si tamen haeres permittat, ut quis ex compoſitis veſtibus eligat ſingulares, quin liberetur, non eſt dubium; ſed quum ipſi ea ratione impenſe noceretur, inutili malitia, contra manifeſtam aequitatem, & praeſumptam mentem teſtamenti, optima ratione placuit, electionem eſſe reſtringendam ad ipſam ſyntheſin, ne alioquin ſua compoſita paria frangi patiatur haeres, ſed poſſit ipſe, ut Scaevola addit, ex ſyntheſi praeſtare tunicas & pallia, vel defungi vera aeſtimatione electorum palliorum tunicarumque. Abſque ea malitia legatarii ſi eſſet, aeſtimatione rerum legatarum non ſatisfaceret haeres, ut Jure conſtitutum eſt.

Atque ita puto ſatis intelligi verba & ſententiam Scaevolae, nec eſſe, cur prolixe moremur aliorum interpretationes. De *ſyntheſi* in primis nugatur Accurſius, ut ſolet aliquando in his, quae ad literas pertinent. Pancirolus *d. L. II. Var. Lect. C.* 100. *ſyntheſes* eſſe dicit

dicit *veſtes coenatorias* ſeu *triclinares*. perperam; neque enim ullibi ſyntheſis eſt nomen certae veſtis, ſed quarumque veſtium compoſitio; nec contra probant auctoritates, quas ipſe adduxit. Salmaſius ad *Vopiſcum* in *vita Bonoſi C. XV. ſyntheſin* interpretatur *ſeptenas veſtes ejuſdem coloris, facturae & materiae, ut ſeptem tunicae ſubſericae coloriae, ſeptem purpureae, ſeptem pallia auro ſparſa, & ſic de aliis.* Sed nullo auctore obtinet, quamque ſyntheſin conſtitiſſe numero ſeptenario; ſi Martialis, quem unum laudat, *ſyntheſin ſeptenariam* dixit, dixit ex facto, non ut excluderet ternarias, quaternarias &c. Deinde ſi ex veſtibus ſeptem unius coloris vel formae unam demas, non propterea perdentur reliquae ſex; nec audietur haeres, qui velit ſervare veſtium cohortes, a teſtatore inepte diſtributas, quique adeo velit negare pallium, quod debebat, ne ſuam ſeptem palliorum cohortem amitteret. Et quum de agris quoque uſurpetur *ſyntheſis*, ut ſupra dixi, velim ſcire, an hi quoque in ſeptem cohortes fuerint diviſi. ſed potius id nugari eſt. Quod autem Salmaſius eo loco τὰ *id eſt* expungat, tanquam imperiti Librarii, aut forte ipſius Triboniani, qui *h.* §. non intellexerit, id facit ea imprudentia, qua ſaepe ſolet graſſari in Jure Civili; quid ſibi velint ea verba, ſupra dixi, nec hic repeto. De ſyntheſibus quid dixerint Turnebus, Ferrandus, alii, nolim referre. Sunt, qui eſſe volunt veſtes verſicolores; ſunt, qui lautiores; ſunt, qui viliores. Sed de his omnibus ex iis, quae jam attuli, etiam de plano licet conſtituere, nam auctoritates, quibus utuntur, nullae ſunt, certe ejuſmodi, ut quivis facile iis poſſit ire obviam.

CAPUT XXV.

Variae emendatiunculae.

DAbo hoc Capite aliquot emendatiunculas, ſi non veras, certe veriſimiles, quaſque, ſi non aliud neceſſitas & modeſtia commendabunt. Antiqui Libri in his mihi ſuppetias non tulerunt, nec aliorum Critica ſedulitas. Potuiſſem his Obſervatiunculis aliquot Capita farcire, & ambitioſos Titulos praeſcribere, ſed contentus dicere, quod res eſt, paucis ſic habe:

In *l.* 1. §. 6. *ff. de Legat. III.* pro *eorum fidei committi* QUEM *poſſe*, quod ſenſum non habet, legendum cenſeo, *eorum fidei committi* REM *poſſe*; neque ita opus erit eam vocem cum Haloandro expungere.

In *l.* 27. *ff. de Condit. & demonſtr.* pro *tametſi in ſcriptura* NON TUM *eſſet*, quod nemo intellexerit, per geminationem lego, *tametſi in ſcriptura* NON NOTUM *eſſet.* Atque id facilius eſt, quam cum aliis Legem varie corrumpere, & ſubſtituere, *ita non eſſet*, *nondum eſſet*, *nomen deeſſet*, vel ſi quid his eſt ſimile.

In *l.* 8. §. 1. *ff. de Legat. II.* Florentiae legitur: *hoc caſu duo legata ſunt*, *ſed* UNI *contentus eſſe debet.* Sunt Libri, qui exhibeant *uno*, ne Grammatica obſtet. Ego potius per ἀναδίπλωσιν legerim, *ſed uniCOntentus eſſe debet*, quod eſt, *ſed unico contentus eſſe debet.*

Apud Julium Aquilam in *l.* 34. *ff. de Admin. & peric. tut.* mala lectio & interpunctio eſt. Ita nunc legitur: *ad inſtruendam diligentiam judicantis, & pupillorum utilitatem*

tatem ADMITTENDAM, *ſervos quoque eorum interrogari poſſe.* Legi autem, ni fallor, & interpungi debet: *ad inſtruendam diligentiam judicantis, & pupillorum utilitatem*, ADMITTENDUM, *ſervos quoque eorum interrogari poſſe.*

Ubique ſic reperi in *l. 59. pr. ff. de Manum. teſtam. Quaeſitum eſt, an Eutychia, quae teſtamenti facti tempore inter pediſſequas libertatem acceperat, mortis autem tempore* INVENIATUR *actori in contubernio tradita, ex generali capite pediſſequarum libertatem conſequi poſſit?* pro *inveniatur*, ſenſus, & Latini ſermonis ratio poſtulat, ut legatur, *inveniebatur.*

Praedii dotalis venditionem inutilem eſſe Papinianus dixit in *l. 42. ff. de Uſurp. & uſuc.* & addit: QUAM *defuncta poſtea muliere in matrimonio, confirmari convenit, ſi tota dos lucro mariti ceſſit.* Scio ſententiam ejus loci conſtare, ſi τὸ *quam* referas ad *venditionem*, quae praeceſſit, ſed nemo negabit, eam ſententiam minus contortam, magis genuinam fore, ſi, quod licet ex uſu, geminato *quam*, reſcribamus, *quamquam.*

In omnibus, quos conſului, Libris vitioſa eſt *l. 23 §. 1. in fin. ff. pro Soc.* ita ibi ſcribitur: *nec poſſe dici ſocio*, ABSTINE COMMODO, *quod per ſervum acceſſit*, SI DAMNUM PETIS. Vel ita in quibuſdam: *nec poſſe dici, ſocium abſtine commodo, quod per ſervum acceſſit, ſi damnum petit.* Illud *petis* vel *petit* valde alienum eſt ab hoc loco, & tamen in omnibus, ut dixi, Libris ita ſcriptum reperi, nullibi autem *non petis*, vel *non petit*; quamvis id videam notari, atque ſi varia eſſet lectio. Sed vel ita incommoda eſſet locutio, *ſi damnum non petis*; quis enim *petat* damna; ego pro *ſi damnum* PETIS,

 quod

quod eſt Florentiae, mallem, *ſi damnum* METUIS. Nec magis idonea vox mihi nunc ſuccurrit.

Accurſius, Duarenus, Cujacius, alii, perperam interpretati ſunt *l.* 5. *ff. de Uſurp.* & *uſuc.* Quae nunc obſcura eſt, obſcura non erit, ſi ita legamus: *quo caſu non adverſus eum tantum*, CUI *eripit*, *interrumpitur poſſeſſio*, *ſed adverſus omnes*. Pro *qui* lego *cui*; commutari enim literas C. & Q. Florentiae praeſertim, dudum animadverſum eſt.

Ulpianus dixit in *l.* 15. §. 15. *ff. de Injur.* minus peccare, qui virginem appellat, ſi tamen veſtita fuerit veſte ancillari, adhuc minus, ſi veſte meretricia. Sed mirum eſt, quod inde efficit: *ſi igitur non matronali habitu foemina fuerit*, & *quis eam appellavit*, *vel ei comitem abduxit*, *injuriarum tenetur*. Ita ſcriptum eſt in Libro Florentino, ſed peſſima, ut videtur, ſententia. Quare Vulgata & Haloander negationem addunt, *injuriarum non tenetur*. Atque id videbatur ſequendum, poſtulante ſic ſenſu; niſi potius dicamus, abundare negationem in praecedentibus, & pro *non matronali*, reſcribamus, *matronali habitu*. ſed neutrum placet. Magis eſt, ut Ulpianum intelligamus, atque ſi interrogaſſet, & ita fortius negaſſet. Si igitur quis appellet foeminam, non matronae, ſed proſtibulae habitu, *injuriarum tenetur*? ſaepe in Jure noſtro interrogatio negat.

De debitoribus condemnatis ait *l.* 31. *ff. de Re judic.* ſi ſolutionem differant, per contumaciam magis, *quam quia non poſſint explicare pecuniam*, pignoribus captis compellendos eſſe. Quid vulgo ſit *explicare*, & *explicare jurisdictionem*, *mandatum*, & caetera, nemo

eſt,

eſt, qui neſcit; ſed dubito, an aliqua ejus verbi ſignificatio huic loco conveniat. Poſſes legere, *extricare pecuniam*, eo ſenſu, quo Horatius *L. I. Satyr. III. Verſ.* 88. dixit, *extricare nummos.* Et tamen ſunt Grammatici, qui *extricare* ibi interpretantur *explicare:* in quam ſententiam mihi ea vox lecta non eſt.

Utilem eſſe in re Critica geminandi regulam ſupra aliquoties obſervavimus. Hac adhibita, liquido etiam intelligemus illud Ulpiani in *l.* 14. §. 8. *ff. de Bonis libert. Quia*, inquit, *ſententia libertus morte ſubtractus eſt.* Sunt Libri, qui legunt, *ante ſententiam*; Ruſſardus, *ſententiae*, quia, ait, E plerumque omittitur in Pand. Flor. quod nugatorium eſt. Dixiſſet potius, in Auctoribus frequentes eſſe caſuum commutationes, ut apud Nonium Marcellum argumento eſt integrum *Caput de numeris & caſibus*; & addidiſſet, in ipſis Pand. Flor. caſum ſextum pro tertio non ſemel occurrere, quemadmodum in *l.* 42. *ff. ad L. Jul. de adulter.* & *l.* 5. §. *ult. ff. de Extraord. cogn. poena ſubjicere*, pro *poenae*, & *l.* 2. §. 5. *ff. de Jur. Fiſc. poena ſubducere*, iterum pro *poenae*, & *l.* 2. §. 2. *ff. de Admin. rer. ad Civit. pertin. ſua cauſa reſtituere*, pro *ſuae cauſae.* Atque ita hic *ſententia* pro *ſententiae ſubtractus eſt.* Sin hoc diſpliceat, verba mutemus, ſeu explicemus potius hac geminatione: *qui A ſententia libertus morte ſubtractus eſt*; hoc eſt, *quia a ſententia libertus morte ſubtractus eſt.* Ita nihil ſupereſt ſcrupuli.

Imperator Gordianus in *l.* 4. *C. de Crim. expil. haered.* de uxore dixit: *quae ſocia rei humanae atque divinae [illegible] ſuſcipitur.* Quidam explicationibus ſuis hic

 nu-

nugantur de *divina domo*, nec ſentiunt, locum corruptum eſſe. Cujacius & Loiſellus legunt, *domum ſuſcipitur*, non improbante Fabroto ad *Parat. Cujac.* in *d. l. 4.* Sed omiſſa ſibili vitioſa repetitione, lege, *domu ſuſcipitur.* quod modeſtius eſt & magis Latinum. Potuit S majuſcule ſcriptum, malae geminationi cauſam dediſſe.

Finis Libri quarti.

BINDING SECT. FEB 11 1969

K Bijnkershoek, Cornelis van
Observationum juris romani
B5962 libri quatuor 2. Ed.
03

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 12 14 14 001 5